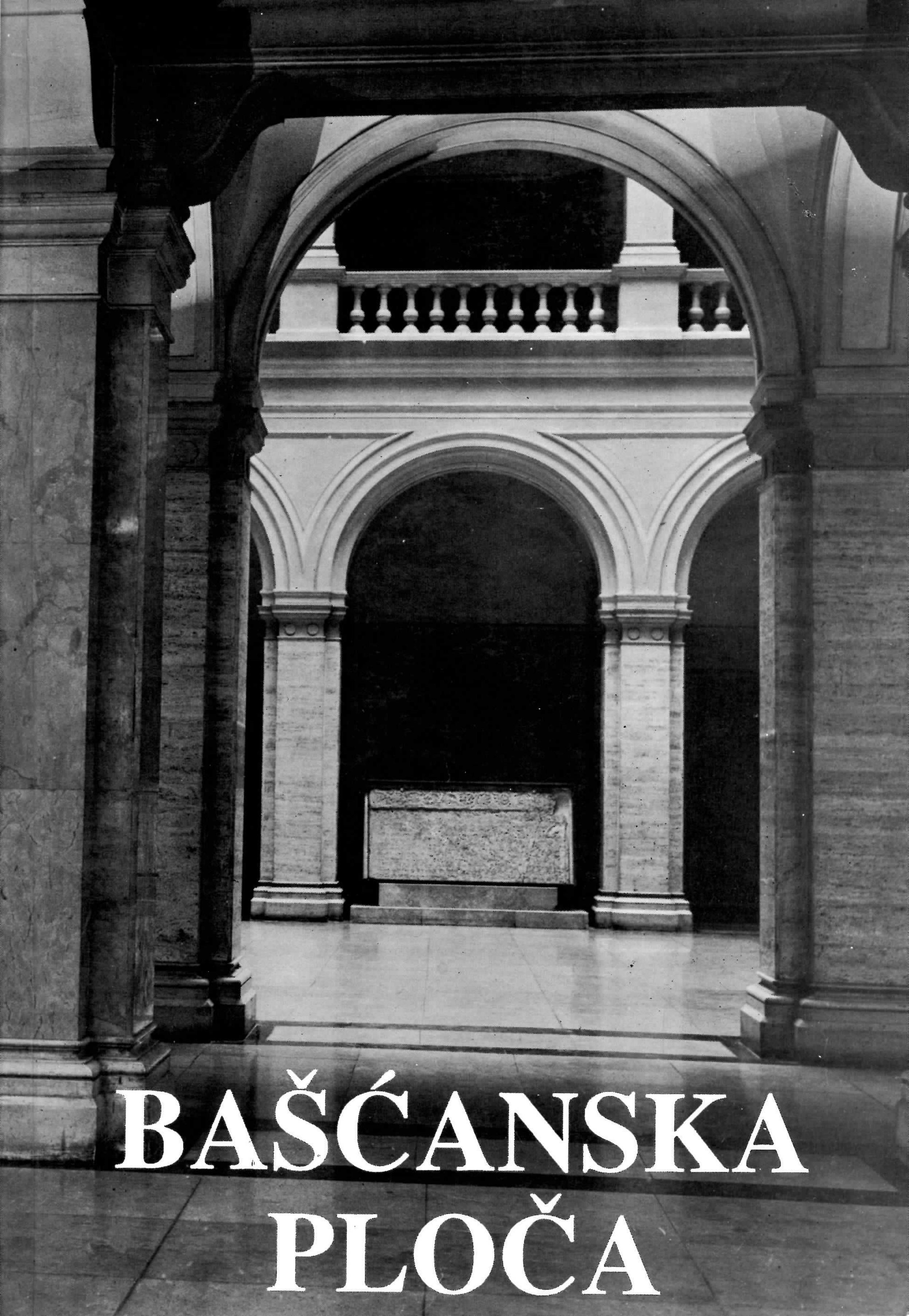

BAŠĆANSKA PLOČA

BAŠĆANSKA PLOČA UDK 003.349:930.27:930.85 (082.1)

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
POVIJESNO DRUŠTVO OTOKA KRKA
POVIJESNO DRUŠTVO RIJEKA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
POVIJESNO DRUŠTVO OTOKA KRKA
POVIJESNO DRUŠTVO RIJEKA

Tisak: TIPOGRAF – Rijeka
Naklada: 1500 primjeraka
Na ovitku: Bašćanska ploča u atriju palače JAZU.
Fotografija Ivica BUZJAK

BAŠĆANSKA PLOČA II

ZAGREB – KRK – RIJEKA 1988.

Objavljivanje ove knjige omogućili su:
- *Izvršni odbor Skupštine Zajednice općina Rijeka*
- *Izvršno vijeće Skupštine općine Krk*
- *»Jadroagent« – Međunarodna pomorska i saobraćajna agencija Rijeka*
- *Samoupravna interesna zajednica kulture Rijeka*
- *Skupština općine Rijeka*
- *RO »Zlatni otok« Krk OOUR hoteli Baška*
- *RO »Zlatni otok«, RZZP – Marketing služba Krk*
- *Republička samoupravna interesna zajednica kulture Hrvatske Zagreb*
- *Turističko društvo Baška*
- *Turističko društvo Malinska*
- *Udružena samoupravna interesna zajednica kulture Zajednice općina Rijeka*
- *Jugoslavenski naftovod Rijeka*

BAŠĆANSKA PLOČA

Enciklopedijski članci, napisi iz zbirki izvora, priručnika, kataloga, leksikona i vodiča

Franjo RAČKI

233.

A. 1100.

*Chroatorum regis Svinimiri, eiusque donationis, ecclesiae s. Luciae in insula Vegla collatae, memoria.**

a) [illegible]

* Iz: *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*

b) † ⱈ. ⰱ. ⰲⰰ ⰻⰿⰵ ⱁⱅⱌⰰ ⰻ ⱄⱀⰰ ⰻ ⱄⱅⰳⰰ ⰴⱆⱈⰰ. ⰰⰸⱏ ⱁⱂⰰⱅⱏ ⰴⱃⱏⰶⰻⱈⰰ[1] ⱂⰻⱄⰰⱈⱏ ⱄⰵ ⱁ ⰾⰵⰴⰻⱀⱑ[2], ⱓⰶⰵ ⰴⰰ ⰸⰲⱏⱀⰻⰿⰻⱃⱏ[3] ⰽⱃⰰⰾⱏ ⱈⱃⱏⰲⰰⱅⱏⱄⰽⱏ, ⰲⱏ ⰴⱀⰻ ⱄⰲⱁⰵⱈⱏ ⰲⱏⱄⰲⰵⱅⱆⱓ ⰾⱆⱌⰻⱓ ⰻⱄⱏⱎⰵⰴⱏ. ⰿⰻ ⰶⱆⱂⰰⱀⱏ ⰴⰵⱄⰻⰾⰰ[4] ⰽⱃⱏⰱⰰⰲⱑ, ⰶⱆⱂⰰⱀⱏ ⰲⱏ ⰾⱆⰽⱑ ⱂⱃⱏⰱⱏⱀⰵⰱⰳⰰ[5]. ⱄⱏ ⱂⱁⱄⰾⰰ ⰲⰻⱅⱁⱄⰾⱑⰲⰰ[6] ⰲ ⱁⱅⱁⰽⱑ, ⰴⰰ ⰻⰶⰵ ⱅⱁ ⱂⱁⱃⰵⱌⰵ, ⰽⰾⱏⱀⰻ ⰻ ⰱⱁ ⰻ ⰱⰾⰰⰶⰵⱀⰰ ⰱⰳⰰ ⰻ .ⰳ. ⰵⰲⰰⰳⰾⰻⱄⱅⰻ ⰻ ⱄⱅⰰⱑ ⰾⱆⱌⰻⱑ. ⰰⰿⰻⱀⱏ. ⰴⰰ ⰻⰶⰵ ⱄⰴⱑ ⰶⰻⰲⰵⱅⱏ, ⰿⱁⰾⰻ ⰸⰰ ⱀⰵ ⰱⱁⰳⰰ. ⰰⰸⱏ ⱁⱂⰰⱅⱏ ⰴⰱⱃⰵⰲⰻⱅⱏ[7] ⰸⱏⰴⰰⱈⱏ ⱌⱃⱑⰽⱏⰲⱏ ⱄⰻⱓ ⰻ ⱄⰲⱁⰵⱓ ⰱⱃⰰⱅⰻⱓ ⱄⱏ ⰴⰵⰲⰵⱅⰻⱓ ⰲⱏ ⰴⱀⰻ ⰽⱏⱀⰵⰸⰰ ⰽⱁⱄⱏⰿⱏⱅⰰ[8] ⱁⰱⰾⰰⰴⰰⱓⱋⰰⰳⱁ ⰲⱏⱄⱆ ⰽⱃⰰⰺⱀⱆ[9]. ⰻ ⰱⱑⱎⰵ ⰲⱏ ⱅⱏ ⰴⱀⰻ ⰿⰻⰽⱆⰾⰰ ⰲⱏ ⱁⱅⱁⱍⱏⱌⰻ[10] ⰻ ⰲⱏ ⱄⰲⰵⱅⱆⱓ ⰾⱆⱌⰻⱓ ⰲⱏ ⰵⰴⰻⱀⱁ.

c) †. х. р̄. въ име от̄ца и сн̄а и с̄таго дҹха. азъ опатъ дръжиха писахъ се о ледииѣ, юже да звъ-нимиръ кралъ хръватъскъ, въ дни своее въ светую луцию исъшедъ. ми жупанъ десила кръбавѣ, жупанъ въ луцѣ прбънебга. съ посла вито-слѣава к отоцѣ: да иже то пореуе, клъни и бо(гъ) и б(лаже)на б(о)-г(ородиц)а и .г. еваг(е)листи и стаѣ луциѣ. аминъ. да иже сдѣ жи-ветъ, моли за не бога. азъ опатъ д(о)бревитъ здахъ црѣкъвъ сию и своею братию съ девєтию въ дни кънеза косъмъта обладающаго въсу кърайну. и бѣше въ тъ дни микула въ отоучци и въ светую луцию въ едино.

†. M° C°. In nomine patris et filii et sancti spiritus. Ego abbas Drъžiha scripsi hoc de agro, quem dedit Zъvъnimir rex Chroatorum, dum in diebus suis in sanctam Luciam exivisset. Nos Desilo, Krъbavae županus, županus Lukae Prbъnebga. Hic misit Vitoslavum in insulam: ut qui hoc revocaverit, maledicat illum deus et beata dei genitrix et quatuor evangelistae et sancta Lucia, amen. Ego abbas D(o)brevit aedificavi ecclesiam istam et cum meis novem fratribus in diebus ducis Cosmae, dum is universo confinio dominaretur. Et erat his diebus Mikula in Otočъc et in sancta Lucia insimul.

Inscriptio in lapide, qui nunc in ecclesia s. Luciae prope Bescam in insula Vegla asservatur, cuiusque ectypon adest in museo nationali Zagrabiae. De hac inscriptione fusius disserui in Starine VII, 130—163, ubi etiam photographicum fac-simile adnexum habetur. Maior pars lineae postremae ibi deest (p. 146—7), quam nunc, adminiculo professoris et academici dris L. Geitler, hicce complemus, ita quod modo inscriptio, quae temporum hominumque iniuria plurimum passa est, paleographiae et historiae slavicae amicis tota pateat.

Quo documentum istud multis pervium sit, adducimus illud sub a) in prototypi forma, uncis huiusmodi [ ] inserentes litteras plus minusve legibiles, aliis vero uncis ( ) litteras inlegibiles, quas tamen e sensu supplere potuimus. Adducimus dein sub b), qua ratione, vocibus ab invicem seiunctis, legendum sit; ac tandem addimus sub c) transcriptionem cyrillianis litteris, versionemque latinam.

Quod scripturae formam externam attinet, litterae universim medium tenent locum inter rotundam et acutam figuram glagoliticae scripturae, ita ut documentum istud exhibeat nobis scripturam glagoliticam e rotunda in acutam formam pedetentim transeuntem, in qua tamen posterior typus praevalet. Priorem typum, qui in monumentis bulgaricis praevalet, praeseferunt in nostro monumento praeprimis ⰲ, ⰾ, ⰿ, ⱀ. Hanc varietatem etiam in editione nostra, quantum fieri potuit, exhibemus. Quare si inscriptio s. Luciae vel quoad scripturam conferatur cum antiquissimis glagoliticis monumentis croaticis, quae saeculo XII ad finem vergente antiquiora sunt, illa omnibus his vetustior censenda est. Quod etiam primis duobus signis, quae initio post crucem sequuntur, confirmatur, in quibus litteras ⱈ. ь. annos designantes non obscure recognoscimus.

Ex insvetis litteris signisque attentionem nostram merentur: α) ⰺ, quae vices a obit, tum o, ⱁ = ⰰ, ac ⱐ pro ⱀ; item β) ligatura ⱅ pro ⱏⰰ; tandem γ) litterae latinae vel graeco-cyrillianae, quae cum glagoliticis promiscue adhibentur, videlicet м et ⰿ, и et ⰻ, і et ⰸ, т et ⱅ, в et ⰲ, de quibus id singulare adnotandum, quod haec usus promiscuitas circa finem inscriptionis praevaleat.

[1] Cf. Držata, Držko, Držihna. Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen nr. 121. [2] v. slov. ладина, nsl. ledina, terra inculta. [3] Svinimir nostrorum actorum. [4] Cf. Desinna iupanus (Acta nr. 29, p. 38. nr. 69, p. 90, nr. 71, p. 93), Designa = Desinja iudex (nr. 134, p. 175), item Desilo ap. Miklošić op. cit. nr. 107. [5] Piruanego iuppano de Luca (Acta nr. 40, p. 52), Pribinego (ibid. p. 173). [6] Cf. Vitadrag (Acta p. 166), Vitoslav. Miklošić op. cit. nr. 39. [7] i. e. ⰴⱁⰱⱃⰵⰲⰻⱅⱏ, Dobrevit, Dobrovit. Acta p. 129. [8] nom. ⰽⱁⱄⰿⰰ, Cosmas. Cf. Cosma (iupano) lucьsco, Cusma iupano Luce (acta nr. 60—61. pag. 80—81), item „Cosmas iupanus de Luca". Cod. dipl. CSD. I, 211. [9] краина regio finitima, confinium. Miklošić lexic. paleoslov. Daničić rječnik ad h. v. Denotat etiam certam regionem finitimam. [10] Cf. Otočac locus in župa gatskensi, „Otočac v gatanskom kotari". Kukuljević: Povjestni spomenici I, 116.

Đuro ŠURMIN

1.

God. 1100. (1190)[1]. U Bašci. –

*Natpis u Bašci na otoku Krku**

✠ [ч. р. (ꙃ. Ꙍ.)] (въ име о)[т]ца и с(и)н(а и света)го ду(х)а. азъ опатъ Дръжиха писахъ се о лед(и)нѣ юже да З(ъ)в(ъ)ним(и)ръ кра(л)ъ хръватъскъ (въ) дни своѩ въ светую (Л)уцию, и св(е)док(ъ) ми жупанъ Деси(л)а кръ(ба)вѣ, (жупанъ въ Лу)цѣ Прбънебга съ посла Ви(тослѣа) ва в отоцѣ да иже то поище,[2] клъни и Бо(гъ) и б(лажен)а б(о)г(ородиц)а и д҃. (ꙑ҃. 4) ева-глис(ъ)ти и с(ве)таѣ Луциѣ. ам(и)нъ. да иже сдѣ живетъ,[3] мꙋли за не Бога. азъ опа(т)ъ Дбивитъ зъдааъ црѣкъвъ сию (и) свꙋею бр(а)тію съ деве-тию въ дни кънеза Кꙋсъмъта ꙋбладающагꙋ въсу къраину и бѣше въ те дни Мікула въ ꙋто(ч)ъц(и съ с)ветую Луцію въ един(о).

Čitav natpis tiskao najprije dr. Fr. Rački u Starinama kń. VII., a poslije dr. Črnčić u Starinama kń. XX., po čem je i ovo prepisano. Tumač slova i riječi vidi u spomenutijem kńigama.

. . . .

. . . .

[1] Črnčić misli, da je natpis po prilici iz god. 1190. Vidi Starine kń. XX. str. 47, a ovo je po Račkomu.

[2] Rački je čitao: поречє. Starine kń. VII. str. 147.

[3] U Črnčića biće griješkom ⰶⰻⰲⰵⱅⱏ. Starine XX. str. 49.

* Iz: *Acta Croatica/Hrvatski spomenici*, vol. 1

Vatroslav JAGIĆ

Glagoličeskoe pis'mo (Ulomak)*

. . . .

. . . .

21. Особнякомъ стоитъ старохорватская надпись находящаяся на островѣ Кѣркѣ (Кѣркъ = Veglia, островъ напротивъ города Рѣки-Фіуме), въ недалекомъ разстояніи отъ городка Башка, въ маленькой старинной церкви посвященной св. Люціи. О ней писалось, какъ сказано выше (§ 13), нѣсколько разъ. Впервые разбиралъ ее Чрнчичъ въ Književnik-ѣ II, 1—23, и Рачки въ

* Iz: *Enciklopedija slavjanskoj filologii*, v. 3

Starine VII. 130—163, потомъ снова Чрничъ въ Starine XX. 33—49 и
наконецъ, главнымъ образомъ съ палеографической точки зрѣнія, Гейтлеръ.
Послѣ Рачкаго, заказавшаго абклачъ въ натуральную величину и фотографи-
ческій снимокъ, всѣ послѣдующіе изслѣдователи ограничивались однимъ и
тѣмъ же снимкомъ. Онъ воспроизведенъ и у Гейтлера, и у Каринскаго № 14.
Несмотря на хорватскую почву происхожденія этой надписи, въ ней глаго-
лическій почеркъ письма гораздо ближе къ круглому типу чѣмъ къ углова-
тому. Буквы ⰲ и ⰴ состоятъ изъ круглостей небольшого объема; черта, свя-
зывающая контуры обѣихъ круглостей, по большей части заканчивается
внизу и наверху ровнымъ обрѣзомъ, рѣже оваломъ; также и у ⰴ въ верхней
части угловатый четыреугольникъ сидитъ на основѣ изъ двухъ круглостей, а у
ⰶ на такой же основѣ поднимаются двѣ параллельныя линіи, рисунокъ буквы
напоминаетъ Синайскую псалтырь и Вѣнскіе листки; полугласная ⱏ пред-
ставляетъ собою половину расколотаго овала съ выходящей изъ него гори-
зонтальной линіею, заканчивающейся четыреугольникомъ; обликъ довольно
похожій мы нашли въ Вѣнскихъ листкахъ; буква ⰵ соединяетъ обѣ петли
прямой вертикальной чертой; у ⰻ верхняя часть буквы изображаетъ обыкно-
венный четыреугольникъ; ⰿ напоминаетъ позднѣйшія начертанія, въ кото-
рыхъ вторая часть прижимается плотно къ первой; ⱅ состоитъ по большей
части изъ двухъ четыреугольниковъ; у ⱎ нижняя линія заканчивается заги-
бомъ; у ⰵ обликъ угловатый съ одной перекладиной; буква ⰶ стариннаго
типа, напоминаетъ рисунокъ вставочныхъ строкъ Охридскаго праксапостола.
Надпись имѣетъ, кромѣ того, свои особенности, съ которыми очень трудно
справиться. Прежде всего остается до сихъ поръ безъ объясненія начертаніе
ⱑ, въ звуковомъ значеніи гласной а; быть можетъ, этотъ знакъ стоитъ въ
связи съ греческимъ курсивнымъ α, хотя угловатость его не вполнѣ понятна.
Эту мою догадку и Гардтгаузенъ находитъ довольно правдоподобной. Во-вто-
рыхъ, попадаются латинскія буквы I N T M O. Дальше, въ послѣдней строкѣ
имѣется начертаніе какой-то буквы въ видѣ оборотнаго ⰵ, которое могло бы
быть кирилловское к (едва ли выпрямившееся глаг. ⰲ). Наконецъ встрѣ-
чается начертаніе ⰶ въ видѣ двухъ угловатыхъ ⰵ спинками повернутыхъ другъ
къ другу, и какой-то особенный кирилловское ь напоминающій знакъ, только
съ поворотомъ налѣво (см. у Гейтлера на стр. 83). Снимокъ по Рачкому
на табл. X, № 21.

Имѣются еще слѣды нѣкоторыхъ другихъ надписей глаголическаго
письма съ отдѣльными начертаніями древняго, круглаго типа, или же съ
рисунками, напоминающими древніе типы, хотя и съ угловатыми контурами.
Одинъ такой снимокъ представленъ у Чрнчича (Starine VII. 1—12); эта

и нѣсколько другихъ надписей у Гейтлера. Отличительныя черты этихъ над-
писей заключаются 1) въ сохраненіи рисунковъ ⱑ или ⱏ въ значеніи полу-
гласной, и ⰿ вм. позднѣйшаго м, для послѣдней буквы имѣются даже два
рисунка ⰿ и ⰿ; 2) въ контурахъ ⰲ, ⰴ съ небольшими круглостями вм. позд-
нѣйшихъ ш, ъ.

. . . .

. . . .

Таблица X.

Насколько можно разобрать отдѣльныя буквы этой замѣчательной надписи, передаемъ ихъ въ глаголическомъ подлинникѣ, все же прочее внесено въ текстъ въ скобкахъ кирилловскими буквами по чтенію предложенному Чърничемъ, Рачкимъ и Гейтлеромъ, съ нѣкоторыми поправками отъ меня.

+ ⰰ (ⰸ въ име оть)ⱌⰰ ⰻ ⱄⱀ(а и ста)ⰳⱁ ⰴⱆ(х)ⰰ ⰰⰸⱏ
ⱁⱂⰰⱅ(ъ) ⰴⱃⱐⰶⰹⱈⱑ ⱂⰹⱄⰰⱈⱏ ⱄⰵ ⱁ ⰾⰵⰴⰹⱀ(и) ⱓⰶⰵ
ⰴⰰ ⰸⰲⱐⱀⰹⰿⰹⱃⱏ(н)ⱐⰹ ⰽⱃⰰⰾⱐ ⱈⱃⱐⰲⰰⱅⱐⱄⰽⱏⰹ (и въ)
ⰴⱀⰹ ⱄⰲⱁⰵ ⰲⱏ ⱄⰲⱁⱅⱆ(ю л)ⱆ(ц)ⰻ(ю) ⰻ ⱄ(ъвѣдоцн)
ⰶⰻ ⰶⱆⱂⰰⱀⱑⰽⱃⰹⰴ ⰴⰵⱄⰻ(л)ⱑ ⰽⱃⱐⰻ(ба)ⰲⰴ (жоупан)ⰻ (въ лоу)
ⰽⰴ ⱂⱃⱐⱋⰹⰽⱃⰵⱋⱄⰰ (с)ⰻ ⱂⰵⱄⰴ(а) ⰲⰻ(то)ⱄⰴⰴ(ва въ о)
ⱅⰵⰽⰴ ⰴⰰ ⰻⰶⰵ ⱅ(о) ⱂⰵ(е)ⰴⰵ ⱀⰴⰻⱃⰻ ⰻ (б)ⰵ ⰻ ⱋ.ⰶ...ⰴⰰ ⰻ ⱄ ⰵ
ⰲⰰⱄⰴⰻⱄⱅⰻ ⰻ ⱄⱅⰰⰴ ⰴⰿⰽⰻⰴ ⰰⰿⱃⰻ ⰴⰰ ⰻⰶⰵ (с)ⰴⰴ ⰶⰻⰲⰵ
ⱅⰻ ⰿⱁⰴⰻ ⰸⱑ ⱃⰵ ⱋⰵⱄⰰ ⰰⰸⰻ ⰵⱂⰰⱅⰻ ⰴⱋⱐⱁⰲⰹⱅⰻ ⱄⰻⰸ
ⰴⱑⱐⰻ ⰽⱐⰴⱀⰵⰲⰻ ⱄⰻⱃ (с) ⱄⰲⰵⱃ ⱋⱐⰰⱅⰹ(ю) ⱄⰻ ⰴⰵⰲ
ⰵⱅⰻ(ю) ⰲⰻ ⰴⱃⰻ ⱀⰻⱃⰵⰸⰰ ⱀ(о)ⱄⰻⰿⰻⱅⱑ ·ⱁⱋⰴⰰⰴ
ⰰⱃⱅⰹⱑⱄⱁ ⰲⰻⱄⰿ ⱀⰻⱐⱑⰻⱃⰿ ⰻ ⱋⰴⱎⰵ ⰲⰻ Tⱏ ⰴⱀⰹ (м)
ⱖⰿⰴⱑ ⰵⰾ ото(цьца к стоую) ⰴⰿⰽⰹⱃ ⰲⱏ ⰵⰴⰻⱀⱁ

По описанію Рачкаго длина камня, въ который вдолблены эти строки, сочиняетъ 194 ctm., ширина 73 ctm., отдѣльныя буквы достигаютъ вышиной 4 ctm., въ каждой строкѣ имѣется слишкомъ тридцать буквъ. Большая часть текста не подлежитъ сомнѣнію. Годъ надписи вѣроятно не 1100, какъ полагалъ Рачки, а нѣсколькими годами или можетъ быть даже десятками позже, такъ какъ послѣ стертой буквы ь=100 могла стоять, судя по

разстоянію, еще одна буква, обозначавшая единицы или десятки. Въ концѣ четвертой строки я предпочитаю съ Чьрнчичемъ читать *свѣдокъ* или еще лучше *свѣдоци*, нежели съ Рачкимъ и Гейтлеромъ *исъшедъ*. Въ очень загадочной послѣдней (13-ой) строкѣ я считаю е оборотнымъ глаголическимъ э. въ гv (или ~v) вижу букву ѿ, въ различіе отъ ъ или ь, въ которыхъ по неволѣ нужно предполагать полугласныя буквы, рядомъ съ обыкновеннымъ е. Въ **МНІТО** я вижу вліяніе латинское. Такимъ образомъ надпись читается такъ:

+ ѵ. р. вь име отца и сн҃а и ст҃аго доуха азъ
опатъ дръжиха писахъ се о ледниѣ юже
да зъвънимиръ кралъ хръватъскъ и въ
дни своѩ въ светоую лоуцию и свѣдоци
ми жоупанъ десила кръбавѣ жоупанъ въ лоу
цѣ прбъпебга (?) съ посла витослава въ о
тоцѣ да иже то пореѵе клъни и богъ и божиѣ сила и ·г· е
вангелисти и ст҃аѣ лоуциѣ ам҃нъ. да иже сдѣ живе
тъ моли за не бога азъ опатъ добровитъ съз
дахъ цръкъвъ сию с своею братию съ дев
етию въ дни кънеза късъмъта облад
аюштаго въсоу кърannoу и бѣше въ ть дни м
икоула от отоучьца въ ст҃оую лоуцию въ едино

. . . .

. . . .

25.

Oko 1100.

*Natpis u Baški (na Krčkom otoku) s imenom kralja Zvonimira.**

† Ч. р. вь име отца и сн҃а и ст҃аго доуха. азъ
опатъ дръжиха писахъ се о ледииѣ, юже
да звъннмиръ, кралъ хръватъскъ, и въ
дни своѩ въ светоую лоуцию. и свѣдоци
ми жоупанъ десила кръбавѣ, жоупан въ лоу-
цѣ прбънебга(?). съ посла витослава въ о-
тоцѣ, да: иже то порече, клънн и богъ и божиѣ сила и .г. е-
вангелисти и ст҃аѣ лоуциѣ ам҃нъ, да иже сдѣ живе,
тъ моли за не бога. азъ опатъ добровит съз-
дахъ црѣкъвъ сию с своею братию съ дев-
етию въ дни кънеза късъмъта облад-
аюштаго въсоу кърannoу. и бѣше въ ть дни м-
икоула от оточьца въ стоую лоуцию въ едино.

Nalazi se u crkvi sv. Lucije kod Nove Baške na Krčkom otoku.

Znameniti ovaj natpis uklesan je u kamenu ploču (194 ctm. dugu, a 73 ctm. široku) g l a g o l s k i m pismenima, a ja sam je tek iz praktičnih razloga donio ovdje u staroćirilskoj transkripciji. Današnjim hrvatskim jezikom glasi ona ovako: † 1100. U i m e o c a i s i n a i s v e t o g a d u h a. J a o p a t D r ž i h a p i s a h o v o o l e d i n i (= zemljištu), k o j u d a d e Z v o n i m i r k r a l j h r v a t s k i u s v o j e v r i j e m e s v e t o j L u c i j i. I s v j e d o c i s u m i ž u p a n D e s i l a K r b a v s k i (i) ž u p a n u L u k i P r b ъ n e b g a (?). O v a j p o s l a V i t o s l a v a n a o t o k, d a: t k o t o p o r e č e, d a g a p r o k u n e B o g i b o ž j a s i l a i č e t i r i e v a n đ e l i s t a i

* Iz: *Priručnik izvora hrvatske historije*

sveta Lucija, amin, (i) da tko ovdje živi, moli Boga za njih. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom (= kaluđerima) s devetoricom u vrijeme kneza Kuzme (? Къзъмъта), koji obladao cijelom Krajinom. I bješe u to vrijeme Mikula (= manastir sv. Nikole) u Otočcu sa svetom Lucijom (= crkvom sv. Lucije) jedno (t. j. pod jednim opatom).

Na ovaj je spomenik prvi upozorio učeni svijet čuveni Pavao Josip Šafařik *(Památky hlaholského pisemnictví. V Praze 1853. Dostavsky k str. 20)*. On kaže: »Dne 12. januara 1853. godine primih od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga trostruki prijepis nadgrobnoga napisa, koji je on našao u staroj opatskoj crkvi sv. Lucije kod Nove Baške na otoku Krku t. j. prijepis njegov, nekoga krčkoga klerika i majora Mije Sablјara. Upoznanje i tumačenje pisma nije dosada uspjelo ni učenim Hrvatima, a ni meni. Pismena su tude očito nalik na glagolska, ali i na neglagolska. Ako to nije tajnopis (cryptographia), moglo bi da bude kakovo starije pismo, možda onaj izgubljeni osnov glagolice«. Kako vidimo, u prvi kraj nije se pravo ni znalo, e da li je ova ploča pisana glagolskim pismenima, ili kojim drugim, sličnim. Potom zanimali su se za taj napis Franjo Rački, Ivan Kukuljević i Matija Mesić, no prvi ga je pročitao, i ako ne potpuno, Krčanin Ivan Črnčić (Književnik II. (1865., 8—20). Iza toga obrati Franjo Rački i po treći puta pažnju svoju na nj, te ga u glavnom pročita čitava, dodavši još i osobito dragocjen tumač s paleografskog i historijskog gledišta *(Starohrvatski glagolski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku. Starine VII., Zagreb 1875.)*. Poslije dvanaest godina i opet uze ga u ruke Ivan Črnčić, te poprati Račkovo čitanje s nekoliko vrlo duhovitih primjedaba i stvarnih ispravaka *(Još o glagolskom napisu u crkvi sv. Lucije u drazi baščanskoj. Starine XX., Zagreb 1888., 33—49)*. Ponovnoj reviziji pak podvrže čitanje Račkovo i Črnčićevo Vatroslav Jagić, čiji sam tekst i ja preuzeo (*Энциклопедiя славянской филологiи. Вып. 3. III. Глаголическое письмо. Санктпетербургъ 1911., 237—238)*. U najnovije doba pokušao je neke ispravke da učini Rudolf Strohal (Glagolski napis u crkvi sv. Lucije kod Baške na otoku Krku. Vjesnik hrv. arheol. dr. N. S. XII. (1912.) Zagreb 1912.,

Glagoljski natpis u crkvi sv. Lucije na Krčkom otoku
(Nalazi se u istoj crkvi kod Baške).

8—11), ali »s malo uspjeha«, kako kaže Jagić (Vodnik-Jagić: Povijest hrvatske književnosti knj. I. Zagreb 1913. (»Mat. Hrv.«), 20.).

Natpis ovaj, obično zvan »*Baščanska ploča*«, očito je sastavljen od dva dijela. U prvom se govori o darovnici kralja Zvonimira sv. Luciji, a u drugom o tome, kako je opat Dobrovit sazidao »ovu crkvu«, naime sv. Lucije. Prvi dio upravo je kratki izvadak jedne isprave, koja se očito sastojala od dvije česti, to jest opat Držiha napisao je glavnu ispravu (po svoj prilici hrvatskim jezikom i glagolskim pismom), u kojoj je u prijevodu transumirao Zvonimirovu zar latinsku donaciju, a onda naveo, kako je po nalogu župana krčkoga Prvanega došao na otok Krčki neki Vitoslav, zacijelo kao »pristav« (pristaldus), te uveo u posjed darovanoga zemljišta opata Držihu, odnosno crkvu sv. Lucije. Opat Držiha naveo je u svojoj ispravi dva svjedoka, župana Krbavskoga Desilu i lučkoga Prvanega, te ju je onda svršio uobičajenom formulom proklinjanja (minacija, Pönformel), koja je opširnošću svojom poznata značajka naših isprava XI. vijeka. Drugi dio očito je zapis, kaki redovito pokazuju crkveni napisi, naime opat Dobrovit kaže, da je sazidao sa svojom braćom kaluđerskom crkvu sv. Lucije, u vrijeme kad je neki knez Kuzma (?) zavladao bar otokom krčkim, a izgleda prema čitavom kontekstu, možda i sa susjednom obalom i Otočcem u gatanskoj župi. Posljednje riječi natpisa razumijem tako, kao da je tada bio opat Dobrovit zajednički, i sv. Luciji i sv. Nikoli u Otočcu, premda zaslužuje pažnju to, što uz ime »Mikula« ne stoji potrebno »sveti«. Iz toga se razlaganja vidi, da se prvi dio napisa odnosi na vrijeme između 1076. i 1089., to jest u doba vladanja kralja Dmitra Zvonimira, dok drugi dio pada u docnije doba (oko 1100.). Rački je datirao napis prema početnim pismenima, koliko ih je mogao ustanoviti, godinom 1100. Jagić pridržao je ovo datiranje, ali ipak opaža: »Natpis ne će biti izrađen upravo godine 1100., već nešto kasnije, jer iza č(ч), što znači tisuću, ima na istrtom mjestu još prostora za dva slova, t. j. za r (ρ) (to će reći sto) i još za jedno slovo, koje je moglo značiti jedinice ili desetice« (*Vodnik-Jagić Hrv. knjiž. 20).* Strohal pak misli, da može čitati početna pismena, naime datovanje, kao 1120., što bi tek trebalo posve pouzdanim snimkom dokazati. Ja sam s obzirom na Jagićevu primjedbu da-

tirao napis: »*Oko 1100.*«. Razumije se, kad bismo mogli sigurnošću odrediti, tko je onaj »*Knez Kъsъmъta (Kuzma?)*« i na koji se događaj odnosi ono što se kaže, da je »obladao cijelom Krajinom«, onda bismo lasno uzmogli točno datirati spomenik. Samo se po sebi razumije, da je opat Dobrovit uklesao u natpis darovnicu Zvonimirovu baš stoga, da svojoj crkvi, odnosno manastiru, zajamči miran i siguran posjed onoga zemljišta, što nas ipak velikom vjerojatnošću upućuje na predmletačko doba, dakle na vrijeme prije godine 1115.—1116.

S historijskoga gledišta natpis je od goleme važnosti. On je najstariji naš jezični spomenik (i hrvatski i srpski), koji nam je učuvao izraz »kralj *hrvatsk* (**кραлъ χρъватъскъ**) i narodno njegovo ime — **Зъвънимиρ** (u latinskim ispravama redovito *Suinimir).* O tom imenu kaže Jagić ovako: »Ime kralja hrvatskoga može se dvojako čitati: Zъvnimir, ili Zvъnimir; po današnjem vokalizmu i Zavnimir ili Zvanimir. Nema sumnje, da je složeno ime postalo od **звьнѣти** i **миρ**, dakle **Звьнимиρъ**; glagol **звьнѣти** živi u starom hrvatskom obliku *zamnjeti* — *zamniti* (kao **цвьтѣти** captjeti — captiti)«. Dalje iz ovoga spomenika saznajemo s punom sigurnošću, da je kralj Zvonimir bio potpuni i pravi gospodar otoku Krku, koji se inače brojio u »byzantinski tema« Dalmaciju, pa kako je Krk upravo najsjeverniji dio te Dalmacije, sasvim je prirodno, da se kraljeva vlast protezala i na otoke i gradove bliže središtu njegove države kod Spljeta.

Konačno ima se još istaknuti i grafična važnost ovoga spomenika. »U tom znamenitom natpisu najznatnije je to, — kaže Jagić —, da uz poznata poluobla poluuglasta slova dolazi nekoliko znakova, kojima inače nigdje nema primjera, a čini se, da to nisu klesarski grijesi; na pr. za *a* ima uz obični znak + nekoliko puta još jedan osobiti oblik, koji bi mogao biti imitacija grčkoga *α*. Teško je vjerovati, da se taj nepoznati oblik nije nigdje inače upotrebljavao; prije će biti, da su druga svjedočanstva njegove egzistencije propala«. (Gl. još Klaić: Krčki knezovi Frankapani. Knj. I. Zgrb. 1901., str. 80.).

Ulomak*

23

. . . .

Glagolica je prodrla i u javni život, pa ima spomenikâ veoma starih iz svjetovnoga života. To su najviše isprave izdane bilo od općinâ bilo od privatnih lica. Ovih starina najveći broj pripada onomu kraju hrvatskome, gdje je i u crkvi glagolica i slovenska služba cvala, a to je hrvatsko Primorje i sjeverna Dalmacija pa otoci. Takvi se glagolski spomenici, kojih je iz drugoga i trećega doba sačuvan veliki broj, tiču ponajviše oranicâ, vinogradâ, mlinova i mliništa, što su ih ljudi poklanjali ili prodavali ili na samrti ostavljali crkvama, manastirima i privatnim ljudima; neke isprave govore o sudbenim raspravama i pravdama između općinâ i pojedinih ljudi, po čemu su te isprave mnogo vrijedne za povijest hrvatskoga privatnoga prava pored toga, što je u njima sačuvan čist narodni jezik iz tako velike starine.

Dosad se znade, da je glagolskih pisama svjetovnoga sadržaja bilo već u XI. i XII. vijeku, od kojih su samo neka do nas došla, i to u prijepisima. Naša dva veoma stara glagolska spomenika: isprava dobrinjska od god. 1100. (što nam je sačuvana samo u prijepisu) i iz istoga vremena uklesani spomenik, tako zvana baščanska ploča, pokazuju, kako je hrvatski jezik i pismo glagolsko bilo u običaju. (Baška je mjesto na otoku Krku, gdje se našla ploča s glagolskim pismenima, a uklesana su pismena oko 1100. god.; natpis je dao uklesati opat Držiha, a spomenik se tiče darovnice hrvatskoga kralja Zvonimira, što potvrđuju i župani.) Iz razvoda pak istranskoga od god. 1275. saznajemo, da se glagolica s hrvatskim jezikom upotrebljavala u XII. vijeku u svim spisima, što su bili namijenjeni svemu narodu. Ovakih se razvoda spominje još starijih, i to iz 1125., 1130., 1140., 1150. godine, no danas se o njima ništa ne zna. Iz toga izlazi, da su stari Hrvati imali već prilično uređene svoje općine i da im je život tekao stalnim putem.

. . . .

. . . .

* U: *Čitanka iz književnih starina staroslavenskih, hrvatskih i srpskih*

Milan PRELOG

BAŠĆANSKA PLOČA* nalazi se u crkvi Sv. Lucije kod Nove Baške na otoku Krku. Natpis je urezan u kamenu ploču glagoljskim pismenima. Sastavljen je iz dva dijela. U prvom se govori o darovnici kralja Zvonimira Sv. Luciji, a u drugom o tome, kako je opat Dobrovit sazidao crkvu Sv. Lucije. B. P. je najstariji jezični spomenik, koji je očuvao izraz »kralj hrvatski«, i njegovo narodno ime Zvonimir. Osim historijske važnosti ima ovaj spomenik i grafičku važnost. Izgleda, da je najopravdanije datiranje ovoga spomenika oko 1100.

Literatura: Rački, Starohrvatski glagoljski natpis u crkvi Sv Lucije kod Baške na Krku (Starine, 7, 1875); J. Crnčić, Još o glagoljskom napisu u crkvi Sv. Lucije u drazi baščanskoj (Starine, 20, 1888); R. Strohal, Glagoljski napis u crkvi Sv. Lucije kod Baške na otoku Krku (Vjesnik hrvatskog arheološkog društva N. S. 12, 1912); B. Vodnik, Povijest hrvatske književnosti, I (1913); Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije (1914).

M. P-g.

. . . .

Josip MANTUANI

BAŠKA (NOVA).* selo na otoku Krku, na vrhu prostrane Baščanske (morske) drage; parobrodarska stanica na liniji Sušak—Rab. Ima 1574 stanovnika. Stanovnici su odlični mornari, stočari (gaje ovce) i vinogradari. Ima općinsko poglavarstvo, rimokatoličku župu, moderno uređeno kupalište. — 2 km od B. k sjeverozapadu u Jurandvoru nalazi se crkvica Sv. Lucije. U njoj ima više glagoljskih natpisa. Najznatniji je od njih onaj na čuvenoj Baščanskoj ploči (1120), gdje se spominje, da je »hrvatski kralj« Zvonimir, kad je jednom bio na ostrvu, poklonio crkvici jednu ledinu, a to je zapisao opat Držiha.

J. M-n.

. . . .

— 148 —

* Iz: *St. STANOJEVIĆ, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, knj. I.*

M. N. SPERANSKIJ

. . . .

Tajnopis (Ulomak)*

I.

Для юго-славянской письменности тайнописей с заменами первой группы нам известно до сих пор три: а) применение для этой цели глаголицы, б) греческой азбуки и в) азбуки латинской.

а) *Глаголическое* письмо, как известно, довольно скоро после своего появления стало вытесняться из употребления в тех местностях югославянства, где появилась и стала распространяться кириллица (восток Балканского полуострова, восточная Сербия, несколько позднее Македония), и перестало уже к XIV веку быть письмом общеупотребительным и общедоступным. Но некоторое знакомство с ним, вероятно, в кругах более развитых и более начитанных, продолжалось и после этого, если оно и для них уже утратила характер привычного письма, ставши письмом редкостным; в качестве именно таковового, далеко не всем доступного письма глаголица и могла быть применяема в тайнописи как в собственном смысле, так и в качестве своего рода средства для проявления своеобразного тщеславия образованного искусного писца и может быть для того, чтобы подчеркнуть написанное. Вероятно, именно в последнем смысле можно объяснять те приписки, которые сделаны смешанным письмом из греческого, кирилловского и глаголического, которые находятся на полях сербского Апостола конца XIV или начала XV в. библ. Сербск. Акад. Наук № 55: они содержат разночтения или поправки к тому или иному чтению в самом тексте. О каком либо «затаении» в прямом смысле здесь речи быть не может: видимо, писец рукописи, владевший свободно, помимо кириллицы, также глаголицей и греческой скорописью, имел в виду обратить внимание на свои заметки того, у кого будет в руках его рукопись, выделив их особым письмом. Так: к Деян. XXIV, 9 к словам текста: ѥложьшемь се Іоудеωмь, он приписывает: .ⰃⰊ҇. ჻ ⰔⰎⰑⰆ҇ше σε ἰούδει (л. 48 об.); к словам: и ни в црькви ωбрѣтоше...... твореща (Деян. XXIV, 12): πὄωι ⰡⰑ въ ⰝⰠⰡⰑⰉ ωⰅⰓ̑ τ̊ωе με χ̓ χ̊μου гл҇юща (л. 48 об.); агрипа же фїстоу рече...... ч҇лка (Деян. XXV, 22): ⰃⰊ҇. χοτⰀ̑ ї σαⰎⰉ ч҇лⰡχ ουσλїιшатн (л. 50 об.); выпадьше же в мѣсто ωсопно (Деян. XXVII, 41); ⰃⰊ҇ ⰂⰟ μαστο ї̈сыпно (л. 55). Слово

* Iz: *Enciklopedija slavjanskoj filologii*

ⰃⰊ҇ (т. е. пиши), не раз повторяющееся, заставляет предполагать, что приписки на полях назначались для писца, который будет списывать текст: он должен был в своей копии внести в текст те перемены, которые сравнительно с текстом-оригиналом указаны ему на полях: это — исправление формы слова (первый и последний пример), перестановка слов (остальные). Судя по характеру глаголических начертаний[1] этих приписок, мы имеем перед собою хорошую старую традицию «круглой» (западно-болгарской) глаголицы XII—XIII вв., дожившую в таком особом применении до конца XIV или начала XV века на сербской почве.

Отчасти аналогичный случай применения глаголицы, но на этот раз уже более в смысле тайнописи, имеем в Праздничной Минее № 105 Зографского монастыря: рукопись[2] хорошего полууставного среднеболгарского письма, не моложе XV в.; внизу страницы (текст кончается на полустранице) рукой писца написано (рис. 1):

Рис. 1.

т. е. азъ данїилъ писахъ сїа. Глаголица также хорошего рисунка, писец, видимо, владел ею уверенно; отклонения от старого типа представляют только две буквы: Н (старое его начертание — Ⰺ) заменено иным, но и это напоминает начертание той же буквы в известных Венских глаголических листках (ср. у И. В. Ягича в Энциклоп. Слав. Филолог., 3, стр. 196, № 17), отличаясь от него только наклоном; и начертание для з — вместо обычного Ⰸ, но и оно не чуждо старшей глаголице (ср. у И. В. Ягича, ук. соч., стр. 209, № 15). Последняя буква — кирилловское а — совпадает по рисунку с обычным в самой рукописи и явилось, скорее всего, вследствие рассеянности или торопливости писца, обыкновенно пользовавшегося кириллицей; ударения и придыхания в глаголической записи идут, разумеется, от кириллицы.[3]

Более позднюю, но все же ту же старую традицию применения глаголицы к тайнописи, представляют примеры ее из XVI века. Один из таких

[1] Снимки см. Arch. f. slav. Philol., XXII, 512—513.

[2] Я располагаю фотографическим снимком с последней страницы, любезно сообщенным мне П. А. Лавровым, ср. Изв. Русск. Археол. Инст. в Константинополе, XIII, стр. 269.

[3] Болгарские рукописи уже в XIV в. употребляют, хотя и не всегда последовательно, ударения, а придыхания явились, конечно, гораздо раньше.

(в общем немногочисленных) случаев находим в записи рукописи мон. Крушедола (Срем) № 8, в лист, XVI в., на листе при переплете (рис. 2):

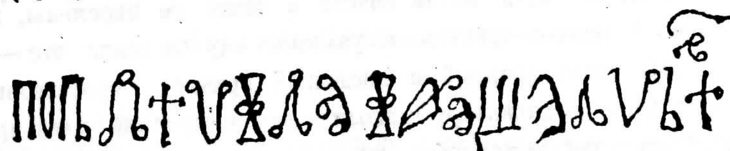

Рис. 2

т. е. попь (кириллицею) давидъ изъ белгра.[1] Начертания глаголических букв уже ясно искажены (но не изменены намеренно), но все же связь их именно с «круглой» глаголицей не подлежит сомнению: это, помимо общего с нею сходства, выразилось в пристрастии писавшего к кружечкам, столь характерным для глаголицы, именно, старого типа: он их дает даже там, где их не полагается, как в букве ♣; связь с глаголицей старшего, «круглого», типа видна особенно в начертании для *и*, несмотря на ясное искажение у него этого начертания: в основу им взят древнейший тип, а не угловатый хорватский (ср. у Ягича в Энцикл. Слав. Филол., вып. 3, стр. 190, № 1-а).

К XVI же веку относится и целый ряд глаголических записей в двух любопытных, своеобразных во многих отношениях рукописях, писанных около 1511 года монахом протопсалтом мон. Путны (Буковина) Евстафием, особенным любителем и мастером по части тайнописи всякого рода.[2] В нотной богослужебной книге, писанной частью по гречески, частью по славянски (по средне-болгарско-молдавски) собр. Щукина № 350 находим писанными в виде заголовков киноварью шесть записей глаголицей (л. 42 об., 54,

[1] Это—та рукопись, где помещена «Историческая Палея» в особом переводе; см. Споменик Срп. Кр. Ак. XVI (1892). Глаголическая запись воспроизведена впервые в Arch. f. slav. Philol. XXII, 525, откуда взята у Костича (стр. 10), берется и мною.

[2] В двух писанных им рукописях (Истор. Музея в Москве, собр. П. И. Щукина № 350, и Академии Наук в Ленинграде, собр. А. И. Яцимирского № 16) применено им шесть или семь различных видов тайнописи. О рукописях этого Евстафия сложилась своя небольшая научная литература: см. E. Kałużniacki, Beiträge zur älteren Geheimschriften der Slaven (Sitzungsber. d. Wiener Akad. CII (1882), 287—308), А. И. Яцимирский, Кирилловские нотные рукописи с глаголическими тайнописными записями (Древности, труды Слав. Ком. Моск. Арх. Общ. III (1901), 149—163); ср. И. В. Ягич, Глаголич. письмо (Энц. Слав. Фил., 3), стр. 119—120, он же в Arch. f. slav. Philol. XXV, 33; А. И. Яцимирский, Опись старинных славянских и русских рукописей собр. П. И. Щукина, II (М. 1897), стр. 44—47; Др. Костич, стр. 12—15; Е. Ф. Карский, Славянская кирилловская палеография (Ленингр. 1928), стр. 250—251. Рукопись собр. П. И. Щукина находилась прежде в мон. Путна за № 576, где ее видел и изучал Е. Калужняцкий в 1881 г.; Яцимирскому статья Калужняцкого осталась неизвестной.

58 об.,[1] 117 об., 131 об., 150 об.), а сверх того, целую «фигурную» запись (в виде прямоугольника, разбитого на четыре меньших), содержа-

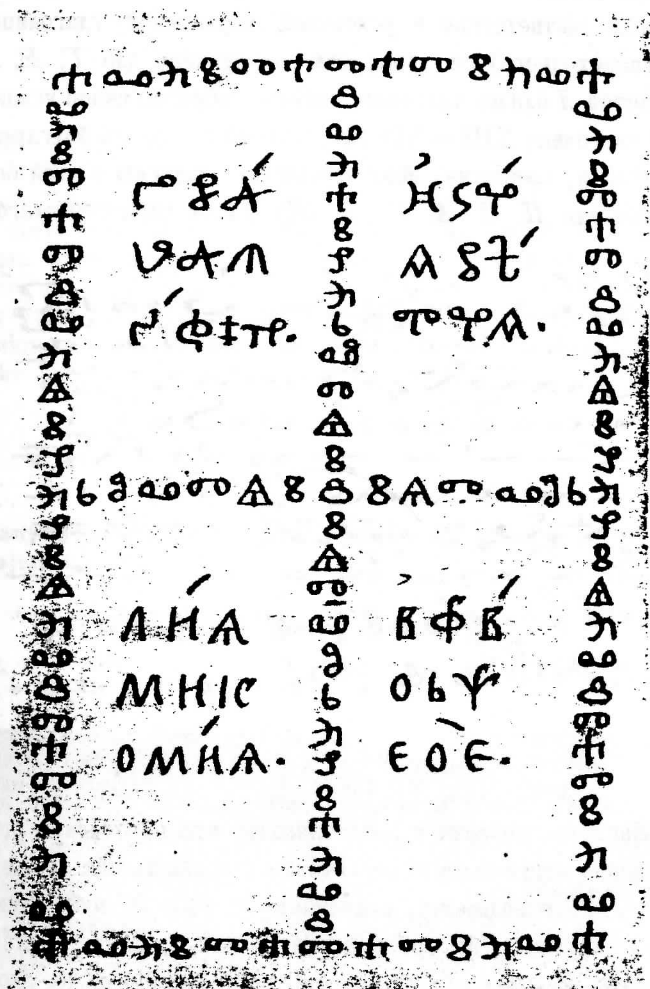

Рис. 3.

щую сообщение Евстафия об его труде (л. 140 об.); в рукоп. собр. Яцимирского № 16 — также две подобных записи (л. 8 об., л. 10).[2]

[1] Запись на л. 58 об. воспроизведена по факсимиле Яцимирского (см. у него, табл. II, и стр. 35 отд. отт.) у Е. Ф. Карского, стр. 250, и у Др. Костича, стр. 13.

[2] Чтение снимков 3-го (из центра) и 4-го: Сиѧ творениѧ еѵстатиева (рис. 3) — Сїи херѵвикъ ѥстъ гласъ петиӥ (рис. 4).

Выделивши из этих записей азбуку[1] и присмотревшись к начертаниям
ее букв, мы заметим, при общей склонности Евстафия к округлению начер-
таний,[2] бóльшее соответствие их более позднему состоянию круглой глаго-
лицы, но также соответствие и угловатой (хорватской) глаголице, хотя и
старейшего (переходного) ее типа; так, начертания для *Г, Е, Х, И, Т*,
один из вариантов *Л* ближе подходят, главным образом своей угловатостью,
к хорватской глаголице XIII—XIV вв., нежели к круглой болгарской, хотя
другие начертания, напротив, дают бóльшую аналогию к этой болгарской
(ср. начертания для *П, О, А, Б, Ѣ, Щ*). Такой характер глаголических

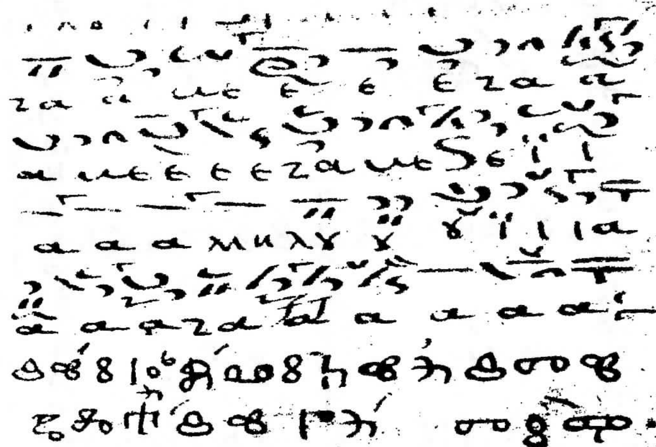

Рис. 4.

начертаний Евстафия позволяет предполагать, что источником его знаком-
ства с глаголицею могли быть и хорватские старейшие начертания. Начер-
тания для *С* и *ОУ*, повидимому, представляют уже своеобразную модифи-
кацию старых «круглых» начертаний ꙏ и ꙏ, тогда как знак для *И* может
восходить опять к старшей хорватской глаголице (вроде Люблянского
отрывка, не старше XIII в.—у Ягича, ук. соч., стр. 190, № 22). Возмож-
ность проникновения отзвуков западной глаголицы на Буковину в XIV—
XVI вв., особенно если иметь ввиду незаурядную способность и любозна-
тельность Евстафия в отношении к графике, вполне допустима.[3]

[1] В виду однообразия по содержанию записей, буквы в азбуке не все представлены.
[2] Эта склонность видна и в его обычном письме и в других видах его тайнописи.
[3] Некоторое указание на проникновение хорватской глаголицы в кирилловскую пись-
менность на сербской территории может дать рукоп. Хлудова № 13 (бывш. Гильфердинга,
евангелие сербское середины XIV в.), где на л. 12 и 152 находим приписки XV в. типичной
хорватской (угловатой) глаголицей: к҆ црстви же нбсцм (л. 152), с лигатурой т + в.

Mirko VIMER

Ulomak*

. . . .

Izleti: u Prvić, Velaluku (ruševine Korinta), sigastu spilju »Škuljicu«, u Rab, Senj, Aleksandrovo, Krk itd. Jedan sat šetnjom do sela Jurindvora u lijepoj dolini, u Batamalj i Dragu. Blizu sela Jurindvora stoji znamenita crkva sv. Lucije, u kojoj se čuva stara kamena ploča (»Baščanska ploča«) iz godine 1120 s glagoličkim napisom, u komu se spominje hrvatski kralj Zvonimir. Ovu ploču smatraju arheolozi najstarijim do sada poznatim slavenskim natpisnim spomenikom. »Pred kraljevskom pločom u Baški« zove se lijepa rodoljubna pjesma, koju je spjevao

199

S. Str. Kranjčević, rodom iz Senja, ponajveći hrvatski i jugoslovenski pjesnik.

. . . .

. . . .

Baška

Otok Krk

Ile - Insel Krk

200

* Iz: *Ljeti i zimi u Jugoslaviji*

Raymond WARNIER

LITTÉRATURE YOUGOSLAVE

I. **Moyen âge et Renaissance.** Les premiers textes. La littérature religieuse. — Goundoulitch. — II. **Période de transition :** 1° 1600-1750; 2° 1750-1800. Tendances nouvelles : Kopitar. — III. **Les étapes du réveil national.** Vouk Karadjitch. — IV. **La littérature moderne et contemporaine.** Littérature en cyrillique. — Littérature en latinitsa. — Le renouveau moderne : B. Stankovitch, Tsankar. — La littérature contemporaine.

I. — MOYEN ÂGE ET RENAISSANCE*

Moyen âge. — Les premiers textes sont : 1° dans le domaine *slovène :* les inscriptions de Brizin (xᵉ siècle); 2° dans le domaine *croate :* l'inscription de Baschka, en glagolitique, et présentant un grand intérêt historique (vers 1100); 3° dans le domaine *serbe :* l'évangile de Miroslav (xIIᵉ siècle). Les livres saints se différencient par leur alphabet, ***glagolitique*** puis ***latin*** dans les régions occidentales rattachées à partir du xᵉ siècle aux Etats de l'Europe centrale et occidentale, ***cyrillique*** dans les régions orientales où se succèdent les autorités byzantine, serbe, turque. Cette différenciation conserve une signification religieuse, politique et nationale.

Le moyen âge voit apparaître une littérature d'inspiration religieuse, puis didactique et profane, peu originale et sans intérêt autre qu'historique ou documentaire.

Dans le domaine oriental, on attache une grande importance aux écrits hagiographiques : vies de saints, biographies, chroniques, rédigées dans les monastères, à l'instar de Byzance, leur valeur historique dépasse leur valeur littéraire : les vies de saint Siméon Némanide par saint Sava (1169-1236), de saint Sava par Domitien (xIIIᵉ siècle), etc., évoquent l'ère de splendeur de l'Etat serbe indépendant jusqu'à Kossovo (1389), « siècle d'or médiéval des lettres yougoslaves » (Popovitch); on vénère encore comme relique nationale l'*Eloge du prince Lazare*, par la moniale Jefimija (1399), ou le *Code du tsar Douchan* (1349).

Dans le domaine occidental, les Croates font état de l'*Annuaire du prêtre de Dioclée*, du *Statut de Vinodol* (1288), et de nombreux textes juridiques, chartes municipales et traités attestant l'importance du royaume et l'ancienneté du droit public croates. Les Slovènes n'ont conservé que de rares textes pieux.

. . . .

* Iz: *Grand mémento encvclopédique Larousse*, I.

. . . . матеко место и морско купалиште са песковитом плажом; погодно за реконвалесценте од хлорозе, неврастеније, катара органа за дисање (изузев тбк.) и др. **Башчанска плоча**, добила име по Б., где се налазила у црк. Св. Луције; исписана глагољицом (око 1100.); у њој се помиње даровница хрв. краља Звонимира, дата тој црк.; данас се налази у музеју Јсл. академије у Загребу.

* * *

Baška*

БАШКА, градић на о. Крку, у Савској Бан.: кли- . . . .

187

* Iz: *Sveznanje. Opšti enciklopedijski leksikon u jednoj knjizi*

Vjekoslav ŠTEFANIĆ

Baščanska ploča*

BAŠČANSKA PLOČA. Tako se prozvao po svom nalazištu Baški na otoku Krku znameniti hrvatski glagoljski natpis, koji nosi prvenstvo među hrvatskim jezičnim spomenicima i po svojoj kulturnohistorijskoj važnosti kao i po vremenu postanja, a to je po svoj prilici g. 1100.

CRKVICA SV. LUCIJE U JURANDVORU (BAŠKA)

Historijat i opis. Na ploču je bila svraćena pažnja polovicom prošloga stoljeća. Na nju su upozorili Ivana Kukuljevića domaći svećenici 1851, i on je pokušao, da je čita, ali bez uspjeha. Svoj mršavi prijepis zajedno s prijepisom M. Sabljara i jednoga domaćeg klerika, jamačno Petra Dorčića, kasnijeg župnika, šalje Pavlu Šafariku, koji 1853 u Památky hlaholského písemnictví još ne zna kazati ni kakvo je to pismo ni jezik. Odonda dolaze u malenu, negda benediktinsku crkvu sv. Lucije kraj seoca Jurandvora, općina Baška, mnogi učenjaci na proučavanje ploče ili je proučavaju po tuđim skicama i fotografijama. Tako su redom i ploču i povijest crkve proučavali, osim Kukuljevića i Šafarika, Matija Mesić, Ivan Črnčić, Franjo Rački, Leopold Geitler, Vatroslav Jagić, Rudolf Strohal i drugi. Najviše je svakako zasluga za čitanje stekao Črnčić, koji je dolazio k sv. Luciji na čitanje više puta.

(Foto Griesbach)
BAŠKA, Motiv

Ploču je Kukuljević našao u crkvenom podu, a već 1861 našao ju je Črnčić u pobočnoj kapelici Gospe Ružarice, naslonjenu uza zid na dva kamena zuba, kamo ju je bio dao smjestiti krčki biskup Ivan Vitezić (1854—1877). Kako se ploča bila već raspukla u tri dijela, dade je biskup Franjo Feretić (1880—1893) vezati željeznim obručem; ali je ploču stala izjedati vlaga, i hrvatska javnost je bila zabrinuta, kako da se dragocjen spomenik spasi od propadanja. Stoga je dala Staroslavenska akademija u Krku, odnosno biskup Antun Mahnić, negdje između 1903 i 1910 ploču zatvoriti u staklenu vitrinu, ali to je pospješivalo njeno raspadanje. Kad se vidjelo, da se ploča ne će moći drugačije sačuvati, odlučeno je konačno, da se prenese u Zagreb. Biskup Josip Srebrnić dao ju je 1934 na vječno čuvanje Hrvatskoj akademiji u Zagrebu uz obavezu, da je ona stručno konzervira. U Zagrebu je ploča ispiranjem oslobođena od soli, koja ju je izgrizala, pa je sada opet čvrsta.

Gdje je ploča bila najprije smještena, danas se ne može kazati.

Ploča je duga 194 cm, a visoka 73 cm. Gornji joj je rub ispunjen ukrasom u obliku troprutastih ornamentalnih vitica. Ispod njega je 13 redaka glagoljskih slova, koja ispunjaju cijelu ploču. Ploča je prelomljena na tri dijela, kako je već bila i pred sedamdeset godina, što se može vidjeti i na Standlovoj fotografiji i na Rendićevu otisku, napravljenima početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Ali se na tim snimcima vidi i to, da je ploča odonda postala nečitljivija, osobito u desnom gornjem području, gdje se ploča, zbog djelovanja soli u vapnenastom škriljkastom kamenu, najviše respadala. Osim toga gornji je dio ploče stradao i od rđe, koja je dolazila od željeznog obruča. Naravno je, da je već otprije dosta bila istrošena radi dugotrajnoga gaženja vjernika, dok je bila položena u crkvenom podu.

Čitanje natpisa. Oštećenost ploče uzrokom je, što nije do danas uspjelo do kraja pročitati njen natpis, a njenim prvim čitačima, koji su imali pred sobom manje oštećenu ploču, smetalo je i slabo poznavanje glagoljske paleografije. Natpis nije naime pisan slovima t. zv. hrvatske uglate glagoljice štampanih knjiga, koju su dobro poznavali svi čitači, nego oblicima prelazne, pa čak i okrugle glagoljice, koju su još onda smatrali samo bugarskom glagoljicom; osim toga u natpisu dolazi pored nekoliko latinskih slova i nekoliko znakova, koji se u pojedinostima razlikuju od poznatih tipova, a ima i takvih, koja uopće ne dolaze nigdje drugdje; te poteškoće pojačava i nešto nejasna stilizacija teksta. Iz svih tih razloga bio je dug put, dok se došlo do današnjega, iako još ne posve definitivnoga čitanja. Prvo Črnčićevo čitanje objavljeno (u Književniku II.) 1865 rasvijetlilo je već bilo veći dio ploče ostavljajući i mnogo praznina; zatim je svoje čitanje objavio Rački 1875 (u Starinama VII.) i 1877 (u svojim Documenta historiae chroaticae), gdje je Črnčića dopunjao i ispravljao; g. 1883 dao je svoje čitanje Geitler (Die albanesischen u. slavischen Schriften, Beč 1883), u kojem se u glavnom drži Račkoga; g. 1888 daje ponovno Črnčić svoje definitivno čitanje (Starine XX.) pobijajući neke tvrdnje Račkoga. To se njegovo čitanje može doista smatrati najboljim, jer dopune i korekture, što su ih kasnije dali Jagić 1911 (Enciklopedija slavjanskoi filologii, sv. 3.) i Strohal 1912 (Vjesnik hrv. arheološkog društva, N. S. 12), nisu baš bile sretne, i ako je nauka primala baš Jagićevo čitanje kao najbolje. Stoga se V. Štefanić u svojem čitanju 1936 (Croatia sacra VI.) uz neke svoje korekture ponajviše vraća na Črnčićevo čitanje, a djelomično Račkoga. Takvo čitanje donosimo i ovdje. Eto najprije idealnoga prijepisa natpisa sličnim glagoljskim slovima, u kojem su posve nečitljivi dijelovi kao konjekture stavljeni u oble, a djelomično ili nejasno vidljivi dijelovi u uglate zaporke:

[illegible]

Ova slika pokazuje još dosta praznina i konjektura, a oko njih se najviše i razilaze svi dosadašnji čitači ploče, jer ta mjesta doista dopuštaju nagađanja. Evo toga istog čitanja u relativno točnom latiničkom prijepisu:

✠ [. č . r .] (vъ ime o)[t]ca i sn(a i sta)go du(h)a azъ
opat(ъ) drъžiha pisahъ se o ledi(n)ě juže
da zъvъnim[i]rъ kra[l]ъ hrъvatъskъ(i vъ)
dni svoję vъ svetu[ju l]uciju i s[ve] ( )
mi županъ desi( )ra krъ(b)[a]vě [mr] ( )ъ v(ъ) [lu]
cě prbъnebga (s)ъ posl(a) vi( )lě( )va v[o]
tocě da iže to poreče klъni i bo i b(n)a [ ] la i g e
vaglisti i stae lucie amnъ da iže sdě živе
tъ moli za ne boga azъ opa[t]ъ dbrovitъ zъ
dahъ crěkъvъ siju [i] svoeju br[a]tiju sъ dev
etiju vъ dni kъneza k[o]sъmъta oblad
ajućago vъsu kъrainu i běše vъ tъ dni [m]
ikula vь otočьc[i] (sь s)vetuju luciju vь edin[o]

U ovom se prijepisu (transliteraciji) nisu, naravno, mogle reproducirati sve paleografske osobine originala, koji ima i po više znakova za jedan isti ili sličan glas; no i bez obzira na to u tekstu ima više kratica, više gramatički nejasnih mjesta, a povrh svega praznina, pa je nemoguće dati suvislo čitanje i prijevod na današnjem jeziku, koji bi zadovoljio. Najviše teškoća zadaju 4., 5. i 6., a ponešto i 1. i 7. redak. U prvom retku je spomenik datiran; tu su iza križa nejasna slova *č r*, što znače broj 1100. Strohal je jedini pokušao čitati bez križa *č r i*, što bi značilo broj 1120, ali se njegovo čitanje općenito ne prima. Na kraju četvrtoga retka čitao je Rački *isъšedъ*, Črnčić *i svedokъ*, a stvarno se vidi samo *i sve ...*, što veoma mijenja značenje cijelog teksta. U petom retku su Črnčić, Rački i Jagić čitali ime *Desila*, a Strohal *Desida*, no vidljivo je *desi( )ra*; malo dalje u istom retku Rački dokazuje, da vidi riječ *županъ*, gdje se danas vidi tek slovo *M* i ništa više sigurno. U šestom retku Rački hoće da vidi ime *Vitoslêava*, ali danas je kao u našem prijepisu. Pred kraj sedmoga retka opet je jedno nejasnije mjesto, koje hoće svaki da na svoj način čita, odnosno razrješava. Rački i po njem Črnčić hoće da čitaju *bna bga*, što razrješuju kao *blažena bogorodica*; Jagić čita *božja sila*, a Strohal *bogorodilja*; bit će najbliže grafici i jeziku, ako to mjesto rekonstruiramo kao *bna rla* pa to razriješimo u *blažena roditelnica*.

Imajući na umu sva ta nesigurna mjesta s rezervom mogu se razriješiti kratice i popuniti praznine te natpis prenijeti u današnji jezik ovako:

✠ 1100. U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje dane svetoj Luciji; i svjedok (ili svjedoci) mi župan Desi?ra (Desila?) Krbavi, ... (župan?) u Luci Pribinega (ili Prvaneg); ovaj posla Vitoslava na otok, da tko to poreče, neka ga prokune Bog i blažena Roditeljnica (t. j. Bogorodica) i 4 evanđelista i sveta Lucija, amen; da tko ovdje živi moli za njih Boga. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svoje devetero braće (t. j. redovnika) u dane kneza Kozmata (Kuzme), koji je vladao svom krajinom. A bijaše u te dane (sveti) Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom zajedno.

Diplomatičke osobine. Natpis ima karakter kamenog kartulara, t. j. sastoji se od kratkog izvatka dviju isprava, kojima su baščanski benediktinci htjeli zasvjedočiti za vječna vremena svoje pravo na zemlju, darovanu im od kralja Zvonimira, i crkvu (a možda i samostan), što su je sami na darovanoj zemlji sagradili. Tako je B. p. i primjer najstarije hrvatske isprave. Ta isprava ima najprije simboličan kršćanski križ, zatim datiranje g. 1100, onda zazivanje presv. Trojstva, titul posjedovanja, t. j. darivanjem kraljevim, slijede svjedoci, uvođenje u posjed po Vitoslavu i napokon sankcija, t. j. minacija ili prokletstvo na kršitelje stečenog prava. Minacija je svojom opširnošću karakteristična za isprave toga vremena.

Paleografske i jezične osobine. Natpis naše ploče je jedan od malobrojnih spomenika sa hrvatskog područja pisanih poluoblom, starijom glagoljicom, zvanom i bugarskom, dok je t. zv. hrvatska mlađa glagoljica uglatijih oblika. No i naša ploča već pokazuje smjer kasnijega razvoja hrvatske glagoljice, t. j. u njoj su pojedina slova već dobila uglati oblik (na pr. [illegible], [illegible]), mnoga slova pokazuju prelaznost u oblicima, t. j. blažu uglatost. Imajući na umu tvrdi materijal, u kojem je ispisan natpis, sigurno je, da je tip slova ispao ispod klesarovih ruku uglatiji nego što je bio njegov uzorak. Ali ne samo u toj osnovnoj crti, nego i u drugim grafičkim osobinama ovaj natpis pokazuje starinu i prelaznost, jer tu dolaze stariji i relativno mlađi tipovi glagoljskih slova; stariji su na pr. znakovi za glas m = [illegible], v = [illegible], d = [illegible] i poluglas = [illegible]. Upotrebljavaju se različiti znakovi za isti glas, tako na pr. za glas *a* dolazi i redovni [illegible] kao i samo s naše ploče poznati znak [illegible]. Isto tako samo je s naše ploče poznat znak [illegible] za *v* i [illegible] za poluglas. Napokon ima tu i nekoliko latinskih slova, a to su *M, I, N, O, T*, koja dolaze uporedo s glagoljskima za iste glasove. Paleografski dakle naša ploča pokazuje staro i prelazno doba, a s krčkim natpisom čini čvrstu vezu između hrvatske i starobugarske glagoljice i pokazuje, da potječe iz vremena, kad se još nije ustalila hrvatska glagoljica. Od rukopisnih glagoljskih spomenika najsrodniji su baščanskoj ploči Bečki listići (v.), koji se stavljaju u 11. st. i kojima trag vodi u Hrvatsku. Iz paleografskih razloga baščanski se natpis može dakle također datirati početkom 12. st.

Jezik B. p. u osnovi je starohrvatski, odnosno staročakavski, ali i on je neustaljen i prelazan. Hrvatski su naročito vokali, jer su već svi nosni zamijenjeni usnenima, tek jedan put dolazi nosni znak [illegible] (u riječi »svoje«); karakterističan je i hrvatski oblik »poreče« i »moli« (bez *t* na kraju), tek evo niže riječi »živet'«. Pisar je dakle pod utjecajem crkvenoslavenske grafike i jezika, kako to pokazuju i riječi: *az, iže, svetaja*. Za ostale oblike, kojima se jezik ploče razlikuje od današnjega jezika, možemo u glavnom reći, da su to još starohrvatske osobine; riječ *crěkъvъ* je u čakavskom obliku.

* Iz: *Hrvatska enciklopedija*, sv. II

Povijesni sadržaj. Ploča je jamačno pisana u ono doba, na koje se odnosi drugi dio natpisa, t. j. oko g. 1100; tada je dakle građena crkva sv. Lucije. U to doba prilike su u hrvatskoj državi nesređene, pa se neki hrvatski otoci podvrgavaju mletačkoj vlasti, a i sam Krk negdje 1115 ili 1116, stoga opat Dobrovit za sigurnost kleše u kamen Zvonimirovu darovnicu, o kojoj govori prvi dio natpisa. Prvi se dakle dio odnosi na doba vladanja hrvatskoga kralja Zvonimira (1076—1089).

Za benediktince ploča dokazuje, da su oni bili na Krku već za vrijeme kralja Zvonimira; čini se, da su došli iz Osora, a onamo iz Ancone. Ako su ti benediktinci i potekli iz Italije, njihovi su se samostani morali brzo pohrvatiti u hrvatskoj sredini, tako da im i opati nose hrvatska imena (Držiha i Dobrovit) i da natpis klešu hrvatskim jezikom i glagoljskim slovima. To je ujedno dokaz, da je u to doba glagoljica na Krku posve obično pismo, kad njime pišu i ovi zapadnjaci; posebno upliv crkvenoslavenskoga jezika na njihovu natpisu pokazuje, da je njima taj jezik i predobro poznat, dakle da oni i službu Božju vrše tim jezikom. Sjetimo se, da i legenda Tome Arciđakona o pseudobiskupu krčkom Zdedi (1063) govori o njegovu suradniku opatu Potjehi (Potepi) i da 1252 papa Inocencije IV. legalizira slavensko bogoslužje omišaljskih benediktinaca (na Krku), kojim da su se služili oni i njihovi predšasnici, jer da oni drugog jezika ne znaju. Krčki su dakle benediktinci i prije i poslije g. 1100 bili glagoljaši, što dokazuju i drugi spomenici. U ono doba, kad je Dobrovit klesao ploču i gradio crkvu, bilo je jamačno u svetolucijskom samostanu devetero braće, a njihov je samostan činio jednu zajednicu sa samostanom u Otočcu; tek mi danas ne znamo sa sigurnošću kazati, koji je upravo to Otočac. Ovaj samostan u Baški (Jurandvoru) ostao je u rukama regularnih benediktinskih opata do 1457, a odonda je postao laička nadarbina, iako su još neko vrijeme u njem boravili samostanci. Danas titulu opata sv. Lucije nosi krčki biskup. Samostanu nema gotovo ni traga, a crkva još stoji.

Kralj Zvonimir bio je dakle prijatelj benediktinaca glagoljaša, kad im je dao zemlju za zidanje crkve. Ploča svjedoči, da je za Zvonimirova vladanja otok Krk pripadao hrvatskom kraljevstvu kao i kasnije 1100, kad je ploča bila pisana. Iz nje saznajemo za imena dvojice župana Zvonimirova vremena, i to župe Krbavske i Lučke, kao i za kraljeva opunomoćenika Vitoslava; nadalje saznajemo, da je 1100 vladao cijelom krajinom, u koju je spadao i otok Krk, neki knez Kozmat (Kuzma), tek ne znamo, koja je to bila krajina i koji knez. Može biti, da je to onaj Kuzma, koji je bio prisutan kod krunjenja kralja Kolomana 1102 u Belgradu te vladao u ime istoga Kolomana; a nameće se sumnja, nije li on iz porodice, koja je postala maticom krčkih knezova Frankopana kao i onaj »slavni« Dragoslav iz dobrinjske listine od 1100.

Od svega je za Hrvate najdragocjeniji onaj redak: *Zvonimir* (ili točnije Z'v'nimir') *kralj hrvatski* (ili točnije hr'vat'sk'), jer se tu prvi put u hrvatskoj povijesti spominje hrvatsko ime na hrvatskom jeziku i jer tu prvi put dolazi na hrvatskom jeziku naslov jednoga hrvatskoga kralja: kralj hrvatski, i to zajedno s hrvatskim oblikom kraljeva imena, koje također dolazi ovdje prvi put u hrvatskom jeziku. Ima naime i starijih spomenika i napisa, koji nose naslov hrvatskoga kralja, ali ti su spomenici latinski.

Opće značenje. Hrvatima je Baščanska ploča velika dragocjenost. Ona je prije svega najstariji ili jedan od najstarijih spomenika hrvatskog jezika i glagoljskog pisma, koje je neko vrijeme bilo postalo tipično hrvatskim pismom; ona je najstariji hrvatski spomenik hrvatskom imenu i hrvatskom kralju. Baščanska ploča ujedno je simbol hrvatske kulturne samosvojnosti: zapadnjaštva u hrvatskom narodnom ruhu. Ona je simbol hrvatstva, te je inspirirala hrvatske duhovne vođe i pjesnike (Kranjčevića i Nazora).

LIT.: Osim već citirane literature vidi: V. Štefanić, *Opatija sv. Lucije u Baški*, Zagreb 1937 (iz Croatia sacra, 1936) i ondje navedenu literaturu; F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb 1914; Isti, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925; F. Barbalić, *Baščanska ploča*, Narodne novine 1934, br. 243—248; D. Kniewald, *Baščanska ploča u Zagrebu*, Bog. smotra, XXII.

V. Š.

Jaroslav ŠIDAK

. . . .

14. BAŠČANSKA PLOČA*

Najstariji datirani historijski spomenik, pisan hrvatskim jezikom i glagoljicom, nastao je u benediktinskom samostanu sv. Lucije u Baški na otoku Krku najvjerojatnije g. 1100. Tekst donosimo prema čitanju Vj. Štefanića, Opatija sv. Lucije u Baški..., Zagreb 1937, str. 4—6, s prijevodom istog pisca na današnji govor. Slova u zagradama nečitljiva su ili sasvim ili djelomično.

+ 1100 v'ime otca i s(i)na i s(ve)toga duha. Az' opat' Dr'žiha pisah' se o ledinĕ juže da Z'v'nimir' kral' hr'vat'sk'(i v') dni svoje v' svetuju Luciju; i svĕ(dok') mu župan' Desi(?) ra Kr'bavĕ..... v' Lucĕ Prb'nebga; s' posla Vi....lĕ...va v otočĕ, da iže to porečе kl'ni i bo(g) i b(la)žena r(odite)l(nic)a i 4 eva(n)gelisti i s(ve)taja Lucija, am(e)n'; da iže sdĕ živet' moli za nje boga. — Az' opat' D(o)brovit' z'dah' crĕk'v' siju(i) svoeju bratiju s'devetiju v' dni k'neza Kos'm'ta obladajućago v'su k'rainu; i bĕše v' t'dni Mikula v' Otoč'ci s' svetuju Luciju v' edino.

(+ 1100. U ime oca i sina i svetoga duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje dane svetoj Luciji, i svjedok (ili svjedoci) mi župan Desi?ra Krbavi,..... (župan?) u Luci Pribinega (ili Prvaneg); ovaj posla Vitoslava(?) na otok, da tko to poreče, neka ga prokune bog i blažena roditeljica i 4 evanđelista i sveta Lucija, amen; da tko ovdje živi, moli za njih boga. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svoje devetero braće u dane kneza Kozmata, koji je vladao svom krajinom. A bijaše u te dane (sveti) Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom zajedno.)

. . . .

3 Historijska čitanka

* Iz: *Historijska čitanka*

* * *

*Baščanska ploča**

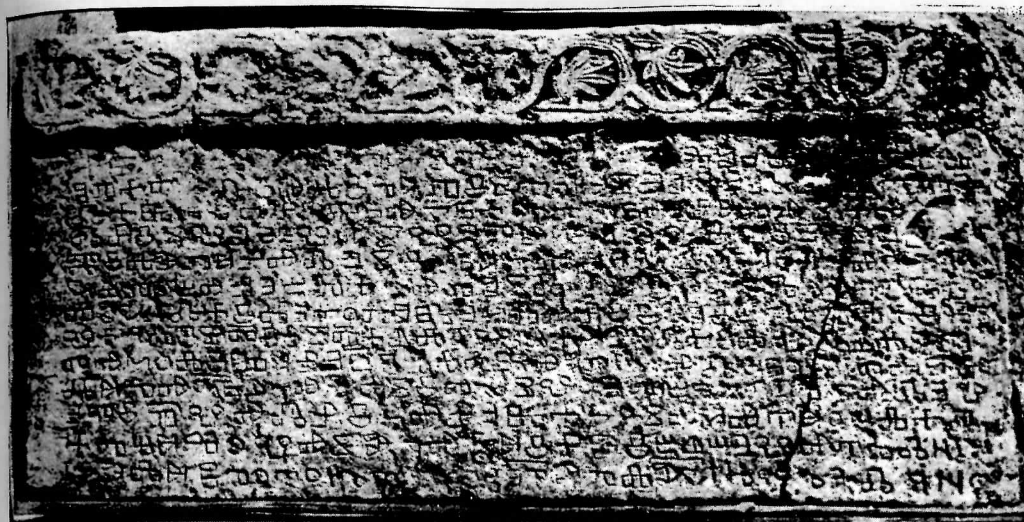
BAŠČANSKA PLOČA, kameni natpis, napisan hrvatskim jezikom i glagoljskim pismenima; najstariji hrvatski jezični spomenik. Ona sadrži darovnicu kralja Zvonimira samostanu sv. Lucije kod Baške (Krk), koju je opat Dobrovit dao uklesati u kamen, postavljen u crkvi sv. Lucije god. 1100. Danas se nalazi u Jugoslavenskoj Akademiji u Zagrebu.

BAŠKA, trgovište i kupališno mjesto na otoku Krku sa 1100 stanovnika. Spominje se od god. 1248. U crkvi sv. Lucije sačuvala se znamenita Baščanska ploča, koja je najstariji spomenik hrvatskog jezika i glagolskog pisma, nastala je oko god. 1100.

73

* Iz: *Sveznadar. Nauka i znanje u riječi i slici*

406 BASTONADA — BAŠKA

BAŠČANSKA PLOČA

je 1851, već djelomično oštećena (prelomljena i izlizana). Ploča je zapravo svjedočanstvo o gradnji te crkve: ona je darovnica hrv. kralja Zvonimira, koji daruje crkvi zemljište i za to nabraja svjedoke. Ploča je konzervirana, okovana željeznim okvirom i osigurana od daljnjeg propadanja. God. 1934 predana je Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti na čuvanje, a s nje su izrađeni i gipsani odljevi.

B. p. ide po pismu u skupinu spomenika prelaznog stadija između oble (maked.) i uglate (hrv.) glagoljice, t. j. među najstarije hrv. glagolj. spomenike. Osobitost joj je i ta, što je posebno datirana, jer nijedan glagolj. spomenik prije XIV. *st.* nije direktno datiran. Jezik ploče je starohrv., protkan elementima crkvenoslav. jezika hrvatskih glagolj. crkvenih knjiga. Dragocjen je podatak o kralju Zvonimiru, jer njime dobivamo najstariju potvrdu njegova imena, kao i to, da je u granicama Zvonimirove Hrvatske bio i otok Krk.

* * *

Baščanska ploča*

BAŠČANSKA PLOČA (nazvana po mjestu Baški na otoku Krku, gdje je nađena), jedan od najstarijih spomenika hrv. jezika, pisan glagoljskim slovima oko 1100. Ploča je od vapnenca, široka 197 *cm*, visoka 99 *cm*, debela 8 *cm*. Njezina starina, pismo i važnost sadržaja izazivaju već preko stotinu godina živo zanimanje historičara i slavista. Ploča ima glagolj. natpis u 13 redaka, a stajala je u crkvi sv. Lucije, kraj sela Jurandvora blizu Baške. Otkrivena

BAŠKA, selo i općina na juž. dijelu otoka Krka; općina ima 2143 *st.* (1953); bave se pomorstvom, ribolovom, vinogradarstvom i ovčarstvom. Ljetovalište, kupalište s plažom. B. se spominje kao *Besca* (1248) u lat. spomenicima, a u hrv. od 1375. B. je nekoć bio naziv za stari kaštel na brdu, a danas se B. zove naselje na moru. — U Jurandvoru (2 *km* od Baške) nalazila se u kapeli sv. Lucije *Baščanska ploča* iz vremena oko 1100.

* Iz: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 1

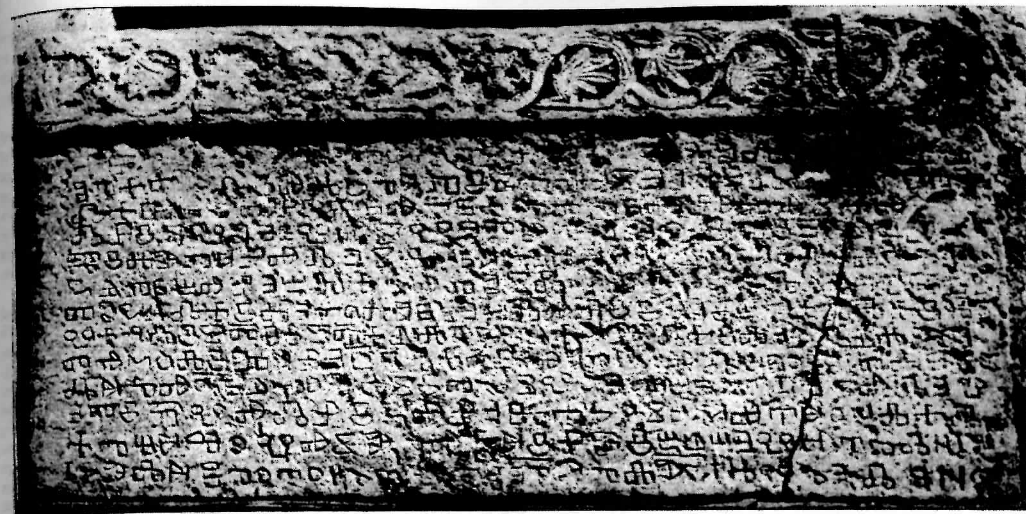
Vjekoslav ŠTEFANIĆ

Baščanska ploča*

BAŠČANSKA PLOČA, tako nazvana po mjestu Baški na otoku Krku, jedan od najstarijih spomenika hrvatskog jezika, pisan glagoljskim slovima oko 1100. Njezina starina, pismo i važnost sadržaja izazivaju već preko sto godina živo zanimanje historijske i slavističke nauke, kao i patriotske javnosti.

Opis i historijat ploče. Ploča je od kamena vapnenca, široka 197 *cm* (računajući i žlijeb uzduž desne visine širok oko 3,5 *cm*, a dubok oko 2 *cm*), visoka je 99 *cm*, a debela 8 *cm*. Uz gornji rub ploče izdiže se ornamentirani pojas širok 21,5 *cm*, po kojem teče biljni motiv troprutastih vitica i lišća, kakav se može naći na građevinskim objektima X.—XII. *st.* Sav je ostali prostor ispunjen glagoljskim natpisom u 13 redaka, tek je s lijeve strane (kao u kodeksima) ostavljen prazan rub širok 10 *cm*. Navedeni oblik ploče, a osobito ornamentirani friz i žlijeb sa strane, dokazuju da je ploča negda služila kao plutej septuma (ograda pred svetištem) u crkvi sv. Lucije. Iz konteksta natpisa proizlazi, da je ploča bila namijenjena da stoji u crkvi sv. Lucije, koju je sagradio Dobrovit, opat samostana sv. Lucije. Ništa se drugo ne zna o smještaju i sudbini ploče sve do polovice XIX. *st.*, kad je nađena u crkvenom pločniku. Tu je postavljena jamačno pri nekoj restauraciji crkve. Već je sredinom XIX. *st.* ploča bila u relativno slabom stanju. Jakim udarom u desni gornji ugao ona je već davno prelomljena na tri nejednaka dijela: pukotina prolazi koso desnim dijelom te se pri vrhu rašlja lijevo i desno, a sam ugao je gotovo uništen. Najbolje je očuvana lijeva strana ploče (gdje su netaknuta ne samo slova, nego čak i tragovi zupčastog čekića); prema desnom kraju kamen je sve trošniji, sve su brojnije rupice i rupe prouzrokovane samom prirodom šupljikava vapnenca, u kojem se vide i

* Iz: *Enciklopedija Jugoslavije, sv. I.*

BAŠČANSKA PLOČA

fosilne školjke. Površina je istrošena i hodanjem, dok je ploča bila u podu, kao i rastvaranjem uslijed djelovanja soli u vlažnoj crkvi.

Ploča je za nauku otkrivena 1851, kad je na nju upozorio Ivana Kukuljevića baščanski klerik Petar Dorčić. Ploča se tada nalazila u pločniku stare benediktinske crkve sv. Lucije kraj malenog sela Jurandvora (blizu Baške) i ona je zapravo svjedočanstvo o gradnji crkve. Tu su se benediktinci održali do potkraj XV. *st.*, poslije su dobra njihove opatije uživali različni titularni opati, a to su od početka XIX. *st.* krčki biskupi. Kad je Kukuljević prva tri prijepisa (Dorčićev, Sabljarov i svoj) poslao P. J. Šafařiku, on je u knjizi *Památky hlaholského písemnictví*, Prag 1853, prvi dao u javnost vijest o ploči i izjavio, da ni učenim Hrvatima ni njemu nije uspjelo tekst pročitati i protumačiti; mislio je čak na tajnopis. Interes je za natpis rastao. Kukuljević ga dolazi proučavati 1854 i ponovo 1856 (s Ivanom Fiaminom i Manom Sladovićem), ali uspjeh mu je vrlo slab. Slijedeće godine dolazi da ga čita Ivan Črnčić, pa Franjo Rački, na čiji nagovor dade biskup Ivan Vitezić ploču dignuti s poda i smjestiti u kapeli iste crkve na dva kamena zuba. Črnčić je tek nakon trećega pokušaja (1856, 1861 i 1862) izišao u javnost sa svojim prvim čitanjem natpisa u *Književniku*, II, 1865. Rački je u svrhu studija 1873 dao da ploču fotografski snimi P. Standl (čija je snimka ušla u sve publikacije do danas), a u gipsu odlije kipar I. Rendić, te je Rački rezultate svoga čitanja i interpretiranja objelodanio u *Starinama JA*, VII, 1875, a zatim u *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* JA, VII, 1877, *Documenta historiae Croaticae periodum antiquam illustrantia*. Na to je replicirao Črnčić svojim korekturama u *Starinama JA*, XX, 1888. Radovima Črnčića i Račkoga bilo je završeno standardno čitanje, i njihova koncepcija nije dopuštala odstupanja. Stoga nije na njoj ništa bitno mijenjao ni Lavoslav Geitler u knjizi *Die albanesischen und slavischen Schriften* (1883), ni Vatroslav Jagić u *Энциклопедии славянской филологии*, 3, 1911, a ni Ferdo Šišić u *Priručniku izvora hrvatske historije* (1914), i ona je ušla u svu našu historiografiju. Prije I. svjetskog rata jedino je još Rudolf Strohal u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva*, XII, 1911 pokušao predložiti neke promjene u čitanju, ali te nisu primljene.

Međutim se opazilo, da ploča u crkvi sv. Lucije propada. Kako je bila raspuknuta u tri komada, biskup Franjo Feretić (1880—1893) dao ju je vezati željeznim obručem, a biskup Antun Mahnić 1908 zatvoriti u staklenu vitrinu. To je još više pospješilo razorno djelovanje vlage i soli, koja se nalazila u ploči. Da bi se moglo izvršiti stručno konzerviranje i osigurati trajno čuvanje, biskup Josip Srebrnić predao je 1934 ploču Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu na čuvanje. Tu je ploča kupanjem u vodi oslobođena od topljivih soli, ali pokušaj da se dijelovi ploče spoje mineralnim ljepilom i klinovima nije uspio.

U Zagrebu je nastavljeno studiranje natpisa na ploči pa je djelomično izvršena revizija Rački-Črnčićeve konstrukcije. Na tom je radio V. Štefanić 1936 i J. Hamm 1952.

Tekst natpisa. Tekst, isklesan glagoljskim slovima t. zv. prelaznoga tipa, koja su pisana u 13 redaka strogo dvolinijski i kontinuirano, ostavlja utisak jedinstvenog bloka. Ma da u tom bloku nema nikakvih interpunkcija ni stanke, sadržaj natpisa nije jedinstven. U njem se razabiraju tri stavka: 1. skraćena isprava (noticija), u kojoj opat Držiha tvrdi, da je hrvatski kralj Zvonimir (Zъvъnimirъ) dao svetoj Luciji zemljište (ledinu) i za to nabraja svjedoke; 2. zapis opata Dobrovita, u kojem kaže, da je sa devetero braće sagradio crkvu u dane kneza Kosmata, koji da je vladao čitavom »krajinom«; 3. dodatak, u kojem se veli, da je tada bio (sveti) Mikula u Otočcu u zajednici sa svetom Lucijom. Raznolikost sadržaja i grafijske dublete, koje se javljaju osobito u posljednjim recima, navele su J. Hamma na mišljenje, da natpis nije bio jedinstveno koncipiran i da je klesan u više navrata. No shvaćen kao samostanski kartular klesan u kamenu, natpis je mogao imati jedinstvenu koncepciju, pogotovo kad se grafijske dublete ne poklapaju s granicama pojedinih stavaka. U politički nesigurnim vremenima, koja su vladala u periodu između smrti kralja Zvonimira 1089 i pada otoka Krka pod mletačku vlast 1116, ovakav kameni kartular imao je svoju određenu funkciju, t. j. osiguranje titula posjedovanja. Stoga je i prirodno misliti, da je ploča klesana baš u tom periodu.

Tekst ploče nije potpuno ni do danas pročitan, a i ono što je pročitano ostavlja dosta nesigurnosti i neslaganja u pogledu čitanja i interpretiranja. Tomu je glavni razlog oštećenost ploče i prema tomu nečitljivost, a k tomu pridolaze neke paleografske poteškoće, kontinuirano pisanje i nestašica suvremenih izvora. Najviše je oštećena prva polovica 1-og reda, kraj 3-eg i 4-og reda i neka mjesta u drugoj polovici 5-og, 6-og i 7-og reda. Zbog ovih i drugih praznina iskrsavaju problemi i kontroverze među čitačima, od kojih ćemo neke važnije spomenuti.

Jedno od najtežih je mjesta početak 1-og reda, a ono je i najodlučnije za shvaćanje i datiranje ploče. Tu ima ispred invokacije mjesta za 3—4 slova, koja su prilično istrta. Črnčić ih je najprije čitao *ar.ъ*, Kukuljević *a. r. g.* ili *a. r. z.* (pokušavši to čitati kao datum 1104 ili 1107), Rački je pročitao +*čr* (što bi značilo +1100). Čitanju i datiranju Račkoga nije bilo glasnijega protivljenja do Strohala, koji je čitao *čri* (što bi se čitalo 1120), a u novije doba založio se J. Hamm za čitanje +*čn* i možda k tomu *ž*, čime prvi dio natpisa datira +1077, dok bi ostali dijelovi po njemu bili mlađi. No

ako se općenito prihvaćeno čitanje Račkoga može doista ozbiljno staviti u sumnju, još se sa više razloga može odbaciti Hammovo datiranje i možda čitati *azъ* bez datuma. Iz konteksta, t. j. iz riječi *[vъ] dni svoję* može se naime razabrati, da je ploča klesana poslije Zvonimirove smrti, a riječ *azъ* mogla je pogreškom doći ispred invokacije umjesto iza nje.

Na kraju 4-og reda čitao je Rački *isъš(edъ)*, Črnčić *isve(dokъ)*, što je bilo općenito prihvaćeno, dok Hamm hoće *isie(rma)*, t. j. i s(vetago) Ie(ronima). U stvari sigurna su samo slova *is* i možda *v*, a baš od te izgubljene riječi zavisi, koje značenje da se dade slovima *mi* na početku 5-og reda. Imena eventualnih svjedoka velikodostojnika u 5-om i 6-om redu također su sporna. Ime krbavskog župana čitao je Črnčić isprva *desi(k)ra*, ali se nije usprotivio čitanju Račkoga *desi(l)a;* Kukuljević je čitao *desimir*, Strohal *desida*, Štefanić *desi(.)ra* i Hamm *desimra*. Kraj 5-og reda Črnčić je prvi put čitao *mr...ъc...*, zatim je prihvatio čitanje Račkoga *(žu)panъ v(ъ) lu*, što se spojilo s početkom 6-og reda: *cěprbъnebga* (t. j. župan' v' Lucě Prb'nebga). Na mjestu Račkoga *županъ vъ* Štefanić je isprva čitao *mr... ъv* (ъ), a pošto je Hamm postavio konjekturu *mra(tin)ъvъ*, bit će još bolje s Črnčićem mjesto *v* uzeti *c* i pročitati *mrat(in)ъcъ*. Što se tiče imena *prbъnebga* (koje je — osim slova g — jasno uklesano), Hamm ga je rastavio na *prbъ* i *nebg* i to uzeo kao kratice za prezbiter i nebog. No takvo kraćenje, i to bez titla, bilo bi vrlo neobično, pa je zasad bolje ostati kod mišljenja, da je to možda nešto iskrivljeno tradirano ime Pribineg ili Pribaneg, a možda treba kombinirati i sa čitanjem *prbъnebža*.

I nastavak 6-og reda je problematičan. Črnčić je najprije čitao: *.ъposl(ъ) vin(ě).(l)ě.. vavo*, što se nadovezuje na *tocě* u 7-om redu; Rački: *(s)ъ posl(a) vi(tos)ъ[l]ъ(ěa)vavo*, što je primio i Črnčić, a Jagić ispravio u *Vitoslěva;* Štefanić isprva: *(s)ъ posl(a) vi (n..)le(.)vav[o]*, a pošto je Hamm to korigirao u: *azъ poslъ vin.. levъvo*, nameće se još bolje čitanje: *(.)ъ poslъ vin(o)dlě [ěk]vъ vo.* Na taj se način dobiva funkcija »Prbъnebga« (Prbъnebža ili Pribinega) kao »posla« (izaslanika) u Vinodolu, i možda ime Jak(o)vъ v-otocě. Druga nejasna mjesta nisu toliko važna za datiranje i značenje natpisa.

Uz razumljive rezerve donosimo najprije tekst u latiničkoj transliteraciji, a na str. 387 kopiju, glagoljskim slovima.

1. A [ZЪ] (VЪ IME O)[T̄]CA I SN̄[A] (I S)[T](Ā)GO DUHA AZЪ
2. OPAT (Ъ) DRЪŽIHA PISAHЪ SE O LEDI(N)Ě JUŽE
3. DA ZЪVЪNIM[I]RЪ KRALЪ HRЪVATЪSKЪ[Ĭ](VЪ)
4. DNI SVOJĘ VЪ SVETUJU LUCIJU I S[V]....
5. MI ŽUPANЪ DESIMRA KRЪ[BA]VĚ MRA(TIN)Ъ C(Ъ) [L](U)
6. CĚ PRBЪNEB[Ž]A (ili PRBЪNEBGA) (S)Ъ POSL(Ъ) VIN(O)[D]LĚ [ÊK]V[Ъ]V[O]
7. TOCĚ DA IŽE TO POREČE KLЪNI I B̄O I B̄[Ĭ] (=12) A[P̄]LA I Ḡ (=4) E
8. VAJLIST̄I I ST̄AÊ LUCIÊ AM̄NЪ DA IŽE SDĚ ŽIVE
9. TЪ MOLI ZA NE B̄OGA AZЪ OPA[T]Ъ DBROVITЪ ZЪ
10. DAHЪ C̄RĚKЪVЪ SIJU I SVOEJU BR[A]TIJU SЪ DEV̄
11. ETIJ̄U VЪ DNI KЪNEZA KOSЪMЪTA OBLAD
12. AJUĆAGO VЪSU KЪRAINU I BĚŠE VЪ TЪ DNI [M]
13. IKULA VЪ OTOČЪC[I] (SЪ S)VET̄UJU LUC̄IJU VЪ EDINO

U tim su prijepisima posve nečitljiva mjesta stavljena u oble, a djelomično čitljiva u uglate zaporke.

Paleografski momenti. Posebno značenje daje ploči njeno glagoljsko pismo. Njegova paleografska analiza važna je i za opću glagoljsku paleografiju i epigrafiku, ali posebno za datiranje natpisa. Premda nijedan glagoljski spomenik prije XIV. *st.* nije direktno datiran, slavenska je filologija i paleografija do danas uspjela pouzdano kronološki odrediti glagoljske spomenike, lučeći pritom kriterij za makedonske od kriterija za hrvatske tekstove. Baščanska ploča ide po pismu u skupinu spomenika prelaznog stadija između oble (makedonske) i uglate (hrvatske) glagoljice, t. j. među najstarije hrvatske glagoljske spomenike. U tu istu skupinu ide *Grškovićev fragmenat, Mihanovićev fragmenat, Bečki listići* i *Baščanski ostrišci*, a oni se postupno datiraju od početka do kraja XII. *st.* Nešto starije osobine (starije i od osobina Baščanske ploče) pokazuju t. zv. *Valunski natpis* i *Krčki natpis*, koji se stavljaju u XI. *st.* Glavne su karakteristike prelaznog stadija: postepeno gubljenje znakova za nosne vokale *ę* i *ǫ*, nestanak znaka za *y*, izjednačenje poluglasova i konačno zamjena novim znakom т u Bečkim listićima, postepeno nestajanje starog znaka [illegible] i zamjena latinskim *M*, a usto i kratkotrajna pojava latinskog slova *I*. Paralelno su karakteristični neki morfološki tipovi slova kao što je poluglas [illegible] ili nisko gotovo uglato [illegible] i t. d. Što se posebno tiče Baščanske ploče, nju karakterizira nestanak nosnih znakova (osim u 4 r. *svoję*), i znaka za y, dok se znak т za poluglas još nije pojavio. Osim toga karakteristična je raznolikost oblika: jedni su stariji, jedni mlađi, a jedni osebujni. Starijeg su oblika (okruglog) slova [illegible] = m, [illegible] = v, [illegible] = d i uglavnom poluglas [illegible], u čem se očituje veća starina nego čak kod Grškovićeva fragmenta. Nešto su mlađih oblika. slovo [illegible] (bez subskripta), slovo [illegible] (bez ostatka »ižice«) i uglati likovi [illegible]. Od osebujnih slova najzagonetnije je [illegible], koje se upotrebljava za glas *a* pored običnoga [illegible], poznato je samo s Baščanske ploče, i otvoreno je pitanje, ima li kakve posebne glasovne vrijednosti; zatim znak [illegible] za poluglas (jamačno pojednostavljeni meki poluglas), koji se upotrebljava samo u 12—13 redu. Samo je s Baščanske ploče poznat i oblik [illegible] (s vertikalom do vrha) za »jat« i oblik [illegible] (pored [illegible]) za »ju«. Osebujnost je našega natpisa i šest stranih slova u glagoljskom tekstu. To su slova I, O, M, N, T, koja mogu predstavljati latinska, ali i grčko-ćirilska uncijalna slova, kao i znak [illegible] za glas *v*, koji može odgovarati samo grčko-ćirilskom slovu *B*. Sva ta strana slova su dublete, koje dolaze pored glagoljskih slova. Od njih nailazimo na *M, O, T, B* i u nekim makedonskim glagoljskim tekstovima XI. *st.*, znak *I* u Bečkim listićima i na Krčkom natpisu, a *M* od Bečkih listića dalje postaje običan znak u hrvatskoj glagoljici. Osim ovih pravu dubletu ima i glas *a* i poluglas (kako je već rečeno), a varijante pojedinih glagoljskih znakova nalazimo i za slova: *b, d, v, s, ju,* i one su rasute po cijeloj ploči.

Sistem slova ima pretežno uncijalni karakter (čime se dadu opravdati neki arhaizmi) pa je strogo proveden dvolinijski princip. Time kao i diktatom materije neka su slova dobila epigrafski karakter, a to su: *g, h, i, p* i *ju*. Ligature su u poredbi s rukopisima velika rijetkost. Title dolaze nad tradicionalnim riječima čak i onda kad one nisu kraćene.

Na raznolikost pisma bez sumnje je utjecao različit predložak rukopisnog kartulara. Ipak, uzevši u račun sve momente, natpis se paleografski mora staviti u početne godine XII. *st.*

Jezični momenti. Jezik je Baščanske ploče starohrvatski, protkan elementima crkvenoslavenskog jezika, u biti onakav, kakav je bio i u hrvatskoglagoljskim crkvenim knjigama. Jezik dakle pokazuje neku crtu eklektičnosti kao i pismo. Stadij jezičnoga razvitka pokazuje stanje nakon pretvaranja nazala u čiste vokale, a taj je proces završen otprilike u X. *st.* Stoga nalazimo čiste vokale *e* i *u* u riječima: *svetuju, juže, vъsu kъrainu, kъneza, devetiju;* jedina je iznimka riječ *svoję*, a to je samo ostatak pisarske tradicije. Upotreba poluglasova upućuje na vrijeme, kad se već dugo poluglasovi međusobno glasovno ne razlikuju, a u pisanim se spomenicima tek počeo izostavljati poluglas u otvorenim slogovima, no još nema ni traga punim glasovima na mjestu poluglasa u zatvorenim slogovima. Na ploči se naime poluglasovi gotovo posve pravilno upotrebljavaju (ispao je poluglas samo u *dni, poslъ, v-otocě, obladajućago* i *sdě*, a suvišan je u *kъrainu*); nema primjera punoga glasa na mjestu poluglasa, niti poluglasa na mjestu punoga glasa, tek je nešto nejasan slučaj drugoga poluglasa u riječi *Kosъmъta*. Upotreba »jata« je također pravilna i nema potvrde prelaženju u *e* ili *i*. Postupak s poluglasovima i s »jatom« postavlja najnižu granicu za datiranje natpisa, a to je XIII. *st.*

U deklinabilnim riječima ostao je netaknut stari sistem, ali među pronominalnim i složenim oblicima vlada jak utjecaj staroslavenskih oblika: *azъ, iže, juže, svetago, obladajućago, svetaê, svetuju, svoeju*. Staroslavenski je i glagoljski oblik 3. lica singulara *živetъ*, i to pored hrvatskoga oblika *poreče*. Potvrđen je i imperativni oblik 3. lica singulara *klъni*.

Historijski momenti. Tekst Baščanske ploče ima karakter kartulara pisana na kamenu. Oba glavna dijela imaju subjektivan karakter: prvi noticije pisane od primaoca (opata Držihe), a drugi zapisa pisana od graditelja crkve (opata Dobrovita). Prvi dio kao noticiju karakterizira osim subjektivnosti: polaganje važnosti na svjedoke, koji su zbog toga najuglednije ličnosti, i opširnost minacije. A sve su to osobine, koje karakteriziraju dalmatinsku ispravu XI.—XII. *st.*

Zbog velike oskudice suvremenih izvora nije moguće potpuno kontrolirati ni stvarne kao ni paleografske podatke sa ploče, a to je — pored njene trošnosti — i razlog tolikih nejasnoća i kontroverza u nauci. Iz konteksta ploče znamo, da je Držiha pisao poslije Zvonimirove smrti, ali ne znamo: kada je upravo živio taj opat Držiha, kada i komu je Zvonimir poklonio »ledinu«, da li je u času darivanja već postojao u Baški benediktinski samostan ili crkva pod imenom sv. Lucije; ne zna se ni to, da li je Držiha pisao upravo hrvatskoglagoljski, kako je klesano, ili je njegov izvornik možda bio pisan latinski. Dragocjen je podatak o kralju Zvonimiru, jer njime dobivamo najstariju potvrdu i njegova imena i hrvatskog narodnog imena na hrvatskom jeziku; osim toga sadržaj ploče svjedoči, da se u granicama Zvonimirove Hrvatske nalazio i otok Krk i da je kralj Zvonimir darivao i glagoljaške benediktince. Ne manje važan bio bi nam podatak o Držihinim svjedocima, ali nam čitanje njihovih imena i njihova funkcija nisu pouzdani. Najpouzdanije je prvo ime t. j. ime krbavskog župana Desimira, a to i zbog toga, što se jedino ono potvrđuje u jednom historijskom dokumentu, i to baš kao ime krbavskog župana 1078. Drugo ime, koje s rezervom moramo čitati Mratinъcъ (= Martinac), jamačno je također ime župana, i to u Luci. »Prbъnebga« ili Prbъnebža« je doista vrlo čudno ime (koje je možda iskrivljeno pri klesanju), a nejasna je i njegova funkcija »posla« u Vinodolu; čini se, da istu funkciju ima Jakov na otoku Krku (ako je ime dobro pročitano), samo ta funkcija — možda kraljevih legata — nije u našim izvorima potvrđena. Ona možda odgovara franačkoj ustanovi »missus regis« ili »comes limitis« u pograničnim markama.

Iz drugog dijela natpisa jasno se čita, da je opat Dobrovit sagradio crkvu sa devetero braće, što znači, da je tada već postojao samostan i u njemu devet benediktinaca, koji su — u duhu pravila reda — bez sumnje svojim rukama gradili. Po običaju, on vrijeme gradnje datira imenom vladajućeg kneza, t. j. Kosmata »obladajućago vъsu kъrainu«. Ali danas je teško odrediti i koji je to Kosmat i koja je to njegova krajina. Rački je držao najvjerojatnijim, da će to biti onaj lučki župan Kuzma, za kojega se zna, da je ušao u benediktinski samostan u Zadru i 1166 bio već mrtav, pa je mogao u mladim danima vladati širom krajinom, t. j. Lučkom i još jednom županom i otokom Krkom. No ne smijemo isključiti ni onoga kneza Kuzmu, koji se spominje 1102 u pratnji kralja Kolomana u Belgradu među ugarskim županima. Svi se istraživači slažu, da je Kosmat vladao prije mletačke okupacije (1116), ma da se to ne smije sa sigurnošću tvrditi, jer dodatak o »Mikuli« na kraju ploče implicira stanje prekida između otoka Krka i Otočca. M. Barada pretpostavlja, da je Kosmat bio predšasnik posljednjega kneza Krajine Sergija (koji je 1116 pokušao od Mlečana osvojiti Rab), a za Krajinu misli, da je bila pogranični kraljevski teritorij sastavljen od Vinodola, Kvarnerskih otoka i istočnog kraja Istre. M. Kostrenčić naprotiv misli, da Krajina nije bila kraljevski pogranični teritorij, nego da je bila teritorij otoka Krka izvan grada Krka.

Podatak u dodatku o (svetom) Mikuli hoće da istakne nekadašnje stanje t. j. neku redovničku zajednicu između benediktinskog samostana u Baški i u Otočcu. Rađa se sumnja, da li je riječ doista o samostanu sv. Nikole u Otočcu u Lici ili o kojem drugom (na pr. na otočiću Susku kraj Lošinja).

Konačno Baščanska ploča je — kao i Krčki natpis — vrlo rani svjedok, da su benediktinci bili u zapadnim hrvatskim krajevima glagoljaši. O tom svjedoče imena dvojice opata na ploči, dok za 1252 imamo o tom potvrdu u pismu pape Inocencija III., koji legalizira njihovo glagoljanje.

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]
4 [illegible]
5 [illegible]
6 [illegible]
7 [illegible]
8 [illegible]
9 [illegible]
10 [illegible]
11 [illegible]
12 [illegible]
13 [illegible]

PRIJEPIS BAŠČANSKE PLOČE

Datiranje. Držihina noticija pisana je poslije Zvonimirove smrti, a Dobrovitov zapis za vladanja kneza Kosmata. Oboje je uklesano u kamen jamačno u isto vrijeme, koje se ne da točno odrediti, jer nam vrijeme kneza Kosmata nije točnije utvrđeno. Prvi krčki knez pod mletačkom upravom bio je Dujam, za kojega se zna, da je počeo vladati krčkim gradom i otokom negdje između 1118 i 1130. Te su godine i donja granica, kad je naš spomenik mogao nastati. Paleografski, jezični i historijski momenti se dakle stiču u sam kraj XI. i početak XII. *st.* Ako se prema tomu prva slova na ploči i ne pročitaju *+čr* (t. j. 1100, kako je to učinio Rački), nego *azъ* (kako je najbliže stvarnom stanju) t. j. kao pogreška pred invokacijom, ipak se Baščanska ploča može mirne duše datirati oko 1100.

LIT.: *V. Štefanić*, Opatija sv. Lucije u Baški, Zagreb 1937 (posebni otisak iz Croatia sacra, 1936); *M. Deželić*, Baščanska ploča i njeno konzerviranje, Ljetopis JA, sv. 54, Zagreb 1943; *J. Hamm*, Datiranje glagoljskih tekstova, Radovi Staroslavenskog instituta, I, Zagreb 1952, 22—38; L. *Košuta*, Izdanja Staroslavenskog instituta u Zagrebu, Historijski zbornik, 1952, str. 354—360; *M. Barada*, Hrvatski vlasteoski feudalizam, Djela JA, 1952, 44, str. 13—19; *M. Kostrenčić*, O radnji prof. dr. Mihe Barade Hrvatski vlasteoski feudalizam, Predavanja JA, 1953, 10.
V. Š.

Josip HAMM

Glagoljica*

GLAGOLJICA, slavensko pismo koje je sastavio mlađi od Solunske braće, Konstantin-Ćiril (Konstantin Filozof). Ime je dobilo po glagolu *glagolati* (od kojeg je i termin *glagol*), koji u crkvenoslavenskom znači »govoriti« (λέγειν legein, *dicere*), a vrlo često se ponavlja u biblijskim tekstovima, osobito u evanđeljima. Odatle je izvedena i imenica *glagolьnikъ*, koja u Efremovskoj krmčiji ima značenje κατήγορος kategoros (*tužilac, accusator, Ni jedinomu glьniku na srě.lu priti,* 209), a u kronici Georgija Hamartola (XIV *st.*) dobiva šire (i mlađe) izvedeno značenje ῥήτωρ retor, διερμηνευτής diermeneutes (*govornik, tumač,* rhetor, interpres, *Glagolьnici něcii sušti,* 155, također *glagolanikъ: Merzkoslovesnyi glagolaniče,* u *Zlatostruju* iz XIV *st.*). Riječ je k nama došla zajedno s crkvenoslavenskim knjigama i sa slavenskim bogoslužjem. Kao naziv za pismo nije stara i javlja se u današnjem obliku (*glagolica, glagoljica,* češki *hlaholice*) tek u XIX *st.* Pridjev *glagoljski* (lat. *glagoliticus, scriptura glagolitica, litterae glagoliticae, alphabetum glagoliticum*) već se u XVI *st.* kod nas upotrebljavao za oznaku pisma, koje je bilo slavensko, a nije bilo ni latinica ni ćirilica. Odatle je poslije izveden i naziv *glagoljaš* za katoličkog svećenika, koji govori misu crkvenoslavenskim jezikom, a kod toga se služi knjigama pisanim glagoljskim pismenima. U XVIII *st.* se za isti pojam u latinskim tekstovima upotrebljava naziv *glagolita,* pa je tako i glagoljski spomenik, koji je nekoć bio u posjedu grofa Cloza i koji je B. Kopitar 1836 izdao pod naslovom *Glagolita Clozianus,* kod nas dobio ime *Kločev glagoljaš.*

STRANICA *KIJEVSKIH LISTIĆA*, XI *st.*

G. je stilizirano uncijalno pismo, i na prvi pogled više je nalik na koptski ili na armenski alfabet, nego na bilo koje drugo evropsko pismo, koje se razvilo iz grčkih ili iz latinskih slova. Stilski se u njoj sukobljavaju dva principa, jedan (u najvećem broju slova), koji ide za zaobljavanjem krajnjih vertikalnih krakova, i drugi (u manjem broju slova), koji takove krakove ostavlja nezaobljene (na pr. u slovu Ⱎ *š* i u slovima, koja su pomoću Ⱎ načinjena, kao što su Ⱍ *č* ili Ⱋ *št*). Osim toga, ona se i pisala na dva načina: u jednim spomenicima onako, kako se pisalo na Bliskom Istoku (ispod crte), u drugim onako, kako se piše na Zapadu (iznad crte). U hrvatskim je spomenicima pretegnulo prvo pisanje (pisanje ispod crte), i to je imalo za posljedicu, da su slova najprije u gornjem pa zatim i u donjem dijelu počela dobivati uspravne, linearne oblike, koji su se sjekli pod pravim kutom. Na taj se način u XI i XII *st.* razvio poseban tip t. zv. hrvatske ili uglate glagoljice, različan od oble glagoljice, koju nalazimo u najstarijim češkim i makedonskim spomenicima.

O sastavljaču glagoljice i o njezinu odnosu prema ćirilici raspravlja se u nauci već nekoliko stoljeća. Teze i antiteze se izmjenjuju, jedne su za primat glagoljice, druge za primat ćirilice, i kada se već čini da su neke hipoteze definitivno pokopane, javljaju se pojedinci, koji ih u ponešto izmijenjenu ruhu i s drugim argumentima ponovo unose u raspravljanja. Nijansiranja su tako sitna, da gotovo svaki novi prikaz predstavlja novu hipotezu. Kl. Grubišić je elemente glagoljice tražio u gotskom i u runskom pismu, dok se J. Dobrovskomu činilo, da ona nije starija od XIII *st.* i da je nastala od ćirilice. No već je Kopitar, pripremajući spomenuto izdanje *Kločeva glagoljaša,* mislio, da je ona, ako ne starija, a ono bar tako stara kao i ćirilica, a J. Grimm je još iste godine (1836) izrazio mišljenje, da bi g. mogla biti i starija od ćirilice. Raspravljanja, koja su poslije toga slijedila, samo su upotpunjavala mišljenja onih, koji su bili za primat glagoljice ili ćirilice, dok je manje bilo onih, koji su mislili, da je isti autor mogao sastaviti i jedno i drugo pismo, ili da je g. mogla biti starija od druge polovine IX *st.* Dobrovský, koji još nije poznavao ni *Zografsko evanđelje* ni *Marijinsko evanđelje* ni *Sinajske spomenike,* mogao je misliti, da je g. nastala u XIII *st.* te da je, radi lakšega širenja na području Zapadne crkve, stilizirana iz ćirilskog (grčkog) pisma. P. I. Preis, koji je bolje poznavao našu povijest, tražio joj je početke u razdoblju poslije splitskih sinoda, kada je latinaškom svećenstvu trebalo dokazivati, da slavensko bogoslužje hrvatskih glagoljaša nije shizmatičko. I. I. Sreznevskij je pošao korak dalje, pa joj je početke stavljao pod kraj IX ili na početak X *st.*, a V. I. Grigorovič je konačno pošao još dalje pa ju je vezao za hersonsku misiju i time za samog Konstantina Filozofa. Tako su i ruski i drugi slavisti malo pomalo početke glagoljice počeli vezati za mlađega od Solunske braće, no neki su odmah počeli dokazivati također, da je on, Konstantin, već prije moravske misije (863) radio na stvaranju slavenske pismenosti, i to za makedonske i bugarske Slavene, koji su mu bili najbliži i koji su upravo u to vrijeme primali kršćanstvo, a ta pismenost da je bila izgrađena na grčkoj osnovi. Tako se u posljednje vrijeme na jednoj strani (E. Georgiev) ponovo dokazuje: 1. da je ćirilica, kao pismo za Slavene, starija od glagoljice i 2. da je do glagoljice (na osnovi grčkog kurziva ili posebnih grčkih znakova, E. Z. Granstrem) došlo tek pošto su se Solunska braća spremala da pođu u Moravsku. Na drugoj strani neki pokušavaju uskrisiti također staru hipotezu, koju je postavio K. Wessely i po kojoj bi g. imala nastati na osnovi starijeg latinskog (svakako predćirilometodskog) pisma (U. Hocij, W. Lettenbauer). Ustvari je međutim bilo onako, kako je to u uvodnoj rečenici u traktatu *O pismeněhъ* zabilježio crnorizac Hrabar: Slaveni su i prije pokrštavanja pokušavali pisati svoja imena i druge riječi latinskim ili grčkim pismenima, već prema tome, na kojem su se području nalazili i kakvi su se utjecaji na njihovim zemljama ukrštavali. No za neke slavenske glasove u tim pismima nije bilo posebnih znakova, pa su se kojekako ispomagali, kako su to činili i drugi, koji su se služili latinskim (ili grčkim) pismenima.

GLAGOLJICA		BROJNA VRIJEDNOST	ĆIRILICA	BROJNA VRIJEDNOST	LATINICA (TRANS-LITERACIJA)	ČITA SE KAO
OBLA	UGLATA					
Ⰰ	Ⰰ	1	а	1	a	a
Ⰱ	Ⰱ	2	б	—	b	b
Ⰲ	Ⰲ	3	в	2	v	v
Ⰳ	Ⰳ	4	г	3	g	g
Ⰴ	Ⰴ	5	д	4	d	d
Ⰵ	Ⰵ	6	є	5	e	e
Ⰶ	Ⰶ	7	ж	—	ž	ž
Ⰷ	Ⰷ	8	ѕ	6	ʒ	dz
Ⰸ	Ⰸ	9	з	7	z	z
Ⰺ, Ⰹ	Ⰺ Ⰹ	10	і	10	ï ï	i, ji ili j
Ⰻ	Ⰻ	20	и	8	i	
Ⰼ	Ⰼ	30	—	—	ǵ čak. j	đ
Ⰽ	Ⰽ	40	к	20	k	k
Ⰾ	Ⰾ	50	л	30	l	l
Ⰿ	Ⰿ	60	м	40	m	m
Ⱀ	Ⱀ	70	н	50	n	n
Ⱁ	Ⱁ	80	о	70	o	o
Ⱂ	Ⱂ	90	п	80	p	p
Ⱃ	Ⱃ	100	р	100	r	r
Ⱄ	Ⱄ	200	с	200	s	s
Ⱅ	Ⱅ	300	т	300	t	t
Ⱆ	Ⱆ	400	оу, ȣ	400	u, *u*	u
Ⱇ, ф	ф	500	ф	500	f	f
Ⱈ	Ⱈ	600	х	600	h	h
Ⱉ	Ⱉ	700	ѡ	800	ω	o
Ⱋ	Ⱋ	800	щ	—	št, čak. šć	št, čak. šć
Ⱌ	Ⱌ	900	ц	900	c	c
Ⱍ	Ⱍ	1000	ч	90	č	č
Ⱎ	Ⱎ	—	ш	—	š	š
Ⱏ	Ⱏ	—	ъ	—	ъ	ə (')
Ⱐ	Ⱐ	—	ь	—	ь	ə (')
ⰟⰊ ⰟⰉ ⰟⰋ	—	—	ЪІ ЪІ ЪИ	—	y ɣ y	rus. ы
Ⱑ	Ⱑ	—	ѣ	—	ě ê	je ja
—	—	—	ꙗ	—	ja	ja
—	—	—	ѥ	—	je	je
Ⱓ	Ⱓ	—	ю	—	ju	ju
Ⱔ	—	—	ѧ	900	ę	nazalno ę
Ⱘ	—	—	ѫ	—	ǫ	nazalno ǫ
Ⱗ	—	—	ѩ	—	ję	ję
Ⱙ	—	—	ѭ	—	jǫ	jǫ
Ⱚ	Ⱚ	—	ѳ	9	ϑ	th
—	—	—	ѯ	60	ξ	ks
—	—	—	ѱ	700	ф	ps
Ⱛ	Ⱛ	—	ѵ	400	î	î

GLAGOLJICA

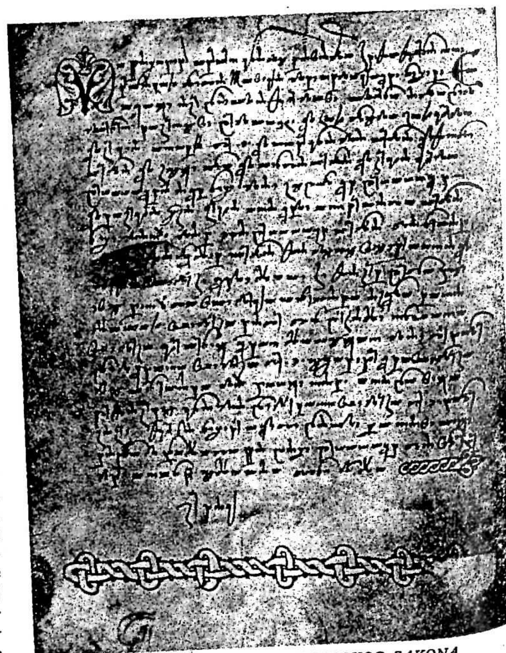
Tada se u vezi s moravskom misijom, koja je bila i politički važna, pojavio Konstantin Filozof, koji im je stvorio fonetsko pismo, u kojem su bili znakovi za sve slavenske glasove. Kako i na kojim osnovama je stvoreno to novo slavensko pismo, nije ni danas sasvim jasno. I. Taylor i V. Jagić pomišljali su na grčki kurziv,

* Iz: *Enciklopedija Jugoslavije,* sv. 3

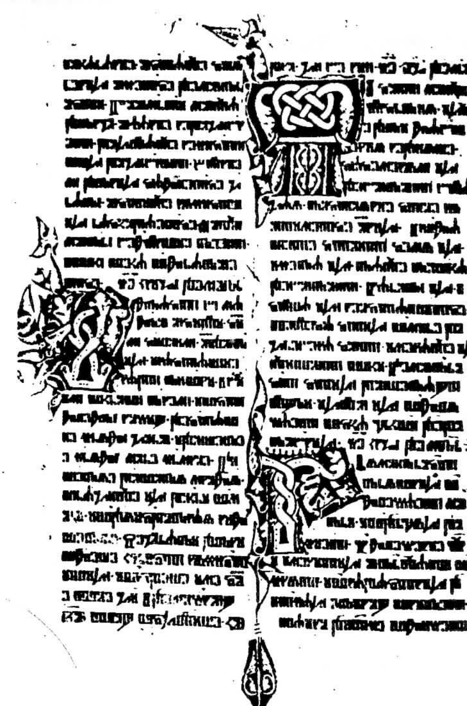
SINAJSKI EUHOLOGIJ, strana 49 b

J. Vajs na grčke minuskule, a za slova, koja se nikako nisu mogla objasniti na toj osnovi, posezali su V. Vondrák i drugi za nekim semitskim pismenima, koja su Konstantinu mogla biti poznata, u prvom redu za hebrejskima i za samaritanskima, na koja direktno upućuje gl. VIII *Žitija Konstantinova*. No u toj glavi govori se i o nekakvim zagonetnim »ruskim« pismenima, koja jedni (među njima Fr. Miklošič, A. A. Šahmatov, F. Pastrnek, P. A. Lavrov, J. Vajs i dr.) drže za *gotska* (na Krimu je Gota bilo sve do XVI *st.*), drugi (A. Vaillant, R. Jakobson) za *sirska*, a treći (na pr. Gr. A. Nikoljskij) u njima gledaju elemente od kojih je postala glagoljica. Međutim, to pitanje nije tako lako riješiti, premda je na spomenutom mjestu u *Žitiju Konstantinovu* jasno označena razlika između ovih »ruskih« slova i hebrejskog i samaritanskog pisanja, kao i to, da su ona Konstantinu bilo grafijski bilo glasovno morala biti bliža od hebrejskih ili samaritanskih. No preko toga se prelazilo, pa se težište — uz elemente koji su uzeti iz grčkog pisma — ograničavalo na ovo hebrejsko, samaritansko ili neko drugo (koptsko) orijentalno pismo. (Tako je J. Vajs u svojoj *Rukověti* 14 glagoljskih slova izvodio iz grčkih minuskula, 4 iz samaritanskoga, 3 iz hebrejskoga, 2 iz koptskoga, 4 iz hebrejsko-samaritanskoga, a 1 uopće iz semitskoga alfabeta, 3 su mu zagonetna, a za preostala ne kaže, odakle ih je Konstantin mogao uzeti). Ovakvim pojedinačnim, vanjskim izvođenjima, koja su dovodila do toga da su se u nekim glagoljskim slovima tražili ne samo hebrejski, samaritanski ili koptski, nego i avestički, sasanidski, gruzinski i dr. elementi, suprotstavlja se danas težnja, da se ispitivanju glagoljice kao grafijskog sistema prilazi sa stajališta, prema kojem je to cjelina koju je stvorio *jedan* čovjek, i da je taj čovjek u izvjesnim slučajevima, kada su to zahtijevale glasovne odlike jezika za koji se sistem stvarao, mogao sâm na svoju ruku od elemenata koji su mu bili na raspolaganju stvoriti znakove koji su mu bili potrebni da se označe neke glasovne (fonološke) opozicije. Kada se tako gleda na glagoljski sistem, onda se slova u njem po svojoj funkciji i po postanku dijele u dvije grupe, u slova koja su u sistem unesena *izvana*, i u slova koja su nastala iz opozicija *u* sistemu. U drugu grupu, koja je važnija od prve, idu ℅ (*g*) i ♭ (*h*), ⚘ (*dz*) i ⚘ (*z*), Ⴔ (*i*) — Ꭳ (*ь*) — Ꭳ (*ъ*) — sve tri varijante za ꭳⴔ (*y*) i 8 (*ižica*), ⴺ€ (*jǫ*) — Э€ (*ǫ*) i Э€ (*jȩ*) — € (*ȩ*), i ш (*š*) — Ѱ (*št*) i ☗ (*č*). Primarni su oblici u prvom korelatu ♭, u drugom ⚘, u trećem Ⴔ i ꭳⴔ, u četvrtom ⴺ€ i Э€ i u petom ш. Njihovi parovi su od njih izvedeni ili prema njima načinjeni. Drugačije je u prvoj grupi: ꝏ je nastalo spajanjem ɜ + 8 (prema grč. ου), ₼ je utjecalo na Ш, ꝭ i ꝭ su se tek u mlađim spomenicima jače približili jedno drugomu, a ⌘ se približilo slovu ꝭ (odatle zamjenjivanjem *l* i *ž Želbon*' mj. *Ležbon*' u Rumancu trojskom iz XIV *st.*). Tako i Ⴔ i 8 predstavljaju korelate prema Ï i I, Э je okrenuto i stilizirano є, koje je poslužilo za oznaku napetije artikulacije kod nazala (ⴺ€, Э€), Ⴡ je produljeni donji krak i dijakritičku crticu dobilo naknadno, a ▲ je (opet iz fonetskih razloga) načinjeno prema *A*. Preostala slova svode se na alfabete, koji su Konstantinu-Ćirilu mogli biti poznati, a to su: grčki, latinski, hebrejski, samaritanski i, po mišljenju većine slavista, krimsko-gotski (neki dapače pretpostavljaju, da su *euaggelie i psaltyrь rusьskymi pismeny* u gl. VIII. *Žitija Konstantinova* mogli predstavljati slavenski tekst, za koji su samo grafijski bila upotrebljena gotska slova, otprilike onako, kako se u Bugarskoj i Makedoniji neko vrijeme upotrebljavalo grčko pismo i kako se u Bosni za hrvatske ili srpske tekstove upotrebljavalo arapsko pismo). Međutim, to su sve samo hipoteze, i teško je odgovoriti na pitanje, što je sve utjecalo na oblikovanje glagoljskog pisma. Odgovor bi mogao dati samo sâm autor, a on ga nije dao.

Važniji od razmatranja o postanku glagoljskih slova jest njihov odnos (u sistemu) prema ćirilici. Vremenski se i jedno i drugo pismo pojavljuje na spomenicima, koji su se sačuvali iz prve polovine X *st.* (tako na preslavskom hramu iz vremena cara Simeuna, na kojem je natpis pisan i glagoljicom i ćirilicom), pa se odatle, što se starine tiče, ne da ništa zaključiti. U pisanim spomenicima pak, u kojima je govor o slavenskom pismu, nikada se ne spominju dva pisma nego samo jedno, pa tek posrednim zaključivanjem treba utvrditi, o kojem se pismu radi, o glagoljici ili o ćirilici. Tako se na pr. ono *litterae sclaviniscae* u pismu Ivana VIII (iz 880) očito odnosilo na glagoljicu, dok je traktat crnorisca Hrabra, koji je nastao u Bugarskoj, lakše vezati za ćirilicu nego za glagoljicu. To, što se u njemu ćirilica veže za Konstan-

POSLJEDNJA STRANA *VINODOLSKOG ZAKONA*
Prijepis glagoljskim kurzivom iz XVI *st.*

Gore lijevo: STRANICA ROČKOG MISALA, Beč, Nationalbibliothek; *gore desno:* STRANICA PRVOG VRBNIČKOG MISALA; *dolje lijevo:* STRANICA HRVOJEVA MISALA; *dolje desno:* STRANICA IZ MISALA KNEZA NOVAKA

Gore lijevo: DETALJ STRANICE BERLINSKOG MISALA IZ 1402, Berlin, Staatsbibliothek; *gore desno:* DIO STRANICE ROČKOG MISALA, Beč, Nationalbibliothek; *dolje:* VALUNSKA PLOČA

tina-Ćirila, bilo je djelomično i tačno (jer je Konstantin zaista bio stvaralac onih slova kojih nije bilo u grčkom alfabetu), a na drugoj strani to se opravdavalo time, što je grčko svećenstvo, napadajući slavensko bogoslužje, napadalo i slavensko pismo, pa ga je trebalo dovesti u vezu s nekim, koga su i Grci poštovali kao čovjeka sveta. Slično je bilo i kod Hrvata, koji su iz sličnih razloga u XI i XII *st.* svoju glagoljicu počeli vezati za sv. Jeronima. Iz Bugarske je ta napola službena verzija o Ćirilovu autorstvu ćirilice poslije prenesena u druge zemlje, pa tako i u Rusiju, gdje se do XI *st.* *kurilovicom* zvala glagoljica.

Za grafijski i azbučni odnos između oba sistema važno je bilo 1. da su im se slova nizala istim redom, premda se brojni sistem u glagoljici razlikovao od brojnog sistema u ćirilici, i 2. da su im neka slova bila među sobom jednaka ili bar po konstrukciji sasvim slična.

U najstarijem, t. zv. Münchenskom, abecedariju (u rukopisu s kraja XI *st.*), u kojem su zabilježene obje azbuke, slova se i u glagoljici i u ćirilici nižu jednako sve do *č*, što znači, da se ćirilica u azbučnom redu od početka povodila za glagoljicom. Da je tu glagoljski azbučni red primaran a ćirilski sekundaran, dokazuju brojne vrijednosti, koje su imala slova u jednom i u drugom sistemu. G. je dosljedna i u njoj svako slovo od Ⰰ *(a)* do Ⱍ *(č)*, pa i Ⰼ *(đerv)*, kojega inače nema u ćiriličkoj azbuci, ima svoju brojnu vrijednost, i to tako, da se redom (bez prekida) nižu najprije jedinice (od Ⰰ do Ⰸ, v. tabelu u ovom članku), pa desetice (od Ⰹ do Ⱂ), stotice (od Ⱃ do Ⱌ) i na kraju Ⱍ za oznaku 1000. U ćirilici, međutim, imaju brojnu vrijednost samo slova, koja imaju brojnu vrijednost i u grčkom jeziku (pa je stoga uneseno i nekoliko grčkih slova, koja su se upotrebljavala za oznaku brojeva), a osim toga taj je sistem zbog prihvaćanja glagoljskog azbučnog reda razbijen, pa broj 8 dolazi iza broja 10, broj 20 iza broja 8, 90 iza 900, i t. d. Je li g. u početku imala također sve vrijednosti za tisućice (od 1000 do 9000), kako je mislio Trubeckoj, teško je reći, no ako ih je imala, poredak njihovih grafema bio je jamačno ovaj: Ⱍ, Ⱎ, Ⱏ (Ⱏ, ⰟⰊ), Ⱑ, Ⱓ, Ⱔ, Ⱗ, Ⱘ, Ⱙ. U hrvatskim glagoljskim spomenicima ima nekoliko potvrda, da je (uz *č* = 1000) *š* imalo brojnu vrijednost 2000, *ě* 4000 a *ju* 5000 (u vrijeme, iz kojega su ti spomenici u hrvatskoj glagoljici, više nije bilo tvrdog znaka). Isti redoslijed (od *č* do *ě*) imaju glagoljska slova također u rukopisu bosanskog krstjanina Radoslava.

U oba pisma jednaka su (ili bar po konstrukciji slična) slova *š* (glagolj. Ⱎ, ćir. ш), *č* (glagolj. Ⱍ, ćir. ч i odatle ц), *ž* (glagolj. Ⰶ, ćir. ж), *št* (glagolj. Ⱋ, ćir. щ) i determinanta za nazale (glagolj. Ⱔ, Ⱗ), koja je u ćirilici dala osnovni oblik za stražnji nazal (Ѫ). Sve su to znakovi za glasove kojih nije bilo u grčkom jeziku, a kako su oni u ćirilici jednostavniji nego u glagoljici, pristalice primata ćirilice (kao E. Georgiev) tvrdile su, da su oni naknadno iz ćirilice uzeti u glagoljicu i ondje stilizirani. Pristalice koncepcije, po kojoj je g. starija od ćirilice, iznosile su, međutim, da se tomu protivi 1. to, što je *š* u glagoljici starije od *š* u ćirilici (a osim toga nije nikako stilizirano) i 2. što je opće pravilo u razvitku pisma, da se onda, kada ono nije djelo jednoga čovjeka, ide od složenijih oblika prema manje složenima i jednostavnijima (ispor. na pr. hijeratsko i demotsko, ili staro feničko i grčko pismo), a ne obrnuto. Osim toga, i jezični razlozi upućuju na to, da su spomenici pisani glagoljicom bili stariji od spomenika pisanih ćirilicom i da je g., a ne ćirilica, bila pismo, kojim su se za pokrštavanje Moravljana služila Solunska braća. Ovo potvrđuju i azbučne molitve, koje su imale poseban stih za slovo *đerv* (kojega nije bilo u bugarsko-makedonskoj ćirilici), dok su opet, obrnuto, na mlađem (ćiriličkom) tlu nazivi za prvih 20 slova svedeni u dvije rečenice, u koju *ne pristaje* naziv *đerv*.

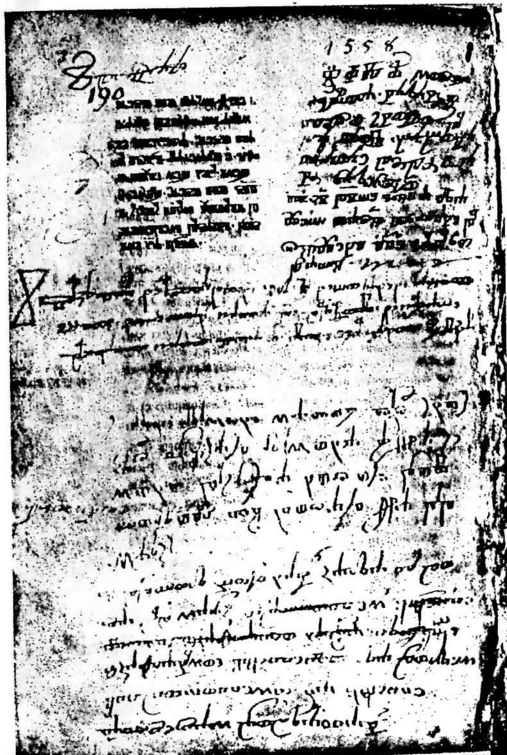
Sudbina glagoljice na različnim područjima nije bila jednaka. Historijski, ona je bila namijenjena najprije Moravskoj, zatim Panoniji i na kraju južnoslavenskim zemljama. U Panoniji oko Blatnoga jezera ona se nije održala dulje od nekoliko godina pa s toga područja nije ostalo nikakvih ni pisanih ni klesanih glagoljskih spomenika. U Moravskoj i u Češkoj g. je zabranjena 885, kada je umro Metodije i kada su njegovi učenici odanle protjerani. I pored zabrane održala se tamo sve do potkraj XI *st.*, no nije imala većega značenja, pa je kao periferna pojava danas zanimljiva u prvom redu s obzirom na glagolizam u češkim zemljama u IX, X i XI *st.*, zatim s obzirom na grafiju, koja je sačuvala vrlo star i konservativan duktus (na pr. u *Kijevskim listićima* iz XI i u *Praškima* iz XII *st.*) i s obzirom na stare češke spomenike, od kojih se jedan od najvažnijih (legenda o sv. Václavu, nastala oko 940) najbolje sačuvao u pet hrvatskih glagoljskih brevijara iz XIV i XV *st.*

STRANICA *REIMSKOG ZBORNIKA* IZ 1395

U XIV *st.* dolazi do obnove glagoljice i glagolizma u Češkoj, kada Karlo IV daje hrvatskim glagoljašima emauski samostan u praškom predgrađu na Slovanech. No g., koja se tada u Češkoj obnovila (i koja ondje ostaje do XVII *st.*), opet je na periferiji, opet vegetira i opet pokazuje izvjesnu retardaciju s obzirom na razvitak, koji je glagoljska grafija u to vrijeme prošla u Hrvatskoj. Kulturno značenje te obnove bilo je za Hrvatsku gotovo veće nego za Češku. Hrvatski su se glagoljaši vraćali u domovinu i donosili sa sobom tekstove prevedene iz čeških matica, među ostalim i Husove propovijedi, a na njihova mjesta u Pragu i u unutrašnjosti dolazili su Česi. *Reimski zbornik* iz 1395, koji je pisan glagoljicom hrvatske redakcije, ima na kraju kolofon pisan češkim jezikom (ali glagoljskim pismom), a glagoljska *Emauska biblija* iz 1416 već je sva pisana »od bratrzi klašterskich ale nê od pisarzov charvatskich«.

God. 1390 pokušao je Vladislav Jagiełło prenijeti glagoljicu iz Praga u Poljsku, i ona se ondje održala do potkraj XV *st.* (Jan Długosz [1415—1480] u svojoj kronici piše, da se »sve do njegova vremena i pred njegovim očima« u Krakovu u crkvi sv. Križa služila misa »idiomate slavonico«). Glagoljski odlomci u Jagiellonskoj biblioteci pisani su, međutim, u Pragu i odanle preneseni u Krakov.

Ni kod Istočnih Slavena nisu se očuvali neki krupniji spomenici, koji bi upućivali na jaku glagoljsku tradiciju u X, XI ili XII *st.* Sve, što je ostalo, to su — uz poznati zapis Upyra Lihoga iz prve polovine XI *st.*, u kojem govori o tome, da je svoj ćirilički tekst prepisao »is kurilovicê« — uglavnom neka slova ili neke glagoljicom ispisane riječi u starijim (ćirilskim) rukopisima ruske redakcije, kao što su *Besjede Grigorija Nazijanskoga* ili *Evgenijev-*

ZERCALO, Glagoljski kodeks pisan u Vrbniku 1445. Posljednja stranica s dodatkom pisanim u kurzivu

ski psaltir iz XI *st.*, *Kristinopoljski apostol* iz XII, *zbornik Troicko-Sergejevske lavre* iz XV *st.*, i t. d. Oni samo dokazuju, da su se i u Rusiji u prvo vrijeme crkveni tekstovi prepisivali iz glagoljskih matica.

Drugačije je bilo kod Južnih Slavena. Metodijevi učenici vratili su se poslije 885 u Bugarsku i u Makedoniju noseći sa sobom svoje glagoljske knjige. Je li glagoljice kod Bugara i Makedonaca bilo i prije 885, ne zna se točno. Neki pretpostavljaju, da su je prvi počeli ondje širiti Metodijevi učenici, koji su se iz Moravske vraćali u svoju domovinu ili koji su ondje ostali, kada je Metodije 882 još jednom pohodio Carigrad. Po natpisu u Preslavu i po nekim drugim spomenicima zaključuje se, da je glagoljice u toku i potkraj X *st.* bilo ne samo u Makedoniji nego i u Bugarskoj. No doskora je tamo došlo do nesuglasica. Simeun je, da bi stekao naklonost grčkog visokog klera, odlučio, da uz slavenski jezik u crkvu i u državnu upravu uvede grčko (grčko-slavensko, ćiriličko) pismo (893), na što Kliment i Naum odlaze u zapadnu Makedoniju te ondje pokreću vrlo plodnu pisarsku i prevodilačku djelatnost t. zv. *Ohridske književne škole.* Pismo, kojim su se oni i dalje služili, ostala je g. i ona se u ohridskoj oblasti (sudeći po *Bitoljskom triodu* i po drugim spomenicima) održala do XIII *st.* Najvažniji staroslavenski (starocrkvenoslavenski) glagoljski spomenici, kao što su *Zografsko evanđelje, Assemanijev evanđelistar, Sinajski psaltir, Sinajski molitvenik, Ohridski fragmenti* i *Makedonski fragmenat* s prijevodom Efrema Sirina, napisani su u Makedoniji. Ta književnost, međutim, nije bila dugoga vijeka: političke, ekonomske i na kraju vjerske opreke (jer se radilo o pismu koje je teško bilo kontrolirati) učinile su, da su suprotnosti između istočnih (bugarskih) i zapadnih (makedonskih) zemalja sve više rasle. Glagolizam, koji se u takvim prilikama širio u ohridskoj oblasti, težio je u prvo vrijeme samo za obranom od grčkog svećenstva i od izrabljivanja od strane bugarskih boljara. On je poslije postajao sve samostalniji ne samo u ekonomskim i političkim nego i u vjerskim stvarima. Na kraju je područje, na kojem se najdulje održala g., postalo kolijevka makedonskog bogumilstva.

Kada je i odakle je g. došla k Srbima, također se ne zna, no pretpostavlja se, da je to bilo dosta rano, jer Ivan VIII 873 poziva kneza Mutimira, da svoje zemlje u crkvenom pogledu podvrgne panonskom nadbiskupu Metodiju. Najistaknutiji spomenik zetsko-humske redakcije (t. zv. *Miroslavovo evanđelje* s kraja XII *st.*) još je pod utjecajem glagoljske grafije te je u krajnjoj liniji nastao prepisivanjem iz glagoljskih matica.

Ne zna se sasvim sigurno ni kada je g. došla k Hrvatima. Zna se samo, da je kod njih g. u prvoj četvrti X *st.* bila toliko raširena, da je latinsko svećenstvo oštro protiv nje nastupilo u dva splitska crkvena sabora (925 i 927). Pretpostavlja se, da su Solunska braća na svojem putu u Rim 867 prolazila kroz naše zemlje i da su se tu neko vrijeme zadržala. Bilo je to za vladanja kneza Domagoja (oko 864—876), koji je tada bio u sukobu s Venecijom, pa je i to utjecalo, da se slavensko bogoslužje s posebnim slavenskim (glagoljskim) pismom, kao sredstvo otpora protiv Mletaka i protiv tuđeg (romanskog, latinaškog) svećenstva, kod Hrvata tako brzo raširilo i da je uhvatilo tako dubok korijen, da ga ni zaključci splitskih sabora u X i XI *st.*, ni odluke rimskih papa više nisu mogli iskorijeniti.

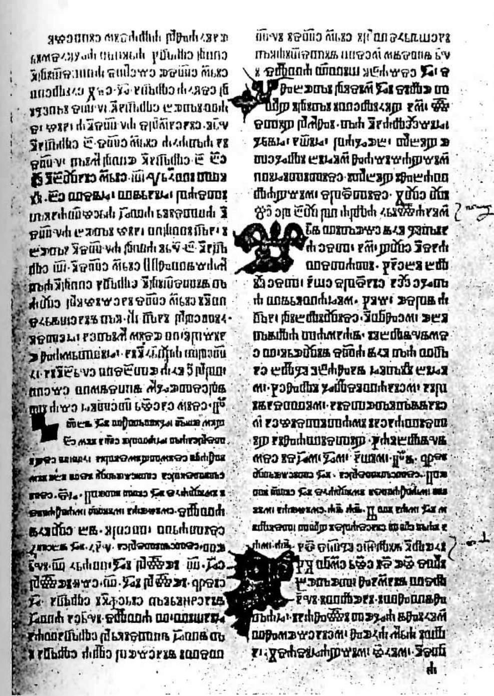
Toma arhiđakon (1201—1268), pišući o crkvenom saboru 1060, zove glagoljicu heretičkim, »gotskim« pismom (*Historia Salonitana* c. 49), a poslije toga sabora pozatvarane su glagoljaške crkve u Hrvatskoj i trebalo je čekati sve do 1248 i 1252, da se dobiju prva lokalna odobrenja za upotrebu crkvenoslavenskog jezika i glagoljskog pisma u senjskoj biskupiji i na otoku Krku. Sve vrijeme prije toga, a i poslije toga (sve do enciklike *Grande munus*, 1880, koja je donekle legalizirala postojeće stanje) na područjima, koja nisu bila obuhvaćena papinskim privilegijem, g. se upotrebljavala ilegalno i protiv volje višega svećenstva, pa se ipak i dalje širila po Istri, na otocima, na susjednoj obali i daleko na istok u Liku, Krbavu, Modrušu i Bosnu i na jug sve do Stona, Župe, Gruža i Kotora. Neko vrijeme dolazili su glagoljaši, bježeći pred Turcima, i u zagrebačku biskupiju i u Slavoniju.

Tako se malo pomalo u borbi protiv tuđeg presezanja i tuđeg svećenstva izgrađivala baza hrvatskog glagolizma i hrvatske crkvene i svjetovne glagoljske književnosti.

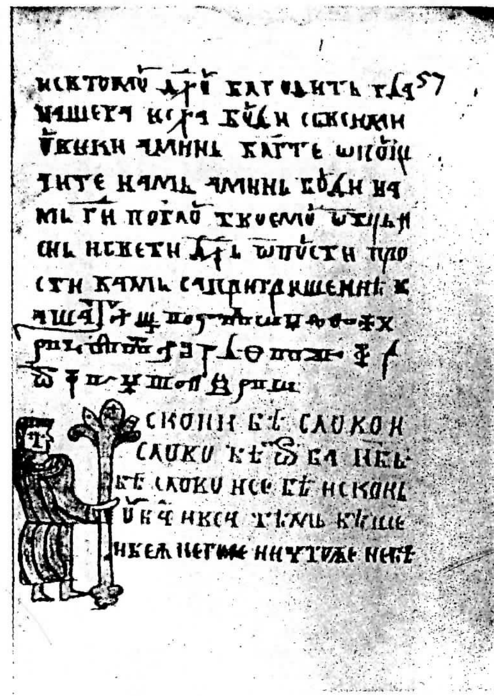
U pismu je bilo (uz uglato stiliziranje i pisanje ispod retka, i uz to da se *đerv* na čakavskom području upotrebljavalo za *j*) i nekih krupnijih promjena. U najstarije vrijeme (kojemu pripadaju *Valunska ploča, Grdoselski* i *Plominski natpis* i *Baščanska ploča*) pojavljuju se u natpisima također slova, kakvih nema u pisanim spomenicima. Ona su (kao i latinička slova na pr. na donjem dijelu Baščanske ploče) odraz previranja, kada su se stvarale lokalne varijante, koje se poslije nisu održale. U pisanim spomenicima, gdje toga nije bilo, razvitak grafijskog sistema lijepo se može pratiti od sredine XI *st.* pa gotovo do naših dana. Taj razvitak, u najgrubljim crtama, tekao je ovako.

Od sredine do kraja XI *st.* hrvatska g. još ima i prednji nazal, i *jery*, i staro (granato) *m*, i *i* sa dva kružića i jedan (i to tvrdi) poluglas, no više nema ni stražnjeg nazala ni mekog znaka, kojih je nestalo još u X *st.* Od početka XII *st.* više nema ni prednjeg nazala, ni *jerya* ni staroga *m*, koje je zamijenilo *e, i* i obično (latiničko, beneventansko) *M.* U XIII *st.* zamjenjuje se tvrdi poluglas najprije apostrofom, a zatim vertikalnom crticom, koja je još kroz cijelo XIV *st.* nešto kraća od ostalih slova. U XIV *st.* je *i* s kružićima izgubilo glasovnu vrijednost te se (i u inicijalima) zamjenjuje običnim *i.* U XV *st.* slova postaju sitnija te u nekim spomenicima prelaze u polukurziv (u kojem se mjesto 8 javlja položeno ∞), a u XVI *st.* se napokon u djelima, koja nisu bila namijenjena liturgiji, pojavljuje glagoljski kurziv. To su ujedno najvažniji kriteriji, koji služe za datiranje nedatiranih glagoljskih tekstova od XI do XVI *st.*

Krupna je uloga, koju je g. imala u kulturnom životu Hrvata. Do kraja XV *st.*, do Marka Marulića i Šiška Menčetića, ona je bila pismo, kojim su bili pisani najvažniji spomenici stare hrvatske književnosti, kao što su različni natpisi iz XI i XII *st.*, različite isprave, listine i odlomci iz XII i XIII *st.* (među njima *Zakon vinodolski* iz 1288; *Dobrinjske isprave* iz 1100, 1230; *Splitski fragmenat misala* iz XII *st.* i odlomak iz *legende o sv. Tekli* iz XIII *st.*); u XIV *st.* se, uz statute gradova i općina, uz legende i mirakule, uz početke svjetovne proze *(Rumanac trojski)*, javljaju i prve zbirke umjetnih pjesama (u *Pariskom zborniku* iz 1380, dok u ćiriličkim spomenicima nema umjetnih pjesama sve do Stefana Visokog). Taj se razvitak nastavlja u XV *st.*, tako da je i prva štampana knjiga kod Južnih Slavena glagoljski misal iz 1483, a u početku XVI *st.* su neko vrijeme u Primorju djelovale i dvije glagoljske štamparije (u Senju i na Rijeci). No na tome se uglavnom i završava uloga, koju je g. imala u starijoj hrvatskoj književnosti. Od XVI *st.* vodstvo preuzimaju pisci, koji su svoja djela pisali i štampali latinicom, a g., koja je sa svojim (većinom anonimnim) piscima izgradila pjesnički izraz i dala prva prozna i dramska djela, ograničava se otada opet na crkvu i na njezine potrebe i na one funkcije, koje su glagoljaši nekako ex offo vršili među svojom pastvom, a to su bile funkcije javnih bilježnika (»nodara puplika«, kako su se sami zvali). Samo na kratko vrijeme g. je ponovo oživjela u drugoj polovini XVI *st.*; bilo je to u vezi s protestantskim pokretom, kada su se u Urachu štampale glagoljske knjige za hrvatske glagoljaše. Poslije je rimska Propaganda ovim istim slovima štampala protureformatorska rusificirana izdanja Rafaela Levakovića.

STRANICA MISALA ŠTAMPANOG U SENJU 1494

STRANICA IZ *RUKOPISA KRSTJANINA RADOSAVA* S GLAGOLJSKOM AZBUKOM

Prema spomenutim funkcijama upravljao se također jezik, i upravljalo se pismo. U crkvenim knjigama jezik je ostao crkvenoslavenski, ali to je — sve do Levakovićeve reforme (1648) — bio crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije, a pismo je bila uncijala ili, ako se nije radilo o važnim liturgijskim tekstovima, poluuncijala, koja je od sredine XV *st.* prelazila u polukurziv. Neki su tekstovi, osobito misali i brevijari, vrlo lijepo iluminirani (tako *Vatikanski misal illirico* 4, *misal kneza Novaka* iz 1368, *Ročki misal* i *misal kneza Hrvoja* iz početka XV *st.*, ili od brevijara *Prvi vrbnički, Pašmanski, brevijar Vida Omišljanina* ili *Drugi novljanski* s kraja XV *st.* i t. d.). Uopće, XIV *st.* je zlatni vijek hrvatskih glagoljskih kodeksa (kojima se može dodati i već spomenuti *Reimski kodeks* iz 1395, poznat u nauci također pod imenom *Texte du sacre*).

U notarskim i drugim pravnim knjigama i zbornicima, koji su služili za pouku, upotrebljavao se od XVI *st.* obično polukurziv ili kurziv. To je bilo nekako opće, javno pismo, kojim se dopisivalo i bilježilo ono, što nije neposredno služilo crkvi i bogoslužju.

U početku XIX *st.* glagoljice je naglo počelo nestajati pod sve većim pritiskom višeg klera, koji nije imao razumijevanja za potrebe popova glagoljaša (izuzetak je biskup Vinko Zmajević, koji je 1727 u Zadru otvorio seminar za glagoljaše, t. zv. *Seminarium Zmajoillyricum*). Ovo su stanje donekle popravili Preporod u drugoj četvrti XIX *st.* i veći interes, koji za pitanja glagoljice u nauku unose: V. Jagić, I. Brčić, I. Črnčić, Fr. Rački, I. Kukuljević i drugi. To se odrazilo i u crkvenom jeziku, u koji D. Parčić ponovo uvodi hrvatsku redakciju. Ona je dosljedno provedena i u posljednjem izdanju hrvatskoglagoljskog misala, koji je priredio i 1927 izdao glavni suradnik *Staroslavenske akademije* u Krku J. Vajs. Međutim, u tom je misalu (osim na nekim mjestima) tekst transliteriran latinicom, pa je tako g. kao posebno slavensko pismo ravno tisuću godina poslije Drugog splitskog crkvenog sabora (927) potisnuta i s onog područja, na kojem se tako dugo kroz mnoge borbe održala.

Slavensko bogoslužje po zapadnom obredu obnovljeno je danas na širokom području od Istre do Brača i Hvara u srednjoj Dalmaciji, no glagoljanja iz glagoljskih tekstova gotovo više i nema. Potisnulo ga je glagoljanje iz tekstova prepisanih latinicom.

Zanimljivo je, da je g. pismo, koje je bilo u osobitoj cijeni kod bosanskih bogumila. Svi važniji spomenici t. zv. »bosanske crkve« (*Nikoljsko* i *Srećkovićevo evanđelje, Hvalov rukopis, Rukopis krstjanina Radosava* i dr.) prepisani su iz glagoljskih matica, a tekst iza kolofona i azbuka u *Rukopisu krstjanina Radosava* pokazuju, da je to bila g. zapadnog (hrvatskog) tipa, i da nije bila mlađa od XI *st.*

LIT.: *Kl. Grubišić*, In originem et historiam alphabeti sclavonici vulgo
Hieronymiani disquisitio, Venezia 1766; *J. Dobrovský*, Institutiones linguae
slavicae dialecti veteris, Wien 1882; *I. Berčić*, Bukvar staroslovenskoga jezika
glagolskimi pismeni, Prag 1860; *Fr. Rački*, Pismo slovjensko, Zagreb 1861;
I. Kukuljević Sakcinski, Listine hrvatske (Acta croatica), Zagreb 1863; *I. Berčić*,
Ulomci sv. pisma staroslovjenskim jezikom I—V, Prag 1864—1871; *I. Črnčić*,
Najstarija poviest o krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji,
1867; *Š. Ljubić*, Borba za glagolicu na Lošinju, Rad JA, 1881, 57; *В. Ягич*,

GOVORENJE VELE PRUDNO. Protestantska knjižica
štampana u Tübingenu 1563

Обрасци языка церковнославянского по древнейшим памятникам глаголи-
ческой и кирилловской письменности, Санкт-Петербург 1882; *I. Taylor*,
The Alphabet, London 1883; *I. Prodan*, Je li glagolica pravo svih Hrvata?
Zadar 1904; *J. Vajs*, Memoria liturgiae slavicae in dioecesi Auxerensi, Krk
1906; *L. Jelić*, Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX
saeculum, Krk 1906; *J. Vajs*, Abecedarium palaeoslovenicum in usum glago-
litarum, Krk 1909, 2 izd. 1917; *Fr. Bučar*, Povijest hrvatske protestantske književ-
nosti za reformacije, Zagreb 1910; *Sv. Rittig*, Povijest i pravo slovenštine
u crkvenom bogoslužju, s osobitim obzirom na Hrvatsku, Zagreb 1910; *Stj. N.*
Ivančić, Povjestne crte o samost. III redu s. Franje po Dalmaciji, Kvarneru
i Istri i poraba glagolice u istoj redodržavi, Zadar 1910; *В. Ягич*, История
славянской филологии, ЭСФ. вып. 1, Санкт-Петербург 1910; *исти*, Гла-
голическое письмо, ЭСФ. вып. 3, Санкт-Петербург 1911; *I. Milčetić*,
Hrvatska glagoljska bibliografija, Starine JA, 1911, 33; *V. Jagić*, Entstehungs-
geschichte der kirchenslavischen Sprache, 2 izd., Berlin 1913; *isti*, Hrvat-
ska glagolska književnost (B. Vodnik, Povijest hrv. književnosti I), Zagreb
1913; *R. Strohal*, Hrvatska glagolska knjiga, Zagreb 1915; *Stj. Ivšić*, Dosad
nepoznati hrvatski glagolski prijevodi iz staročeškoga jezika, Slavia, I, VI,
Prag 1922, 1927; *R. Nahtigal*, Doneski k vprašanju o postanku glagolice,
Razprave SAZU, I, 1923; *Stj. Ivšić*, Ostaci starosl. prijevoda u hrvatskoj gla-
golskoj književnosti, Tomislavov zbornik, Zagreb 1925; *Е. Ф. Карский*, Славян-
ская кирилловская палеография, Ленинград 1928; *Stj. Ivšić*, Sredovječna
hrvatska glagolska književnost, Sveslavenski zbornik, Zagreb 1930; *Г. А.*
Ильинский, Где, когда, кем и с какою целю глаголица была заменена
»кириллицей«, Byzantinoslavica III, Prag 1931; *J. Vajs*, Rukověť hlaholské pa-
leografie, Prag 1932; *M. Tentor*, Latinsko i slavensko pismo, Zagreb 1932; *Vj.*
Štefanić, Knjige krčkih glagoljaša u XVI stoljeću, Beograd 1935; *J. Hamm*,
Iz prošlosti glagoljske azbuke, Nastavni vjesnik, Zagreb 1940, 49; *Е. Георгиев*,
Началото на славянската писменость въ България, София 1942; *исти*,
Славянская письменость до Кирилла и Мефодия, София 1952; *Vj. Šte-*
fanić, Glagoljski notarski protokol iz Draguća u Istri, Radovi staroslavenskog
instituta, Zagreb 1952, 1; *J. Hamm*, Datiranje glagoljskih tekstova, Radovi
staroslovenskog instituta, Zagreb 1952, 1; *Е. З. Гранстрем*, О происхождении
глаголической азбуки, Труды отделения древнерусской литературы Ака-
демии наук СССР, Москва 1955, XI; *Vj. Štefanović*, Splitski odlomak gla-
goljskog misala starije redakcije, Vajsov zbornik, Zagreb 1957; *J. Hamm*, Staro-
hrvatski prijevod Pjesme nad pjesmama, Vajsov zbornik, Zagreb 1957; *Bl. Ko-*
neski, Ohridska književna škola, Vajsov zbornik, Zagreb 1957. J. Hm.

* * *

Glagoljica*

AZBUČNO IME SLOVA	IZGOVOR	BROJNA VRIJEDNOST	KIJEVSKI LISTIĆI	ASSEMANOVO EVANĐELJE	SINAJSKI PSALTIR	BEČKI LISTIĆI	GRŠKOVIĆEV APOSTOL	VATIKANSKI MISAL	FRAŠČIĆEV PSALTIR	VINODOLSKI ZAKON	ISTARSKI RAZVOD
azъ	a	1	Ⰰ	Ⰰ	Ⰰ	Ⰰ	Ⰰ	Ⰰ	Ⰰ	Ⰰ Ⰰ	Ⰰ Ⰰ
buky	b	2	Ⰱ	Ⰱ	Ⰱ	Ⰱ	Ⰱ	Ⰱ	Ⰱ	Ⰱ Ⰱ	Ⰱ
vědy	v	3	Ⰲ	Ⰲ	Ⰲ	Ⰲ	Ⰲ	Ⰲ	Ⰲ	Ⰲ	Ⰲ
glagoli	g	4	Ⰳ	Ⰳ	Ⰳ	Ⰳ	Ⰳ	Ⰳ	Ⰳ	Ⰳ	Ⰳ
dobro	d	5	Ⰴ	Ⰴ	Ⰴ	Ⰴ	Ⰴ	Ⰴ	Ⰴ	Ⰴ	Ⰴ
jestъ	e	6	Ⰵ Ⰵ	Ⰵ	Ⰵ	Ⰵ	Ⰵ	Ⰵ	Ⰵ	Ⰵ	Ⰵ
živěte	ž	7	Ⰶ	Ⰶ	Ⰶ	Ⰶ	Ⰶ	Ⰶ	Ⰶ	Ⰶ	Ⰶ
dzělo	dz	8		Ⰷ	Ⰷ					Ⰷ	Ⰷ
zemlja	z	9	Ⰸ	Ⰸ	Ⰸ	Ⰸ	Ⰸ	Ⰸ	Ⰸ	Ⰸ	Ⰸ
iže	i	10	Ⰹ Ⰹ	Ⰹ Ⰹ	Ⰹ		Ⰹ	Ⰹ	Ⰹ	Ⰹ	
i	i	20	Ⰻ	Ⰻ	Ⰻ	Ⰻ Ⰻ	Ⰻ	Ⰻ	Ⰻ	Ⰻ	Ⰻ
đervь	đ j	30	Ⰼ	Ⰼ	Ⰼ	Ⰼ	Ⰼ	Ⰼ	Ⰼ	Ⰼ	
kako	k	40	Ⰽ	Ⰽ	Ⰽ	Ⰽ	Ⰽ	Ⰽ	Ⰽ	Ⰽ Ⰽ	Ⰽ Ⰽ
ljudije	l	50	Ⰾ	Ⰾ	Ⰾ	Ⰾ	Ⰾ	Ⰾ	Ⰾ	Ⰾ	Ⰾ
myslite	m	60	Ⰿ	Ⰿ	Ⰿ	Ⰿ	Ⰿ	Ⰿ	Ⰿ	Ⰿ	Ⰿ
našь	n	70	Ⱀ	Ⱀ	Ⱀ	Ⱀ	Ⱀ	Ⱀ	Ⱀ	Ⱀ	Ⱀ
onъ	o	80	Ⱁ	Ⱁ	Ⱁ	Ⱁ	Ⱁ	Ⱁ	Ⱁ	Ⱁ Ⱁ	Ⱁ Ⱁ
pokoj	p	90	Ⱂ	Ⱂ	Ⱂ	Ⱂ	Ⱂ	Ⱂ	Ⱂ	Ⱂ	Ⱂ
rьci	r	100	Ⱃ	Ⱃ	Ⱃ	Ⱃ	Ⱃ	Ⱃ	Ⱃ	Ⱃ	Ⱃ
slovo	s	200	Ⱄ	Ⱄ	Ⱄ	Ⱄ	Ⱄ	Ⱄ	Ⱄ	Ⱄ	Ⱄ
tvrьdo	t	300	Ⱅ	Ⱅ	Ⱅ	Ⱅ	Ⱅ	Ⱅ	Ⱅ	Ⱅ	Ⱅ
ukъ	u	400	Ⱆ	Ⱆ	Ⱆ	Ⱆ	Ⱆ	Ⱆ	Ⱆ	Ⱆ Ⱆ	Ⱆ Ⱆ
frьtъ	f	500	Ⱇ	Ⱇ	Ⱇ		Ⱇ	Ⱇ	Ⱇ	Ⱇ Ⱇ	Ⱇ
hěrъ	h	600	Ⱈ	Ⱈ	Ⱈ	Ⱈ	Ⱈ	Ⱈ	Ⱈ	Ⱈ Ⱈ	Ⱈ
ōtъ	ō	700		Ⱉ	Ⱉ		Ⱉ				
šta	št šć ć	800		Ⱋ	Ⱋ	Ⱋ	Ⱋ	Ⱋ	Ⱋ	Ⱋ	Ⱋ
ci	c	900	Ⱌ	Ⱌ	Ⱌ	Ⱌ	Ⱌ	Ⱌ	Ⱌ	Ⱌ	Ⱌ
črьvь	č	1000	Ⱍ	Ⱍ	Ⱍ	Ⱍ	Ⱍ	Ⱍ	Ⱍ	Ⱍ	Ⱍ Ⱍ
ša	š		Ⱎ	Ⱎ	Ⱎ	Ⱎ	Ⱎ	Ⱎ	Ⱎ	Ⱎ	Ⱎ
jerъ	tvrdi polugl.		Ⱏ	Ⱏ	Ⱏ	Ⱏ	Ⱏ	Ⱏ	Ⱏ		
jery	y		ⰟⰉ, ⰟⰊ	ⰟⰊ							
jerь	meki polugl.		Ⱐ	Ⱐ	Ⱐ						
ětь	ja je		Ⱑ	Ⱑ	Ⱑ	Ⱑ	Ⱑ	Ⱑ	Ⱑ	Ⱑ	Ⱑ Ⱑ
ju	ju		Ⱓ	Ⱓ	Ⱓ	Ⱓ	Ⱓ	Ⱓ	Ⱓ	Ⱓ	Ⱓ
ęsъ jęsъ	en jen		Ⱔ	Ⱔ Ⱔ	Ⱔ	Ⱔ					
ǫsъ	on		Ⱘ	Ⱘ	Ⱘ						
jǫsъ	jon		Ⱙ	Ⱙ	Ⱙ						
yžica	i			Ⱛ Ⱛ							

GLAGOLJICA
RAZVOJ SLOVA

GLAGOLJICA, slav. pismo nastalo stilizacijom grč. kurzive oko pol. XI *st.* negdje u ist. dijelu Balkanskog poluotoka. Neki joj traže uzore i u got. runama, alb. pismu te pismima raznih ist. naroda (etiop., armen., hebr., samarijskom i dr.). Kao autor glagoljice najviše se spominje sv. Ćiril, koji je ovo pismo upotrebio za svoj prijevod crkvenih knjiga na starosl. jezik. G. se javlja u dva glavna oblika: obla i uglata. Smatra se, da prvotna g. nije bila ni specifično obla ni uglata, nego da su se te osobine kasnije izdiferencirale. Fragmenti, za koje se drži da su s moravskog područja *(Kijevski* i *Praški listići)*, pokazuju umjerenu oblost, a takvo je pismo i u najstarijim hrv. glagolj. spomenicima (*Baščan-*

* Iz: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda,* sv. 3

skoj ploči, Bečkim listićima, Mihanovićevu Apostolu i dr.). Obla g. bila je raširena u Bugarskoj, Makedoniji te susjednim zemljama: Dukliji, Zahumlju i ist. Bosni. U Bugarskoj je g. već u X *st.* ustupila mjesto drugom slav. pismu ćirilici, dok se u zap. Makedoniji i susjedstvu održala do XII *st.* (Spomenici: *Assemanijevo evanđelje, Zografsko evanđelje, Marijinsko evanđelje, Sinajski euhologij, Sinajski psaltir* i dr.). Uglata g. specifični je hrv. oblik glagoljice. Javlja se u Hrvatskoj počevši od XII *st.*, kad se g. već prestaje upotrebljavati u drugim zemljama. U Hrvatskoj je najčešća u primorskim krajevima (Istra, Hrvatsko Primorje, Dalmacija, zadarski i kvarnerski otoci, prije svega Krk, Cres i Lošinj), ali se nalazi i u unutrašnjosti Like i Krbave sve do Kupe, pa u Bosni, užoj Hrvatskoj, Međimurju te na slov. području, kamo je donose izbjeglice glagoljaši iz primorskih krajeva. Najveći procvat doživljuje g. kod Hrvata u XIV i XV *st.* Iz tog su razdoblja najbrojniji i najljepši glagolj. rukopisi pisani uglatim glagolj. ustavom (*Vatikanski misal* iz 1315, *Misal kneza Novaka, Reimsko evanđelje*, 4 vrbnička brevijara i 2 misala, *Brevijar Vida Omišljanina, Hrvojev misal, Ročki misal, Brevijar Metropolitane* i t. d.). Od XIV *st.* ima i pojava poluustavne glagoljice (*Fraščićev psaltir* i dr.), koja iz rukopisnih prelazi i u tiskane knjige. U drugoj pol. XIV *st.* javlja se i kurzivna g. (v. *Kurziva*), koja u toku vremena konačno potpuno prevladava. Osim crkvenoobrednih i bogoslovnovjerskih tekstova pisali su u Hrvatskoj glagoljicom i u svakidašnjem društvenom životu. Sačuvane su mnogobrojne isprave, pravni spomenici (*Vinodolski, Vrbnički, Krčki zakoni* i dr.), statuti (redova, bratovština i t. d.), razvodi (*Istarski razvod*), notarske knjige, protokoli, matice, pisma, kronike, natpisi (*Baščanska ploča, Valunski, Plominski, Grdoselski natpis* i dr.), zapisi i t. d., te literarni spomenici (priče, legende, pjesme). Za svakidašnje potrebe održala se g. kod Hrvata do prvih decenija XIX *st.*, a u liturgiji do danas usprkos mnogim zabranama i proganjanju od strane službenih crkvenih krugova (Splitski sabori 924 i 1059, papa Aleksandar II, papa Grgur VII, pojedini biskupi u Šibeniku, Senju, Puli, Poreču, Pićnu, Osoru i dr.) i tuđinskih vlasti (Mleci, Austrija, Italija). Prva je glagoljicom tiskana knjiga *Misal* iz 1483. Od te godine pa do kraja XVIII *st.* tiskano je glagoljicom oko 60 knjiga; knjige su se tiskale u Mlecima, Senju, Rijeci, Tübingenu (Urachu) i Rimu. Najzaslužniji su istraživači glagoljice: J. Dobrovský, I. J. Šafařik, J. B. Kopitar, F. Miklošič, I. Kukuljević-Sakcinski, V. Jagić, I. Milčetić te J. Vajs.

Brana VUČKOVIĆ, Svetolik MIKIĆ i Savo MARIĆ

Baška*

u crkvici je kopija. U istoj crkvi nalazi se ikona koja se, izgleda sa punim pravom, pripisuje poznatom rano-vizantiskom slikaru Pavlu Venecijanu.

• • • • • • • • • • • • • • •

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

IZLETIŠTA I OKOLINA — Okolina Baške je naročito pogodna za izlete i kraće šetnje. Pored mnogih vinograda u neposrednoj blizini grada ima dosta i smokava, koje sazrevaju baš u jeku turističke sezone. Šetnje autoputem do Jurandvora (2,5 km) veoma su prijatne.

U Jurandvoru, u crkvici sv. Lucije, pronađena je čuvena „Baščanska ploča", najstariji spomenik pisan glagoljicom, iz doba hrvatskih kraljeva. Originalna ploča čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a

148

* Iz: *Jugoslavija. Turistička enciklopedija.*

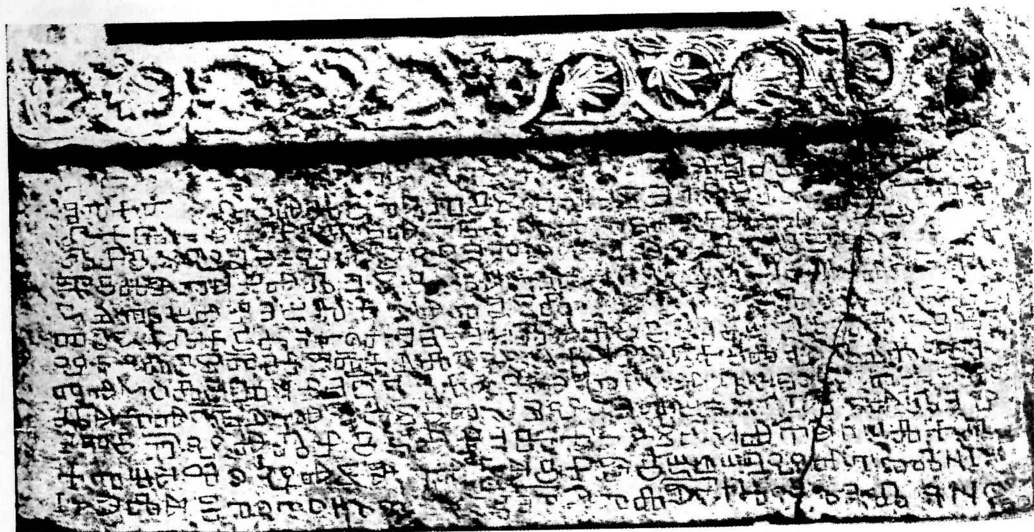
Branko FUČIĆ

Baščanska ploča*

BAŠČANSKA PLOČA, kamena ploča od vapnenca, na kojoj je uklesan poduži hrv. natpis glagoljskim pismenima prelaznog tipa iz oble u uglatu glagoljicu. Nazvana je po Baški na otoku Krku, jer je nađena na baščanskom teritoriju u bivšoj benediktinskoj opatijskoj crkvi sv. Lucije kraj sela Jurandvor, gdje je izvorno služila kao lijevi plutej crkvenog septuma, koji je bio podignut istovremeno s gradnjom crkve na prijelazu iz XI u XII *st.* Sadržaj natpisa odnosi se na darovanje kralja Zvonimira crkvi sv. Lucije i na podizanje ove crkve. Na ploči je u plitkom reljefu uklesana bordura s ranoromaničkim motivom lozice, ali još u maniri pleterne plastike, tako da spomenik treba ubrojiti u djelo prelaznog perioda pletera u romaniku.

Ploča je prvotno bila polihromirana. Poslije 1498 septum je bio odstranjen a B. p. se našla kao spolij u crkvenom podu, gdje je vjerojatno bila upotrebljena kao nadgrobna ploča. Sada je pohranjena u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu. Spomenik je važan dokument za lingvistiku, glagoljsku paleografiju i hrv. historiju. Iz istog razdoblja potječu i t. zv. *Krčki nalaz* te *Valunska ploča* s otoka Cresa.

B. F.

BAŠČANSKA PLOČA

* Iz: *Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv. I.*

Olga SALZER - Hrvoje MATKOVIĆ

BAŠČANSKA PLOČA, kamena ploča na kojoj je glagoljskim pismenima uklesana darovnica kojom je hrvatski kralj Dmitar Zvonimir (1076—1089) poklanja zemljište glagoljaškom samostanu Sv. Lucije u Baški. B. p. je najstariji hrvatski glagoljički natpis.

22

* Iz: *Povijest – Školski leksikon*

Olga SALZER - Hrvoje MATKOVIĆ*

BAŠČANSKA PLOČA*, kamena ploča iz o. 1100. g., nazvana po Baški na otoku Krku gdje se nalazila. B. p. je vrijedan historijski dokument. Na njoj je glagoljskim pismom uklesan tekst koji govori da je hrvatski kralj Zvonimir (1076—1089) darovao samostanu Sv. Lucije na Krku zemljište. Smatra se da je B. p. jedan od najstarijih hrvatskih glagoljskih natpisa.

45

* Iz: *Povijest – Školski leksikon, II izdanje*

AZBUČNO IME SLOVA	IZGOVOR	BROJNA VRIJEDNOST
azъ	a	1
buky	b	2
vědy	v	3
glagoli	g	4
dobro	d	5
jestь	e	6
živěte	ž	7
dzělo	dz	8
zemlja	z	9
iže	i	10
i	i	20
dervь	đ	30
kako	k	40
ljudije	l	50
myslite	m	60
našь	n	70
onъ	o	80
pokoj	p	90
rьci	r	100
slovo	s	200
tvrьdo	t	300
ukъ	u	400
frьtъ	f	500
hěrъ	h	600
ōtъ	ō	700
šta	št šć ć	800
ci	c	900
črvь	č	1000
ša	š	
jerъ	tvrdi polugl.	
jery	y	
jerь	meki polugl.	
ětь	ja je	
ju	ju	
ęsъ jęsъ	en jen	
ǫsъ	on	
jǫsъ	jon	
yžica	i	

GLAGOLJICA
RAZVOJ SLOVA

* * *

Glagoljica*

GLAGOLJICA, slav. pismo nastalo oko pol. IX st. negdje u ist. dijelu Balkanskog poluotoka. Neki su je izvodili iz grč. kurzive, a neki joj tražili uzore u got. runama i pismima ist. naroda: etiop., armen., hebr., samarijskom i dr. Najvjerojatnije je da je g. u biti izmišljeno pismo; njegova samosvojnost imala je po svoj prilici crkveno-polit. značenje: kao pismo koje je trebalo da služi vjerskim misijama, bogoslužju svih Slavena, ono se moralo razlikovati od grč. i od lat. pisma, kako se ne bi dovodilo u vezu ni s ist. ni sa zap. crkvom. To je bilo važno zbog toga što su Slaveni u vrijeme svoga pokrštavanja bili izloženi presizanju raznih polit. sila Istoka i Zapada. Dakako da autor pisma nije mogao posvema izbjeći nekim svjesnim ili nesvjesnim reminiscencijama, koje su se kasnije tumačile kao izravna imitacija. Kao autor glagoljice najviše se spominje sv. Ćiril koji je ovo pismo upotrijebio za svoj prijevod crkv. knjiga na starosl. jezik. G. se javlja u dva glavna oblika, kao obla i uglata. Smatra se da prvotna g. nije bila ni specifično obla ni uglata nego da su se te osobine kasnije izdiferencirale. Fragmenti za koje se drži da su s moravskog područja *(Kijevski i Praški listići)*, pokazuju umjerenu oblost, a takvo je pismo i u najstarijim hrv. glagolj. spomenicima *(Baščanskoj ploči, Bečkim listićima, Mihanovićevu Apostolu)*. Obla g. bila je raširena u Bugarskoj, Makedoniji i susjednim zemljama: Dukljі, Zahumlju i ist. Bosni. U Bugarskoj je g. već u X st. ustupila mjesto drugom slav. pismu, ćirilici, dok se u zap. Makedoniji i susjedstvu održala do XII st. (Spomenici: *Assemanovo evanđelje, Zografsko evanđelje, Marijinsko evanđelje, Sinajski euhologij, Sinajski psaltir* i dr.). Uglata g. specifični je hrv. oblik glagoljice. Javlja se u Hrvatskoj počevši od XII st., kad se g. već prestaje upotrebljavati u drugim zemljama. U Hrvatskoj je najčešća u primorskim krajevima (Istra, Hrvatsko Primorje, Dalmacija, zadarski i kvarnerski otoci, prije svega Krk, Cres i Lošinj), ali se nalazi i u unutrašnjosti Like i Krbave sve do Kupe, pa u Bosni, užoj Hrvatskoj, Međimurju te na slov. području kamo je donose izbjeglice glagoljaši iz primorskih krajeva. Najveći procvat doživljuje g. kod Hrvata u XIV i XV st. Iz tog su razdoblja najbrojniji i najljepši glagoljski rukopisi pisani uglatim glagoljskim ustavom *(Vatikanski misal* iz 1315, *Misal kneza Novaka, Reimsko evanđelje,* 4 vrbnička brevijara i 2 misala, *Brevijar Vida Omišljanina, Hrvojev misal, Ročki misal, Brevijar Metropolitane)*. Od XIV st. ima i pojava poluustavne glagoljice *(Fraščićev psaltir)* koja iz rukopisnih prelazi i u tiskane knjige. U drugoj pol. XIV st. javlja se i kurzivna g. (→ *Kurziva*) koja u toku vremena konačno potpuno prevladava. Osim crkvenoobrednih i bogoslovnovjerskih tekstova pisali su u Hrvatskoj glagoljicom i u svakidašnjem društvenom životu. Sačuvane su mnogobrojne isprave, pravni spomenici *(Vinodolski, Vrbnički, Krčki zakoni)*, statuti (redova, bratovština itd.), razvodi *(Istarski razvod)*, notarske knjige, protokoli, matice, pisma, kronike, natpisi *(Baščanska ploča, Valunski, Plominski, Grdoselski natpis)*, zapisi i različiti lit. spomenici (priče, legende, pjesme). Za svakidašnje potrebe održala se g. kod Hrvata do prvih decenija XIX st., a u liturgiji do danas, usprkos mnogim zabranama i proganjanju od strane službenih crkv. krugova (Splitski sabori 924 i 1059, papa Aleksandar II, papa Grgur VII, pojedini biskupi u Šibeniku, Senju, Puli, Poreču, Pićnu, Osoru i dr.) i tuđinskih vlasti (Mleci, Austrija, Italija). Prva je glagoljicom štampana knjiga *Misal* iz 1483 za koju se pretpostavlja da je možda štampana na domaćem tlu. Od te godine pa do kraja XVIII st. štampano je glagoljicom oko 60 knjiga; knjige su se tiskale u Mlecima, Senju, Rijeci, Kosinju, Tübingenu (Urachu) i Rimu. Najzaslužniji su istraživači glagoljice: J. Dobrovský, I. J. Šafařik, J. B. Kopitar, F. Miklošič, I. Kukuljević-Sakcinski, V. Jagić, I. Milčetić, J. Vajs, V. Štefanić.

* Iz: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda,* sv. 2.

Vanda EKL, Branko FUČIĆ i Igor EMILI

Baščanska ploča*

HODNIK

. . . .

4. Baščanska ploča, oko 1100. godine. Jedan od najznačajnijih glagoljskih natpisa, važan izvor za povijest razvitka glagoljskog pisma i za nacionalnu historiju.

»... V ime otca i sina i svetago duha. Az opat Držiha pisah se o ledine juže da Zvonimir, kralj hrvatskij v dni svoje v svetuju Luciju i svetago Jerolima. Mi župan Desimira Krbave, Mratinac Luce, Pribineb pos'l Vinodole, Jakov v otoce. Da iže to poreče, klni j Bog i dvanajst apostola i četiri evanjelisti, i svetaja Lucija. Amen. Da iže sde žive, ta moli za nje Boga. Az opat Dobrovit z'dah crekv siju i svojeju bratiju s devetiju v dni kneza Kosmata obladajućago vsu Krainu: I beše v ta dni Mikula v Otočci s svetuju Luciju v jedino.

5. Unutrašnjost crkve sv. Lucije u Jurandvoru gdje je nađena Baščanska ploča. Crtež prikazuje rekonstrukciju njena prvobitnog položaja: služiła je kao lijeva pregradna ploča (septum).

6. Glagoljski alfabet. Na prvom stupcu stari nazivi za pojedino glagoljsko slovo, tip slova u starijoj obloj glagoljici, tip slova u mlađoj hrvatskoj uglatoj glagoljici, izgovor slova, latinička transliteracija slova i brojčana vrijednost glagoljskih slova.

7. Primjeri paleografskog razvoja glagoljskih slova.

8. Ligature glagoljskih slova.

9. Razvitak glagoljskog inicijala na primjeru inicijala slova V.

* Iz: *Glagoljica. Izložba – vodič*

* * *

Baščanska ploča*

БАШЧАНСКА ПЛОЧА, најстарији хрватски глагољски натпис из 1100; нађена је на Крку у Башки, по чему је и добила назив; чува се у Музеју ЈАЗУ у Загребу.

* Iz: *Mala enciklopedija – Opšta enciklopedija*

* * *

Baščanska ploča*

BAŠČANSKA PLOČA, najstariji glagoljski spomenik; pisan oko 1100. godine. Naziv je dobio po mestu Baški na ostrvu Krku. Tekst ni do danas nije sasvim rastumačen, a ono što je prevedeno, dosta je nesigurno i neprovereno.

* Iz: *Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja. Istorija.*

Josip HAMM

XIX BAŠČANSKA PLOČA**

** Natpis na Baščanskoj ploči, koji je prilično oštećen pa zato nije ni unesen u Čitanku gdje bi mu kronološki bilo mjesto ispred Bečkih listića, tumačio se i čitao za ovih 110 godina (od 1851, otkako je ploča otkrivena) na različne načine. Ni posljednje čitanje (u Enciklopediji Jugoslavije I, Zagreb 1955, str. 385-387) nije najsretnije, te osim imena *Mratinьcь* (u 5. retku), koje nastavlja moje *Mratinь* (v. Radovi Staroslavenskog instituta I, Zagreb 1952, str. 36-37), sadrži nekoliko konjektura koje ne bi lako bilo braniti (kao npr. ono *azь* na početku natpisa, koje nema pravoga smisla, pa *Pribьnebga, Prbьnębga, Êkovь* i *Vinodolь*). Ja stoga, uz spomenuti ispravak i uz *i* u 10. retku, ostajem kod svojega prvotnog čitanja prema kojem bi se tekst ovog natpisa mogao rekonstruirati ovako:

+. *č. n. ž.* (=1077) *Vь ime otca i sna i stago duha· Azь| opatь Drьžiha pisahь se o ledinê juže| da Zьvьnim(i)rь kralь hrьvatьskyï vь| dni svoję vь svetuju Luciju i s. Ier(olima). Mi županь Desimra Krьbavê· Mratinьcь Lu|cê pr(es)b(itr)ь neb(o)gь· Azь poslь Vinuslêvcь v o|tocê· Da iže to poreče klьni·i bɔgь i·bï·* (= 12) *apostola i ·g·* (= 4) *e|vanǵ(e)listi i svetaê Luciê am(e)nь· Da iže sdê žive|tь moli za ne boga· Azь opatь D(o)brovitь zь|dahь crêkьvь siju i svoeju bratiju sь dev|etiju vь dni kьneza Kosьmьta oblad|ajućago vьsu kьrainu. I bêše vь tь dni M|ikula vь otočci sь svetuju Luciju vь edino·|*

* Iz: *Staroslavenska čitanka*

Jelka REĐEP

Baščanska ploča*

BAŠĆANSKA PLOČA, jedan od najstarijih spomenika hrvatskog jezika. Naziv dobija po mestu Baški na ostrvu Krku. Bašćanska ploča je nastala oko 1100. godine. Nalazila se u crkvi sv. Lucije blizu Baške na Krku. Ploča je od kamena, šir. 197 cm, vis. 99 cm. a debljine 8 cm. Natpis je kratak. Govori se o darovanju livade kralja Zvonimira crkvi sv. Lucije i o podizanju crkve. Tekst je pisan hrvatskom recenzijom staroslovenskog jezika, glagoljicom koja je na prelazu od oble ka uglastoj. Ploča se danas nalazi u Zagrebu, u JAZU.

J.Ređep

* Iz: *Jugoslovenski književni leksikon*

BAŠĆANSKA PLOČA, jedan od najstarijih spomenika hrvatskog jezika. Naziv dobija po mestu Baški na o. Krku. Nastala je oko 1100. g. Nalazila se u crkvi sv. Lucije blizu Baške. Ploča je od kamena, šir. 197 cm, a debljine 8 cm. Natpis je kratak. Govori se o darovanju livade kralja Zvonimira crkvi sv. Lucije i o podizanju crkve. Tekst je pisan hrvatskom recenzijom staroslov. jezika, glagoljicom koja je na prelazu od oble ka uglastoj. Ploča se danas nalazi u Zagrebu, u JAZU.

J.Ređep

* Iz: *Jugoslovenski književni leksikon,* II izdanje

* * *

Baščanska ploča*

BAŠČANSKA PLOČA, najstariji hrvatski spomenik, pisan glagoljicom oko 1100. god.; nađena na ostrvu Krku u mestu Baški, po čemu je i dobila naziv. Ploča je od krečnjaka, široka 197 cm, visoka 99 cm, debela 8 cm. Na njoj je uklesan natpis od 13 redaka koji govori o gradnji crkve sv. Lucije (u kojoj je ploča stajala do 1934. god.) i donosi tekst darovnice hrvatskog kralja Zvonimira, koji daruje zemljište crkvi i navodi svedoke. 1934. god. Baščanska p. predana je Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti na čuvanje, konzervirana je i osigurana od daljeg propadanja. Danas se čuva u Muzeju Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Po pismu kojim je pisana spada u grupu spomenika prelaznog stadijuma između oble (makedonske) i uglaste (hrvatske) glagoljice. Jezik natpisa je starosrpskohrvatski sa elementima staroslovenskog jezika i pokazuje stanje posle pretvaranja nazala u čiste vokale (taj proces završen je u X veku), pa nalazimo čiste vokale *e* i *u* u rečima: *svetiju, juže, vъsu kъrainu, kъneza, devetiju* (sem reči *svoję*, gde imamo nazal *ę* kao ostatak pisarske tradicije). U natpisu se upotrebljavaju poluglasnici skoro dosledno (izuzetak su reči: *dni, poslъ, v-otocě, obladajućago* i *sdě*, gde je ispao poluglasnik); upotreba poluglasnika upućuje na vreme kad su se oni glasovno izjednačili i počeli izostavljati u otvorenim slogovima, ali još nema vokalizacije poluglasnika u zatvorenim slogovima. Upotreba »jata« je pravilna i nema refleksa *e* i *i* mesto »jata«. Na osnovu upotrebe poluglasnika i jata može se postaviti najniža granica za datiranje natpisa, a to je XIII vek. U deklinaciji je zadržan stari sistem, ali u zameničkim i složenim oblicima ima uticaja staroslov. jezika: *azъ, iže, juže, svetago, svetae, svetuju, svoeju*; uticaj staroslovenskog jezika vidan je i u 3. l. singulara glagola *živetъ* i u 2. l. imperativa singulara *klъni*. Natpis na Baščanskoj ploči je svedočanstvo da su benediktinci u zapadnim hrvatskim krajevima bili glagoljaši — imena benediktinskih opata zabeležena na ploči su narodnog porekla (Držiha i Dobrovit).

. . . .

* Iz: *Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja. Srpskohrvatski jezik*

Nada KLAIĆ

. . . .

64. BAŠČANSKA PLOČA*

Baščanska ploča jedan je od najstarijih glagoljskih kamenih spomenika. Na njoj je Držiha, opat benediktinske opatije sv. Lucije u Jurandvoru (u Baški na otoku Krku) zabilježio podatke o Zvonimirovu darovanju, a zatim je opat Dobrovit dodao tekst o gradnji crkve. Zapisi su nastali negdje nakon Zvonimirove smrti, po svoj prilici oko 1100. g. Ploča je prvorazredno svjedočanstvo ne samo za razvitak hrvatskog jezika i glagoljskog pisma, nego i za političke odnose u Zvonimirovoj Hrvatskoj. Ona je neposredan dokaz da je Zvonimir zaista vladao Markom Dalmatinskom, odnosno jednim dijelom Donje Dalmacije.

Donosimo tekst prema čitanju B. Fučića:

. . . V ime otca i sina i svetago duha. Az opat Držiha pisah se o ledine juže da Zvonimir, kralj hrvatskij v dni svoje v svetuju Luciju i . . .

. . . Mi župan Desimira Krbave, Mratinac Luce, Pribineb pos'l Vinodole, Jakov v otoce. Da iže poreče, klni i Bog i dvanajst apostola i četiri evanjelisti, i svetja Lucija. Amen. Da iže sde žive, ta moli za nje Boga. Az opat Dobrovit z'dah crekv siju i svojeju bratiju s devetiju v dni kneza Kosmata obladajućago vsu Krainu: I beše v ta dni Mikula v Otočci s svetju Luciju v jedino.

. . . .

* Iz: *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*

BAŠĆANSKA PLOČA

* * *

Baščanska ploča*

Baščanska ploča, jedan od najstarijih spomenika hrv. jezika, pisan glagoljicom (o. 1100). Sadržava podatak o gradnji crkve sv. Lucije u Baški na Krku i skraćeni tekst darovnice kralja Zvonimira.

* Iz: *Leksikon JLZ,* A-Ž

* * *

Baščanska ploča/Baška Tablet*

Krk, Latin CURICUM, Italian VEGLIA, largest and most northern of Yugoslavia's Adriatic islands and a part of Croatia. With an area of 158 sq mi (408 sq km), it reaches maximum elevation at Obzova, 1,751 ft (534 m). Archaeological findings suggest that Krk was inhabited in prehistoric times. Roman influence, beginning in the 1st century BC, was followed by the arrival of the Slavs in the 7th century. The Romans retreated into the town of Krk on the island's west coast, which became Vecla under the Byzantine Empire. A Greco-Roman dialect survived locally until the 19th century. From the year 1000 Venice competed for the island against the kingdom of Croatia, which won it in 1059; from 1133 to 1480 Krk was ruled by the counts of the Frankopan family, who recognized the sovereignty of the crown of Hungary and, at the same time, held a seat in the Gran Consiglio of Venice.

From *c.* 1100, during the period of Croatian influence, comes the Baščanska Ploča (Baška Tablet), which was found on the island. It is a document written in the Glagolitic alphabet, one of the old Slav alphabets and a cornerstone of Croatian literary development. Ruled by Venice till 1797, Krk then passed to Austria, which held it until 1918. During World War II, in 1945, Yugoslav partisans expelled the Germans there.

* Iz: *Encyclopaedia Britanica,* vol. V.

Branko FUČIĆ *

1. BAŠĆANSKA PLOČA

Palača JAZU

Vapnenac, vel. 99 × 197 × 8 cm. Znameniti hrvatski glagoljski natpis uklesan na lijevom pluteju (pregradnoj ploči) nekadašnjeg septuma (pregrada, cancelli, ikonostas) što je dijelio prostor redovničkog kora pred oltarom od prostora opredijeljenog za vjernike u lađi opatijske crkve sv. Lucije kraj Baške na otoku Krku.

Bašćanska ploča i sav septum izrađeni su i postavljeni istovremeno s gradnjom crkve, stoga se mogu uzajamno datirati.

Prema paleografskim i povijesnim momentima natpisa na Bašćanskoj ploči i prema stilsko-kronološkim elementima ukrasa na njoj i prema arhitekturi crkve, može se Bašćanska ploča datirati vremenom oko godine 1100.

Tekst Bašćanske ploče sadrži:
kršćansku invokaciju,
iskaz samostanskog opata Držihe da je hrvatski kralj Zvonimir u svoje dane darovao sv. Luciji neku ledinu, napušteno poljoprivredno tlo pri čemu su svjedoci tog darivanja bili župani Krbave i Like i kraljevi funkcioneri, »posli« Vinodola i otoka Krka,
minaciju (prijetnju) protiv osporitelja darivanja i obavezu redovnika da mole za darovatelja,
iskaz opata Dobrovita o gradnji crkve sv. Lucije koju je on podigao s devetero redovničke braće,
datiranje gradnje po knezu Kuzmi (Kosmatu) koji je upravljao cijelom Krajinom, teritorijem u koji je bio uključen i otok Krk,
zapis da je u to vrijeme neki posjed, zvan Mikula (Mikulja) u Otočcu (vjerojatno na samom Krku) bio u zajedništvu svetolucijske opatije.

Na početku teksta je klesarska greška koju su stariji istraživači interpretirali datumom (1100, 1104 ili 1107, 1120, 1077). Klesar je zabunom započeo klesati prije invokacije opatov iskaz u prvom licu: azъ (ja...) pa zatim to ispravio.

A[ZЪ] [VЪ IME O]TCA I S(I)NA [I S]V(E)TAGO DUHA AZЪ
OPAT[Ъ] DRЪŽIHA PISAH SE O LEDI[N]Ě JuŽE
DA ZЪVЪNIMIRЪ KRALЪ HRЪVATЪSKĪ [VЪ]
DNI SVOĘ V SVETUJu LUCIJu I SV[EDO]
MI ŽUPANЪ DESIMRA KRЪ[BA]VĚ MRA[TIN]Ъ VЪ L(I)
CĚ PRBЪNEBŽA[·]Ъ POSL[Ъ] VIN[(O)DO]LĚ [ĚK(O)]VЪ V O
TOCĚ DA IŽE TO POREČE KLЪNI I BO(G) I BĪ (12)
AP(OSTO)LA I G (4) E
VAN(JE)LISTI I S(VE)TAÊ LUCIÊ AM(E)NЪ DA IŽE SDĚ ŽIVE
TЪ MOLI ZA NE BOGA AZЪ OPATЪ DBROVITЪ ZЪ

* Iz: *Zagreb riznica glagoljice*

DAHЪ CRĚKЪVЪ SIJu I SVOEJu BRATIJu S DEV
ETIJu VЪ DNI KЪNEZA KOSЪMЪTA OBLAD
AJuČAGO VЪSU KЪRAINU I BĚŠE VЪ TЪ DNI M
IKULA VЪ OTOČЪCI [SЪ S]VETUJu LUCIJu VЪ EDINO

Čita li se Bašćanska ploča s čakavskom akcentuacijom, njen tekst je ritmiziran:

V ime Ocà i Sina i Svetàgo Duha. Az opàt Držìha pisàh se o ledìne jùže da Zvanimìr, kralj hrvàtskij v dni svojè v Svetùju Lucìju i svedomi župàn Desimìra Krbàve, Mratìn Licè, Pribinèža pòsal Vinodòle, Jàkov v otòce. Da iže to porečè, klnì j Bog i dvanàjst apostolà i četìri evanjelìsti i svetàja Lucìja, àmen. Da ìže sde živèt, mòli za nje Bòga. Az opàt Dobrovìt zdàh crèkav sìju i svojèju s bràtiju s devetìju v dni kneza Kosmàta obladajùćago vsu Krajinù. I bèše v ti dni Mikùla v Otòčci s svetùju Lucìju v jèdino.

Ritmizacija ovog starog hrvatskog proznog teksta odgovara postupku oko kultivirane ritamske dikcije (tako zv. cursus) onovremenih latinskih dokumenata.

(U našem čitanju označili smo samo mjesto akcenta).

Pismo Bašćanske ploče pripada razvojnom stupnju prijelaza starije, oble, glagoljice u hrvatsku, uglatu.

Jezik Bašćanske ploče je živi, stari hrvatski jezik, prožet elementima liturgijskog crkvenoslavenskog jezika.

Ploča je već više od stotinu godina predmet istraživanja jezičnih, paleografskih, historiografskih i arheoloških.

Ona je važan izvor za hrvatsku političku i kulturnu povijest. Na njoj su uz ostalo zabilježena narodna imena vladara, velikaša i monaha, na njoj je i najstariji sačuvani spomen hrvatskog nacionalnog imena na hrvatskom jeziku (kralj hrvatskij), u njoj imamo i potvrdu da se vlast kralja Zvonimira protezala i na otok Krk.

2. JURANDVORSKI ULOMAK I.

PMH 6824

Vapnenac, vel. 25 × 27 × 9 cm.

Glagoljski natpis na odlomljenom gornjem lijevom uglu ploče koja se profiliranim »perom« duž lijevog boka okomito ukladala u utor.

Istoj ploči pripadao je i Jurandvorski ulomak II (izgubljen između godina 1864. i 1879.) i ulomci III i IV (Biskupski ordinarijat u Krku), otkriveni godine 1957. Svi su ovi ulomci nađeni u opločenju opatijske crkve sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške na otoku Krku,

u kojoj je nađena Bašćanska ploča te vjerojatno predstavljaju dijelove razbijene »druge Bašćanske ploče«, to jest desnog pluteja na nekadašnjem septumu ove crkve.

Paleografskim karakterom srodni pismu Bašćanske ploče (prelazni stupanj oble u uglatu hrvatsku glagoljicu), ovi se ulomci mogu datirati vremenom Bašćanske ploče oko godine 1100.

Tekst Jurandvorskog ulomka I — prema fotografiji i precrtu kada je bio manje oštećen — čini se da predstavlja nastavak dvaju pasusa s Bašćanske ploče koji počinju naracijom u prvom licu: »azъ opatъ...« (ja opat...). Na ulomku I zabilježena su, čini se, imena Zvonimir i Lucija:

+ AZЪ
PROSIHЪ
U ZVЪNIM
LUC

. . . .

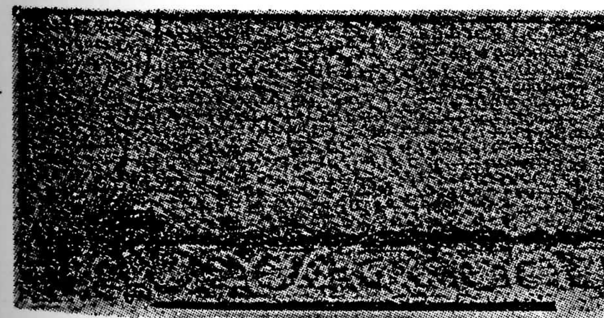
* * *

Bašćanska ploča

BAŠĆANSKA PLOČA — glagoljski spomenik, klesan oko 1100. na kamenoj ploči u crkvici sv. Lucije, kod Nove Baške, na ostrvu Krku. S gledišta pravne istorije i odnosa države i crkve u hrvatskom feudalizmu sadržina B.p. značajna je zbog izjave opata Držihe, potkrepljene svedocima, da je hrvatski kralj Zvonimir crkvici sv. Lucije darovao zemljište. U tom smislu B.p. služila je kao dokaz, odnosno kao obezbeđenje osnova za posedovanje tog zemljišta. U njenom tekstu ima i drugih podataka, npr. kako je opat Dobrovit, u vreme kneza Kosmata, sazidao crkvicu sv. Lucije. B.p. nauka je upoznala 1851.

. . . .

. . . .

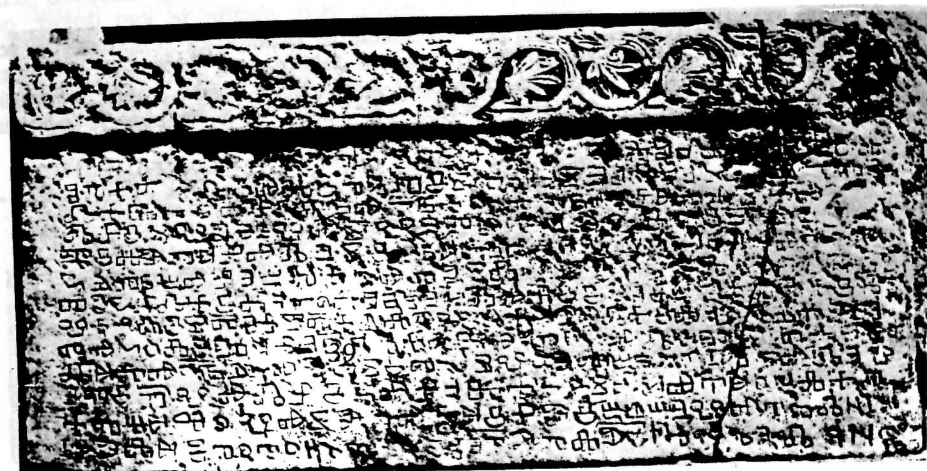
BAŠĆANSKA PLOČA

82

* Iz: *Pravna enciklopedija*

Josip BRATULIĆ

BAŠĆANSKA PLOČA

BAŠĆANSKA PLOČA, OKO 1100

BAŠĆANSKA PLOČA*

Baščanska ploča, koja je prvotno služila kao ograda pred svetištem u crkvi sv. Lucije kod Baške na otoku Krku, jedan je od najvrednijih kamenih spomenika starije hrvatske povijesti. Uz gornji rub ploče od kamena vapnenca teče ornamentalan pojas s biljnim motivom troprutastih vitica i lišća, a ostali prostor ispunjen je glagoljskim natpisom u trinaest redaka.

Otkad je 1851. otkrivena za znanost, počinju se odgonetavati natpisi s ploče; glavnina teksta je pročitana, iako postoji neslaganje o pročitanome zbog većih oštećenja ploče. Pismo je prijelazni tip glagoljice, od oble prema tzv. hrvatskoj (uglatoj) glagoljici. Natpis se može podijeliti na tri dijela: u prvom je zapis opata Držihe, koji govori da je hrvatski kralj Zvonimir darovao samostanu neku ledinu; drugi zapis piše opat Dobrovit spominjući zidanje crkve, a treći napominje da je u staro doba Mikula s Otočca (možda samostan?) bio u zajednici sa Sv. Lucijom. Ploča je sada u palači JAZU u Zagrebu.

34

* Iz: *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*

1505 BAŠĆANSKA PLOČA

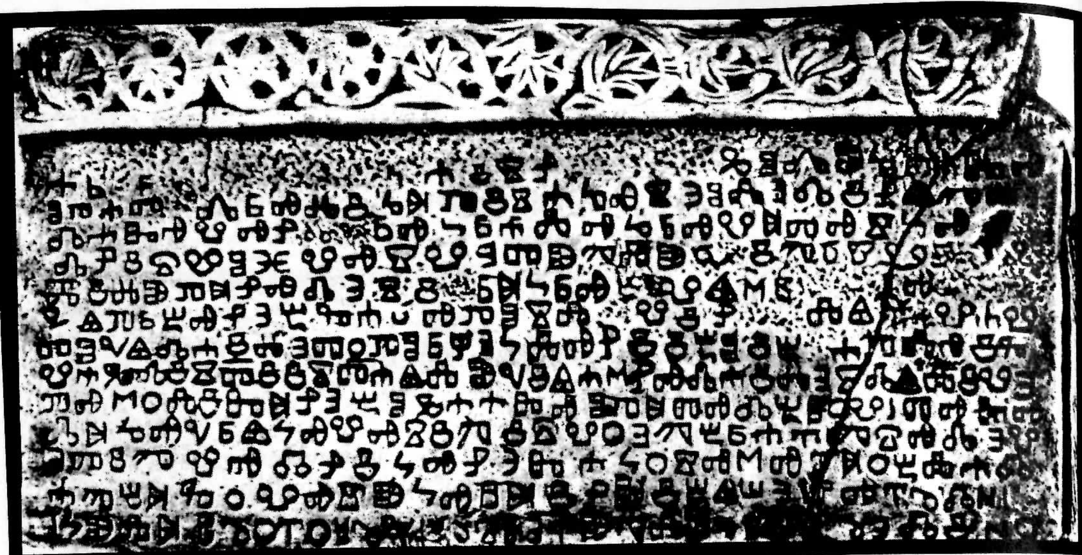
F. W. MAREŠ

Baščanska ploča ('Tafel von Baška')*

Baščanska ploča ('Tafel von Baška'), die bedeutsamste der ältesten kroat.-glagolit. (→ Alphabet, III.) Inschriften (um d.J. 1100, Stein, 99 × 197 × 8 cm), ursprgl. in der Kirche der hl. Luzia in Jurandvor bei Baška (Insel Krk, kroat. Mittelmeerküste), jetzt im Palais der Südslav. Akademie der Wissenschaften und Künste zu Zagreb (Agram). Inhalt: Der Abt Držiha bestätigt, daß der kroat. Kg. Zvonimir (1075–89) der St.-Luzien-Kirche eine Flur geschenkt hat; der Abt Dobrovit hat die Kirche zur Zeit des Fs.en Kosmata erbaut; diese Kirche und das St.-Nikolaus-Kloster in Otočac gehörten damals zusammen. F.W. Mareš

Lit.: EncJugosl. I, s.v. – J. HAMM, Datiranje glagoljskih tekstova (Radovi Staroslavenskog instituta 1), 1952 – A. NAZOR, Zagreb – riznica glagoljice, 1978 – B. FUČIĆ, Glagoljski natpisi u Jugoslaviji [erscheint 1980] – VJ. ŠTEFANIĆ–M. PANTELIĆ, Pregled glagoljske paleografije [im Dr.].

* Iz: *Lexicon des Mittelalters, I.*

Lapide di Baška* *Il testo della lapide, in una traduzione piuttosto libera, dice: « In nome del Padre e del Figliolo e dello Spirito Santo, Držiha nota che il re croato Zvonimir ha donato a S. Lucia il "maggese" e nomina i testimoni di questa donazione: Desimir, parroco di Krbava; Mratinac, parroco di Luka; Pribineg, "messo" reale a Vinodol, e Jakov, "messo" reale nell'isola di Krk. Si scaglia quindi la dannazione a chiunque neghi la donazione del re e si impone a tutti coloro che vivranno nel monastero di pregare per il donatore. Un altro abate, Dobrovit, nota che, insieme con nove fratelli del monastero, ha costruito l'attuale chiesa di S. Lucia durante il potere del conte Kuzma su tutta la Provincia. In questo periodo "Mikula" (monastero-chiesa di S. Nicolò) in "Otočac" si trovava sotto la stessa amministrazione con l'abbazia di S. Lucia »* (Arch. dell'Autore).

• •

Fra i piú antichi documenti della lingua croata scritta, un posto notevole occupa la *Lapide di Baška* sull'isola di Veglia, risalente all'anno 1100. Il testo, scritto in glagolico, menziona il re croato Zvonimir. Allo stesso anno risale un testo, scritto a Dobrinj sulla medesima isola, dal quale risulta che il glagolico era l'alfabeto ufficiale in uso nell'amministrazione di quel Comune. Ricorda il « glorioso Dragoslav » che fece costruire la chiesa di S. Vito e a quella concesse il possesso « di tutte le sue terre sia arabili sia pascoli »; cita i toponimi di Zviran, Pripovid, Stenivi ed altri, annota la cittadina di Verbenico e tramanda il nome di colui che lo redasse: « Io Kirin, figlio di Radogna, scrivano del Comune di Dobrigno ». Il notaio (*nodar publik*) che sottoscrive il documento è Beneto Grabich.
La presenza dei Croati sulle isole del Quarnero fin da questa epoca è dimostrata, oltre che dai nomi di nuove cittadine – Dobrinj e Vrbnik – anche dal fatto che molti toponimi latini ci sono stati tramandati proprio nell'adattamento croato, mentre sarebbe difficile riconoscerli nell'italiano. Certamente, diremo con lo storico Ernesto Sestan, il nome croato di Krk non può derivare dal veneto e moderno Veglia, ma dal romano *Curycta*; cosí Cres non da Cherso ma dal romano *Crepsa*; Osor da *Apsoron* e non da Ossero.

* Iz: *L'archipelago del Quarnaro*

Vjekoslav ŠTEFANIĆ – Josip HAMM – Branko FUČIĆ

Baščanska ploča*

• • • • • • • • • • • • • • • •

BAŠČANSKA PLOČA, jedan od najstarijih epigrafskih u kamen klesanih spomenika hrvatskoga jezika. Naziv je dobila prema mjestu Baška na Krku, gdje je nađena u obližnjoj crkvi Sv. Lucije (kod Jurandvora između Baške i Baščanske Drage). Nastala je u doba narodnih vladara u drugoj pol. XI st. a pisana je glagoljicom. Njezine paleografske odlike te bogat, raznovrstan sadržaj pomno istražuju već više od 125 godina historičari, kroatisti i slavisti. *Nastanak ploče*

Opis i historijat ploče. Ploča je od kamena vapnenca; široka je 197 cm, visoka 99, a debela 8 cm. Uz gornji rub izdiže se ornamentirani pojas (friz) po kojem teče biljni motiv troprutastih vitica i lišća, kakav se može naći na građevinama X—XII st. Sav ostali prostor ispunjen je glagoljskim natpisom, tek je s lijeve strane ostavljen prazan rub širok 10 cm. Oblik ploče, a osobito ornamentirani friz i žlijeb sa strane, upućuju na to da je ploča služila kao lijevi plutej crkvene pregrade (septum) koja je odvajala redovnike u koru od puka u lađi. Bila je polikromirana. Iz konteksta natpisa moglo bi se zaključiti da je ploča s tako bogatim frizom možda i nastala u vezi s prvim dijelom natpisa (s darovnicom kralja Zvonimira) i da se oduvijek nalazila u crkvi Sv. Lucije.

Ploča je za znanost otkrivena 1851, kada je baščanski klerik Petar Dorčić upozorio na nju I. Kukuljevića. Ona se tada nalazila u pločniku (podu) crkve, kamo je dospjela vjerojatno u XIV st. prilikom restauracije benediktinskog samostana, kojemu je crkva pripadala. Papin poslanik *Otkriće ploče*

* Iz: *Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1*

Snimio I. Oršić

CRKVA SV. LUCIJE U JURANDVORU KRAJ BAŠKE GDJE JE NAĐENA *BAŠČANSKA PLOČA*

Gentilis preporučio je, naime, 1308. vjernicima da svojim prinosima pomognu popraviti od velike starine *(nimia vetustate)* istrošen benediktinski samostan Sv. Lucije u Baškoj. Benediktinci su se ondje održali sve do potkraj XV st.; poslije su se njihovim dobrima služili različiti komendatarni opati, sve dok opatija nije 1817. potpala pod vlast krčkih biskupa, koji otada, među ostalim, nose i naslov opata Sv. Lucije.

Već sredinom XIX st. ploča je bila prilično oštećena. Jakim udarcem u desni ugao odavno je bila prelomljena na tri nejednaka dijela, a sâm ugao gotovo je uništen. Najbolje je očuvana lijeva strana ploče, a prema desnom kraju kamen je sve trošniji i na površini je sve više rupa i rupica prouzrokovanih šupljikavošću vapnenca u kojem se ponegdje vide ostaci i tragovi fosilnih školjaka. Površina je istrošena također hodanjem, jer je ploča bila u podu licem okrenutim prema gore, a stradala je i od razaranja uzrokovana djelovanjem soli, koja je u vlažnu crkvicu dopirala s mora.

Prvi pokušaji čitanja

Kukuljević je prve pokušaje čitanja (svoj, Dorčićev i Sabljarov) poslao P. J. Šafaříku u Prag. Šafařik je (1853. u knjizi *Památky hlaholského písemnictví*) prvi o ploči obavijestio znanstveni svijet te odmah dodao kako ni njemu ni učenim Hrvatima nije uspjelo da tekst u svim pojedinostima pročitaju i protumače. To je još više pobudilo zanimanje za natpis. Kukuljević ga je ponovno proučavao 1854. i 1856, a poslije su ga pokušavali pročitati I. Črnčić i F. Rački. Na nagovor Račkoga dao je biskup I. Vitezić ploču podignuti s poda i smjestiti na dva kamena zuba u kapeli iste crkve. Tako je proučavanje postalo lakše, i Črnčić je 1865 (u 2. knj. *Književnika*) mogao objaviti prvo čitanje cijeloga natpisa. Rački je 1873. dao da I. Standl ploču fotografira, a kipar I. Rendić da je odlije u sadri (to su do danas najbolje snimke, jer ploča tada još nije bila toliko stradala kao nekoliko decenija poslije). Rački 1875 (u *Starinama* JAZU, knj. 7) i 1877 (u *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, knj. 7) iznosi svoje čitanje i interpretaciju, koju je 1888 (u *Starinama*, knj. 20) Črnčić dopunio i na nekim mjestima ispravio. Takvo čitanje nisu u bitnim postavkama poslije mijenjali V. Jagić, F. Šišić, L. Geitler, R. Strohal i dr.

Interpretacija F. Račkoga

Međutim, opazilo se da ploča sve više propada. Kako je bila raspuknuta u tri komada, dao ju je biskup F. Feretić osamdesetih godina XIX st. vezati željeznim obručem, a biskup A. Mahnič zatvorio ju je u staklenu vitrinu. Time se samo ubrzalo razaranje od vlage i od soli koja se otprije nalazila u ploči. Da bi se stručno konzervirala i trajno osigurala, predao ju je 1934. biskup J. Srebrnić na čuvanje JAZU. Tu je oslobođena od topljivih soli i time sačuvana od daljeg propadanja.

U Zagrebu se ploča mogla bolje i neposrednije proučavati. Mogli su se bolje pratiti tragovi klesarskoga dlijeta i slova su se mogla bolje pročitati, jer su pod jakim reflektorima sjene od zareza postajale oštrije i dublje. Na tome uglavnom počivaju novija proučavanja S. Ivšića, V. Štefanića, B. Fučića, J. Hamma i dr. Ploča se sada nalazi u atriju glavne zgrade JAZU u Zagrebu, a u crkvi Sv. Lucije na Krku (i u franjevačkom samostanu na Košljunu) nalaze se njezini odljevi u sadri.

Novija proučavanja

Tekst natpisa. Tekst je ispisan u trinaest redaka glagoljskom uncijalom staroga tipa. Veličina slova je približno jednaka, ali ima i razlika, od kojih su neke vezane za pojedine dijelove teksta, pa to navodi na misao da on u cjelini nije nastao u isto vrijeme.

Sadržaj teksta

Po sadržaju tekst se dijeli na nekoliko dijelova: 1. invokacija, 2. zapis opata Držihe, 3. eshatokol (završni dio s imenima prisutnih odličnika), 4. kletvena formula, 5. zapis opata Dobrovita i 6. anotacija o Mikuli i njegovoj pripadnosti Sv. Luciji. Invokacija se odnosi samo na drugi i treći dio. Četvrti dio već se razlikuje te se i paleografski veže za peti i šesti dio; dokaz za to je latiničko *O* koje se javlja samo u posljednja tri dijela (a u petom i šestom mu pridolazi još i latiničko *i*, dok je upotreba ⱖ postala nesigurna, tradicionalna, smanjeno distinktivna). Šesti dio naknadno je dodan, a dodala ga je ruka koja nije bila toliko vješta glagoljici kao što joj je bio vješt opat Držiha ili opat Dobrovit. Prema tomu, na ploči su tri stavka: Držihin, Dobrovitov i onaj treći.

Darovnica kralja Zvonimira

U prvom stavku riječ je o ledini (većem, prostranijem zemljištu) koju je »vъ dni svoę« hrvatski kralj Zvonimir (a to je prvi put da se u jednom hrvatskom spomeniku spominje Zvonimir s titulacijom »kralъ hrъvatъskъï«) darovao Sv. Luciji (i, čini se, Sv. Jeronimu, crkvi od koje se ruševine i danas vide kod Stare Baške, odmah nasuprot Sv. Luciji preko uzvisine Hlema, preko koje se vjerojatno i protezala spomenuta ledina). Na početku invokacije pročitao je Rački + *čr* (što bi značilo + 1100) a Štefanić *azъ* (koje s invokacijom nije moralo biti u vezi). Na početku prvoga retka, koji je vrlo oštećen, vidi se da se na ostacima drugog slova distinktivni dio uz hastu nalazio s desne strane na gornjem a ne na donjem dijelu; to znači da je ondje moglo biti *n* (70), a nipošto *r* (100) ili *z*, i da je iza njega moglo stajati *ž* (7) ili, još vjerojatnije, *z* (9), što s čitanjem Račkoga daje *. č . n . z .* (1079). To je mogla biti godina kad je opat Držiha počeo pisati invokaciju i zapis o darovnici kralja Zvonimira. Iza toga slijedio je eshatokol s imenima svjedoka koji su prisustvovali svečanom činu uvođenja u posjed.

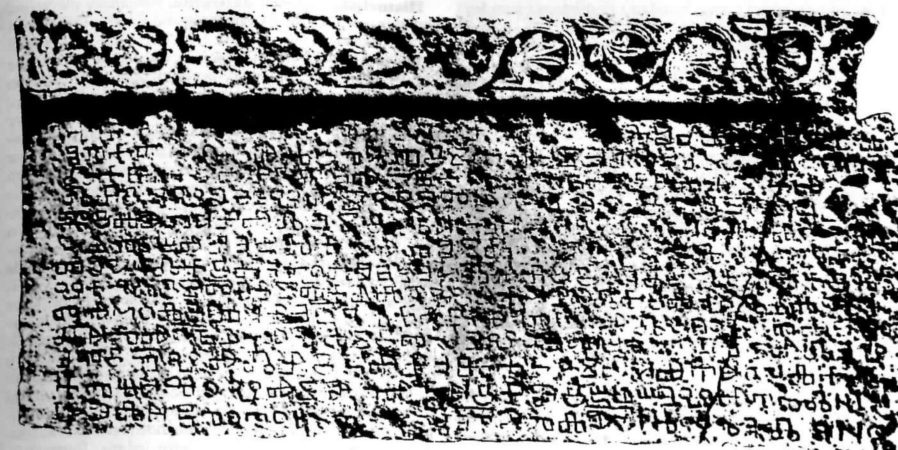
Zapis opata Dobrovita

Poslije određenog vremena, kad su nastale smutnje u kojima je možda postradala i crkva Sv. Lucije, dodao je opat Dobrovit minacijsku formulu i zapis da je on sa svoje devetoro braće zidao ili dozidao crkvu *(crěkъvъ siju)* »vъ dni kъneza kosъmъta«, u dane kneza Kuzme ili Kuzmata, koji je tada vladao svom krajinom. Na preostalom prostoru dodan je na kraju treći stavak s napomenom da je »Mikula« (Sv. Nikola, crkva a možda i samostan) u ono vrijeme *(vъ tь dni)* bio sa Sv. Lucijom »vь edino« (da su pripadali istoj provinciji ili potpadali pod isto vrhovništvo).

Prema tome, B. p. je važan dokument o prvim godinama vladanja kralja Zvonimira (1076—89), o nesigurnim vremenima koja su nastala poslije njegove smrti te o smutnjama u koje se umiješala i Venecija, pa je »Mikula« tada možda bio odvojen od Sv. Lucije.

Neslaganja u tumačenju

Neka su mjesta na ploči toliko oštećena da i danas ima neslaganja u pogledu njihova čitanja i tumačenja. Takva su prva slova u incipitu (što ih Rački čita 1100, Hamm 1079, Štefanić *azъ*). Drugo je takvo mjesto na kraju četvrtog retka, gdje se vide slova *i s ïe*, zatim donji dio slova *r* i u drugom spaciju iza njega tragovi križastoga *a*, što bi dalo *ïer* sa suponiranim *m* + *a*, dakle *ïerma* (ier[oni]ma), gdje je iznad oštećenoga *m* mogla biti titla. U petom retku prihvaćeno je čitanje *desimra* (sa ⱖ) i *mra (tin)ъ*, koje je s obzirom na mogućnost bespredložnog lokativa prošireno u *mra-(tin)ъcъ*. Najteže je sa šestim retkom, koji je iza prvih desetak slova najoštećeniji. Tu se kod apozitivnoga *prbъ nebg* (ili ligature nebgъ), što bi mogla biti skraćenica za *prezbitъrъ neb(o)gъ* (presbyter indignus), prelazilo preko toga da se najprije iznad *e* vide krajnje točke, gdje je dlijeto dublje zadrlo, pa bi to mogli biti ostaci title; zatim da se

BAŠČANSKA PLOČA

tumačenju *prbъnebg* kao *Pribineg* ili *Pribaneg* odlučno protivi ono *b* ispred *g*, koje se ne može olako izbaciti, jer je u tekstu jasno ispisano. Time pada i funkcija onoga* *Prbъnebge* (ili kako su ga sve zvali), kao »posla« (poslanika) u Vinodolu, i još nekakvoga »Jakova votocě«, za kojega se i ne kaže kakva mu je bila ili mogla biti funkcija. Međutim, prema ostacima slova može se eshatokol ovako rekonstruirati: *mi županъ Desim(i)rå Krъ(bå)vě. Mrå(tin)ъ vъ L[u]cě prbъnebgъ . azъ poslъ Vin(u)[s]l(å)[vъcъ] vъ otocě* (mi župan Desimir na Krbavi, Mratin u Luci prezbitar nebog, ja poslanik Vinuslavac na otoku). Kod posljednjeg imena, za koje postoje i paralele *Vinubrat* (u Dečanskoj hrisovulji 1330), *Vinužilić* (u jednoj listini Dubrovčanima 1395), zasigurno je riječ o prilogu *vinu* u značenju *uvijek* (semper), možda i *stalno* (Dobroslavь Nikolićь vinu Prizreńaninь, u listini Dubrovčanima 1376). Ali nije sasvim sigurno je li to *vinu* pripadalo imenu (Vinuslavac »semper gloriosus«) ili funkciji (*poslъ vinu* — stalni poslanik). U drugom slučaju mogla bi biti riječ i o Slavcu koji je bio historijsko lice (o Slavcu koji je, po Baradi, između 1090. i 1100. bio vladar Neretljanske Kneževine, ili o nekom drugom Slavcu onoga vremena).

U sedmom retku prihvaćeno je čitanje *. 12 . apostola* (u Hrvatskoj enciklopediji, Zagreb 1941, predlagalo se čitanje »blažena Roditeljnica«). Za ostala mjesta u čitanju nema nesuglasica, mada se o jednom i o drugom opatu Sv. Lucije i o lučkom Mratinu ili Mratincu ništa ne zna, jer se ne spominju u drugim listinama, natpisima ili historijskim dokumentima. Tako je i s »Mikulom *vь* otočьci«, za kojega neki misle da je riječ o samostanu i crkvi Sv. Nikole u Otočcu u Lici, ali to nije sigurno. Prije svega, *vь otočьci* je moglo značiti i *na otočiću* a ne samo u Otočcu, a tada bi taj *otočić* ležao na suprotnoj strani od one na kojoj je bio Otočac. On je mogao, ako je riječ o Orudi, otočiću između Lošinja, Cresa i Krka, na kojem se i danas vide temelji velike crkve, oko 1100. potpasti pod Mletke, što bi značilo da je Dobrovitov zapis pisan prije te godine, a zapis o Mikuli poslije toga vremena. Kod datiranja pojedinih stavaka postupalo se i inače nedosljedno. Tako se *vъ dni svoę* kod Zvonimira tumačilo da je Držiha svoj zapis pisao poslije smrti Zvonimirove (dakle nakon 1089), a kod kneza *Kosъmъta* da je Dobrovitov zapis pisan za njegova vladanja (mada je to moglo vrijediti i za Zvonimira).

Datiranje pojedinih stavaka

Ako se sve sabere, glagoljski se tekst (sa zagradama na mjestima koja su vrlo oštećena, tako da je bila potrebna rekonstrukcija) nalazi prikazan crtežom te u latiničkoj transliteraciji u desnom stupcu.

Stari tip glagoljice

Paleografske i jezične odlike. Pismo na Baščanskoj ploči vrlo je stari tip glagoljice koja je u osnovi bila obla,

PRIJEPIS GLAGOLJICOM

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
6. [illegible]
7. [illegible]
8. [illegible]
9. [illegible]
10. [illegible]
11. [illegible]
12. [illegible]
13. [illegible]

Latinička transliteracija:

1. [.Č N Z. VЪ IME O](T̄)CA I SÑ[A] (I S)[T](Ā) GO DUHA AZЪ
2. OPAT(Ъ) DRЪŽIHA PISAHЪ SE O LEDI(N)Ě JUŽE
3. DA ZЪVЪNIM[I]RЪ KRALЪ HRЪVATЪSKЪ[Ï VЪ]
4. DNI SVOĘ VЪ SVETUJU [L]UCIJU I S[ÏEȒMA]
5. MI ŽUPANЪ DESI[M]RA KRЪ[BA]VĚ MRA[TIN]Ъ [VЪ LU]
6. CĚ PRBЪNEB[GЪ] A[Z]Ъ POSL[Ъ] VIN[US]L[AVЪCЪ]V[O]
7. TOCĚ DA IŽE TO POREČE KLЪNI I B̄O I B̄[Ī] A[P̄]LA I Ḡ E
8. VAJLIST̄I I ST̄AÊ LUCIÊ AMNЪ DA IŽE SDĚ ŽIVE
9. TЪ MOLI ZA NE B̄OGA AZЪ OPATЪ DBROVITЪ ZЪ
10. DAHЪ CRĚKЪVЪ SIJU I SVOEJU BR[A]TIJU SЪ DĒV
11. ETIJŪ VЪ DNI KЪNEZA KOSЪMЪT̄A OBLAD
12. AJUĆAGO VЪSU KЪRAINU I BĚŠE VЪ TЬ DNI M
13. IKULA VЬ OTOČЬC[I] (SЬ S)VĒTUJU LŪCIJU VЬ EDINO

tek su joj neki oblici postajali uglati i to dijelom i zato što je klesana u kamen, a ne pisana na pergameni ili na papiru. Slova ne vise sa crte nego stoje (što se najbolje vidi po slovu *p* i po nekim drugim slovima), a ako se o nekoj zajedničkoj liniji može govoriti, ona ide po sredini slova gdje odvaja gornje distinktivne dijelove od donjih. Prema nekim je odlikama pismo Baščanske ploče starije i od Bečkih listića, koji se vremenski određuju prijelazom iz XI u XII st., i od Grškovićeva apostola, koji kako neki misle potječe iz druge pol. XI st.

Karakteristike ploče

U opće se karakteristike Baščanske ploče ubrajaju: staro *M*, koje se u eshatokolu, počevši već od Desimira pa dalje, zamjenjuje mlađim beneventanskim *M* (ali u intitulaciji *mi župan*ъ ima još uvijek starije *M*), zatim samo jedan (i to tvrdi ъ) poluglas, pa posljednji put nazalno *Ę*, koje se kao svečaniji oblik u vezi s kraljem Zvonimirom pojavljuje u zapisu opata Držihe, dok je nazalno *Ǫ* na hrvatskom tlu već u X st. prešlo u *U*. Staro je po duktusu i *V*, i *D*, i Ě. Najneobičniji i upravo jedinstven na području glagoljice (ne samo hrvatske nego i makedonske i češke) jest znak za *A* u obliku Ⱑ. On se u prvom stavku upotrebljava tako da se može pomišljati kako je, za razliku od čistoga *A*, imao distinktivnu funkciju i da je Ⱑ označavalo fonetske promjene do kojih je dolazilo kod drugoga *A* (kao što je to i danas u čakavaca na Krku, upravo onih oko Baške, gdje se održalo i silabičko *L̥*; ondje bi se i danas Držiha, župan itd. izgovaralo Drъžihå, hrъvåtъski, župånъ, Desim(i)rå, Krъbåvě, Mråtinъ). Prema tom pravilu Ⱑ je upotrijebljeno i u minacijskoj formuli (zå né). U daljem tekstu već ima kolebanja pa Dobrovit piše *opåtъ* (a Držiha *opatъ*), *Kosъmъtå* (a inače je u genitivu na kraju obično *A*); u *obladajućågo, Kъråinu, Mikulå* moglo bi Ⱑ biti opet prema gornjem pravilu. Što dalje to su više u upotrebi i latinička slova: ponajprije *O*, kojega nema u najstarijem dijelu, zatim uz *I* i *T* u *Kosъmъtå*, a u posljednjem dijelu što ga je klesala ruka koja je, reklo bi se, bila vična i ćirilici, pojavljuje se također *N*.

Jezične odlike

U jeziku ima još ponegdje starijih (crkvenoslavenskih) oblika *(azъ, iže, juže, svetuju, svetago, svetaě, obladajućågo)*, a uz silabičko *R, L* piše se poluglas *(drъžihå, krъbåvě, hrъvåtъskъi, klъni)*. Inače, poluglas se u slaboj poziciji unutar riječi lako gubi (pa se piše *dni* mjesto *dьni* ili *dъni*). Drugi i treći stavak nisu onako brižljivo klesani kao prvi, i to je jedan od razloga što se oni među sobom, iako neznatno, i grafijski razlikuju. U tom dijelu je i jezik mlađi, na što upućuje i *crěkъvъ* sa slovom *ě* koje se jamačno čitalo kao *i*.

Historijski aspekt i datiranje. Baščanska ploča ima karakter isprave i zapisa kako su se oni pisali u Dalmaciji i u Hrvatskom primorju u XI i XII st.

Povijesno značenje ploče

Ona je najstariji hrvatskim jezikom pisani spomenik u kojem se navodi ime hrvatskoga kralja i podatak da je on zemljištem darivao hrvatske benediktinske samostane. Dragocjen je također podatak da se Krk tada nalazio u sastavu Zvonimirove Hrvatske i da je kralj tada na otoku imao svojega predstavnika (»posla«). Kolik je bio kraljev ugled vidi se i po tome što je tekst s njegovim imenom uklesan na najvidljivijem (lijevom) krilu posebno ukrašenoga septuma. Ploča nije izvadak ili odraz kartulara koji je, kako je naslućivao Štefanić, izvorno mogao biti pisan i latinskim jezikom. Ona svoj postanak zahvaljuje Zvonimirovoj darovnici. Štefanić je dobro uočio (kao što je to, uostalom, vidio i Rački) da se na ploči razabiru tri stavka: skraćena noticija o Zvonimirovu daru s invokacijom i eshatokolom, Dobrovitov zapis o gradnji crkve u vrijeme kneza Kosъmъta te dodatak o Sv. Mikuli i njegovoj zajednici sa Sv. Lucijom. Historijski gledano, razlog prvomu stavku jest uvođenje u posjed, što je obavljeno svečano i čemu su prisustvovali župan, kraljev poslanik i najbliži svjetovni svećenik. Drugi stavak počinje s minacijskom formulom izazvanom nesigurnim prilikama u kojima je netko možda pokušavao opatiji osporavati pravo na spomenutu ledinu. Formula je opsežna te uz boga, dvanaest apostola i četiri evanđelista spominje i sv. Luciju, patrona opatije i cijeloga kraja, što je, uzmu li se u obzir pučka vjerovanja o toj svetici, moralo osobito djelovati na vjernike. Dobrovit je, kad je već proširio prvi zapis, iskoristio priliku te uklesao, ili dao uklesati, zapis o gradnji crkve: po tadašnjem običaju, gradio ju je sâm uz pomoć svoje redovničke braće, kojih je bilo devetoro. Bilo je to svakako poslije Držihe, koji se više i ne spominje, u vrijeme kad je »svom krajinom« vladao knez Kuzma (Cosmas, Cosmus, Cosimus). Tko je bio taj Kuzma, Kuzmat ili Kosmat, ne zna se točno.

Baradino tumačenje

Barada je mislio da je to mogao biti onaj Kuzma koji je 1102. s Kolomanom bio u Belgradu (Biogradu), i to bi vremenski prilično odgovaralo. Što se »krajine« tiče, Barada je mislio da je ona obuhvaćala Vinodol, Kvarnerske otoke i istočni dio Istre. Ako se i uzme da je ona obuhvaćala Vinodol, to još ne znači da je morala obuhvaćati i Liku i lički Otočac. Zato se s pravom i Štefanić bio pokolebao i mislio: nije li možda taj Mikula iz posljednjega stavka ipak bio neki drugi Sv. Nikola a ne onaj u Otočcu. On je pomišljao i na Susak kod Unija (zapadno od Malog Lošinja), ali bi tada Oruda, ili koji drugi otočić istočno od Lošinja, ipak bio Baškoj bliži nego Susak. Što se datiranja tiče, ako se i ne bi prihvatila datacija u incipitu prvoga stavka (ispred invokacije, koja nije morala počinjati, i često nije počinjala sa znakom križa), paleografski, jezični i historijski momenti upućuju na posljednje decenije XI i (kod Mikule) na prve godine XII st. Pojedinačno, invokacije, zapis o Zvonimirovoj darovnici i eshatokol nastali su krajem sedamdesetih godina XI st. dok je još bio živ Desimir, koji se kao krbavski župan spominje u jednoj listini iz 1078. Minacijska formula i Dobrovitov zapis idu u vrijeme poslije smrti Zvonimirove ali prije 1100 (dakle u deveti decenij XI st.), kad je Mikula *vъ otočъci* još bio *sъ svetuju luciju vъ edino*. Treći stavak potječe iz vremena koje je slijedilo nakon toga (početak XII st.).

LIT.: *V. Štefanić,* Opatija sv. Lucije u Baški, Zagreb 1937 (poseban otisak iz Croatia sacra, 1936); *M. Deželić,* Baščanska ploča i njeno konzerviranje, Ljetopis JAZU, 1943, 54; *J. Hamm,* Datiranje glagoljskih tekstova, Radovi Staroslavenskog instituta, Zagreb 1952, 1; *L. Košuta,* Izdanja Staroslavenskog instituta u Zagrebu, Historijski zbornik, 1952; *M. Barada,* Hrvatski vlasteoski feudalizam, Djela JAZU, 1952, 44; *M. Kostrenčić,* O radnji prof. dr. Mihe Barade Hrvatski vlasteoski feudalizam, Predavanja JAZU, 1953, 10; *B. Fučić,* Baščanska ploča kao arheološki predmet, Slovo, Zagreb 1957, 6—8; *I. Ostojić,* Benediktinci u Hrvatskoj, II, Split 1964; *V. Štefanić,* Hrvatska književnost srednjega vijeka, PSHK, knj. 1, Zagreb 1969.

V. Š., J. Hm. i B. F.

Radovan STIPETIĆ

Baška Nova i Jurandvor*

Baška Nova *10,E,3*

Gradić na ostrvu Krku. Na brdu oko groblja i prvobitne župne crkve Sv. Ivana postoje ruševine starog naselja, koje su Mlečani spalili 1380; otada se stvara novo naselje uz more. U novoj, trobrodnoj župnoj crkvi *Sv. Trojstva* (podignuta u XVIII v.) nalaze se ranoromanički kapiteli, oltarska slika s kraja XV veka, *Poslednja večera* Palme Mlađeg, i *Krunisanje Bogorodice* krčkog **slikara Franje Juričića iz 1724. g. Na brdu Sokol iznad luke stoje ostaci *tvrđave Bosar* i starohrišćanske crkve. U nedalekom selu Jurandvoru, u ranoromaničkoj crkvi *Sv. Lucije*, otkrivena je tzv. *Baščanska ploča*, važan dokument za hrvatsku istoriju, lingvistiku i glagoljsku paleografiju. Natpis na ploči, pisan hrvatskih jezikom i glagoljskim pismom, govori o darovnici kralja Zvonimira crkvi Sv. Lucije (oko 1100 god.). Ploča se sada nalazi u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu. U okolini Baške su romaničke crkvice *Sv. Duha* (ruševina) i *Sv. Marka*, ostaci pavlinskog samostana, kao i crkvica *Sv. Mihovila* (poč. XVI veka.), s plastičnim triptihom Paola Kampse (Paolo Campsa) na oltaru.**

Baščanska ploča pisana glagoljicom krajem XI veka u Jurandvoru na ostrvu Krku (Zagreb, zgrada JAZU).

* Iz: *Blago na putevima Jugoslavije. Hrvatska.*

Jurandvor 10,E,3

Selo na ostrvu Krku. Otkriveni su delovi *villae rusticae* (ostaci građevina i epigrafski spomenici) i fragmenti kamenog nameštaja starohrišćanske crkve iz VI—VII veka. Na ostacima rimske vile benediktinci glagoljaši dogradili su opatiju *Sv. Lucije;* sačuvana jednobrodna ranoromanička crkva potiče iz 1100. godine. Hor crkve je od broda bio odeljen kamenom pregradom čiji je deo činila i tzv. *Baščanska ploča* (v. Baška Nova — u crkvi izložena njena kopija). U romanici je uz pročelje dograđen zvonik, a 1498. godine dograđena je uz južni zid kapela Bogorodice od Ruzarija, zasvođena gotskim krstastim svodom. Na uglovima zvonika ugrađena je romanička kamena plastika, simboli 4 evanđelista. U crkvi je danas lapidarijum sa spomenicima iz rimskog i starohrišćanskog razdoblja i drvena polihromna plastika, s glagoljskim natpisima sa starih bočnih oltara. Zvono potiče iz prve polovine XIV veka.

LIT.: *V. Štefanić,* Opatija sv. Lucije u Baški, Zagreb 1937. — *J. Hamm,* Datiranje glagoljskih tekstova, Radovi Staroslavenskog instituta, Zagreb 1952, 1. — *B. Fučić,* Baščanska ploča kao arheološki predmet, Slovo, Zagreb 1957, 6—7. R.

Redakcija

Baščanska ploča*

BAŠČANSKA PLOČA, jedan od najstarijih pisanih, u kamen klesanih spomenika hrvatskog jezika. Naziv je dobila prema mjestu *Baška*, na otoku Krku, gdje je nađena u nekadašnjoj benediktinskoj crkvi sv. Lucije kod sela Jurandvora. Nastala je u doba narodnih vladara u drugoj pol. XI st., pisana je pismom prelaznog tipa iz oble u uglatu glagoljicu. Sadržaj natpisa govori o darivanju kralja Zvonimira crkvi sv. Lucije i o podizanju ove crkve. Oblik ploče, a osobito ornamentirani friz i žlijeb sa strane, upućuju na to da je ploča izvorno služila kao lijevi plutej crk. pregrade (septum). Poslije, vjerojatno u XV st., dospjela je kao spolij u pločnik crkve, tako da je dosta oštećena. Ploča je prvobitno bila polikromirana. Uz gornji rub teče ornamentirani pojas s biljnim motivom troprutastih vitica i lišća, kakav je zastupljen na građevinama X—XII st. Sav ostali prostor ispunjen je glagoljskim natpisom, tek je s lijeve strane ostavljen prazan rub širok 10 cm. Baščanska ploča ima karakter isprave, kako su se one pisale u Dalmaciji i u Hrvatskom primorju u XI i XII st. i važan je dokument za lingvistiku, glagoljsku paleografiju i hrv. povijest. Ploča se sada nalazi u atriju glavne zgrade JAZU u Zagrebu.

LEJ, I, 6

Branko FUČIĆ

Baška*

BAŠKA, naselje na otoku Krku. Prethist. nalaza ima u spiljama i gradinama u brdovitoj okolici. Uz more su ostaci antičkog naselja (mozaici, nadgrobni spomenici, kapiteli, tragovi akvedukta). U Maloj luci iznad

* Iz: *Likovna enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-J

BAŠKA

drugog ant. naselja *Bosar,* nalaze se ruševine utvrđenog grada i crkve (s lezenama) iz ranobiz. razdoblja. Na brdu oko groblja i prvotne župne crkve sv. Ivana (izvorno ranoromaničke, oko 1100, sa zvonikom na pročelju) steru se ruševine srednjovj. Baške koju su 1380. spalili Mlečani. Otada se naselje spušta u luku, duž koje se nižu povezana pročelja kuća; iza njih se, kroz zbijenu aglomeraciju, provlače ulice. Raspored im uvjetuju konfiguracija padine, usjeci bujica i prirodni izlasci u polje i na more. Slikovite dvokatne kuće podliježu (zbog etažnog i parcijalnog vlasništva stambenih prostora) stalnim i funkcionalno usmjerenim promjenama.

U novoj, trobrodnoj župnoj crkvi sv. Trojstva (XVIII st.) smješteni su ranoromanički kapiteli, oltarna slika iz kraja XV st. (M. Marziale), *Posljednja večera* (Palma ml.), *Krunjenje Bogorodice* iz 1724 (F. Jurić?, krčki slikar) i zbirka drvene i kamene skulpture XV—XVIII st. U Baškoj se nalazi Zavičajni muzej (etng.). U okolici su romaničke crkvice (Sveti Duh, Sveti Marko, Sveta Eufemija, Sveti Juraj) i Sveti Mihovil s kvadratičnim gotičkim svetištem koje je 1506. dogradio pop B. Papić (glagoljski natpis). Rezbareni oltarni triptih iz te crkve (majstor Paolo Campsa, 1514) izložen je u župnoj crkvi. U Svetoj Mariji na Gorici su slike C. Medovića. U → *Jurandvoru,* nad ostacima antičke vile rustike s tragovima ranobiz. crkve iz VI st., nalaze se ruševine glagoljaške opatije s ranoromaničkom crkvom sv. Lucije (oko 1100), u kojoj se nalazila Baščanska ploča.

LIT.: *V. Mirosavljević,* Vogranjska peć u Baški, Ljetopis JAZU, 1959, 60—64. — *V. Rybak,* Škuljica, novo neolitsko nalazište u Baški na otoku Krku, Speleolog, 1961, 9. — *M. Bolonić* i *I. Žic-Rokov,* Otok Krk kroz vjekove, Zagreb 1977.

B. F.

• • • • • • • • • • • • • • •

Redakcija*

GLAGOLJICA, pismo koje su za potrebe evangelizacije Slavena iznašla braća Ćiril i Metod 863. Isprva je bila rasprostranjena po svim slav. zemljama, poslije je njena upotreba ograničena na jugozap. Hrvatsku gdje je u upotrebi od X do XX st. Oblik slova nije uzet iz nekog ranijeg pisma, premda su likovno najbliža etiopskom pismu. G. se javlja u dva glavna oblika: kao *obla* i *uglata* (tzv. *hrvatski ustav*). Obla je bila raširena u Bugarskoj, Makedoniji, Duklji, Zahumlju, ist. Bosni (*Assemanovo evanđelje, Zografsko evanđelje, Sinajski euhologij*), a umjerenu oblost pokazuju i najstariji hrv. glagoljski spomenici (*Baščanska ploča, Bečki listići, Mihanovićev apostol*). Uglata g. specifičan je hrv. oblik glagoljice. Javlja se od XII st., kad se u drugim zemljama g. prestaje upotrebljavati, a procvat doživljava u XIV i XV st. (*Vatikanski misal* iz 1315, *Reimsko evanđelje, Hrvojev misal, Brevijar Metropolitane* i dr.). Kurzivna g. se javlja u drugoj pol. XIV st. i u toku vremena potpuno prevladava. Prva je glagoljicom štampana knjiga *Misal* iz 1483. za koju se pretpostavlja da je tiskana na domaćem tlu. Od tada pa do kraja XVIII st. štampano je glagoljicom oko 60 knjiga, a tiskane su u Mlecima, Rijeci, Kosinju, Senju, Rimu i dr.

R.

• • • • • • • • • • • • • • •

* Iz: *Likovna enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-J

Branko FUČIĆ

Jurandvor*

713

JURANDVOR, selo kod Baške na otoku Krku. Istraživanja i iskapanja 1955—62 (B. Fučić) otkrila su dijelove rimske ladanjske vile (zidovi, podovi u tehnici *opus signinum*, kameni dijelovi gospodarskih uređaja, epigrafski spomenici) i fragmente kamena namještaja starokršć. crkve iz VI st. Na ostacima rim. vile benediktinci-glagoljaši dograđuju opatiju sv. Lucije, a oko 1100. opat Dobrovit gradi sadašnju jednobrodnu ranoromaničku crkvu. Pod crkve diže se u tri razine; najniža je u brodu, za dvije stepenice viša je u redovničkom koru, a najviša u apsidi, gdje je naprijed pomaknuti oltar služio za liturgiju »vercus populum«. Uza zid polukružne apside postavljena je zidna opatova klupa. Kor je bio od broda odijeljen kamenom pregradom *(septum)*, srušenom poslije 1752, na kojoj je tzv. → *Baščanska ploča* služila kao lijeva pregradna ploča *(pluteus)*. U romanici dograđen je u sredini pročelja zvonik četvorinaste osnove (»magister Andreas«), a 1498. prigrađena je uz juž. zid broda kapela Bogorodice od Ruzarija, nadsvođena gotičkim križnim svodom. Na uglovima zvonika, koji je u XIX st, snižen za jedan kat, ugrađena je romanička kamena plastika: simboli četvorice evanđelista. U crkvi je danas lapidarij sa spomenicima rim. i starokršć. perioda i s glagoljskim natpisima, te drvena polikromirana plastika iz XVI st. sa starih bočnih oltara. U zvoniku je zvono iz prve pol. XIV st. (»magister Manfredinus«). Poliptih, koji se nalazio na glavnom oltaru, rad Paola Veneziana i sinova (po A. Morassiju, nastao između 1333. i 1345), privremeno je u pohrani u biskupiji u Krku.

LIT.: *V. Štefanić*, Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku, Croatia sacra, 1936. — *B. Fučić*, Baščanska ploča kao arheološki predmet, Slovo (Vajsov zbornik), 1957. — *Isti*, Izvještaj o radovima u Jurandvoru kraj Baške na otoku Krku godine 1955 i 1957, Ljetopis JAZU, 1957. — *V. Zlamalik*, Paolo Veneziano i njegov krug, Zagreb 1967. — *B. Fučić*, Arhivski podatak o Baščanskoj ploči, Ljetopis JAZU, 1978. — *Isti*, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982.

B. F.

JURJEVIĆ

JURANDVOR, unutrašnjost crkve sv. Lucije

1 2 3 4

JURANDVOR, tlocrt crkve sv. Lucije: 1. brod, 2. zvonik, 3. kapela Bogorodice od Ruzarija, 4. izvorni položaj Baščanske ploče

* Iz: *Likovna enciklopedija Jugoslavije*, sv. 1, A-J.

Eduard HERCIGONJA

Ulomci*

Valunska ploča (Kat. 7/20)

Krčki natpis (Kat. 7/19)

Korpusu latinskih epigrafskih spomenika iz vremena hrvatskih narodnih vladara pridružuju se, od druge polovice 11. stoljeća nadalje, *glagoljički i zapadnoćirilički inskripti* kao svjedočanstvo nazočnosti jednog novog medija: slavenske pismenosti i istodobno kao izraz slavensko-latinske simbioze na hrvatskom srednjovjekovnom prostoru – osebujne pojave koja je, sa svim svojim implikacijama, jedinstvena u zapadnoevropskom kulturnom krugu. Već je i tim na ranijim glagoljaškim (i bosaničkim ili zapadnoćiriličkim) natpisima dokumentirana karakteristična poligrafičnost hrvatskog srednjovjekovlja (latinsko-glagoljičko-zapadnoćirilička) i istodobno trojezičnost (hrvatskočakavska-latinska-crkvenoslavenska) njegove književnosti i pismenosti. Simboličko je svjedočanstvo te specifične suživljenosti (ne tek supostojanja!) latinske i, nove, ćirilometodske duhovnosti i pismene tradicije – što se ovdje udomaćuje od kraja 9. stoljeća – *Valunska ploča* s Cresa (druga polovica 11. st.), epitaf u kojem se na sadržajno istovjetnom tekstu susreću *dva pisma* – karolina i (još) obla glagoljica – i *dva jezika* – latinski i hrvatski: TĚHA SIN6 V6(NU)K6 JUNA • TECHA ET FILIUS EIUS BRATOHNA ET IUNNA NEPUS EIVS. Slična je simbolika ispreplitanja kulturnih slojeva, tradicija ponovljena i u slučaju *Plominskog natpisa* (11. st.), gdje je natpis (fragmentarni) oblom glagoljicom uklesan na kasnoantičkom reljefu koji prikazuje boga Silvana (identifikacija B. Fučića); isto će tako npr. natpis SVETI MAR'TIN' na *senjskom reljefu* iz prve polovice 14. st. biti uklesan na antičkoj, rimskoj žrtvenoj ari kao jedinstven znak spajanja tradicija, kontinuiteta života na ovom našem tlu. Najranijem razdoblju hrvatsko-glagoljičke epigrafike pripadaju još: *Krčki natpis, Jurandvorski ulomci* (I–IV), a slijede, s razmeđa *11, 12.* stoljeća: *Baščanska ploča* (oko 1100), *Senjska ploča, Plastovski natpis* (Skradin. fragm.), *Kninski natpis* (fragm.), pa zatim kroz *12.* stoljeće: *fragment iz Kijevaca* (kod Bos. Gradiške); *Grdoselski natpis, Humski grafit, Ročki abecedarij*. Grafijska interferiranja, kao posljedak poligrafičnosti i jedne posebne kulturnoambijentalne situacije, karakteristična su za neke od spomenika rane hrvatske epigrafike. Tako npr. klesar, u ćirilički tekst *Humačke ploče* (11/12. st.), utkiva glagoljska slova *e* i *t*; na zapadnoćiriličkom *nadgrobnom natpisu omiškog kneza Miroslava* (12. st.) iznad kneževa imena uklesano je latinicom žensko ime DESISLAUA. Već je I. Črnčić (a prije njega i R. Rački) upozorio na recepciju latiničkih (ćiriličkih, a moguće i grčkih) slova na *Baščanskoj ploči (M, O, V, N, I, T)*, a sličnih recepcija ima i u dijelu drugih natpisa iz tog vremena. U nizu tih ranih epigrafskih spomenika koji zrače – prvenstveno i najintenzivnije – iz kvarnersko-istarskog glagoljaškog prostora u stoljeća hrvatske narodne, književne i kulturne povijesti svjedočeći o davnini iskona, na prvom je mjestu po važnosti 'dragi kamen' iz opatije sv. Lucije u Baškoj – kako je *Baščansku ploču* nazvao, još 1931. god., Stj. Ivšić, jedan od svojedobno najvrsnijih znalaca glagoljice u nas. Taj jedinstveni monument, što stoji na razmeđu epoha: vladavine Trpimirovića i Arpadovića, izvodi i hrvatsku književnost iz mraka njene suponirane pretpovijesti – začete negdje s pokrštenjem i obogaćene dolaskom Metodijevih učenika u našu sredinu – na svjetlo povijesnog, pismeno zasvjedočenog, trajanja. Nacionalnokulturno značenje *Baščanske ploče* određuje nekoliko činjenica: ona je prvi cjelovito sačuvani spomenik narodnog jezika (impregniranog, doduše, i nekim elementima tradicionalne knjiške crkvenoslovjenštine) čiji tekst pokazuje kako u nas rano – ranije nego drugdje u Evropi – *'lingua vernacula'* postaje, uz liturgijske jezike (latinski i crkvenoslavenski), medijem pisane prakse (u prvoj fazi prvenstveno pravne); u svečanoj, ritmički organiziranoj frazi ovog jedinstvenog pravnog spomenika zabilježeno je – po prvi put – na narodnom jeziku, ne više na latinskom kao do tada, ime naroda i njegova vladara: Z6V6N[I]MIR6 KRAL6 HRVAT6SK6[I];

* Iz: *Pisana riječ u Hrvatskoj*

već je F. Rački uočio iznimno značenje ploče i kao povijesnog svjedočanstva o Zvonimirovoj vlasti nad Krkom (kao dijelom bizantske teme Dalmacije). Pisana prijelaznim tipom glagoljice – od oble k uglatoj – s nekim specifičnim slovima koja se više neće pojaviti u hrvatskoj glagoljici npr. Ⰸ = znak za poluglas, Ⰰ = znak za *a*) *Baščanska* je *ploča* – u unutarnjearhitektonskom pogledu – predstavljala lijevi plutej septuma (oltarne pregrade). Na taj je način njen trodjelni – grubo uzevši – sadržaj (1. invokacija i Zvonimirova darovnica 'ledine' benediktinskom samostanu sv. Lucije o kojoj piše opat Držiha, 2. svjedoci, minacija, 3. izvješće opata Dobrovita o gradnji crkve u zajednici s 9 monaha) bio maksimalno uočljiv. Ono što toj kraljevskoj darovnici daje jednu dodatnu vrijednosnu dimenziju jest i to što baščanski kameni kartular iskazuje raspoloženje, pozitivan odnos jednog hrvatskog vladara (bivšeg bana Slavonije, dakle iz sjevernog, panonskog prostora) prema glagoljaštvu.

7/14

Baščanska ploča (odljev)
oko 1100. g; crkva Sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške, Krk
bijeli vapnenac, 199 x 99,5 x 9 cm
glagoljički tekst: A[Z6] [V6 IME O]TCA I S(I)NA [I S]V(E)TAGO DUHA AZ6 OPAT[6] DR.6ŽIHA PISAH SE O LEDI[N]Ě JuŽE DA Z6V6NIMIR6 KRAL6 HR6VAT6SK6Ï [V6] DNI SVOĘ V6 SVETUJu LUCIJu I SV‹E›[DO]MI ŽUPAN6 DESIMRA KR6[BA]VĚ MRA[TI N]6 V6 L(I)ČĚ PRB6NEBŽA [S]6 POSL[6] VIN[(O)DO]LĚ [ĚK(O)]V6 V O TOCĚ DA IŽE TO POREČE KL6NI I BO(G) I BÏ AP(OSTO)LA I G E VAN(JE)LISTI I S(VE)TAĚ LUCIĚ AM(E)N6 DA IŽE SDĚ ŽIVE T6 MOLI ZA NE BOGA AZ6 OPAT6 DBROVIT6 Z6 DAH6 CRĚK6V6 SIJu I SVOEJu BRATIJu S DEVETIJu V6 DNI K6NEZA KOS6M6TA OBLADAJuĆAGO V6SU K6RAINU I BĚŠE V6 T6 DNI MIKULA V6 OTOČ6CI [S6 S]VETUJu LUCIJu V6 EDINO

V ime Oca i Sina i Svetogo Duha. Az opat Držiha pisah se o ledině juže da Zvanimir, kralj hrvatskij v dni svoje v Svetuju Luciju i svedomi: župan Desimira Krbavě, Mratin v Ličě, Pribineža posl Vinodolě, Jakov v otocě. Da iže to poreče, klni j Bog i 12 apostola i 4 evanjelisti i svetaja Lucija, amen. Da iže sdě živet, moli za nje Boga. Az opat Dobrovit zdah crěkav siju i svojeju bratiju s devetiju v dni kneza Kosmata obladajućago vsu Krajinu. I běše v ti dni Mikula v Otočci s svetuju Luciju v jedino.
Gliptoteka JAZU, Zagreb

Josip HAMM i redakcija

Glagoljica*

GLAGOLJICA, slavensko pismo koje je sastavio mlađi od solunske braće, Konstantin-Ćiril (Konstantin Filozof). Ime je dobilo po glagolu *glagolati* (odatle i termin *glagol*), što u crkvenoslavenskom znači govoriti (grč. λέγειν ['legein], lat. *dicere*), a vrlo često se ponavlja u biblijskim tekstovima, osobito u evanđeljima. Odatle je izvedena i imenica *glagolьnikъ*, koja u *Efremovskoj krmčiji* ima značenje tužilac (grč. κατήγορος [ka'tegoros], lat *accusator*), *Ni jedinomu glьniku na srêdu priti*, 209; u *Kronici* Georgija Hamartola (XIV st.) dobiva šire (i mlađe) izvedeno značenje govornik, tumač (grč. ῥήτωρ ['retor], διερμηνευτής [diermeneut'es], lat. *rhetor, interpres*), *Glagolьnici nêcii sušti*, 155, također *glagolanikъ* u *Zlatostruju* iz XIV st., *Merzkoslovesnyi glagolaniče*. Riječ je k nama došla zajedno s crkvenoslavenskim knjigama i sa slavenskim bogoslužjem. Kao naziv za pismo nije stara i javlja se u današnjem obliku (*glagolica, glagoljica*, češ. *hlaholice*) tek u XIX st. Pridjev glagoljski (lat. *glagoliticus, scriptura glagolitica, litterae glagoliticae, alphabetum glagoliticum*) već se u XVI st. u nas upotrebljavao za oznaku pisma koje je bilo slavensko, a nije bilo ni latinica ni ćirilica. Odatle je poslije izveden i naziv *glagoljaš* za katoličkog svećenika koji govori misu crkvenoslavenskim jezikom, služeći se pri tome knjigama pisanim glagoljskim pismenima. U XVIII st. za isti se pojam u latinskim tekstovima upotrebljava naziv *glagolita*, pa je tako i glagoljski spomenik koji je nekoć bio u posjedu grofa

IMENA SLOVA	GLAGOLJICA		BROJNA VRIJEDNOST	LATINIČKA TRANS-LITERACIJA	ČITA SE KAO
	OBLA	UGLATA			
azъ	Ⰰ	Ⰰ	1	a	a
bukъvi	Ⰱ	Ⰱ	2	b	b
vědy	Ⰲ	Ⰲ	3	v	v
glagolję	Ⰳ	Ⰳ	4	g	g
dobrě	Ⰴ	Ⰴ	5	d	d
estъ	Ⰵ	Ⰵ	6	e	e
živěti	Ⰶ	Ⰶ	7	ž	ž
dzělo	Ⰷ	Ⰷ	8	ʒ	dz
zemlji	Ⰸ	Ⰸ	9	z	z
iže	Ⰹ, Ⰺ	Ⰹ Ⰺ	10	ï	i,ji ili j
	Ⰻ	Ⰻ	20	i	
dervь	Ⰼ	Ⰼ	30	ĝ, ĵ*	đ
kako	Ⰽ	Ⰽ	40	k	k
ljudьe	Ⰾ	Ⰾ	50	l	l
myslite	Ⰿ	Ⰿ	60	m	m
našь	Ⱀ	Ⱀ	70	n	n
onъ	Ⱁ	Ⱁ	80	o	o
pokoj	Ⱂ	Ⱂ	90	p	p
rьci	Ⱃ	Ⱃ	100	r	r
slovo	Ⱄ	Ⱄ	200	s	s
tvrъdo	Ⱅ	Ⱅ	300	t	t
ukъ	Ⱆ	Ⱆ	400	u	u
frъtъ	Ⱇ, ф	Ф	500	f	f
hěrъ	Ⱈ	Ⱈ	600	h	h
otъ	Ⱉ	Ⱉ	700	ω, ō	o
šta	Ⱋ	Ⱋ	800	št, šć/ć*	št, šć/ć*
ci	Ⱌ	Ⱌ	900	c	c
črьvo	Ⱍ	Ⱍ	1000	č	č
ša	Ⱎ	Ⱎ	–	š	š
jerъ	Ⱏ	Ⱏ	–	ъ	ə (')
jerь	Ⱐ	Ⱐ	–	ь	ə (')
jery	ⰟⰉ ⰟⰊ ⰟⰋ	–	–	y	rus. ы
ěto	Ⱑ	Ⱑ	–	ě ê	je ja
ju	Ⱓ	Ⱓ	–	ju	ju
ęsъ	Ⱔ	–	–	ę	nazalno ę
ǫsъ	Ⱘ	–	–	ǫ	nazalno ǫ
jęsъ	Ⱗ	–	–	ję	ję
jǫsъ	Ⱙ	–	–	jǫ	jǫ
theta	Ⱚ	Ⱚ	–	ϑ	th
ižica	Ⱛ	Ⱛ	–	î	î

* hrvatski tip crkvenoslavenskoga

GLAGOLJICA, obla i uglata, poredana po azbuci (prema J. Hammu)

AZBUČNO IME SLOVA	KIJEVSKI LISTIĆI	ASSEMANOVO EVANĐELJE	SINAJSKI PSALTIR	BEČKI LISTIĆI	GRŠKOVIĆEV APOSTOL	VATIKANSKI MISAL	FRAŠČIĆEV PSALTIR	VINODOLSKI ZAKON	ISTARSKI RAZVOD
azъ									
bukvi									
vědy									
glagolъ									
dobrě									
estъ									
živěti									
dzělo									
zemlji									
iže									
i									
đerv									
kako									
ljudie									
myslite									
našь									
onъ									
pokoj									
rьci									
slovo									
tvrьdo									
ukъ									
frьtъ									
hěrъ									
otъ									
šta									
ci									
črьvь									
ša									
jerъ									
jery									
jerь									
ětь									
ju									
ęsъ jęsъ									
ǫsъ									
jǫsъ									
ižica									

GLAGOLJICA, razvoj slova prema starim spomenicima

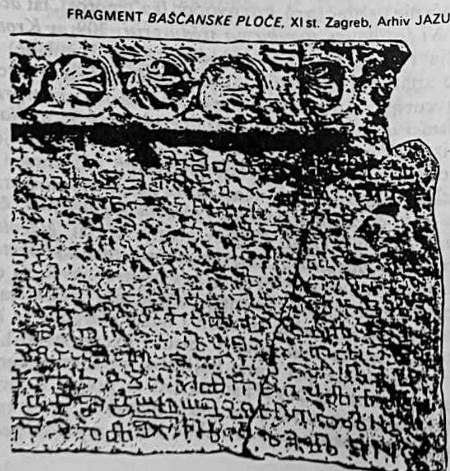
Cloza, i koji je J. Kopitar 1836. izdao pod naslovom *Glagolita Clozianus*, u nas dobio ime *Kločev glagoljaš.*

G. je stilizirano uncijalno pismo, i na prvi pogled više je nalik koptskomu ili armenskomu alfabetu, nego bilo kojemu drugom evropskom pismu koje se razvilo iz grčkih ili latinskih slova. Stilski se u njoj sukobljuju dva načela: jedno (u najvećem broju slova), koje teži k zaobljivanju krajnjih okomitih krakova i drugo (u manjem broju slova), koje takve krakove ostavlja nezaobljenima (npr. u slovu ш *š* i u slovima koja su pomoću ш načinjena: *č* ili *ć, št, šč*). Osim toga, ona se i pisala na dva načina: u jednim spomenicima onako kako se pisalo na Bliskom istoku (ispod crte), u drugima onako kako se piše na Zapadu (iznad crte). U hrvatskim je spomenicima pretegnulo prvo pisanje (ispod crte), pa su stoga slova najprije u gornjem dijelu, a zatim i u donjem, počela dobivati uspravne i linearne oblike, koji su se sjekli pod pravim kutom. Na taj se način u XI i XII st. razvio poseban tip tzv. *hrvatske* ili *uglate glagoljice,* različan od *oble glagoljice,* kojom su pisani najstariji češki i makedonski spomenici.

Kontroverzije oko autorstva uzorka i primata prema ćirilici

O sastavljaču glagoljice i njezinu odnosu prema ćirilici raspravlja se već nekoliko stoljeća. Teze i antiteze se izmjenjuju, jedni daju primat glagoljici, drugi ćirilici. K. Grubišić tražio je elemente glagoljice u gotskom i runskom pismu, a J. Dobrovskomu činilo se da ona nije starija od XIII st. te da je nastala od ćirilice. Međutim, već je Kopitar, pripremajući izdanje *Kločeva glagoljaša,* mislio da je ona ako ne starija a ono bar tako stara kao i ćirilica, a J. Grimm već iste godine (1836) izrazio je mišljenje da bi mogla biti i starija od ćirilice. Kasnije rasprave samo su upotpunjivale teze o primatu jednoga ili drugoga pisma, a manje je bilo onih koji su mislili da je isti autor mogao sastaviti i jedno i drugo pismo, ili da je g. mogla nastati prije druge pol. IX st. Dobrovský, koji još nije poznavao *Zografsko evandelje, Marijinsko evandelje* i *Sinajske spomenike,* mogao je misliti da je g. nastala u XIII st. te da je, radi lakšega širenja na području Zapadne crkve, stilizirana iz ćiriličkoga (grčkog) pisma. P. I. Preis, koji je bolje poznavao hrvatsku povijest, tražio joj je početke u razdoblju poslije splitskih sinoda, kada je latinaškom svećenstvu trebalo dokazivati da slavensko bogoslužje hrvatskih glagoljaša nije shizmatično. I. I. Sreznjevski krenuo je korak dalje pa joj je početke stavljao pod kraj IX ili na početak X st., a V. I. Grigorovič pošao je još dalje vezavši je za hersonsku misiju i time uza samoga Konstantina Filozofa. Tako postupno, osim ruskih slavista, i ostali slavisti vezuju početke glagoljice uz Konstantina. Međutim, neki su odmah počeli dokazivati da je on već prije moravske misije (863) radio na stvaranju sla-

FRAGMENT *BAŠĆANSKE PLOČE,* XI st. Zagreb, Arhiv JAZU

ZOGRAFSKO EVANĐELJE, početak XI st. Lenjingrad, Javna biblioteka

STRANICA IZ *ASSEMANOVA EVANĐELJA,* početak XI st. Rim. Vatikanska biblioteka

venske pismenosti makedonskih i bugarskih Slavena, koji su mu bili najbliži i koji su upravo u to vrijeme primali kršćanstvo, te da je to pismo bilo izgrađeno na grčkoj osnovi. Tako se u posljednje vrijeme na jednoj strani (E. Georgiev) ponovno dokazuje da je ćirilica, kao pismo za Slavene, starija od glagoljice i da je g. (na osnovi grčkog kurziva ili posebnih grčkih znakova, E. Z. Granstrem) nastala tek pošto su se solunska braća spremala u moravsku misiju. Drugi pokušavaju uskrsnuti također staru hipotezu, koju je postavio K. Wessely, i prema kojoj bi g. imala nastati na osnovi starijega latinskog (svakako pretćirilometodskog) pisma (M. Hocij, W. Lettenbauer). Međutim, po svemu sudeći bilo je onako kako je to u uvodnoj rečenici u traktatu *O pismenĕhъ* zabilježio Crnorizac Hrabar: Slaveni su i prije pokrštavanja pokušavali pisati svoja imena i druge riječi latinskim ili grčkim pismenima, već prema tome na kojemu su se području nalazili i kakvi su se utjecaji u njihovim zemljama ukrštavali. Budući da za neke slavenske glasove u tim pismima nije bilo posebnih znakova, kojekako su se ispomagali, kao i drugi koji su se služili latinskim (ili grčkim) pismenima. Tada se u okviru moravske misije pojavio Konstantin Filozof, koji im je stvorio fonetsko pismo sa znakovima za sve slavenske glasove. Kako je i na kojim osnovama stvoreno to novo slavensko pismo, nije ni danas sasvim jasno. I. Taylor i V. Jagić pomišljali su na grčki kurziv, J. Vajs na grčke minuskule, a za slova koja se nikako nisu mogla objasniti na toj osnovi, posezali su V. Vondrák i drugi za nekim semitskim pismenima, koja su Konstantinu mogla biti poznata, u prvom redu za hebrejskima i samaritanskima, na koja izravno upućuje glava VIII *Žitija Konstantinova.* U njoj se govori i o nekakvim zagonetnim »ruskim« pismenima, koja jedni (među njima F. Miklošič, A. A. Šahmatov, F. Pastrnek, P. A. Lavrov, J. Vajs i dr.) drže gotskima (na Krimu je Gota bilo sve do XVI st.), drugi (A. Vaillant, R. Jakobson) sirskima, a treći (npr. G. A. Nikoljski) u njima nalaze elemente od kojih je postala glagoljica. Međutim, to pitanje nije tako lako riješiti, premda je na spomenutu mjestu u *Žitiju Konstantinovu* jasno označena razlika između tih »ruskih« slova te hebrejskoga i samaritanskoga pisanja, kao i to da su ona Konstantinu bilo grafijski, bilo glasovno morala biti bliža od hebrejskih ili samaritanskih. No preko toga se prelazilo, pa se težište — uz elemente koji su uzeti iz grčkoga pisma — ograničavalo na to hebrejsko, samaritansko ili neko drugo (koptsko) orijentalno pismo. (Tako je J. Vajs u svojoj

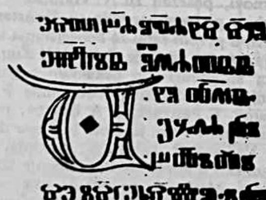

VALUNSKA PLOČA, XI st. Crkva u Valunu na otoku Cresu

MÜNCHENSKI ABECEDARIJ, XI st.

DIO RUKOPISA *SINAJSKOG EUHOLOGIJA*, XI st.

DIO RUKOPISA BOSANSKOG KRSTJANINA RADOSAVA (XV st.) S GLAGOLJSKIM ZAPISOM

DIO RUKOPISA *REIMSKOG ZBORNIKA* IZ 1395.

Rukověti 14 glagoljskih slova izvodio iz grčkih minuskula, 4 iz samaritanskoga, 3 iz hebrejskoga, 2 iz koptskoga, 4 iz hebrejsko-samaritanskoga, 1 iz semitskoga alfabeta, 3 su mu zagonetna, a za preostale ne kaže odakle ih je Konstantin mogao uzeti.) Takvim pojedinačnim, izvanjskim izvođenjima, koja su dovodila do toga da su se u nekim glagoljskim slovima tražili ne samo hebrejski, samaritanski ili koptski elementi već i avestički, sasanidski, gruzinski i drugi, suprotstavlja se danas težnja da se ispitivanju glagoljice kao grafijskog sustava prilazi sa stajališta prema kojemu je to cjelina koju je stvorio jedan čovjek, i da je taj čovjek u nekim slučajevima, kada su to zahtijevale glasovne odlike jezika za koji se sustav stvarao, mogao sâm od raspoloživih elemenata stvoriti znakove koji su mu bili potrebni za označivanje nekih glasovnih (fonoloških) opozicija. Ako se tako pristupa glagoljskom sustavu, onda se slova u njemu po svojoj funkciji i postanku mogu podijeliti u dvije skupine: slova koja su u sustav unesena izvana i ona koja su nastala iz opozicija u sustavu. U drugu, važniju, skupinu ubrajaju se (*g*) i (*h*), (*dz*) i (*z*), (*i*) —

Dvije skupine grafema u sustavu

(*ь*) — (*ъ*) — sve tri varijante za (*y*) i (*ižica*), (*ję*) — (*ǫ*) i (*ję*) — (*ę*) i ш (*š*) — (*št*) i (*č*). Primarni su oblici u prvom korelatu, u drugom, u trećem i, u četvrtom i te u petom ш. Njihovi su parovi od njih izvedeni ili prema njima načinjeni. Druga čije je u prvoj skupini: je nastalo spajanjem + (prema grč. ου), je utjecalo na, i su se tek u mlađim spomenicima jače približili jedno drugomu, a približilo slovu (odatle zamjenjivanjem *l* i *ž*: *Želbon'* umjesto *Ležbon'* u *Romancu trojskom* iz XIV st.). Tako i i predstavljaju korelate prema ī i ı, je okrenuto i stilizirano Є, koje je poslužilo za označivanje napetije artikulacije u nazala (,), je produljeni donji krak i dijakritičku crticu dobilo naknadno, a je (opet iz fonetskih razloga) načinjeno prema *A*. Preostala slova svode se na alfabete koji su Konstantinu-Ćirilu mogli biti poznati: grčki, latinski, hebrejski, samaritanski i, prema mišljenju nekih slavista, krimsko-gotski (neki dapače pretpostavljaju da su *euaggelie i psaltyrъ rusьskymi pismeny* u glavi VIII *Žitija Konstantinova* mogli predstavljati slavenski tekst u kojemu su samo grafijski bila upotrebljena gotska slova, otprilike onako kako se u Bugarskoj i Makedoniji neko vrijeme upotrebljavalo grčko pismo ili kako se u Bosni u hrvatskim ili srpskim tekstovima upotrebljavalo arapsko pismo). Međutim, to su sve samo hipoteze i teško je odgovoriti na pitanje što je sve utjecalo na oblikovanje glagoljskog pisma.

Razmatranje odnosa glagoljskih slova (u sustavu) prema ćirilici mnogo je važnije od raspravljanja o njihovu postanku. Vremenski se i jedno i drugo pismo pojavljuje na spomenicima sačuvanim iz prve pol. X st. (tako na preslavskom hramu iz vremena cara Simeona, na kojemu je natpis pisan i glagoljicom i ćirilicom), pa se odatle o njihovoj starini ne može ništa zaključiti. U pisanim spomenicima u kojima se govori o slavenskom pismu nikada se ne spominju dva pisma, nego samo jedno, pa tek posrednim zaključivanjem treba utvrditi o kojemu je riječ, da li o glagoljici ili ćirilici. Tako se npr. ono *litterae sclaviniscae* u pismu Ivana VIII (iz 880) očito odnosilo na glagoljicu, dok je traktat Crnorisca Hrabra, koji je nastao u Bugarskoj, lakše vezati uz ćirilicu nego glagoljicu. To što se u njemu ćirilica veže uz Konstantina-Ćirila bilo je djelomice i točno (jer je Konstantin zaista bio stvaralac onih slova kojih nije bilo u grčkomu alfabetu), a na drugoj strani to se opravdavalo time što je grčko svećenstvo, napadajući slavensko bogoslužje, napadalo i slavensko pismo, pa je to pismo trebalo dovesti u vezu s nekim koga

DIO RUKOPISA *PETRISOVA ZBORNIKA* IZ 1468. Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka

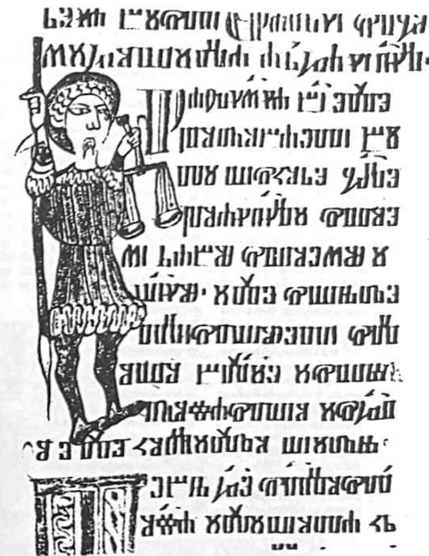
DIO PISMA BANA NIKOLE ZRINSKOGA BARUNU ANTONU OD TURNA I KRIŽA OD 23. IX 1544.

su i Grci poštovali kao sveta čovjeka. Tako su i Hrvati, iz sličnih razloga, u XI i XII st. svoju glagoljicu počeli vezivati uza sv. Jeronima. Iz Bugarske je ta napola službena verzija o Ćirilovu autorstvu ćirilice poslije prenesena u druge zemlje, pa i u Rusiju, gdje se do XI st. *kurilovicom* zvala glagoljica. Za grafijski i azbučni odnos između oba sustava važno je bilo da su im se slova nizala istim redom, premda se brojni sustav u glagoljici razlikovao od brojnoga sustava u ćirilici, i da su im neka slova bila među sobom jednaka ili bar konstrukcijom sasvim slična.

Azbučni red i brojna vrijednost

U najstarijem abecedariju, tzv. *Münchenski abecedarij* (u rukopisu s kraja XI st.), u kojemu su zabilježene obje azbuke, slova se i u glagoljici i u ćirilici nižu jednako sve do *č*, što znači da se ćirilica u azbučnom redu od početka povodila za glagoljicom. Da je tu glagoljski azbučni red primaran a ćirilički sekundaran, dokazuju brojne vrijednosti koje su imala slova u jednom i u drugom sustavu. G. je dosljedna i u njoj svako slovo od (*a*) do (*č*), pa i (*derv*), kojega inače nema u ćiriličkoj azbuci, ima svoju brojnu vrijednost, i to tako da se redom (bez prekida) nižu najprije jedinice (od do), pa desetice (od do), stotice (od do) i na kraju za oznaku 1000. U ćirilici, međutim, imaju brojnu vrijednost samo slova koja imaju brojnu vrijednost i u grčkomu jeziku (pa je stoga uneseno i nekoliko grčkih slova koja su se upotrebljavala za oznaku brojeva), a osim toga taj je sustav zbog prihvaćanja glagoljskoga azbučnog reda razbijen, pa npr. broj 8 dolazi iza broja 10, broj 20 iza broja 8, 90 iza 900 itd. Je li g. u početku imala također sve vrijednosti za tisućice (od 1000 do 9000), kako je mislio N. S. Trubeckoj, teško je reći; međutim, ako ih je imala, poredak njihovih grafema bio je jamačno: , ш, (,), , , , , , . U hrvatskim glagoljskim spomenicima ima nekoliko potvrda da je (uz *č* = 1000) *š* imalo brojnu vrijednost 2000, *ě* 4000, a *ju* 5000 (u vrijeme iz kojega su ti spomenici u hrvatskoj glagoljici više nije bilo tvrdog znaka). Isti redoslijed (od *č* do *ě*) imaju glagoljska slova također u rukopisu bosanskoga krstjanina Radosava.

U obama pismima jednaka su (ili bar konstrukcijom slična) slova *š* (glagoljsko ш, ćiriličko ш), *č* (glagoljsko , ćiriličko ч i odatle ц), *ž* (glagoljsko , ćiriličko ж), *št* (glagoljsko , ćiriličko щ) i determinanta za nazale (glagoljsko ,), koja je u ćirilici dala osnovni oblik za stražnji nazal (Ѫ). Sve su to znakovi za glasove kojih nije bilo u grčkomu jeziku, a kako su oni u ćirilici jednostavniji nego u glagoljici, pristaše primata ćirilice (npr. E. Georgiev) tvrdile su da su oni naknadno iz ćirilice uneseni u glagoljicu i ondje stilizirani. Pristaše koncepcije prema kojoj je g. starija od ćirilice iznosile su, međutim, da se tomu protivi to što je *š* u glagoljici starije od *š* u ćirilici (a osim toga nije nikako stilizirano) i što je opće pravilo u razvitku pisma da se, onda kada ono nije djelo jednoga čovjeka, ide od složenijih oblika prema manje složenima i jednostavnijima (usporedi npr. hijeratsko i demotsko, ili staro feničko i grčko pismo), a ne obrnuto. Osim toga, i jezični razlozi upućuju na to da su spomenici pisani glagoljicom stariji od spomenika pisanih ćirilicom te da je g., a ne ćirilica, bila pismo kojim su se za pokrštavanje Moravljana služila solunska braća. To potvrđuju i azbučne molitve, koje su imale poseban stih za slovo *derv* (a njega nije bilo u

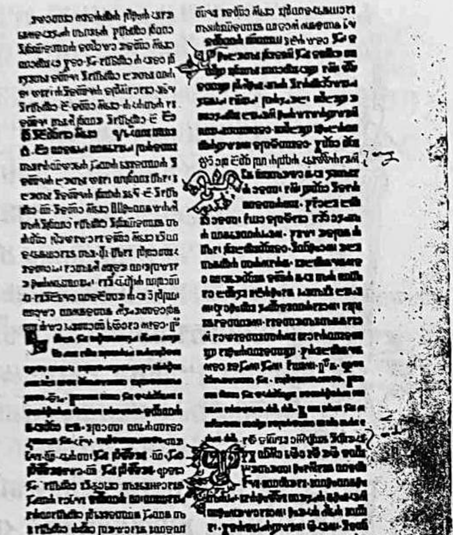

BERAMSKI BREVIJAR, XV st. Ljubljana, Nacionalna i sveučilišna knjižnica

MISAL HRVOJA VUKČIĆA HRVATINIĆA (1404). Carigrad, Topkapi saraj

DIO ŠTAMPANOG TEKSTA IZ *PSALTIRA* ŠIMUNA KOŽIČIĆA, Rijeka 1530.

DIO ŠTAMPANOG TEKSTA IZ *GLAGOLJSKOG BUKVARA*, Venecija 1527.

PRVOTISAK *GLAGOLJSKOG MISALA* IZ 1483.

bugarsko-makedonskoj ćirilici), dok su opet, obrnuto, na mlađemu (ćiriličkom) tlu nazivi za prvih 20 slova svedeni u dvije rečenice, u koje ne pristaje naziv *derv*.

Glagoljica u zapadnih i istočnih Slavena

Sudbina glagoljice na različnim područjima nije bila jednaka. Povijesno, ona je bila namijenjena najprije Moravskoj, zatim Panoniji i najposlije južnoslavenskim zemljama. U Panoniji oko Blatnoga jezera nije se održala dulje od nekoliko godina pa s toga područja nije ostalo nikakvih ni pisanih ni klesanih glagoljskih spomenika. U Moravskoj i Češkoj zabranjena je 885, kada je umro Metod i kada su njegovi učenici odande protjerani. Usprkos zabrani, održala se tamo sve do potkraj XI st., ali bez većega značenja, pa je kao periferna pojava danas zanimljiva u prvome redu za glagolizam u češkim zemljama u IX, X i XI st., koji je u grafiji sačuvao vrlo star glagoljski duktus u *Praškim listićima*, spomeniku po obredu Istočne (pravoslavne) crkve iz druge pol. XI st., i za stare češke spomenike, među kojima se jedan od najvažnijih (legenda o sv. Václavu, nastala oko 940) najbolje sačuvao u pet hrvatskih glagoljskih brevijara iz XIV i XV st.

U XIV st. glagoljica i glagolizam obnavljaju se u Češkoj, kada Karlo IV daje hrvatskim glagoljašima samostan Emauzy u Pragu, nazivan također Na Slovanech. Međutim, iako obnovljena (i tu ostaje do XVII st.), ona je opet na periferiji, opet vegetira i pokazuje stanovitu retardaciju u usporedbi s razvitkom glagoljske grafije u to vrijeme u Hrvatskoj. Kulturno značenje te obnove bilo je za Hrvatsku gotovo veće nego za Češku. Hrvatski su se glagoljaši vraćali u domovinu i donosili sa sobom tekstove prevedene iz čeških matica, među ostalim i Husove propovijedi, a na njihova mjesta u Pragu i unutrašnjosti dolazili su Česi. *Reimski zbornik* iz 1395, pisan glagoljicom hrvatske redakcije, ima na kraju kolofon pisan češkim jezikom (ali glagoljskim pismom), a glagoljska *Emauska biblija* iz 1416. već je sva pisana »od bratrzi klašterskich ale nê od pisarzov charvatskich«.

God. 1390. pokušao je Vladislav Jagiello prenijeti glagoljicu iz Praga u Poljsku, gdje se održala do potkraj XV st. (J. Dlugosz u svojoj kronici piše da se »sve do njegova vremena i pred njegovim očima« u Krakovu u crkvi Sv. Križa služila misa »idiomate slavonico«). Glagoljski odlomci u Jagiellonskoj knjižnici pisani su, međutim, u Pragu i odatle preneseni u Krakov.

Ni u istočnih Slavena nisu se očuvali neki veći spomenici koji bi upućivali na jaku glagoljsku tradiciju u X, XI ili XII st. Ostala su — uz poznati zapis Upira Lihoga iz prve pol. XI st., u kojemu on govori o tome da je ćirilički tekst prepisao »is kurilovicê« — uglavnom neka glagoljska slova ili neke jugozapadno-slavenske riječi u starijim (ćiriličkim) rukopisima ruske redakcije, npr. *Besjede Grigorija Nazijanskoga* ili *Evgenijevski psaltir* iz XI st., *Kristinopoljski apostol* iz XII, *Zbornik Troicko-Sergejevske lavre* iz XV st. i dr. Oni samo dokazuju da su se i u Rusiji u prvo vrijeme crkveni tekstovi prepisivali i iz glagoljskih matica.

Glagoljica u Bugara, Makedonaca i Srba

Drugačije je bilo u južnih Slavena. Metodovi učenici vratili su se poslije 885. u Bugarsku i Makedoniju noseći sa sobom svoje glagoljske knjige. Je li glagoljice u Bugara i Makedonaca bilo i prije 885. ne zna se točno. Neki pretpostavljaju da su je ondje prvi počeli širiti Metodovi učenici koji su se iz Moravske vraćali u svoju domovinu ili koji su ondje ostali kada je Metod 882. još jednom pohodio Carigrad. Prema natpisu u Preslavu i nekim drugim spomenicima zaključuje se da je glagoljice u toku i potkraj X st. bilo ne samo u Makedoniji već i u Bugarskoj. No uskoro je Simeon, da bi stekao naklonost grčkoga visokog klera, odlučio uz slavenski jezik u crkvu i državnu upravu uvesti grčko (grčko-slavensko, ćiriličko) pismo (893). Stoga su Kliment i Naum otišli u zapadnu Makedoniju te pokrenuli vrlo plodnu pisarsku i prevodilačku djelatnost tzv. Ohridske književne škole. Pismo kojim su se služili ostala je i dalje g., i ona se na ohridskom području (sudeći po *Bitoljskom triodu* i drugim spomenicima) održala do XIII st. Najvažniji staroslavenski (starocrkvenoslavenski) glagoljski spomenici, npr. *Zografsko evanđelje, Assemanovo evanđelje, Sinajski psaltir, Sinajski molitvenik, Ohridski fragmenti* i *Makedonski fragmenat* s prijevodom Efrema Sirina, napisani su u Makedoniji. Ta književnost, međutim, nije bila duga vijeka: političke, ekonomske i napokon vjerske opreke (jer se radilo o pismu koje je teško bilo kontrolirati) učinile su da su suprotnosti između istočnih (bugarskih) i zapadnih (makedonskih) zemalja sve više rasle. Glagolizam koji se u takvim prilikama širio na ohridskom području težio je u prvo vrijeme samo za obranom od grčkog svećenstva i izrabljivanja od bugarskih boljara. Poslije je postajao sve samostalniji ne samo u ekonomskim i političkim pitanjima već i u vjerskim. Konačno je područje na kojemu se najdulje održala g. postalo kolijevkom makedonskog bogumilstva.

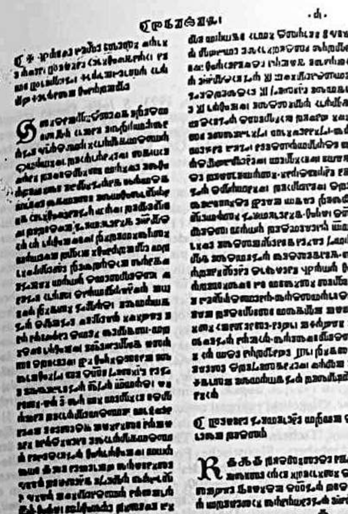
Kada je i odakle g. došla k Srbima, također se ne zna, ali se pretpostavlja da je to bilo dosta rano, jer Ivan VIII poziva 873. kneza Mutimira da svoje zemlje u crkvenom pogledu podvrgne panonskom nadbiskupu Metodu. Najistaknutiji spomenik zetsko-humske redakcije (tzv. *Miroslavljevo evanđelje* s kraja XII st.) još je pod utjecajem glagoljske grafije te je zacijelo nastao prepisivanjem iz glagoljskih matica.

Glagoljica u Hrvata

Ne zna se sasvim sigurno ni kada je g. došla k Hrvatima. Zna se samo da je u njih u prvoj četvrtini X st. bila toliko raširena da je latinsko svećenstvo oštro nastupilo protiv nje u dvama splitskim crkvenim saborima (925. i 927). Pretpostavlja se da su solunska braća na svojemu putu u Rim 867. prolazila kroz hrvatske zemlje te da su se tu neko vrijeme zadržala. To je bilo za vladanja kneza Domagoja (oko 864—876), koji se tada sukobio s Venecijom, što je utjecalo na to da se slavensko bogoslužje s posebnim slavenskim (glagoljskim) pismom, kao sredstvo otpora protiv Mletaka i protiv tuđega (romanskog, latinaškog) svećenstva, u Hrvata tako brzo raširilo i uhvatilo tako dubok korijen da ga ni zaključci splitskih sabora u X i XI st. ni odluke rimskih papa više nisu mogli iskorijeniti.

Toma Arhiđakon, pišući o crkvenom saboru 1060, zove glagoljicu heretičkim, »gotskim« pismom (*Historia Salonitana*, glava 49). Poslije toga sabora pozatvarane su glagoljaške crkve u Hrvatskoj i trebalo je čekati sve do 1248. i 1252. da se dobiju prva lokalna odobrenja za upotrebu crkvenoslavenskog jezika i glagoljskog pisma u Senjskoj

GLAGOLJICA

KORIZMENJAK, Senj 1508.

GLAGOLJSKI BUKVAR, Venecija 1527.

biskupiji i na otoku Krku. Prije toga i poslije (sve do enciklike *Grande munus*, 1880, kojom je donekle legalizirano postojeće stanje) na područjima koja nisu bila obuhvaćena papinskim privilegijem g. se upotrebljavala ilegalno i protiv volje višega svećenstva. Dapače, širila se po Istri, otocima, susjednoj obali, Lici, Krbavi, Modrušu i Bosni te na jug sve do Stona, Župe, Gruža i Kotora. Neko vrijeme dolazili su glagoljaši, bježeći pred Turcima, u Zagrebačku biskupiju i Slavoniju.

Tako se postupno u borbi protiv tuđega presezanja i tuđega svećenstva izgrađivao temelj hrvatskomu glagolizmu te hrvatskoj crkvenoj i svjetovnoj glagoljskoj književnosti.

U pismu je bilo (uz uglato stiliziranje i pisanje ispod retka te upotrebu *derva* na čakavskom području za *j*) i nekih većih promjena. U najstarije se vrijeme (kojemu pripadaju *Valunska ploča, Grdoselski* i *Plominski natpis* te *Baščanska ploča*) pojavljuju u natpisima također slova kakvih nema u pisanim spomenicima. Ona su (kao i latinička slova npr. na donjem dijelu Baščanske ploče) odraz previranja, kada su se stvarale lokalne varijante, koje se poslije nisu održale. U pisanim spomenicima, gdje toga nije bilo, razvitak grafijskog sustava može se pratiti od sredine XI st. pa gotovo do XX st.

Od sredine do kraja XI st. hrvatska g. još uvijek ima prednji nazal, *jery*, staro (granato) *m*, *i* sa dva kružića i jedan poluglas (tvrdi), ali više nema stražnjega nazala i mekog znaka, kojih je nestalo već u X st. Od početka XII st. više nema ni prednjega nazala, ni *jeryja* ni staroga *m*, koje je zamijenilo *e*, *i* te obično (latiničko, beneventansko) *M*. U XIII st. zamjenjuje se tvrdi poluglas najprije apostrofom, a zatim okomitom crticom, koja je još tokom cijeloga XIV st. nešto kraća od ostalih slova. U XIV st. *i* s kružićima izgubilo je glasovnu vrijednost te se (i u inicijalima) zamjenjuje običnim *i*. U XV st. slova postaju sitnija, pa u nekim spomenicima prelaze u polukurziv (u kojemu se umjesto ꙻ javlja položeno ∞), a u XVI st., u djelima koja nisu bila namijenjena liturgiji, pojavljuje se napokon glagoljski kurziv. To su ujedno najvažniji kriteriji za datiranje nedatiranih glagoljskih tekstova od XI do XVI st.

Tisućoljeće glagoljice i glagoljanja u hrvatskoj kulturi

U kulturnom životu Hrvata g. je imala veliku ulogu. Do kraja XV st., do M. Marulića i Š. Menčetića, ona je pismo kojim su pisani najvažniji spomenici stare hrvatske književnosti: različni natpisi iz XI i XII st., isprave, listine te odlomci iz XII i XIII st. (među njima *Vinodolski zakon* iz 1288; *Dobrinjske isprave* iz 1100, 1230; *Splitski fragmenat misala* iz XII st. i odlomak iz *legende o sv. Tekli* iz XIII st.); u XIV st., uz statute gradova i općina, legende i mirakule te početke svjetovne proze *(Rumanac trojski)*, javljaju se i prve zbirke umjetničkih pjesama (u *Pariškom zborniku* iz 1380, a u ćiriličkim spomenicima nema takvih pjesama sve do Stefana Visokog). Taj se razvitak nastavlja u XV st., tako da je i prva tiskana knjiga u južnih Slavena glagoljski *Misal* iz 1483, a u početku XVI st. neko su vrijeme u Primorju djelovale i dvije glagoljske tiskare (u Senju i Rijeci). Time se uglavnom završava uloga koju je g. imala u starijoj hrvatskoj književnosti. Od XVI st. sve više se javljaju pisci koji su svoja djela pisali i tiskali latinicom, a glagoljaška književnost, većinom anonimnih autora, izgrađenoga pjesničkog izraza te prvih proznih i dramskih djela, ograničava se ponovno na crkvu i njezine potrebe te na one funkcije koje su glagoljaši nekako *ex offo* obavljali među svojom pastvom, a to su bile funkcije javnih bilježnika (*nodara puplika*, kako su se sami zvali). Samo na kratko vrijeme g. je ponovno oživjela u drugoj pol. XVI st., za protestantizma, kada su se u Urachu tiskale glagoljske knjige za hrvatske glagoljaše. Poslije je rimska kongregacija *De Propaganda Fide* tim istim slovima tiskala protureformatorska rusificirana izdanja R. Levakovića.

Prema spomenutim funkcijama upravljali su se također jezik i pismo. U crkvenim knjigama jezik je ostao crkvenoslavenski, ali to je — sve do Levakovićeve reforme (1648) — bio crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije, a pismo je bila uncijala ili, ako se nije radilo o važnim liturgijskim tekstovima, poluuncijala, koja je od sredine XV st. prelazila u polukurziv. Neki su tekstovi, osobito misali i brevijari, vrlo lijepo iluminirani (tako *Vatikanski misal Illyrico 4*, *Misal kneza Novaka* iz 1368, *Ročki misal* i *Hrvojev misal* iz početka XV st., među brevijarima *Prvi vrbnički, Pašmanski, Brevijar Vida Omišljanina, Drugi novljanski* s kraja

XV st. i dr.). Uopće, XIV st. je zlatni vijek hrvatskih glagoljskih kodeksa (kojima se može dodati i već spomenuti *Reimski kodeks* iz 1395, poznat također pod imenom *Texte du sacre*).

U notarskim i drugim pravnim knjigama i zbornicima koji su služili za pouku upotrebljavao se od XVI st. obično polukurziv ili kurziv kao opće, javno pismo, kojim se dopisivalo i bilježilo ono što nije neposredno služilo crkvi i bogoslužju.

U početku XIX st. glagoljice je naglo počelo nestajati pod sve jačim pritiskom višega klera, koji nije imao razumijevanja za potrebe popova glagoljaša (izuzetak je biskup V. Zmajević, zaslužan za otvaranje seminara za glagoljaše, nazvana *Seminarium Zmajoillyricum*). U drugoj četvrtini XIX st., za preporoda, oživljuje znanstveno zanimanje za pitanja glagoljice (V. Jagić, I. Berčić, I. Črnčić, F. Rački, I. Kukuljević Sakcinski i dr.). To se odrazilo i u crkvenom jeziku, u koji D. Parčić ponovno uvodi hrvatsku redakciju. Ona je dosljedno provedena i u posljednjem izdanju hrvatskoglagoljskoga misala, koje je priredio i 1927. izdao glavni suradnik Staroslavenske akademije u Krku J. Vajs. Međutim, u tom je misalu (osim na nekim mjestima) tekst transliteriran latinicom, pa je tako g. kao posebno slavensko pismo tisuću godina poslije II splitskog crkvenog sabora (927) potisnuta i s onog područja na kojemu se tako dugo kroz mnoge borbe održala.

Slavensko bogoslužje zapadnoga obreda obnovljeno je danas na širokom području od Istre do Brača i Hvara u srednjoj Dalmaciji, ali glagoljanja iz glagoljskih tekstova gotovo više i nema. Potisnulo ga je glagoljanje iz tekstova prepisanih latinicom.

Zanimljivo je da je g. pismo koje su osobito cijenili bosanski bogumili. Svi važniji spomenici Crkve bosanske (*Nikoljsko* i *Srećkovićevo evanđelje*, *Hvalov rukopis*, *Rukopis krstjanina Radosava* i dr.) prepisani su iz glagoljskih matica, a tekst iza kolofona i azbuka u *Rukopisu krstjanina Radosava* pokazuju da je to bila g. zapadnoga (hrvatskog) tipa te da nije bila mlađa od XI st. J. Hm.

LIT.: *K. Grubišić*, In originem et historiam alphabeti sclavonici vulgo Hieronymiani disquisitio, Venezia 1766; *I. Berčić*, Bukvar staroslovenskoga jezika glagolskimi pismeni, Prag 1860; *F. Rački*, Pismo slovjensko, Zagreb 1861; *I. Berčić*, Ulomci Sv. pisma staroslovjenskim jezikom, I—V, Prag 1864—71; *I. Črnčić*, Najstarija poviest o krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji, Rim 1867; *I. Taylor*, Über den Ursprung des glagolitischen Alphabets, Archiv für slavische Philologie, 1880, V; *Š. Ljubić*, Borba za glagolicu na Lošinju, Rad JAZU, 1881, 57; *I. Taylor*, The Alphabet, London 1883; *J. Vajs*, Memoria liturgiae slavicae in dioecesi Auxerensi, Krk 1906; *L. Jelić*, Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum, Krk 1906; *S. Rittig*, Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju, s osobitim obzirom na Hrvatsku, Zagreb 1910; *S. N. Ivančić*, Povjestne crte o samost. III redu s. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i poraba glagolice u istoj redodržavi, Zadar 1910; *V. Jagić*, Glagoličeskoe pis'mo, Ènciklopedija slavjanskoj filologii, III, Petrograd 1911; *I. Milčetić*, Hrvatska glagoljska bibliografija, Starine JAZU, 1911, 33; *V. Jagić*, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, II izd. Berlin 1913; *isti*, Hrvatska glagolska književnost (u knj. B. Vodnik, Povijest hrvatske književnosti, I), Zagreb 1913; *R. Strohal*, Hrvatska glagolska knjiga, Zagreb 1915; *S. Ivšić*, Dosad nepoznati hrvatski glagolski prijevodi iz staročeškoga jezika, Slavia, Prag 1922. i 1927; *R. Nahtigal*, Doneski k vprašanju o postanku glagolice, Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede, 1923; *S. Ivšić*, Ostaci starosl. prijevoda u hrvatskoj glagolskoj književnosti, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925; *isti*, Sredovječna hrvatska glagolska književnost, Sveslavenski zbornik, Zagreb 1930; *G. A. Il'inskij*, Gde, kogda, kem i s kakoju celju glagolica byla zamenena »kirillicej«, Byzantinoslavica, 1931, III; *J. Vajs*, Rukovět hlaholské paleografie, Prag 1932; *M. Tentor*, Latinsko i slavensko pismo, Zagreb 1932; *J. Hamm*, Iz prošlosti glagoljske azbuke, Nastavni vjesnik, 1940; *V. Cvitanović*, Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj nadbiskupiji, Starine JAZU, 1949, 42, 1951, 43 i 1957, 47; *A. R. Filipi*, *P. Vlasanović* i *A. Strgačić*, Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj nadbiskupiji, ibid., 1951, 43; *E. Georgiev*, Slavjanskaja pis'menost' do Kirila i Mefodija, Sofija 1952; *J. Hamm*, Datiranje glagoljskih tekstova, Radovi Staroslavenskog instituta, 1952, 1; *W. Lettenbauer*, Zur Entstehung des glagolitischen Alphabets, Slovo, Zagreb 1953, 3; *T. Eckhardt*, Napomene o grafičkoj strukturi glagoljice, Radovi Staroslavenskog instituta, 1955, 2; *E. Z. Granstrem*, O proishoždenii glagoličeskoj azbuki, Trudy Otdelenija drevnerusskoj literatury Akademii nauk SSSR, Moskva 1955, XI; *A. Dostál*, K hlaholskému pismu Clozova sborniku, Slavia, Praha 1956; *I. Gošev*, Rilski glagoličeski listove, Sofija 1956; *B. Koneski*, Ohridska književna škola, Vajsov zbornik, Zagreb 1957; *A. Šupuk*, Šibenski glagoljski spomenici, Zagreb 1957; *V. Štefanić*, Glagoljski rukopisi otoka Krka, Djela JAZU, 1960, 51; *I. Gošev*, Starob'lgarski glagoličeski i kirilski nadpisi ot IX i X v., Sofija 1961; *V. Kiparsky*, Tschernochvostoffs Theorie über den Ursprung des glagolitischen Alphabets, Slavistische Forschungen, Band 6, Cyrillo-Methodiana. — Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863—1963, Bohlau 1964, str. 393—400; *O. Nedeljković*, Još jednom o hronološkom primatu glagoljice, Slovo, Zagreb 1965, 15—16; *V. Štefanić*, Die glagolitische Kursivschrift, Die Welt der Slaven, Wiesbaden 1966, knj. XI, sv. 1—2; *V. Kiparsky*, O proishoždenii glagolicy Kliment Ohridski, Materiali za negovoto čestvuvane po slučaj 1050 godini ot sm''rtta mu, Sofija 1968, str. 91—97; *V. Štefanić i dr.*, Hrvatska književnost srednjega vijeka — antologija tekstova, PSHK, knj. 1, Zagreb 1969; *V. Štefanić*, Prvobitno slavensko pismo i najstarija glagoljska epigrafika, Slovo, Zagreb 1969, 18—19; *isti*, Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, I—II, Zagreb 1969. i 1970; *J. Vrana*, Praški glagoljski odlomci kao svjedok neprekidne ćirilometodske tradicije u Češkoj do kraja XI stoljeća, Slavia, Prag 1970; *B. Fučić*, Najstariji hrvatski glagoljski natpisi, Slovo, Zagreb 1971, 21; *J. Vuković*, Značaj hrvatske glagoljice za razvitak naših nacionalnih kultura, ibid.; *L. Matejka*, Grafemski sustavi u ranoj slavenskoj pismenosti, ibid.; *F. V. Mareš*, Hlaholice na Moravě a v Čechách, ibid.; *isti*, Kyrillo-methodianische Wurzeln der tschechischen diakritischen Ortographie, Wien 1973, str. 81—99; *E. Hercigonja*, Povijest hrvatske književnosti, Srednjovjekovna književnost, knj. 2, Zagreb 1975; *V. Štefanić*, Nazivi glagoljskog pisma, Slovo, Zagreb 1976, 25—26; *J. Zor*, Glagolica na Slovenskem, Nahtigalov zbornik, Ljubljana 1977; *J. Hamm*, Das glagolitische Missale von Kiew, Wien 1978; *P. Ilčev*, Strukturni principi na glagoličeskata grafika, Paleobulgarica/Starob''lgaristika, 1980, 2; *B. Fučić*, Glagoljski natpisi, Djela JAZU, 1982, 57; *V. Jončev* i *O. Jončeva*, Dreven i s'vremen b'lgarski šrift, B'lgarski hudožnik, Sofija 1982; *V. V. Nimčuk*, Kiivs'ki glagolični listki najdavniša pam'jatka slovjans'koi pisemnosti, Naukova dumka, Kiiv 1983; *M. Pantelić*, O Kijevskim i Sinajskim listićima, Slovo, Zagreb 1985, 35. J. Hm. i R.

• • • • • • • • • • • • • • • •

398

* * *

Baščanska ploča*

Ad 2/9

Baščanska ploča nije najstariji sačuvani hrvatski glagoljski tekst, ali je prvi opsežniji tekst, koji nas podjednako zaokuplja podacima koje daje i problemima koje zadaje. Do danas nije precizno datirana, a i teškoće oko njezina pouzdana čitanja nisu još sve prevladane. Od 1851. god., kada se saznalo za nju, bavili su se njome mnogi izvrsni znalci, a sva je prilika da će se još mnogi njome baviti. Ta je ploča stajala kao dio oltarske pregrade u crkvi sv. Lucije u Jurandvoru kraj Baške na otoku Krku. Nastala je oko 1100. god. Sadrži zapis o darovanju zemljišta i gradnji crkve. U njoj progovaraju dva opata glagoljaških benediktinca koji su u Jurandvoru bili osnovali samostan. Darovatelj je hrvatski kralj Zvonimir, a svjedoci su tomu darovanju župani krbavski i lički i kraljevi posli, »izaslanici«, u Vinodolu i na otoku. Jezik je narodni hrvatski s tek po kojim elementom staroslavenskoga. Taj pravni tekst ima naglašene ritmičke elemente i izrazite književne kvalitete, na koje smo i danas osjetljivi. Za to se Baščanska ploča često navodi kao simbol za prve početke hrvatske književnosti, bar one na hrvatskom jeziku.

* Iz: *Sto remek-djela. Pisana riječ u Hrvatskoj*

. . . .

2/9

Baščanska ploča (odljev)

oko 1100. g; crkva Sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške. Krk

bijeli vapnenac, 199 x 99,5 x 9 cm

glagoljički tekst: A[Z6] [V6 IME O]TCA i S(I)NA [I S]V(E)TAGO DUHA AZ6 OPAT[6] DR6ŽIHA PISAH SE O LEDI[N]Ě JuŽE DA Z6V6NIMIR6 KRAL6 HR6VAT6SK6Ї [V6] DNI SVOE V6 SVETUJu LUCIJu I SV‹E›[DO]MI ŽUPAN6 DESIMRA KR6[BA]VĚ MRA[TI N]6 V6 L(I) CĚ PRB6NEBŽA [S]6 POSL[6] VIN[(O)DO]LĚ [ĚK(O)]V6 V O TOCĚ DA IŽE TO POREČE KL6NI I BO(G) I BĪ AP(OSTO)LA I G E VAN(JE)LISTI I S(VE)TAĚ LUCIĚ AM(E)N6 DA IŽE SDĚ ŽIVE T6 MOLI ZA NE BOGA AZ6 OPAT6 DBROVIT6 Z6 DAH6 CRĚK6V6 SIJu I SVOEJu BRATIJu S DEVETIJu V6 DNI K6NEZA KOS6M6TA OBLADAJuĆAGO V6SU K6RAINU I BĚŠE V6 T6 DNI MIKULAV6 OTOČ6CI [S6 S]VETUJu LUCIJu V6 EDINO

V ime Oca i Sina i svetoga Duha. Az opat Držiha pisah se o ledině juže da Zvanimir, kralj hrvatskij v dni svoje v Svetuju Luciju i svedomi: župan Desimira Krbavě, Mratin v Licě. Pribineža posl Vinodolě. Jakov v otocě. Da iže to poreče, klni j Bog i 12 apostola i 4 evanjelisti i svetaja Lucija, amen. Da iže sdě živet, moli za nje Boga. Az opat Dobrovit zdah crěkav siju i svojeju bratiju s devetiju v dni kneza Kosmata obladajućego vsu Krajinu. I běše v ti dni Mikula v Otočci s svetuju Luciju v jedino.

Gliptoteka JAZU. Zagreb

233

Ljubica ZORIĆ

BAŠČANSKI ILI BAŠĆANSKI *

Pridjev izveden od imena mjesta Baška pojavljuje se kao **baščanski** ili **bašćanski.** Ovom dilemom pozabavio se i »Jezik«, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika u slijedećim člancima:

1. Vinko Dorčić: Baščanski ili bašćanski, Jezik br. 1. 1974/75., str. 3.

2. Stjepan Babić: Razlozi za baščanski i bašćanski, Jezik br. 1. 1974/75., str. 4.

3. Karlo Jurišić: Jedno je baščanski a drugo bašćanski, Jezik br. 3, 1974/75., str. 90.

Zašto smo u dilemi?

Stanovnici Baške govore **»bašćanski«** a uobičajeno je pravilo da toponimi*, etnici** i ktetici*** ulaze u književni jezik u onom obliku u kojem ga upotrebljavaju sami stanovnici.

Bašćanski: Baška narušava gramatički sustav. Od imenice Baška izveden je pridjev **baščanski** (k daje č). Ime poznatog glagoljskog spomenika navodi se kao »Baščanska ploča« (Enciklopedija Leksikografskog zavoda).

Nalazimo se, dakle, u položaju u kojem treba birati između dviej mogućnosti:

1. Daničić navodi: **Bašćanin**— čovjek iz Baške (Krk).

2. Stjepan Ivšić u »Slavenskoj poredbenoj gramatici« navodi: **Bašćanin.**

3. Vjekoslav Štefanić mislio je da treba pisati **»Bašćanska ploča«,** ali je u toj stvari bio »nadglasan« i morao se prikloniti obliku **baščanski.**

4. Vinko Dorčić smatra da je potrebno pisati **baščanski,** onako kako zahtijeva službeni pravopis.

5. Stjepan Babić navodi dva razloga za **baščanski** i šest razloga za **bašćanski,** i između ostalog kaže: »Baščani se ionako moraju odricati mnogih svojih dijalektalnih osobina kad se služe književim jezikom. Baščani i onako ne mogu u književnom jeziku upotrebljavati svoje Bašćanin...«

6. Karlo Jurišić smatra da je **baščanski** jedno, a **bašćanski** drugo Citiram: »U Makarskom primorju od toponima Basta narod je stvorio dva pridjeva: baški i bašćanski; prvi je postao vlastito ime u složenicama Baška Voda i Baško Polje. Budući da stanovnici Basta i Makarskog primorja govore samo **bašćanski,** jer njihovo ć dolazi od t, a ne od k kao na Krku, predlažem da se konačno za ktetik na Krku usvoji oblik **baščanski,** a za naš u Makarskom primorju **bašćanski**..«

U novije vrijeme prevladava oblik **bašćanski:** Istarska Danica 1972, Dr Branko Fučić: Glagoljski natpisi, Krčki zbornik, Novi list i Krčke novine. U našem Biltenu također smo se opredijelili za oblik **bašćanski,** polazeći od lokalnog izgovora.

Lj. Zorić

24

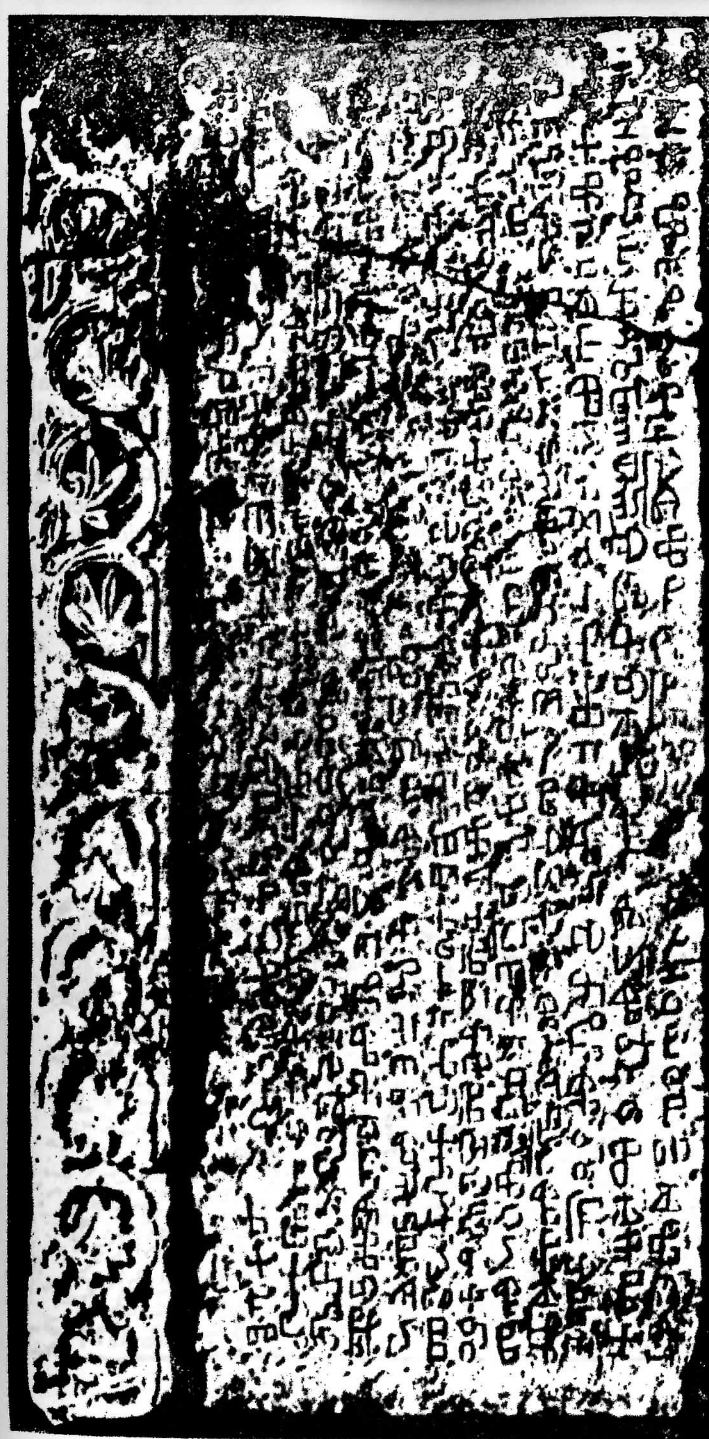
* Iz: *Bilten Društva prijatelja bašćanskog područja u Rijeci*

* * *

*Baščanska ploča**

Oko 1100. g. nastala je Baščanska ploča — kamena ploča u kojoj je uklesan najstariji sačuvani hrvatski natpis pisan glagoljskim pismom. Nađena je kraj Baške (odatle joj ime), na otoku Krku, a potječe iz vremena kralja Zvonimira, koji se u tekstu na ploči i spominje.

* Iz: *Svijet oko nas,* sv. 1, A-M i sv. 2, N-Ž (slika)

1 – Baščanska ploča pisana glagoljicom (oko 1100. g.), nazvana po mjestu Baški na otoku Krku gdje je nađena u obližnjoj crkvi sv. Lucije. Sadrži tekst darovnice kralja Zvonimira koji toj crkvi poklanja zemljište. Vapnenačka je ploča oštećena pa natpis nije svagdje čitljiv

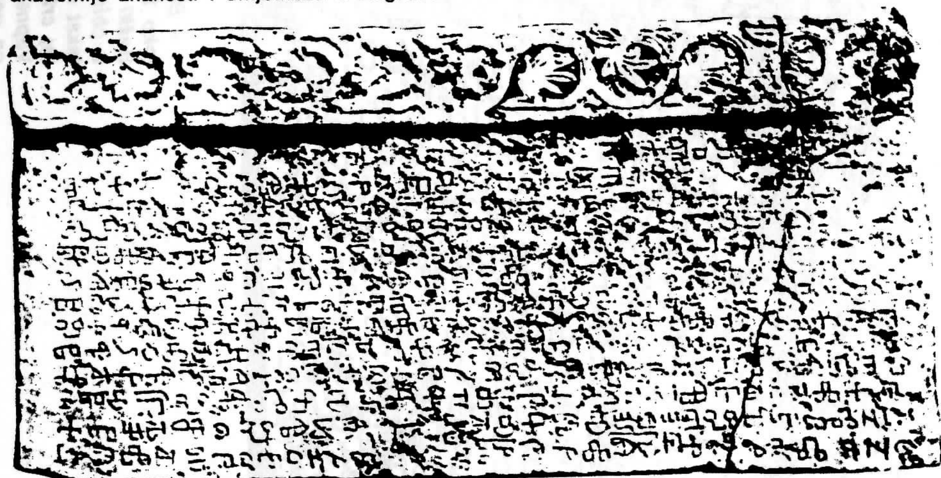
Milan SELAKOVIĆ

Književnost

Počeci pismenosti*

Baščanska ploča glagoljski je zapis, darovnica oko god. 1100. zemljišta (ledine) za crkvu. To je povijesni dokument o darodavcu hrvatskom kralju Zvonimiru i nadarbeniku opatu Držihi, a i jezični je spomenik hrvatske glagoljice i ponajstarije svjedočanstvo o starohrvatskom jeziku i pismenosti. Ploča je pronađena u crkvici Sv. Lucije kraj sela Jurandvora nedaleko od Baške, na otoku Krku.

Baščanska ploča, original se čuva od god. 1934. u predvorju palače Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu

* Iz: *Ilustrirana dječja enciklopedija Jugoslavije*

Novinski članci

Rudolf STROHAL * *

Baščanska ploča i g. dr. Fancev*.

Priobćio R. Strohal.

Držao sam uviek, da je svakoj znanosti glavna zadaća, da udje u trag istini i da uznastoji odstraniti sve, što smeta kod upoznanja prave istine. Nije dakako lako uviek naći istinu, pa s toga i mnogi, tražeći istinu, zablude stranputicom i ne mogu je naći. Zadaća je s toga svakoga prijatelja znanosti, da upozori onoga, koji zabludi, tražeći istinu, na stranputicu, kojom je zabludio, pa da ga po mogućnosti uputi na put, na kojem će moći naći istinu. Prema tome potrebna je u svakoj znanosti i pravedna i ozbiljna kritika.

Shvaćajući ovako zadaću kritike, prikazao sam i ja, kako su loše napisana, dotično priredjena za štampu neka naša novija djela ili knjige, napose pokazao sam to na izdanju g. prof. dra. Šurmina Acta croatica i na nekim školskim knjigama, kao na Čitanci iz književnih starina starih slovenskih, hrvatskih i srbskih i na Oblicima staroga slov. jezika. Vršeći ovu na skroz patriotičnu i naučnu svoju dužnost, pribavio sam si žestokih protivnika u ljudima, koji drže, da njima jedinima pripada pravo u Hrvatskoj baviti se knjigom i znanošću, ne obazirajući se ni malo na to, da li imaju za taj posao dovoljno spreme. Gospoda, kojima sam ja ocjenio njihove radove, nisu se usudila pobiti navode mojih prikaza njihovih djela, već se je morao naći drugi netko, tko bi imao meni dokazati, da moj posao oko proučavanja hrv. glag. knjige ne valja ni pišiva boba. Takav čovjek se je zaista našao u g. prof. Milčetiću. On je u lanjskom Savremeniku sasuo sve moguće pogrde na moj književni rad i na mene. Dva su poglavito razloga, s kojih se je on na taj posao odvažio i to: 1. što je do skrajnosti površno shvatio povjereni mu posao oko obradbe bibliografije hrv. glag. knjige i 2. što nisu njegovi prijatelji tako zvani stručnjaci, za koje on reče u lanjskom Savremeniku, da su kimali na moj književni rad glavom, mogli vjerovati, da g. Milčetić nije ni proučio pred-

¹) Vidi u Savremeniku VIII. 3. str. 197. i 198. člančić »Baščanska ploča u novom svjetlu.«

* * Iz: *Hrvatska,* 1913, 409, 1. Vidi: *F. Fancev, Baščanska ploča u novom svjetlu,* str. 257-258.

meta, o kom je napisao knjigu od preko 500 strana.

On je htio onim svojim pogrdama na moj književni rad polučiti dvoju svrhu: 1. učiniti uslugu tako zvanim stručnjacima, koji su glavom kimali na moj književni rad, i 2. zastrašiti mene, da se ne bih sudio njegovo loše djelo podvrći pravednoj i ozbiljnoj kritici. Nu polučio nije ni jedne ni druge svrhe. Slabu je uslugu učinio svojim stručnjacima, jer ih je grdeći mene uvjerio, da se nisu ni iz daleka izpunile nade, koje su u nj postavljali, dapače morali su se na žalost svoju uvjeriti na temelju mojih jasnih kao sunce dokaza, da g. Milčetić nije u obće ni proučio predmeta, glede koga me grdi. Zastrašiti mene nije mogao, jer sam se iz njegovih grdnja i njegove knjige uvjerio, da mi nije ni spremom svojom, ni duševno dorasao. Ja bih se naprosto stidio o nekom onakove grdnje napisati, sve kada bi bilo i istina ono, što je razlog grdnje, a on je u onakovu načinu pisanja nazirao carstvo umjetnosti, poezije ,glazbe i slikarstva, a kamo li ne, kada ono sve nije istina. S toga je postajala polemika g. Milčetiću sa mnom sve neugodnijom, pokušao me je zastrašiti još počastnim književnim sudom, pa je takav i predložio. Nu kada sam ja muževno i neustrašivo prihvatio njegov predlog, uzmakao je kukavno.

Znajući on dobro, da je htio učiniti uslugu svojim stručnjacima, grdeći mene, izčekivao je pravom, da mu ti isti stručnjaci pomognu izaći iz neugodne polemike sa mnom, koju je tako nedolično i nepromišljeno zapodjenuo. Oni stariji, pametniji ili bolje izkusniji njegovi stručnjaci nisu mu htjeli na liepak, al za to su izašla dva mlada, gospoda dr. M. Kostrenčić i dr. F. Fancev, dakako da ih je na to potakla i njihova duševna taština. Oni su medjutim svoju zadaću vrlo lako i vrlo jednostavno shvatili, najlakše i najjednostavnije, što se je u obće dalo. G. dr. Kostrenčić uzeo je jednostavno Jagićevo izdanje Vinodolskoga zakona, a g. dr. Fancev Jagićevu Enciklopediju slavenske filologije III., u kojoj se govori i o baščanskoj ploči, osvrnuli se nešto i na druge radnje o istom predmetu, pa odsudili sva ona moja mjesta, gdje se ja razlikujem od Jagića, narugavši mi se pri tom kojekakovim nedoličnim bombastičnim praznim frazama, ni najmanje si pri

tom glave ne tarući, tko bi u istinu mogao imati pravo u onim zaista dvojbenim mjestima, da li Jagić ili ja, glede kojih su oni iz principa i bezuvjetno pristali uz Jagića, jer mi se drugčije u obće ne bi mogli narugati. Prema tomu ne bi bila moja zadaća, da polemizujem s njima, nego s Jagićem, budući da oni ne iznose nikakovo svoje mnienje, do li jedinih grdnja, već Jagićevo. Ja s Jagićem ne ću polemizirati, jer držim Jagića preozbiljnim i presaviestnim naučenjakom i stručnjakom, a da ne bi znao cieniti i tudje mnenje, osobito u tako dvojbenim pitanjima, kao što su naša prieporna i što on nije ništa skrivio, ako drugi njegov pošteni rad zlo upotrebljuju.

Premda su si gospoda dr. Kostrenčić i dr. Fancev u metodi i u načinu polemike sasvim slični, da bi gotovo čoviek mislio, da to jedan te isti čovjek piše pod dva različita imena, ipak je g. dr. Kostrenčić barem u jednoj točki napredniji od g. dra. Fanceva. On je barem prije no je napisao svoje sasvim suvišne i neumjestne primjedbe o mom izdanju Vinodolskoga zakona, pogledao rukopis vinodolskoga zakona, ali g. dr. Fancev se je upustio sa mnom u polemiku glede baščanske ploče, a da nije ni pogledao originala, ni negativnoga sadrenoga snimka ni fotografičnoga snimka baščanske ploče ili drugim riečima sasma bez ikakva temelja. Istina je do duše, da je rukopis vinodolskoga zakona neprispodobivo lakše šlabekovati, nego li baščansku ploču, ali je zato ipak morao znati g. dr. Fancev, da se mora odsuditi svaka polemika, koja nije osnovana na vlastitim opažanjima na originalu predmeta, o kom se radi, kao obični naučni ili literarni humbug ili bablja naklapanja.

Iz pomenutih razloga riešen sam ja pred razboritim i pravednim ljudima svakoga odgovora na naklapanja g. dra. Fanceva, ali da ne bi g. dr. Fancev i organ hrvatskih književnika, Savremenik, koji ovakove stvari štampa, pravili kakav kapital iz moje šutnje, evo me, da mu odgovorim na njegove tobožnje prigovore, premda dobro uvidjam, da polemizirati sa tako neosnovanim prigovorima, kakovi su prigovori g. dra. Fanceva, znači u istinu praznu slamu mlatiti.

(Konac sliedi.)

Baščanska ploča i g. dr. Fancev.

Priobćio R. Strohal.

(Svršetak.)

1. G. dr. Fancev veli: »G. Str(ohal) ne ... za zasluge Geitlera . . . „ čini se, ... još ni danas ne poznaje ugaono djelo ...golske pismenosti, Jagićevo Glagoljičeskoe pismo.« Odakle to znade ... dr. Fancev? Ja nisam pisao litera-...re o baščanskoj ploči niti o ljudima, ...ji su si zasluge stekli za hrv. glagol-...ju paleografiju, već sam prikazao nad-...s na baščanskoj ploči, kako sam ga ja ...učio i shvatio. Na Račkoga i Crnčića ...m se više pri tom obazirao, jer držim, ...a su si ova dva najviše zasluga stekli ...a baščansku ploču. Prof. dr. Geitler ...kazao je meni već god. 1876. možda ...vomu svoje bilježke o baščanskoj plo-...i, tumačio mi ih i čitao, te me je upra-...vo on najviše potaknuo, da sam se na-...učio cieniti hrv. glagolsku knjigu onako, ...ako ona zaslužuje. Osim toga slao mi ...je na dar redovno sve svoje, pa i naj-...sitnije radnje i djela sve do svoje smrti. Ja sam ta djela već iz poštovanja prema ...darovatelju redovno i pročitao. Sada ...najednom dolazi g. dr. Fancev, pa mi od joguniluka prigovara, da ne znam za zasluge Geitlerove. — Prof. Jagić po-...slao mi je svoju knjigu, čim je izašla, na dar, cieneći moj rad, makar i raz-...sijan po raznim časopisima i dnevnicima oko hrv. glagolske knjige, pa držim, da ne trebam nikoga istom uvjeravati, da sam je pročitao sa največim interesom, jer imade zaista vrlo malo ljudi na svietu, koje bi ona više interesirala no baš mene. Dakle evo, kako su osnovana sumnjičenja g. dra. Fanceva!

2. G. dru. Fancevu nije pravo, što ja nisam prihvatio u 4. redku baščanske ploče čitanje Jagićevo d n i s v o j ę, več sam prihvatio točno prema uklesanim slovima d n i s v o j e j e, poučavajući me, da akuz. pl. mask. glasi s v o j ę, a nipošto s v o j e j e. Toga me nije trebao učiti g. dr. Fancev, jer sam ja to sam od davna vrlo dobro znao ipak sa dodatkom, da oblik s v o j ę vriedi samo za stare slovenske, ali nipošto za starohrvatske spomenike svjetovnoga sadržaja. Ja držim, da ona dva e imala bi po svoj prilici značiti dugo e, za koje se upotrebljava u kasnijim hrv. glagolskim spomenicima znak, koji se upotrebljava u starim slovenskim spomenicima za glas jat. Nu ja sam prikazao tekst baščanske ploče točno prema originalu, a ne prema svojim kombinacijama ili prema školskoj gramatici, jer spomenici imadu biti vrelo gramatici starijega jezika, a ne imade gramatika odredjivati spomenicima oblike. Znadem i to, da nije na baščanskoj ploči sve u redu uklesano, jer se čini, da je bio klesar neki Talijan, a ne domaći čovjek, koji je dobro poznavao i hrvatski jezik i glagolsko pismo.

3. G. dr. Fancev ruga se meni, da sam istu tobožnju ligaturu r e u rieči p o r e č e i D b i v i t jednom čitao kao r e, a drugi put kao i. Dakako, da se je g. dr. Fancev narugao meni, a da nije ni pogledao dotične preporne znakove ni na originalu ni na fotografičnom snimku ni na sadrenom negativu, a nije ih pogledao s posve razumljiva razloga, što ih ne bi mogao sa spremom, koju sad imade, ni naći. Ali ako se jednom bolje uputi u naše glagolske starine, pa ako uzmogne pronaći te znakove na pomenutim pomagalima, uvjerit će se skupa sa mnom, da nisu jednaki prieporni znakovi u riečima p o r e č e i D b i v i t.

4. G. dr. Fancev ruga se momu dopunjku b o g o(r o d i)l j a, jer da se ta rieč ne nalazi u nijednom našem riečniku i jer da je ona moj obret. Zar g. dr. Fancev zbilja ne zna, da se nije nijedan naš riečnik obazirao na hrv. glagolsku knjigu? To i jest največi nedostatak svih naših riečnika. Ja sam naišao na stotine hrvatskih rieči u hrv. glagolskim spomenicima, koje se ne nalaze u hrvatskim i srbskim rječnicima, pa zar su onda sve te rieči moj obret i zar sve te rieči ne smiju onda po teoriji g. dra. Fanceva postojati? — Mora se priznati, da je to zbilja naprednjačka teorija!

5. Vrlo je zanimiva i ova grdnja g. dra. Fanceva: »Sasvim je pogriješno, kad g. Str(ohal) transkribira debeli poluglas u nadpisu ćirilovskim tankim. a ne zna, da je baš debeli poluglas osobina u glagolskoj grafici u o n a v r e m e n a u zapadnim stranama našega naroda . . .« Čovjek zaista ne zna, kada ovu rečenicu pročita, bi li se više divio neznanju ili kuraži g. dra. Fanceva. Neka mi g dr. Fancev navede ma samo jedan hrv. glagolski spomenik iz vremena baščanske ploče. Takova nema, bar za sada nije poznat, jer i najstariji fragmentarni hrv. glagolski spomenici crkvenoga sadržaja jedva sižu do druge polovice 12. vieka. Kako može onda razborit čovjek napisati, da je baš debeli poluglas osobina u glagolskoj grafici u o n a v r e m e n a (početkom 12. vieka) u zapadnim stranama našega naroda, kada iz onih vremena u obće ni nema hrv. glag. spomenika do li jedine baščanske ploče? Ja sam mogao dakako znak, koji se nalazi u baščanskoj ploči za poluglas, jednakim pravom transkribovati i sa debelim i sa tankim ćirilskim poluglasom; transkribovao sam ga ipak sa tankim za razliku od onoga drugoga znaka za poluglas u redku 10., 12. i 13., koji imade svakako više prava, da ga transkribujem sa debelim ćirilskim poluglasom, jer u 12. redku dapače stoji mjesto staroga slovenskoga glasa j e r i.

6. G. dru. Fancevu vrlo je dobro došla jedna štamparska pogrješka u mojem člančiću t mjesto r, da mi se je mogao narugati, premda će moći svako diete i svaka baba, koja pročita moj člančić o baščanskoj ploči, odmah razabrati da je ono štamparska pogrješka.

Medjutim neka bude dosta o tim bezsmislenim prigovorima g. dra. Fanceva. Čitatelje će svakako zanimati, tko je taj gospodin dr. Fancev, kada pravi ovakove prigovore tudjemu dobromu radu i da li on u obće imade prava prigovore praviti. G. dr. Fancev iznio je

* Iz: *Hrvatska*, 1913, 410, 1-2

dosele, koliko je meni poznato, samo jednu sitnicu iz naše hrvatske glagolske knjige u Viestniku kr. zem. arhiva XIII. 3. na str. 190. i 191., prepisavši nekoliko redaka iz Indulјencija fra Šimuna Klimantovića na početku djela i zaglavnu bilježku, u svem 69 štampanih redaka. U tom svom prepisu od 69 redaka učinio je 46 (četrdeset i šest) pogriešaka, a ako k tomu još pribrojimo, da je izpustio poluglas u više od 50 slučajeva, iznosi broj njegovih pogriešaka u prepisu od 69 redaka preko 100 (sto) pogriešaka dakle odpada na svaki redak po prilici 1½ pogrieške. Evo onih 46 pogriešaka: 1. Marijum mjesto manjum (= lat. magnum), 2. reći mjesto rêći (ê = jat), 3. reda mjesto rêda, 4. m a l e mjesto malê, 5. Klare mjesto Klarê, 6. reda mjesto rêda, 7. lejistra mjesto jêjistra, 8. akolit mjesto okolit, 9. reći mjesto rêći, 10. reda mjesto rêdu, 11. ar'hijerejih mjesto ar'hierêih, 12. zadovolne mjesto za dovoljno, 13. redu mjesto rêdu, 14. tretoga mjesto trêtoga, 15. reda mjesto rêda, 16. redom mjesto rêdom, 17. ljudem mjesto ljudêm, 18. redovskim mjesto rêdovskim, 19. let mjesto lêt', 20. tretoga mjesto trêtoga, 21. reda mjesto rêda, 22. pokore mjesto pokorê, 23. prijah mjesto prijêh, 24. niedno se učiniti mjesto nijedno s(lovo) učiniti, 25. va to mjesto da to, 26. imenovah mjesto imenova(ni)h, 27. vernih mjesto vêrnih, 28. krstivih mjesto Krstovih, 29. bule mjesto bulê, 30. fratrom mjesto fratrov', 31. i to svrših mjesto i dosvrših', 32. bule mjesto bulê, 33. redu mjesto rêdu, 34. pres(ve)toga mjesto prês(ve)toga, 35. (drugo)ga mjesto 2ga, 36. vse mj. i vse, 37. na 20., 26. dan marča mj. na 20. i 6. (= 26.) d(a)n' marča, 38. ljudem mj. ljudêm', 39. kaležih mj. kalêžih', 40. srebri mj. srêbri, 41. v tomu sakramentu mj. s(ve)tomu sakramentu, 42. Frijula, Frijul mj. Frjula, Frjul, 43. mnozi mj. mnogi, 44. preda mj. prêda, 45. gospode mjesto gospodê, 46. ljudem mjesto ljudêm'.

Ali to nije još sve. On je i u transkripciji do skrajnosti nekonzekventan. On traskribuje: bratije, je, lejistva, induljencije, arhijerijih, jesu, pogrjenije, posramlenije, jošće i t. d. pored induljencie (u rukopisu indulіencie) sekrstii, punie, daemo, znanie, božie, provencii, Dalmacie, est, e, spasenie, Talii, poide, veselie i t. d., nadalje krali, kralju, kraljem pored slišatel, za dovolne, hvaleno, posramlenije, vola (= volja), opalene (= opaljenje), hvalen, Špane (= Španije), razčineni, vičerne, učineno, nih, Bolona i t. d.

U svojim pogrieškama dokazao je g. dr. Fancev, da ne zna glagolske brojke čitati. U pogriešci »na 20., 26. dan marča« mj. »na 20. i 6. (d(a(n marča« čitao je I (= et) za 20, pa na takav auktoritet pozivlje se onda g. dr. M. Kostrenčić protiv mene, a g. dr. Fancev onda piše, da mi je g. dr. M. Kostrenčić nešto pokazao ili dokazao neoborivim dokazima. Dakako da su ovakove stvari neoborivi dokazi za gospodu dra. Fanceva i dra. Kostrenčića, kao što i za organ hrv. književnika Savremenik, kada ne znadu bolje, ali za razborita i objektivnoga čitatelja ostaju ipak nepromišljena naklapanja.

Evo sa ovakovom spremom dolazi g. dr. Fancev, pa hoće da mi dokaže pomoću tudjega rada, da sam u svom radu površan, nesamostalan i nedosljedan. Kako da nazovemo ovaki postupak, neka odluče čitatelji.

Moram jošte dodati, da je rukopis, iz koga je prepisao g. dr. Fancev svoju sitnicu vrlo liepo napisan i da bi ga mogao sa malo priprave lako čitati svaki gimnazijalac, koji je u školi čitao koji glagolski štampani spomenik, pa ipak je g. dr. Fancev u svom prepisu i tako lakoga spomenika učinio bez broja što većih što manjih pogriešaka.

Bilo bi već zaista vrieme za družtvo hrv. književnika, da pouči redakciju svoga organa i njezine kritičare, da nije dostatna za kritiku samo vruća i neodoljiva želja, da se nekoga bez osnove poruži, već da za valjanu kritiku valja imati i stručne spreme, koje nisu pokazali ni g. Milčetić ni g. dr. Fancev, kao što ni g. dr. M. Kostrenčić u Mjesečniku. Ako možda ne vjeruju pomenuta gospoda, da sam im istinu rekao, neka izvole doći pred počastni književni sud. Ja sam svoje pouzdanike nominirao već pred tri mjeseca. G. dru. M. Kostrenčiću ne mogu pokazati, kao što sam pokazao g. Milčetiću i g. dru. Fancevu, koliko njegov vlastiti rad vriedi, dok ne štampa svoga Tumača zakona vinodolskoga.

Žalim samo, što sam morao radi ovoga članka odgoditi članak o nekim interesantnim primjerima solidnoga rada g. prof.. Milčetića, jer ne smijem odviše obteretiti gostoljubivosti »Hrvatske«.

Naučni metod g. Rudolfa Strohala.*

Na moju stvarnu bez ličnih uvreda pisanu ocjenu o čitanju baščanskoga nadpisa, g. Strohal nema dokaza, kojima bi me mogao pobiti i za to se on i u ovoj polemici ne žaca neistina i izvraćanja.

Anonimni prigovor mojemu pisanju baščanski nije uspio, a očitovanje muzejalnoga kustosa g. Vlad. Tkalčića oborilo je tvrdnju g. Strohala, da je moja ocjena »bez ikakova temelja«, a kad ga još ni to ne zadovoljava, javljam mu, da sam doista čitao sadreni otisak povećalom u ruci po izvrstnoj fotografičkoj reprodukciji u Jagićevu Glagol. pismu, dakle sam baš onako postupao, kako to želi g. Strohal.

Moji su prigovori o neobaziranju na Geitlera i Jagića i danas podpuno osnovani, jer g. Strohal u uvodu u svoju radnju (Viestn. arheol. N. S. XII. str. 8) u istinu nabraja Šafařika, Kukuljevića, Mesića, Sabljara, Crnčića i Račkoga, koji da su se prije njega pozabavili baščanskim nadpisom. Taj moj prigovor danas je još više osnovan, kad g. Strohal priznaje, da je znao i proučio Geitlera i Jagića, jer s pravom mogu pitati, čije je prvenstvo u čitanju onih mjesta, koja g. Strohal riešava baš kao i Jagić.

Znak ię dolazi i u druga dva glagol. spomenika hrv. redakcije iz 12. st. samo kao ostatak starije glagolske grafike (izp. Jagić Glagol. pismo 213.). Ligatura re u poreče i Dbrevit jest sigurna. »Bogorodilja« ne dolazi nigdje, ma da se i Akademički riečnik obazire i na čakavsku književnost, a na glagolski misal i brevijar obazirao se već i Stulli (izp. Jagić Istor. slav. filol. str. 181.).

U zapadnim stranama našega naroda pisani su u 12. st. bečki listovi, nadjeni g. 1889., a iz iste godine zna se i za Grškovićeve odlomke (a u najnovije doba dolaze ovamo još i baščanski odlomci popa glagolaša Vinka Premude), a iz istoga stoljeća u iztočnim stranama pisan je Mihanovićev fragment. Onih je dvaju osobina debeli poluglas, ovoga tanki (izp. samo Starine XXVI. 107, Rad II. 19). Za to ne može biti nikako svejedno, koji se znak uzima za debeli, a koji za tanki poluglas, dok je to za ona vremena jedan od važnih kriterija proveniencije.

Kad se hoće nekomu nešto prigovoriti, prigovori moraju biti istiniti. G. Strohal meni predbacuje stotinu i više pogriešaka u 69 redaka izpisa iz Indulјencija fra Š. Klemenovića. Čujmo, koliko je ovdje težnje za istinom. 50 pogriešaka počinio sam ne transkribirajući poluglas u spomeniku 16. stolj., ali nesreća htjede, da je i g. Strohal transkribirao glagolsku kroniku istoga pisca (štamp. Viestn. zem. arh. XIII. str. 214—219), a ipak nigdje ne naznačuje poluglasa. Dakle, jednakom logikom, vi ste, g. Strohale, time počinili nekoliko stotina pogriešaka. Ni na jat, gdje nema svoje osobite glasovne vriednosti, nisam se nikako obazirao u svojoj transkribciji u cielom izpisu; u čakavskom aor. prijah ima jat svoju poznatu upotrebu za ja i za to sam, transkribirajući prijah, dobro činio. Na poluglas i jat ne obazire se ni častni starina, priznati glagolaš fra Stjepan Ivančić, koji je neovisno od mene transkribirao isti spomenik (izp. Nešto o hrvatsko-glagolskim piscima samostanskih Trećoredaca, preštamp. iz Hrvatske Krune u mjesecu studenom 1911.). Kao ja, transkribira i glagolaš fra Ivančić i u ovim prigovorima gosp. Strohala: lejistra (ne jejistra), Frijula — Frijul (ne Frjula, Frjul. Frijula i Frijul ima i g. Strohal u Klemenovićevoj kronici (izp. Viestn. zem. arh. XII. 219.). Ostaju tobožnje moje pogrieške Marijum (mj. Manjum), akolit (mj. okolit, lat. orig. accolitum), vse (mj. i vse) za i dovolne (mj. za i dovolno), fratrom (mj. ftrotrov, va to (mj. da to), krstivih (mj. krstovih), to svrših (mj. dovrših), (drugo)ga (mj. 2ga), mnogi (mj. mnozi). Viestn. zem. arh. god. XIII. sv. 3. štampan je u kolovozu 1911., kad sam ja boravio u Ženevi, te nisam mogao dobiti korekture.

Iz svih se pomenutih pogriešaka vidi, da u takim slučajima nisu nipošto izključene štamparske pogrieške. I priznati glagolaš Ivančić transkribira »na 20., 26. dan marča« (mj. 20. i 6.), pa ako je g. Strohal baš siguran, da on ima ovdje pravo, jesmo li mi, t. j. fra Ivančić i ja, ovdje počinili u istinu tako golemu pogriešku? Prava moja pogrieška ostaje se mj. s(lovo) i vtomu mj. s(ve)tomu. Dakle od stotinu i više pogriešaka imate sigurnu moju pogriešku tek dvie konjekture.

Vaš poziv, g. Strohale, da se podvrgnem književničkome sudu, koji bi imao presuditi spor u pitanju vinodolskoga zakona, koliko se mene tiče, i baščanske ploče, rado prihvaćam, jer je potrebno, da se ova stvar razčisti. No kako biste Vi mojoj dvojici pouzdanika, odabrao ja ne znam koga, za cielo porekli sposobnost u ovakvim pitanjima, to Vas ovlašćujem i molim, da pored svojih pouzdanika odaberete i za me dva stručnjaka.

Dr. Franjo Fancev.

* Audiatur et altera pars. Trebа čuti oba zvona. Uredn. »Hrvatske«.

* Iz: *Hrvatska*, 1913, 411, 1

Prosvjeta.

I opet baščanska ploča i g. dr. F. Fancev. Premda me je uvjerila ciela tako zvana kritika g. dra. F. Fanceva o mojem člančiću »Glagolski napis u crkvi sv. Lucije na otoku Krku«, da nije ni pogledao ni originala, ni sadrenoga snimka, ni fotografičnoga snimka baščanske ploče, ipak, kada sam bio upozoren na očitovanje g. Vladimira Tkalčića, počeo sam sumnjati, da sam možda g. dru. F. Fancevu učinio ovom svojom tvrdnjom nepravdu, pa da je on ipak nekaki samostalni trud uložio, makar i bez ikakva uspjeha u proučavanje baščanske ploče, i napisao sam smjesta onu bilježku na isti papirić pod očitovanje g. V. Tkalčića. Nu te je sumnje nestalo, čim sam razgovarao sa g. Vl. Tkalčićem. G. Vl. Tkalčić izjavio mi je, da je zaista g. dr. F. Fancev jednom poslie 9 sati u jutro došao u kr. zem. muzej i da ga je on odveo u podrum, gdje se nalazi sadreni snimak baščanske ploče, gdje mu je g. dr. F. Fancev pokazivao na neki znak, da je to križ itd., i ostavio g. dra. F. Fanceva kod sadrenoga snimka, dok se je on povratio u svoju sobu. Prije 12 sati otišao je g. dr. F. Fancev iz zgrade kr. zem. muzeja. Razgledavanje dra. F. Fanceva, dotično njegov boravak u kr. zem. muzeju, trajao je po izjavi Vl. Tkalčića nešto više od dva sata ili nešto manje od tri sata, recimo 2 i pol sata. I to je bilo sve. Nije on tražio fotografičkoga snimka, niti se više vraćao u tom poslu u muzej. Zar zbilja misli g. dr. F. Fancev, da se može baščanska ploča pogledati u 2 i pol sata, dok su ljudi kao Pavao Josip Šafařik, Ivan Kukuljević Sakcinski, Matija Mesić, Mijo Sabljar, dr. L. Geitler, Ivan Crnčić i dr. Fr. Rački ponovno puta ne samo 2 i pol sata, već i čitave tjedne u nju gledali, dok su iz nje nešto mogli odgonetnuti. Ja sam lanjskoga ljeta barem deset dana i prije i poslie podne gledao i studirao sadreni snimak u kr. zem. muzeju, te sam se podpunoma uvjerio nakon promatranja od barem šestdeset sati, da se na temelju sadrenoga snimka absolutno ne može doći do nikakova rezultata. To se je dogodilo meni, koji sam si podpunoma sviestan, da sam u posljednjih 100 godina najviše glagolskih hrv. spomenika i pročitao i prepisao i proučio. Ja sam rezultat svoga promatranja sadrenoga snimka saobćio i g. ravnatelju kr. zem. muzeja prof. dru. Brunšmidu i podjedno ga zamolio, da mi dade drugo kakvo pomagalo. Na to je donio g. Vl. Tkalčić snimak na staklu od fotografa Standla iz god. 1876. Ja sam okrenuo staklo prema suncu, te sam u nazočnosti g. prof. dra. Brunšmida i g. Vl. Tkalčića s mjesta pročitao cielu baščansku ploču. To je potaklo g. prof. dra. Brunšmida, da je dao sa staklene ploče fotografa Standla prirediti novi fotografični snimak, a priredio ga je g. Vl. Tkalčić. Sa ovoga fotografičnoga snimka mogao sam baščansku ploču upravo onako lako čitati, kao i sa Standlova stakla.

* Iz: *Hrvatska*, 1913, 411, 2

Istom sada sam ja priredio svoj prepis, ne obazirući se pri tom na nijednoga od mojih predšastnika. Kada sam svoj prepis učinio, pošao sam s njime i sa fotografičnim snimkom do sadrenoga snimka i kolacionirao svako slovo. Istom sada mi je nešto, premda ne mnogo, pomogao sadreni snimak. Kada sam bio i s tim poslom gotov, prispodabljao sam svoj prepis sa Račkovim i Crnčićevim.

Nakon svega toga usudjuje se ipak napisati g. dr. F. Fancev, da je moja tvrdnja„ da on nije ni pogledao ni originala baščanske ploče, ni s a d r e n o g a s n i m k a, ni fotografičnoga snimka, kada se je uputio sa mnom u polemiku, i n e p r o m i š l j e n a i n e o p r a v d a n a. Ja nisam tvrdio, da nije vidio sadrenoga snimka, već da ga nije pogledao ne kao obični laik, već kao stručnjak, kakovim se on gradi, dok kritike piše, jer da ga je kao stručnjak pogledao, ne bi na temelju sadrenoga snimka ništa tvrdio, jer bi se uvjerio, da ne može samo na temelju njega absolutno do nikakovih rezultata doći. Ali njegova izjava od 15. ožujka 1913., otisnuta u »Hrvatskoj« i »Pokretu«, jasno još svjedoči, da njegovo gledanje u taj snimak nije urodilo ni tim uspjehom, da bi se mogao u vrieme od 2 i pol sata orientirati na istom snimku. Pa ipak dolazi g. dr. Fancev sa spremom od 2 i pol sata, koja je bila dakako bez ikakova uspjeha, i kritizira moj rad, komu sam ja u svemu posvetio do 100 sati, ne obazirući se na predjašnju spremu moju i njegovu. Zar nije to atentat na zdravi razum i na našu hrvatsku znanost? Njegov posjet od 2 i pol sata kod sadrenoga snimka baščanske ploče imao je svrhu, da obsjeni prostotu, ali nipošto kakvu naučnu svrhu.

Priznajem mu dakle, da je vidio sadreni snimak baščanske ploče, da je u nj gledao kao svaki drugi laik, ali mu ne mogu priznati, da ga je pogledao kao stručnjak, jer da ga je pogledao kao stručnjak, razumio bi i vriednost njegovu i ne bi se upustio u polemiku sa mnom. — R. Strohal.

PODLISTAK

Glagolska ploča u crkvi sv. Lucije u Drazi bašćanskoj.*

U bašćanskoj drazi na otoku Krku ima malo selo Juran-dvor, a u njemu crkvica sv. Lucije, negdašnja opatija reda benediktovaca. U toj crkvici pak nalazi se glagolski napis, koji joj je pronio ime na daleko, jer je velevažan i s historijske i s grafičke strane.

S povjestne je strane znamenit, jer pada u početak XII. vieka, gotovo u doba Zvonimira, koga i spominje izričito. Napis naime govori o „ledini, koju je dao Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje vrieme sv. Luciji", a počinje pismenima Č. r. = 1100. Iza „r" je nečitljivo, ali Vatroslav Jagić misli, da mora sliediti još koji broj, jer ima prostora za još koje slovo. Prama tome bio bi to uz „Štatut lige kotara ninskoga" iz god. 1103 najstariji naš spomenik.

S grafičke pak strane dokazuje, kako se i na obalama Jadrana upotrebljavalo okruglu glagolicu, te pobija mnienje, da je samo hrvatska glagolica uglata, a samo bugarska obla, kako se do Šafarika držalo.

Tom pločom bavili su se mnogi i domaći i strani naučnjaci: Rački, Crnčić, Šafarik, Geitler, pa Jagić i drugi. Dr. Iv. Crnčić, kanonik sv. Jeronima u Rimu, rodom Krčanin iz Dobrinja, pročitao je taj znameniti nadpis prvi put 1861, pa 1863, a što i kako je pročitao, obznanio je u „Književniku" 1865, II. svez. Franjo ga je Rački — još kao senjski bogoslov — vidio i pročitao prije nego Crnčić, te je o njem pisao nešto u „Nevenu" 1858, ali istom pošto ga je Crnčić objavio, spozna Rački, kako li je taj nadpis znamenit. „Rački zaželi doznati, zašto se tu spominje Zvonimir, kralj hrvatski, te pribkrbi nadpis prepisan svjetlopisom, ter dva puta i još na sadri. Pak on gledaj, razbiraj i sudi. A kako li je sudio, to je 1875 u Starinah u VII. knj. svietu obznanio, ter je priložio svjetlopisni snetak (bolje nego: snimak) toga nadpisa, smanjiv ga dašto". (Crnčić, Starine 1888, svez. XX) S paleografske strane proučavao je taj drevni spomenik Dr. Lavoslav Geitler, Čeh rodom, ali je kao sveučilištni profesor u Zagrebu pisao o njemu u „Viestniku hrv. arheol. družtva" god. 1879, svez. I.

Slavni naš naučenjak Jagić donaša u svojoj knjizi „Grafika u Slavjan", koja je izašla god. 1911 kao poseban svezak „Enciklopedii slavjanskoj filologii" fotografski snimak bašćanske ploče. On je promatra s grafičke strane ponajviše, osvrće se i na godinu postanja njezina, te misli, da je nekoliko godina, a možda i desetak, mladja od 1100. U čitanju se slaže s Račkim i Crnčićem, samo se na jednom mjestu razilaze.

Svi ti, a i mnogi drugi, „razbijahu glavu" tom pločom. Rački i Crnčić stekoše kod toga neprocienjivih zasluga, ne zna se, tko više, da li ovaj ili onaj. Oni se sami svojim uspjesima nikad ne hvalisahu, jer bijahu skromni kao pravi učenjaci, a sada mogu bit spokojni i jedan i drugi, jer se danas nakon toliko godina slaže s njima priznati sudija, Vatroslav Jagić.

Ali čemu izticati priznanje Jagićevo, zar tko poriče uspjeh Crnčiću i Račkomu? — Jest, na pô usta poriče im ga veleučeni prof. Rudolf Strohal! Potraživši zadnji svezak „Viestnika hrv. arheol. družtva", da vidimo radnju Dr. Karlića o „Statutu lige kotara ninskoga", iznenadismo se „radnjom" prof. Strohala. Pročitasmo je od početka do kraja, pa se zapanjismo na poklik Strohalov: „Nadam se, da sam ovim člankom ne samo definitivno ustanovio tekst ovoga znamenitoga hrv. napisa, nego i precizirao njegov sadržaj". Ne samo nego i! — kliče veseli Rudolf. Težkih li zasluga: tà odgonetnuo je starodrevnu hrvatsku zagonetku, koju nije mogao riešiti ni Rački, kako to sam priznaje (Starine VII.)! Posegnusmo za raznim knjigama i uzporedismo, što kažu naši stari, a što Strohal, iz čijih rieči sliedi, da nije nitko do njega pravo ni točno znao ni teksta, ni sadržaja znamenite ploče.

A evo, što je. Ta jurandvorska ploča duga je 194, široka 73 cm, a pojedino je pismo visoko 4 cm, usve ima 13 brazda, koje nam pretočene kažu: „1100. U ime Oca i Sina i sv. Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju je dao Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje vrieme sv. Luciji. I svjedoci mi Desila, župan Krbave i Prebnega, župan u Luci; ovaj posla Vitoslava na otoku. Tko to poreče, kune ga Bog i božja sila i 4 evandjelista i sv. Lucija. Amen. Tko ovdje žive, nek moli Boga za njih. Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojih 9 brata u vrieme kneza Kosmata, koji je vladao cielim tim krajem. I bijaše tada sv. Nikola od Otočca spojen sa sv. Lucijom". Tako čita po Crnčiću i Račkomu Jagić, dok Strohal čita sad kao Rački, sad kao Crnčić, a samo četiri puta u svih tih 13 redaka drugčije nego oni. No dakle četiri puta zabacuje Strohal čitanje Crnčićevo i Račkovo i time definira i precizira tekst i sadržaj ploče.

Ali te su Strohalove inačice — sve osim jedne — nikakove. Evo ih: Najprije Strohal ne vidi na početku nadpisa križića, što ga vide drugi. Iza križića diža Crnčić i Rački pismena č. r. = 1100, dok Strohal vidi iza ovoga r. još i, t. j. 1120. Prije Strohala rekao je Jagić, da mora iza r. sliedit još jedno slovo, ali koje, to ne umije reći, a i Crnčić je odavna rekao, da možda sliedi a ili b = 1 ili 2. Zatim u 7. redku čitaju R. i C.: blažena bogorodica, Strohal čita bogorodilja, ali je najvjerojatnije Jagićevo: božja sila. Što je Strohal rekao što drugi nisu rekli? Jedino ovo: U 6. brazdi čitaju drugi: „Ovaj (župan Prebnega) posla Vitoslava na otok", a Strohal: „Ovaj (župan P.) kao izaslanik Vitoslava na otoku". Mislim, da ima tu Strohal pravo, a to mu daje onaj lokat „v otoce". — To je eto jedina veća razlika izmedju čitanja Strohalova i onih, koji su prije njega čitali!

Sbog čega se dao Strohal sada na tumačenje tog spomenika, pa se toliko uzoholio i pomislio

* Iz: *Narodni list*, LII/1913, 26, 1-2

čak, da je on posve riešio pitanje bašćanske ploče? Je li možda on došao u Bašku, da vidi nadpis na samoj ploči? — Mislim, da nije, jer spominje samo fotografiju i sadreni snimak, što je dao Rački načiniti. Je li možda imao u rukama prepis, što ga je Crnčiću poslao pop Petar Dorčić, bašćanski župnik? Opet mislim, da nije ni toga vidio. A taj prepis bi najviše doprinio riešenju pitanja, jer potiče od prostog svećenika, bez presuda učenjačkih, vještog glagoljici, koji je ploču svaki dan vidjevao i to pred pedesetak godina, kad je bila čitljivija. Doduše može Strohal reći, da je vidio u muzeju sadreni snimak, što ga je Račkomu Rendić priredio. Nek se pozove i na to, ali nek se ne hvasta, da je što „definitivno ustanovio i precizirao", jer to nisu rekli ni drugi, koji su ploču promatrali u samoj crkvici. Pa ako nisu oni što takva ustvrdili, lje ne može ni prof. R. Strohal. On, koji je ustvrdio, da se naši starit glagol. spomenici ne smiju izdavati oblom ili bugarskom glagoljicom, jer da ta nije bila nikad u nas u porabi. A kakvim su pismenima pisani: bašćanska ploča, Grškovićev apostol, bečki ulomci i neki drugi stari hrv. spomenici? Nije li sve to pisano okruglom ili oblom glagoljicom, zbog čega je upravo ne smijemo više zvati bugarskom, kako smo je do nedavna zvali? — On se bani, iza kako je onako sjajno opremio „Glagolsku notarsku knjigu vrbničkoga notara Ivana Stašića". Ta bi knjiga, da je popraćena zgodnim bilježkama i rječnikom, mogla i poučiti i zabaviti štioca, ali ovako, kako je opremljena, neće zadovoljiti nikoga, neće je nitko razumjeti, jer je nečitljiva. Ono malo uvoda, komentara i rječnika premalo je, a i to, što je, vrvi pogreškama i netočno je. Evo samo dvie, da se vidi, kako veleučeni g. profesor „slabika". Na str. 202 spomenute not. knjige piše Strohal, da je „dižmar=vrieme jagnjenja", a nije tako, jer to dolazi od tal. rieči „la decima" = desetina, po tom će dižmar kod Stašića biti po prilici sakupljač desetine". *) — Jedna osoba čini oporuku, pa nalaže rodbini, da joj kapitul za dušu služi misu, da joj se „čini saltir i ki Lazara". Strohal to tumači i kaže, da je „valjda ki Lazara = cum Lazaro". To je najsmiešnije! Odakle ta latinština u ono doba, kad popovi glagoljaši nisu znali latinski, pa još u mjestu, gdje se nije nikad latinalo? „Ki Lazara" — to je jamačno početak pripjeva: „Iže (ki) Lazara ot groba smrdeća vskrese...", što se nalazi u činu za umrvše, a po tom su tamo zvali tako cieli čin. Mi mislima tako, a „definitor" Strohal drugako. Još ima u toj knjizi više toga, što nikako ne preporuča opremitelja, ali čemu da otvaramo stare rane?

I ovih nekoliko, što otvorismo, preko volje otvorismo, a ponukao nas je članak „Glagol. nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na otoku Krku", u kojem se g. prof. R. Strohal koči i bani kao kakva nebotična veličina.

Ižica.

---

*) To je dapače stalno, jer ta rieč i danas obstoji, a čuje se od staraca na otoku.

KULTURNO-HISTORIJSKO ZNAČENJE OTOKA KRKA *

Bašćanska ploča. — Podjela dialekata

Hrvatska povijest odlikuje se osebujnošću, koju uzalud tražimo kod drugih kršćanskih naroda; a to je dugotrajna i uspješna borba za očuvanje vlastitog jezika u bogoslužju.

Hrvatsko bogoslužje u katoličkoj crkvi sačinjava najzanimljiviji i najsjajniji odsjek hrvatske kulturne povijesti.

Ove dvije misli valja napose istaći iz odlične monografije prof. Kerubina Šegvića, koja je ovih dana izašla pod natpisom »Borba za hrvatsko bogoslužje i Grgur Ninski ili skizma u Hrvatskoj i Dalmaciji 1059.—1075., kad govorimo o otoku Krku.

Otok Krk kolijevka je hrvatske glagolske knjige, a općina Baška je veliki katolički i hrvatski sanktuarij.

No kako su Hrvati jedini u katoličkoj crkvi imali svoj jezik u bogoslužju i jer su morali za crkvene molitve i misli svetih otaca, a još više za sveto pismo, skovati i uobličiti mnoge riječi, to su oplemenili svoj jezik i učinili ga sposobnim i za državne poslove. Tako se glagolsko pismo i naš jezik po svoj prilici uzimao katkada za isprave još u doba narodnih kraljeva, no te su se izgubile.

Bašćanska ploča je najstariji spomenik hrvatskog jezika, koji je sačuvao naziv »kralj hrvatski« i još mu i ime Zvonimir. A važna je ova ploča i stoga, jer dokazuje, da je hrvatski kralj bio gospodar i ovih otoka, što su ležali daleko od njegova sjedišta. (Vidi F. Bulić — L. Katić: Stopama hrvatskih narodnih vladara izd. Društva sv. Jeronima, Zagreb, 1930. str. 134.)

O historiji Krka nalazimo dragocjene podatke u »Monumenta historico-iuridica slavorum meridionalium« (izd. jugoslavenske akademije, Zagreb, 1898.), u djelu B. Schiavuzzi »Cenni storici sull' etnografia dell' Istria« (Atti e Memorie XVIII. i XIX. 1902., i 1903.), te u odličnoj monografiji Vjekoslava Klaića »Krčki knezovi Frankapani« (Zagreb, 1901.).

U svom mnogostrukom radu obratio je otoku Krku svoj naučni interes direktor gradskog muzeja u Zagrebu i veliki erudit u povijesti umjetnosti prof. Gjuro Szabo. O Krku je prof. Szabo održao dva predavanja u dvorani pučkog sveučilišta — kao uvijek — pred brojnim auditorijem. U svojim predavanjima raspravio je dir. Szabo teška pitanja historije umjetnosti, koju on smatra u svojoj biti pravom historijom naroda.

U svibanjskom broju glasila Hrvatskog planinarskog društva »Hrvatskog planinara« objelodanio je prof. Szabo bogato ilustriranu raspravu »Spomenici prošlosti otoka Krka«. Na otoku Krku prebiva 21.000 ljudi: otok se sastoji od jednog grada (Krka) pet gradića (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Baška, Aleksandrovo), te od 79 sela i zaselaka. U Krku je biskup; 14 župa podijeljeno je u tri dekanije. Otok Krk svojom prošlošću i svojim sadašnjim karakteristikama (napose dialektološkim) zanimiv je i za geologa i za arheologa i za geografa i za književnog i umjetničkog povjesnika a nada sve za lingvistu. U svojoj već spomenutoj raspravi baca prof. Szabo pregledan retrospektivan pogled na razvitak otoka Krka od predhistorijskog doba do danas. Otok Krk je slavna kolijevka hrvatske glagolske knjige koju ne mogoše ugušiti nikakove odredbe ni sabora ni papa ni duždeva. Tu gigantsku otpornu snagu smatra prof. Szabo potpunim pravom tajanstvenom ističući: »Krk je postao, bio i ostao posve hrvatski otok« (Hrv. planinar, 1930. br. 5. str. 133).

Szabo nadalje tumači značenje krčkih knezova Frankapana, od kojih je posljednji krčki gospodar knez Ivan još i danas u uspomeni Krčana.

Tko pohodi Bašku i zainteresira se za kulturne spomenike njezine, svako će ga dijete uputiti na popularnog stručnjaka d o n V i n k a P r e m u d u, koji najpripravnije pruža informacije. Sam Premudin dom, koji se nalazi uz bašćansku crkv, pravi je mali muzej i biblioteka. Don V. Premuda, odlični poznavalac glagoljice, koji je u živoj vezi s našim učenjacima (gg. prof. S. Ivšićem iz Zagreba i prof. P. Kolendićem iz Skoplja), preveo je epos Torkvata Tassa »Gerusalemme liberata« (u stancama s pravilnim srokovima), od kojeg je malen dio izašao u Marakovićevoj »Hrvatskoj Prosvjeti«. Matica Hrvatska ili Društvo sv. Jeronima ili oba naša jedina nakladna društva zajedno trebalo bi se zainteresirati za ovaj savjesni rad don V. Premude. Podjedno je šteta, da se u rukopisu nalazi i prijevod Danteova »Pakla«, izvršen od dra. Mihovila Kombola (jedan je dio izašao u »Književniku«).

Kako proučavanje bašćanske ploče nije prikazano u svom historijskom razvitku i kako sama ploča nije definitivno protumačena, to don Vinka Premuda čeka teška ali zahvalna zadaća da on to izvede. U posljednjem književno-naučnom zborniku »Hrvatskom kolu« javio se V. Premuda zanimljivim esejom »Jedno Kurelčevo pismo« (163—174 str.).

Premudin naučni rad visoko je cijenio i korifej hrvatske slavistike Vatroslav Jagić.

Govoreći o »Bečkim listićima« u svojoj studiji »Hrvatska glagolska književnost« ističe Vatroslav Jagić, da je pop Vinko Premuda našao na Krku dva uzana komada pergamene, na kojima se čita nešto iz evandjelja od Matije. Paleografske osobine ovog fragmenta potsjećaju mnogo na »Bečke listiće«, ali samo — veli V. Jagić — »Premudin je fragmenat nešto mladji, rekao bih iz prve polovice XIII. vijeka« (str. 19. u Vodnikovoj »Povijesti hrvatske književnosti«, Zagreb, 1913.)

---

* Iz: *Obzor*, LXXI/1930, 167, 2–3

Prvi spomen hrvatskog imena sačuvan nam je na najstarijem hrvatskom diplomatičkom spomeniku: ispravi kneza Trpimira od 4. ožujka 852. U njoj se Trpimir naziva »dux Croatorum«. (V. Zbornik Matice Hrvatske: »Hrvatske isprave iz dobe narodne dinastije« od dra. J. Nagy-a, str. 315.) Dok je ta isprava pisana latinskim jezikom dotle je baščanska ploča pisana hrvatskim jezikom i glagolskim slovima (reprodukcija ploče je u Jagićevoj Encikl. slav. fil. tabla X., u Geitlera »die alb. und slav. Sshriften« itd.).

U blizini sela Jurandvora, desetak minuta udaljenom od općine Baške diže se crkvica sv. Lucije, koja danas predstavlja jedan od najuzvišenijih hrvatskih i katoličkih sanktuarija. U toj se crkvici, u kojoj nedjeljom i blagdanom služi sv. misu don Vinko Premuda, nalazi u staklenom ormariću glasovita baščanska ploča koja je smještena u pobočnoj, desnoj kapelici sagradjenoj 1498. Uzalud ćete u brojnim prodavaonicama razglednica u Bašci tražiti fotografiju baščanske ploče. I sama knjiga na oltaru slavne crkvice sv. Lucije, u koju se upisuju stranci, ne pokazuje posjet crkvice, kakav bi bio, da postoji makar mala propaganda, koja bi upozorila na tu našu svetinju. Ni tipična hrvatska susretljivost don Vinka Premude, mjesnog župnika, ne može sve učiniti, da stranac i interesent upozna Bašku, njezinu okolicu sa dragocjenim kulturno-historijskim spomenicima. Treba što prije u obliku razglednicima protumačiti u hrvatskom, češkom i u svjetskim jezicima značenje baščanske ploče. Osim toga treba svakako stručan i informativan vodič po otoku Krku. Kako saznajem, takav vodič sprema dir. Szabo, pa bi mu se u tom poslu trebala pružiti sa svih interesiranih strana puna potpora.

Za sad imamo samo jedan takav vodič, koji je već rasprodan.

Njemački publicist Camillo Morgan izdao je malu ilustrovanu brošuru pod natpisom »Baška auf Krk. Jugoslawiens neuer Lido« (Beč, 1927.)

U Bašku dolaze najviše Česi i Nijemci (u ovaj čas je ovdje i nekoliko Poljaka i Albaneza), pa bi takav vodič morao uvažiti i tu činjenicu.

Ugodno će Vas iznenaditi činjenica, da je uz samu originalnu ploču u crkvi rukom napisan izvorni glagolski tekst i hrvatski pregovor pod natpisom: »Zvonimirova ploča u crkvi sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške«. Prijevod glasi: »† 1100. U ime oca i sina i svetoga duha. Ja, opat Drži, napisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u dane svoje svetoj Luciji. A tome su svjedoci (Premuda to mjesto drugčije čita) župan Desila Krbavski i župan u Luki Pribinega. Ovaj posla na otok Vitoslava, da koji to poreče neka ga prokune Bog i blažena Bogorodica i četiri evangjelisti i sveta Lucija. Amen. Da koji ovdje žive, moli za nje Boga. Ja opat Dobrovit zidah ovu crkvu s devetero svoje braće u dane kneza Kozmata, koji vladaše svom Krajinom. I bješe u te dane Mikula u Otočcu i u svetoj Luciji zajedno.«

Dešifriranjem i komentiranjem ove ploče bavili su se (a često medjusobno i polemizirali) prvi naši povjesnici i lingvisti (Kukuljević, Sabljar, Crnčić, Rački, Jagić, Milčetić, Bulić, Strohal), a od stranih Šafaržik.

Da se ne upuštamo u daleku prošlost, navesti ćemo samo što prof. Szabo nadovezuje na tekst baščanske ploče:

Jasno veli opat, da je zemlju dao hrvatski kralj Zvonimir, koji je tu darovnicu podao u prisustvu dvaju župana... A tko je onaj Kuzma, koja je to Krajina? Nije li taj Kuzma preteča, a možda i praotac krčkih knezova, kasnijih Frankopana? A znači li posljednji stavak, da je u to doba imala sveta Lucija istog opata, koji je bio i opat sv. Nikole u Otočcu? Pa koji je to sv. Nikola? Onaj u Otočcu u Lici sigurno nije; možda je to onaj sv. Nikola kod Omišlja uz onaj poluotok, a poluotok se i sada mjestimice zove takodjer otokom? I sijaset se drugih pitanja veže uz taj kameni dokumenat, pa neka to budućnost riješi! (»H. Pl.« str. 138.)

Na Krku se nižu — završava prof. Szabo svoju raspravu — važni spomenici kroz sva stoljeća, u kojima je hrvatski narod u teškoj, često očajnoj borbi za opstanak, za spas sebe i svoga jezika ostao konačno pobjednik onako, kako je po pričanju svetoga pisma maleni David smrskao velikoga Golijata.

Povijest nam potvrdjuje, da se izmedju svih brojnih otoka istočnog Jadrana radi svojih tijesnih veza s Primorjem nije ni jedan tako dugo opirao mletačkoj supremaciji kao otok Krk. (V. Jože Rus: Prometno-geografska dinamika Gornjega Jadrana s posebnim ozirom na Jadranska vrata in Trs, Zagreb, 1930.). U toj studiji, koja je izašla u Tkalčić-Gušićevom zborniku »Jadranske studije« povodom III. kongresa slavenskih geografa i etnografa, dokazao je — intra parentesin — rečeni ugledni slovenski učenjak Jože Rus, da su prometno-gospodarski interesi Trsta bili uvijek upućeni na zaledje, te da se 1797. god. raspala mletačka republika upravo radi antropo-geografske dinamike, što je omogućilo da se mletačke pruge dinarskog Jadrana udruže sa svojim zaledjem Hrvatskom i Slovenijom.

(Svršit će se).

KULTURNO-HISTORIJSKO ZNAČENJE OTOKA KRKA*

Baščanska ploča. — Podjela dialekata (Konac).

I dr. Ferdo Šišić u svojoj »Povijesti Hrvata« (Zagreb, 1925., str. 583. i Priručnik 135—138.) ističe, da je Baščanska ploča najstariji naš jezični spomenik i najpouzdanije svjedočanstvo, da je kralj Zvonimir faktički bio gospodar dalmatinskom Krčkom otoku. Taj spomenik »dokazuje jasno, da su ljubav hrvatskoga naroda za slovensku liturgiju i njegova otporna snaga bili jači od svih sinodalnih kanona: slovenski se jezik održao u crkvi u Hrvatskoj unatoč svim zabranama i najstrožim sankcijama živeći i dalje, u početku dabome kriomice i protiv volje zakonodavaca, no brzo na svijetlu danu pred očima latinskih biskupa i papinih legata«.

U 15. stoljeću počele su se medju Slovencima, a prije toga i medju Česima (to istražuje prof. S. Ivšić i njegov učenik prof. Vrana) javljati glagoljaške crkvene knjige i hrvatski duhovnici, koji su objavili službu Božju u crkveno-slavenskom jeziku. O tom piše dr. France Kidrič (Zgodovina slovenskega slovstva, izd. Matice Slovenske, 1929. I. str. 15.) slijedeće: »Bilo bi naopako radi toga misliti, da bi Slovenci tada imali na temelju glagolizma s Hrvatima istu narodnu literaturu. Radilo se o hrvatskim bjeguncima pred Turcima. Medju Slovencima ostao je taj glagolizam importirana sporadička pojava, koja je vrijedila za hrvatski kulturni život, ali koja na slovenski nije imala nikakvog utjecaja. Magister Jurij iz Brežica, koji si je zabilježio prema koncu 14. ili na početku 15. vijeka pod imenom hrvatskog alfabeta glagolsku abecedu, živio je u Toursu u Francuskoj, te je ostao uopće bez značenja za prilike medju Slovencima«.

Otok Krk značajan je i radi svojih dialektičkih osobina, te je tim privlačio i domaće (od Nemanića i I. Milčetića) i strane lingviste.

Diobom narječja Krka bavili su se Hrvat pok. prof. Ivan Milčetić, Čeh J. Vajs (Prag), Nijemac Meyer (iz Münchena) i u najnovije doba Poljak dr. Mieczyslaw Malecki, docent Jagiellonjskog sveučilišta u Krakovu i tajnik novoosnovanog Slavenskog društva, koje nastavlja lijepe slavenofilske tradicije Poljaka i njihova duhovnog središta Krakowa, gdje je izlazio u redakciji kulturnog povjesnika dra Feliksa Koneecznog odlično uredjivani mjesečnik »Świat Slowianjski«.

U poljskoj lingvističkoj nauci Mieczyslaw Malecki jedan je od najodličnijih predstavnika, koji su svratili gotovo sav svoj naučni interes na proučavanje hrvatske dialektologije. Kao 14. svezak »Radova lingvističke komisije u Poljskoj akademiji nauka izašlo je djelo M. Maleckog »Cakawizm« (Krakow, 1929.). Ove je godine izdao svoje odlično djelo o hrvatskim i slovenskim narječjima Istre pod natpisom »Przeglond slowianjskich gwar Istrji« (1930. 160 str. sa 6 karti). Autor razlikuje 17 dialekata, koje reda u pet skupina. Sve su karte savjesno izradjene, te nas svojom akribijom potsjećaju na karte Frana Barbalića (»Groblje hrvatskog školstva u Istri«).

U ovom ćemo se članku osvrnuti na posljednje djelo M. Maleckog, koje se odnosi na dialektologiju otoka Krka, dok valja poslije opširno referirati o njegovim istarskim istraživanjima.

Dok je I. Milčetić (Čakavština Kvarnerskih otoka, Rad, 121 g. 1895.) iznio opću karakteristiku narječja Krka, Cresa, Lošinja, Silbe i Oliba ne nastojeći da temeljitije rastumači pojedine dialektičke skupine, dok je J. Vajs (u raspravi »Najstariji hrvatsko-glagolski brevijar«, Prag 1910.) izradio mapu narječja otoka Krka (sa 3 dial. skupine) s prinsipijelno ispravnom podjelom koja nažalost nije ni potpuna ni motivirana, dok K. Mayer (Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk, Leipzig, 1928.) razlikuje 15 narečja, dotle poljski filolog Mieczyslaw Malecki na temelju studija historijskog razvitka jezika razlikuje dvije principijelne grupe dialekata: 1. jugozapadna i 2. sjeveroistočna grupa. Dok Meyer sve izoglose analizira sa čisto deskriptivno-sinhroničnog stanovišta, Malecki ih proučava s historičkog stanovišta. Meyer raspravlja jednako o svim izofonama ne razlikujući preteżno starijih jezičnih pojava od novijih.

U odredjivanju dialektičkih granica postupao je Malecki ovako: Najprije je upoznao temeljito čitav gramatički sistem istraživanih narječja, a zatim je iscrpio sve moguće razlike, koje postoje medju njima. Autor daje prednost fonetičkim karakteristikama, kojih se istupanje odrazuje samo po sebi u drugim dijelovima gramatike. Te karakteristike (prije svega fonetičke) e zatim grupirao hronološki, pomoću čega dobivamo najbolji kriterij za podjelu karakteristika na važnije i manje važne. Za važnost jedne karakteristike govori i njezino proširenje: kad je neka promjena nastupila na malom području, ne trebamo ju uzimati uopće u obzir. Konačni stadij u provedbi dialektičke podjele uzeo je Malecki temeljiti prikaz opsega izoglosa i interpretaciju njihova tečaja. Za taj prikaz proučio je Malecki temeljito povijest zemljopis i etnografiju Krka.

Prva jugozapadna skupina predstavlja poprečni tip čakavskog narječja, druga pokazuje čitav niz individualnih karakteristika, različitih od goleme većine čakavskih narječja. Granica izmedju te dvije skupine ide uzduž puta Omišalj — Krk, ali na nekoliko kilometara prije grada Krka skreće na istok, da

* Iz: *Obzor*, LXXI/1930, 168, 2

obuhvati južni dio otoka, koji pripada prvoj grupi. Pogranične točke prve skupine jesu sa sjevera na jug ova mjesta: Njivice, Sv. Vid, Vrh, Lakmartin, Kornić, Aleksandrovo i Draga. Uzduž te linije idu izoglose, koje motiviraju podjelu dialekata Krka na dvije glavne skupine. Malecki opširno navodi izoglose, koje će svakako naše dialektologe veoma zanimati. Autor analizira akcenat, tempo i ritam rečenica u obje grupe.

Pučanstvo zapadnog dijela Krka — kako to rezultira iz lingvističkih, historijskih i etnografskih istraživanja — drugog je porijetla nego ostali stanovnici otoka; to pučanstvo je došlo na Krk nekoliko vijekova iza prvih slavenskih naseljenika. Za zapadni dio otoka karakterističan je velik broj malih naselja, koja nose patronimička imena, kojih nema u drugim dijelovima Krka, gdje postoje samo veća sela i gradići. Patronimički nazivi jesu ovi: Bogovići, Barušići, Kremenići, Ljutići, Milovčići, Oštrobradići, Radići, Žgombići, Milčetići Sabljići, Strilčići, Turčići, Vantačići, Zidarići, Linardići, Bajčići, Milohnići, Nenadići itd. dok su nepatronimički nazivi vrlo rijetki.

S osobitom je akribijom izradio dr. Malecki dvije tabele: prva od njih predstavlja rasprostranjenje 15 gramatičkih karakteristika, na kojima temelji svoju diobu dialekata na Krku u niz manjih ili većih skupina, izloženih u drugoj tabeli.

Iz druge tabele razabiramo, da se područje Krka sastoji od čitave hierarhije dialekata, koja stoji u većem ili manjem stepenu srodnosti.

Naučne rezultate svog istraživanja rekapitulira Malecki (na str. 578.) ovako: poslije pračakavske epohe razvile su s Krku dvije grupe dialekata (jugozapadna i sjeveroistočna), od kojih se prva spojila izrazito s ostatkom čakavskog područja, a druga se pak istakla snažnim lokalnim koloritom i podjelila se naskoro na dvije nešto različite dialektične variante (dobrinjski i omišaljsko-vrbnički dialekat). U 15., 16. i 17. vijeku u vezi s golemim iseljivanjem napose iz zapadnog dijela otoka (malarija!) došlo je tu pučanstvo (vjerojatno iz Hrvatskog primorja) t. zv. »vlasko«, koje reprezentiraju današnji čakavski dialekti s nekim štokavskim primjesama. Poslije dolaska na Krk ti došljaci počinju zajednički živjeti sa starijim pučanstvom i na taj način na onom mjestu, gdje se to pučanstvo sastajalo, stvarali su se prelazni dialekti. Na tom je pomješanom mjestu nestalo oštrine dotadašnjih dialektičkih granica. Autor na koncu ističe, da temu nije iscrpio, jer mu je glavni cilj bio da istakne klasifikaciju tih dialekata i da ocrta principijelne okvire za buduća detaljna proučavanja.

Vrijdnost veoma informativne i solidne studije povećava instruktivna mapa otoka Krka s naznakom svih naselja i s preglednom legendom.

Ivan Esih

•••●••

PRED KRALJEVSKOM PLOČOM U BAŠKI *

Povodom prijedloga da se Baščanska ploča prenese u Zagreb

Da, otok Krk je riznica raznih, a osobito hrvatskih glagoljskih spomenika. Rečeno je već više puta, da je neiscrpiva riznica, ali ja kažem, da se već počela iscrpljivati! Dobro je bilo, dok su otok Krk posjećivali ljubitelji znanosti, ali sada su ga često počeli da posjećuju ljubitelji novca. Prvi su barem u naučne svrhe počeli raznositi s otoka kulturno-historijske spomenike, pa se uvijek znalo kamo su dospjeli i kako su nauci i narodnom ponosu poslužili, ali otkad su u posljednje vrijeme stali obilaziti otokom razni putnici kruhoborci, s otoka nestaju rukopisi, knjige, umjetnine i druge starine te svršavaju bogzna gdje. I tako se ta naša riznica iz dana u dan prazni; a otok je postao interesantan teren za taj čudan eksport, po kojem će otok doskora izgubiti najinteresantniju karakteristiku svoje fizionomije, a to su vidljivi objekti njegove lijepe narodne glagoljaške tradicije, koju smo dosad ljubomorno čuvali i s njom se ponosili.

Evo u najnovije vrijeme čujem, da se radi na prodaji znamenitih vrbanskih brevijara. Nedavno je službenim putem poslao kotarski sud u Krku onih 12 starih glagoljskih notarskih knjiga, što su se kod njega čuvale, i to zemaljskom sudu u Splitu. Pa što će splitskom sudu te knjige? Zašto su uopće trebale da odu iz svoje sredine? Kad bi već nekamo morale da idu, onda bi im jedino mjesto bilo u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu, pa upozoravam njezino predsjedništvo, da zatraži od sudskih vlasti, neka joj se dotične glagoljske notarske knjige predadu, jer u Splitu su one istraživačima glagoljaške starine prilično nepristupačne.

Napokon dolazi na red i slavna Baščanska ploča, svakako najveći ponos nas otočana. Naši su je stari kroz vijekove očuvali i od neznanja i od tudjinstva, a danas kad joj ne prijeti ni neznanje ni tudjinstvo, danas zar da pustimo da ode iz naše drage crkvice sv. Lucije taj kamen, koji je ondje, najsigurnije, proveo preko osam stoljeća! Mi otočani moramo se oprijeti odnošenju te dragocjene ploče već radi našega ponosa. Ta što je naš otok, što Baška bez Baščanske ploče! Pa kad bi nam se i zagarantiralo, da će ploča biti spremljena na sigurnom i doličnom mjestu, i kad bi nam se dokazalo, da je bolje da bude u Zagrebu nego u Jurandvoru kraj Baške, opet mi je ne bismo smjeli dati. Evo zašto!

Ploča je već danđanas na žalost u raspadljivom stanju. Ona prhne, pretvara se u prah Kad je dirneš prstom, ostane ti na prstu dijelak te dragocjene ploče u prahu. Pismo je već prilično nečitljivo poradi toga raspadanja. Pa što bi onda od te ploče ostalo, kad bi je primile teške radničke ruke, da je snime s njezina sjedišta i da je omotaju, da je otpreme na parobrod u Bašku, od parobroda na vlak u Sušaku, pa vlakom u Zagreb, pa u muzej i t. d.! Ploča bi se tako totalno ruinirala, i ona više ne bi u naučne svrhe mogla nikako da posluži. U naučne svrhe mnogo bolje može da posluži odljevak u gipsu, koji je, kako je rečeno, vrlo dobro uspio i koji je kako je onda, kad je još ploča bilo mnogo čitljivija nego je danas. Čemu da se onda ploča prenosi u Zagreb? Zar da u svetu Luciju dodje odljevak? Pa onda bi istom učenjaci morali da dolaze u Bašku, da čitaju odljevak, jer original, koji bi se nalazio u Zagrebu, bio bi apsolutno nečitljiv.

Nego nešto drugo je prijeko potrebno, da se spasi Baščanska ploča. Ona treba da se spasi od daljnjeg raspadanja nekim drugim lijekom, a ne prenosom u Zagreb. Taj lijek

* Iz: *Obzor*, LXXIII/1932, 184, 2

morali bi da nam kažu drugi stručnjaci, a ne filolozi. Stoga molimo, neka čim prije Baščansku ploču posjeti prirodoslovac, stručnjak u kamenju, i neka nam kaže pravo, koji je razlog da se kamen ondje u onoj kapelici, prislonjen uza zid, raspada, dok je prije, dok je ležao na crkvenom podu i dok se po njem gazilo, izdržao zdrav toliki niz godina. To stavljamo na srce Jugoslavenskoj akademiji! Pa ako se konstatira, da je raspadanju uzrok vlaga ili koja druga okolnost, onda ćemo taj uzrok odstraniti i ploča će ostati i dalje očuvana u crkvi svete Lucije barem ovakva, kakva je danas.

Jest, kucnuo je zadnji čas, da se ponos naš, Baščanska ploča spasi. Ali prenosom u Zagreb ona bi se baš upropastila, nego je potrebno da ostane u crkvi svete Lucije, ali da se zgodno ukloni štetnom utjecaju vlage i vremena.

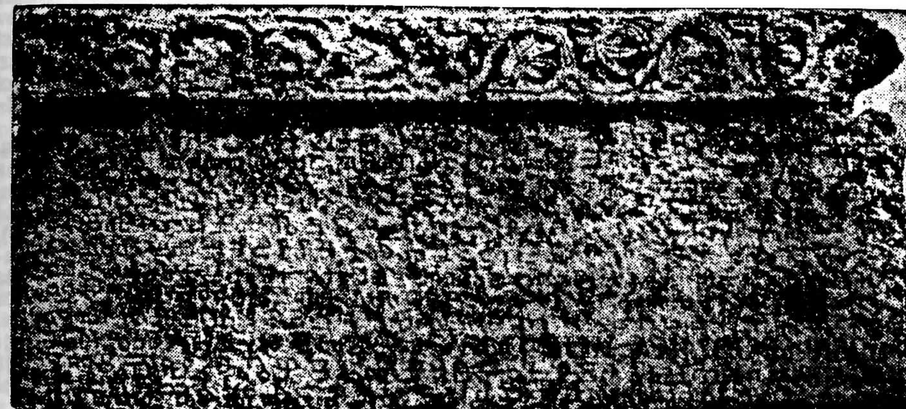
Rečeno je, da je crkva svete Lucije narodno svetište. Jest! Ali ona je sva u prilično slabom stanju. Zidovi propadaju, možda i zato, što je crkva uvijek zatvorena. Crkvu treba popraviti i privesti je bogoslužju, da se uz nju i dalje čuva narodna tradicija hodočašćenja, bacanja hlpeba s njezina zvonika na dan svete Lucije i t. d. Ako se iz bilo kojih razloga ne će privesti bogoslužbenoj svrsi, onda što nam drugo preostaje, nego da se od crkve napravi pravo narodno svetište, t. j. muzej otoka Krka. U nj bi se spremili svi narodni historijski spomenici, osobito oni od kamena, a i drugi, da se ne gube po otoku i ne odnose u bescjenje s otoka.

Prof. Vj. Štefanić

KRALJEVSKA PLOČA U BAŠKI

ČUVENI GLAGOLSKI SPOMENIK SELI U ZAGREB

Nikola ZEC

Baščanska ploča — najstariji hrvatski glagolski natpis. U njemu je urezano Zvonimirovo ime sa naslovom kralj hrvatski.

Udaljeno dva i po kilometra od Baške, najudobnijeg kupališta na otoku Krku, smjestilo se pitomo selo Jurandvor. Selo je došlo na glas po starinama koje su tamo nadjene, a naročito zbog tako zvane »Baščanske ploče« koja se čuva u drevnoj crkvici sv. Lucije.

Malo ima ovako neznatnih mjestanca koja privlače toliko znatiželjnika i učenog svijeta, kao Jurandvor. I malo ima spomenika iz naše prošlosti o kojima se toliko pisalo, kao o crkvici sv. Lucije i njenoj ploči. Krupna imena, kao što su Kukuljević, Šafarik, Mesić, Crnčić, Rački, Lubić, Klaić, Jagić, Strohal, Šišić i druga vezana su o ovaj spomenik od goleme kulturno-historijske važnosti, a koji još ni danas nije definitivno proučen.

»Baščanska ploča« nije jedini spomenik crkvice sv. Lucije. U njoj ima više uzidanih relijefa i uklesanih natpisa iz raznih vremena, pače i jedan rimski spomenik. Koječega je i nestalo. Odnesena je i skupocjena slika sa glavnog oltara, a prikazivala je u više »postaja« život sv. Lucije. Slika potječe iz XI ili XII vijeka. Kako je bila ponešto oštećena, dao je pokojni biskup Mahnić da se reparira u Beču. A kad su iza rata Talijani okupirali otok Krk, sliku su iz Beča povukli i kao svoju stvar spremili u... muzej u Trstu. Sva dosadašnja nastojanja da se slika povrati, ostadoše bez uspjeha. Da li se pak još što krije pod ruševinama samostana ili ispod crkvenih ploča, moglo bi se doznati jedino sistematskim iskopavanjem.

Od svih spomenika što se ovdje nalaze, ili se nalazili ranije, najznačajniji je ipak kamena ploča sa uklesanim glagolskim natpisom. Ploča je nadjena u samoj crkvi na tlu, ali je prvobitno bila uzidana (vjerovatno nad ulazom). Mjestimice je oštećena, i to uslijed vatre koju su na njoj ložili seljaci. Ploča je 194 cm dugačka i 73 cm široka. Prvi je na nju upozorio Ivan Kukuljević, a krčki biskup Vitezić dao je zatim smjestiti u pobočnu kapelicu. Danas se čuva pod staklom. Uz nju je knjiga sa potpisima hiljada osoba koje su je pregledale.

Tekst ploče pisan je glagolskim slovima i staroslovenskim jezikom. U današnjem jeziku i latinicom glasi ovako: »† 1100. U ime oca i sina i svetoga duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje vrijeme svetoj Luciji. I svjedoci su mi župan Desila Krbavski (i) župan u Luki Prbnebga. Ovaj posla Vitoslava na otok, da: ko to poreče, da ga pro-

kune Bog i Bogorodica i četiri evandje-
lista i sveta Lucija, amin, (i) da ko ov-
dje živi, moli Boga za njih. Ja opat Do-
brovit sazidah ovu crkvu sa svojom bra-
ćom s devetoricom u vrijeme kneza Ku-
zme koji obladaše cijelom krajinom. I
bješe u te dane Mikula u Otočcu sa sve-
tom Lucijom ujedno«.

Tekst se sastoji iz dva, po sadržaju
različita dijela. Prvi dio potječe od opa-
ta Držihe i odnosi se na kralja Dmitra
Zvonimira, koji je »v dni svoje« daro-
vao sv. Luciji ledinu (neobradjeno zem-
ljište); pritom se navode kao svjedoci
županí Desila i Prbnebga, a ko bi to po-
rekao, neka bude proklet! — U drugom
dijelu tvrdi opat Dobrovit kako je sa
devetero kaludjerske braće sazidao cr-
kvu u vrijeme kneza Kuzme. Natpis za-
vršava konstatacijom da je u to vrije-
me bio Mikula u Otočcu sa sv. Lucijom
»v edino«. Valjda se tu misli na mana-
stir sv. Nikole, koji je sa sv. Lucijom bio
pod istim opatom. Onaj prvi dio nat-
pisa odnosi se dakle na doba vladanja
kralja Zvonimira (1076—1089), dok je
drugi nastao nešto kasnije, kada je bila
dogradjena crkva. Ali tada je cijeli nat-
pis uklesan u ploču. Godina se ne da
precizno ustanoviti, jer iza glagolskog
slova č koje znači 1000, i r koje znači
100, ima na istrtom prostoru mjesta za
još jedno slovo, koje bi moglo imati vri-
jednost desetice ili jedinice. Zato natpis
neće biti izradjen tačno 1100 godine, ka-
ko se opećnito uzima, nego koju godinu
kasnije. No to može da bude u razma-
ku od najviše dva deecnija. O knezu Ku-
zmi, koji se na ploči spominje, historija
ništa ne zna. Isto su tako nepoznati De-
sila, Vitoslav i Prbnebga, a i prije spo-
menuto objašnjenje, po kojemu bi Mi-
kula bio istovjetan sa samostanom sv.
Nikole, samo je kombinacija.

Glagolica, kojom je ispisana ploča,
pokazuje tip poluoblih poluuglatih slo-
va. Ali tu dolazi i nekoliko znakova, ko-
jih nema u drugim glagolskim spome-
nicima. Zato je čitanje skopčano sa te-
škoćama. Šafarik je pače mislio da je
cio natpis neka vrsta kriptografije. Ja-
gić naprotiv tvrdi da se ta nepoznata
slova upotrebljavala u ranije doba gla-

golice, ali da su druga svjedočantva njihove eksistencije propala.

Bašćanska ploča je najstariji datirani glagolski spomenik na kamenu. Nastao je u teško doba, kada je Rim nemilosrdno tjerao iz crkve glagolicu, pa nam može poslužiti kao dokaz kako je ovo narodno pismo bilo uhvatilo dubok korijen na otoku Krku. U tom spomeniku nalazimo i važan dokumenat za povijest narodnih vladara, jer se u njemu po prvi put susreće domaći naziv »kralj hrvatski«, kao i njegovo ime Zvonimir (na ploči: Zvnimir). U latinski pisanim ispravama naziva se: Suinimir. Sadržaj natpisa dokazuje napokon i to, da se otok Krk nalazio u sklopu Zvonimirove države.

Mnogo je vjekova prošlo od onda. Zvonimirova je ledina prekopana i na njoj danas raste povrće i vinova loza. Od nekadašnjeg samostana vide se još samo ruševine, a crkvica sv. Lucije stoji i danas te pored brojnih uspomena čuva i natpis pobožnoga fratra glagoljaša kao neoborivi dokaz naše sredovječne kulture i poiltičke samostalnosti. A malo selo Jurandvor s pijetetom spominje dobroga kralja Zvonimira i kao svetinju pazi ploču na kojoj stoji uklesano njegovo ime.

*

I sad će Zvonimirova ploča biti maknuta sa svoga mjesta da se prenese na sigurnije. Jugoslovenska akademija u sporazumu sa krčkim biskupom drom. Srebrenićem i kaptolom riješila je da se ploča prenese u Zagreb gdje će biti čuvana i dalje proučavana. Ova odluka uslijedila je s obzirom na postojeće zakonske propise po kojima se osobito važni historijski spomenici moraju pohranjivati u muzeje, kao i zbog toga, što se ploča nalazi na samoj državnoj granici. Zato je izradjena vjerna kopija pa će ista biti postavljena na mjestu gdje se sada nalazi original. Originalna ploča, makar da će se nalaziti u Zagrebu, ostat će i nadalje svojina krčke biskupije. Kraj svega toga, žitelji Jurandvora i Baške teško se rastaju sa rijetkim spomenikom, koji je nikao u njihovoj sredini i sa kojim se toliko ponose.

N. Z.

* * *

OKO PRENOSA ZVONIMIROVE PLOČE IŻ BAŠKE

*Fantastične verzije neobavještene publike — Potreban je oprez**

Baška, 3 augusta. Znameniti glagolski spomenik iz vremena kralja Zvonimira, tako zvana »Bašćanska ploča«, imala bi se u sporazumu izmedju Jugoslovenske akademije i krčke biskupije prenijeti u Zagreb i pohraniti u muzej. U crkvici sv. Lucije u Jurandvoru, gdje se danas nalazi ovaj čuveni historijski spomenik, bit će postavljena dobro izradjena kopija. Ploča sa kopijom teška je 850 kg i već je dopremljena u Bašku. Pakovana čeka u crkvici sv. Lucije da se izmijeni sa originalom, koji će se zatim otpremiti u Zagreb.

Ovim povodom nastala je u Baški i okolini velika uznemirenost. Prepričavaju se svakojake fantastične stvari, i to s razloga, jer publika je apsolutno neobaviještena o čemu se radi. Kolaju verzije da je spomenik dobro unovčen, da će biti krišom odnesen i prevezen u Rim i još koješta. Krivnja se svaljuje na kler i biskupa Srebrenića. Ali sve to još ne bi imalo naročito značenje, da se ostalo kod samih fantastičnih priča. Medjutim ti fantastični glasovi doveli su do nečega, što nuka na osobiti oprez. Ne iznoseći ovdje sve što bi u toj stvari moglo da se desi i što bi neupućeni svijet mogao da učini, napomenut ćemo samo toliko, da seljaci u Jurandvoru danju i noću drže stražu pred stražom, da je ko ne odnese.

Zabrinuti za sudbinu jednoga neobično važnog spomenika, posjetili smo načelnika g. Dujmovića da nas obavijesti. Iz njegove izjave razabrali smo da on nije bio obavješten o prenosu ploče, nego je za to doznao od župnog ureda, kojemu je dostavljena odluka i kopija ploče. Nadalje izjavio je g. Dujmović, da se ovako krupna stvar nije smjela riješiti, a da o tome ne budu uz crkvene vlasti obaviještene i upravne, prvenstveno općina i srez. On je lično protivan da se ploča otprema iz Baške.

O vlasništvu ploče mogli smo saznati dvije verzije. Po jednoj, krčki je biskup opat sv. Lucje i kao takav može sa pločom disponirati. Po drugoj, a to je mišljenje pučanstva, pobočna kapelica u kojoj je smještena ploča, privatno je vlasništvo. Tvrdi se da je tu kapelicu nadozidala jedna domaća porodica u novije doba.

Stajalo bi ovako ili onako, sa pločom je nešto trebalo poduzeti da se bolje zaštiti. Uslijed nanosa, teren oko crkve je porasao i crkveni su zidovi vlažni. Od vlage trpi i ploča, koja se polako troši. Osim toga nije ni dobro zaštićena, makar da je pričvršćena uza zid i natkrivena staklom. Da se bolje osigura, bila su dva načina: ili da se u samoj crkvi, ali na drugom mjestu, čvršće okuje i osim stakla metne i gvozdeni poklopac, — ili da se smjesti u muzej. Odlučeno je ovo posljednje. Nije potrebno dokazivati da domaćem pučanstvu to nije milo. Ali ako viši nacijonalni interesi traže da se spomenik ukloni sa granice, lokalni patriotizam žrtvovat će se i bez obzira na zakonske propise. Ali teško, vrlo teško rastaju se otočani sa Zvonimirovom pločom. Ovdje se pače tvrdi, da je prigodom mirovnih pregovora ploča igrala presudnu ulogu i da se njoj ima pripisati što otok Krk danas pripada Jugoslaviji.

Jedno samo stoji. Domaće crkvene vlasti, koje su vodile pregovore i prve znale za prenos ploče, trebale su bezuvjetno uputiti narod u pravo stanje stvari. Tako bi otpale trzavice i fantastične priče, koje, kako rekosmo, nukaju na oprez.

* Iz: *Novosti*, XXVIII/1934, 213, 12

* * *

Baščanska ploča *

U crkvici sv. Lucije u selu Jurandvoru kod Baške na Krku je čuvena »Baščanska ploča«, i sad je riješeno da se na njeno mjesto stavi njena kopija, a original da se prenese, zbog toga što je važno da se ona kao nacionalna kulturno-istorijska znamenitost vidi, iz zabitne crkvice sa Krka u Zagreb, Jugoslovenskoj akademiji na čuvanje. Kako je poznato, ploča je najstariji natpis glagolicom u kamenu iz 1100 godine, ispisana najstarijim tipom glagolice, staroslovenskim jezikom, a na njoj se govori o nekoj darovštini kralja Zvonimira kad je posjetio Krk.

* Iz: *Novo doba*, XVII/1934, 183, 4

* * *

Atrakcija arheološko-historijskoga muzeja *

PROŠLOST I VAŽNOST ARHEOLOŠKO-HISTORIJSKOG MUZEJA U ZAGREBU. — NEDOSTATAK SREDSTAVA ZA KOPANJA NA TERENU. — DVIJE KAMENE KOPIJE »BAŠĆANSKE PLOČE« U MUZEJSKOM PODRUMU. — MUZEJ OTVARA SPECIJALNE IZLOŽBE POJEDINIH ZATVORENIH ZBIRKI.

Zagreb, 8. VIII. U našoj široj javnosti slabo je poznat rad Arheološko-historijskoga muzeja u palači Jugoslavenske akademije znanosti na Zrinjevcu. Mi, eto, u svojoj sredini imademo veoma interesantnu, važnu i vrijednu zbirku, koja je po svojim objektima vrlo poznata u inozemstvu, te je već dugi niz godina posjećuju strani učenjaci istražujući na licu mjesta originale.

Arheološko-historijski muzej posebni je odio Hrvatskog narodnog muzeja, koji je osnovan još početkom XIX. vijeka privatnom inicijativom naših patriota.

Osnutak pada u godinu 1846. kad je za ovaj Narodni muzej bila kupljena vlastita palača i veće količine starih novaca. Najprije su ga izdržavali pojedinci naši patriote, a g. 1861. prihvatio je Hrvatski sabor pravila po kojima ovaj muzej postaje zemaljski zavod. Pravila su sankcionirana tek g. 1866. Onda je muzejem upravljala Jugoslavenska akademija. Godine 1878. novim muzejskim zakonom izdvaja se ovaj muzej iz Akademije i postaje posebni zavod, odio Hrvatskog narodnog muzeja, koji tada ima 4 samostalna odjela. Sadašnje muzejsko uređenje na ove odjele potječe od zakona iz g. 1918., a kako je poznato pred Narodnom skupštinom je prijedlog novoga Zakona o muzejima, koji će unijeti neke administrativne promjene u upravu naših muzeja.

Naš Arheološko-historijski muzej svoje je radove publicirao u organu »Društva za povijest i starine južnih Slavena«. Osim toga su neka istraživanja objelodanjivana u »Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva«, a sada ih objelodanjuje muzej u publikacijama Akademije i u publikacijama Internacionalne unije akademija u Bruxellesu.

Nedostatak novčanih sredstava, kako ovdje tako i u svim našim naučnim ustanovama, sprječava veća istraživanja i publiciranja dobivenih rezultata. S muzejem surađuje i zagrebačko »Numizmatičko društvo«.

Naši krajevi su zahvalan teren za arheološka istraživanja, ovdje postoji velika mogućnost prikupljanja starina, ali za to bi bilo potrebito dolično dotirati muzej, koji će obaviti potrebita iskapanja. I u nedostatku materijalnih sredstava sadašnji direktor muzeja sveuč. prof. dr. Viktor Hoffiler, dekan filozofskoga fakulteta, svojski nastoji sabrati materijal i za postepeno izgrađivanje i kompletiranje zbirka, a i za svoj epohalni opus »Corpus Vasorum« te za kritičku arheološku kartu našega područja. Muzej obrađuje materijal iskopina iz pojedinih starih naselja.

Muzej ima, što je malo poznato, dvije kamene kopije »Baščanske ploče«, najstarijeg hrvatskog glagolskog natpisa iz konca XI. stoljeća u kojemu je spomenuto ime »Zvonimir, kralj hrvatski«. Ali te ploče su u podrumu, premda bi mogle zamijeniti koji drugi za našu povijest manje važan objekt iz muzejskog lapidarija.

Znamenita je zagrebačka egipatska

* Iz: *Hrvatska Straža*, VI/1934, 180, 3

zbirka, ali samo po jednom objektu. To je famozna »zagrebačka mumija« sa ovojima na kojima je nađeno etruščansko pismo, najveći literarni spomenik tim pismom i tim jezikom, koji ni do sada nije odgonetnut, premda je bio predmetom studija mnogih historičara, lingvista i etruskologa. Ovoj su od neprocjenjive vrijednosti, muzejski unikum. Vrijedna je i lijepa rimska zbirka te zbirka oružja, a naročito bogata je i dobro kompletirana numizmatička zbirka. Ima posebna vitrina sa raznim predmetima iz posjeda bana Jelačića. Vrijedna je i staro-grčka zbirka a uređuju i prehistorijsku zbirku. U muzeju ima ukupno oko 200.000 predmeta. Pod vodstvom muzeja vrše se i sada, prema raspoloživim sredstvima, manja iskapanja.

Uz svu svoju važnost, interesantnost i vrijednost u široj javnosti muzej je malo poznat. Posjećuje ga godišnje, veli statistika, oko 7.000 osoba što je za Zagreb, kao naš kulturni centar, vrlo malo.

Muzej trpi i od nestašice potrebitih prostorija. U ovim prostorijama muzej je već preko 50 godina. Neke su zbirke od onda peterostruke i deseterostruke. Tako su zatvoreni u skladištima mnogi važni i vrijedni predmeti koje publika ne može vidjeti.

U zadnje vrijeme svi zagrebački muzeji počeli su zajedničku akciju kako bi se povećala atraktivnost njihovih zbirka. Tako je i uprava Arheološkoga muzeja na Zrinjevcu odlučila prirediti specijalne izložbe pojedinih zbirki predmeta, koje inače nisu izložene, tako da će se ti predmeti ipak moći vidjeti.

Ovakvih će izložbi priredivati godišnje više, a ove godine mogla se je prirediti samo jedna. Ta je izložba bila otvorena ovih dana, a ostaje otvorena do 20. kolovoza. Izloženi su neki važniji skupni nalazi iz novijega vremena. Tako su izloženi nalaz srebrnoga novca srebrnih predmeta iz početka vladanja cara Augusta (zakopano za vrijeme velikog panonskog ustanka) iz Ličkog Ribnika, zatim veliki nalaz (64 kg) teškog italskog bronzanog novca iz Gračaca, nalaz vrlo zanimljivog srebrnog nakita iz vremena oko godine 550. poslije Krista iz Čadavice, nalaz srebrnih banovaca iz Ruda kod Samobora, nalaz srebrnih banovaca iz Prijedora, nalaz srebrnog novca raznih država iz 16. i 17. vijeka iz Priboja, nalaz srebrnog dubrovačkog novca iz Korduševaca te nalaz krasnih predmeta iz kasnorimskih grobova kod Daija. Posebno treba spomenuti izloženo rimsko staklo. Arheološki muzej imade vrlo lijepu zbirku rimskoga stakla od kojega je obično izložen samo vrlo malen dio. Sada je uprava izložila vrlo velik broj rimskih staklenih posuda raznoga oblika i izradbe, tako da se može proučavati ukus rimskih tvorničara.

Izložba je u atriju palače Jugoslavenske akademije na Zrinjskom trgu broj 11, otvorena je do uključivo 20. kolovoza svaki dan od 9 do 13, obična ulaznina u arheološki muzej prigodom te izložbe nije povišena.

* * *

„Kraljevska ploča" iz Baške seli u Zagreb*

NAJSTARIJI HRVATSKI GLAGOLSKI NATPIS IZ KONCA XI. STOLJEĆA. — PRVI DOKUMENAT S NAZIVOM »KRALJ HRVATSKI«. — PLOČA ĆE BITI IZLOŽENA NA POČASNOM MJESTU U AKADEMIJI

Zagreb, 14. VIII. Možemo već javiti da će Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti **kroz najkraće vrijeme prenijeti iz Baške u Zagreb znamenitu »Kraljevsku ploču«, najstariji hrvatski glagolski natpis iz konca XI. stoljeća, koji je ujedno važan dokumenat za povijest hrvatskih narodnih vladara, jer u njemu prvi put susrećemo domaći naziv »kralj hrvatski« kao i njegovo ime: Zvonimir.**

U Zagrebu će »Baščanska ploča« biti postavljena u palači Akademije na Zrinjevcu na počasno mjesto, gdje ostaje u pohrani i na čuvanju.

»Baščanska ploča« je duga 194, a široka 73 cm. Prvi je na nju upozorio Ivan Kukuljević, a njezinim proučavanjem bavili su se osim Kukuljevića još Šafarik, Mesić, Crnčić, Rački, Ljubić, Klaić, Jagić, L. Marun, Štrohal, Šišić i drugi historičari.

Povodom nekih novinskih vijesti o prenošenju »Kraljevske ploče« iz Baške došlo je do glasina o njezinoj prodaji pa i o tome, da će biti otpremljena u inozemstvo. Tim povodom dala nam je danas Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu ovo saopćenje o prenosu »kraljevske ploče« iz Baške u Zagreb:

»Između gospodina dra Josipa Srebrnića, krčkoga biskupa i opata svete Lucije na Krku kao vlasnika t. zv. baščanske ploče, i Jugoslavenske akademije u Zagrebu učinjen je sporazum, po kome će Jugoslavenska akademija spomenutu ploču, koja na svome sadašnjemu nepovoljnom mjestu u crkvi svete Lucije u Jurandvoru po sudu stručnjaka sve više propada, preuzeti u svoju pohranu, da taj mnogostruki dokumenat naše prošlosti, postavivši ga na počasno mjesto, čuva za najdalja naša pokoljenja.

Taj prijenos zahtijevaju naučni, opći narodni i državni interesi. Potpuno značenje toga spomenika prikazala je svijetu upravo Jugoslavenska akademija, jer ga je njezin predsjednik dr Franjo Rački prvi s uspjehom pročitao i svijetu objelodanio godine 1875. u sedmoj knjizi »Starina« Jugoslavenske akademije, pa je prema tome i najopravdanije, da Akademija i čuva taj spomenik. Glasovi o prodaji ili o odlasku toga spomenika iz naše države posve su bez temelja. Patriotski čin gospodina biskupa Srebrnića, koji je pristao na prijenos rečene ploče, koja tim prenosom ne mijenja svoga vlasnika, omogućio je samo ono, što je dosad bila opća želja svih onih, koji pravo shvaćaju naše naučne i narodne interese, koji moraju biti jači od lokalnih. Šteta je, što se takav prenos nije mogao već prije izvršiti. Već godine 1897. piše »Starohrvatska prosvjeta« (arheolog fra L. Marun) na strani 8.: »Veoma je žaliti, da ovaj

* Iz: *Hrvatska Straža*, VI/1934, 185, 3

dragocjeni spomenik danomice propada, da od dobe, od kad ga je dr Rački objelodanio, do danas, uslijed propadanja znatno je postradao tako, da i najvažnija riječ u natpisu »Zvonimir« mnogo je pretrpila,

pa je sveta dužnost, da se daljno propadanje, u koliko se moglo, prepriječi, a to, ako se na zgodnije mjesto iz crkve svete Lucije prenese.«

Što se tako i pored želje drugih stručnjaka, na pr. prof. Brunšmida, direktora arheološkog muzeja u Zagrebu, u kojem se čuva Rendićev sadreni otisak spomenute ploče, nije učinilo, to je zato, što je bila pogibao, da bi taj spomenik, ako bi se prenosio sa svoga sadašnjega mjesta, koje se nalazilo u nekadašnjoj austrijskoj pokrajini Istri, mogao dospjeti u koji muzej, kamo pravi poklonici te naše starine nijesu željeli da dođe. Potrebu prijenosa shvatila je i odobrila i naša državna vlast. (Iz pisarnice Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu broj 872. od 14. kolovoza god. 1934.).«

Kako saznajemo na mjestu, gdje je do sada stajala »Kraljevska ploča« u crkvici sv. Lucije u Jurandvoru, bit će postavljena vjerna kopija ove ploče, koja je do sada bila u podrumu Arheološko-historijskoga muzeja u Zagrebu.

—

* * *

Bašćanska se ploča prenosi u Zagreb*

Saoćenje Jugoslavenske Akademije o prenosu bašćanske ploče

Zagreb, 16. VIII. Između g. dra Josipa Srebrnića, krčkoga biskupa i opata svete Lucije na Krku kao vlasnika t. zv. baščanske ploče, i Jugoslavenske akademije u Zagrebu učinjen je sporazum, po kome će Jugoslavenska akademija spomenutu ploču, koja na svome sadašnjemu nepovoljnom mjestu u crkvici svete Lucije u Jurandvoru po sudu stručnjaka sve više propada, preuzeti u svoju pohranu, da taj mnogostruki dokumenat naše prošlosti postavivši ga na počasnu mjestu čuva za najdalja naša pokoljenja.

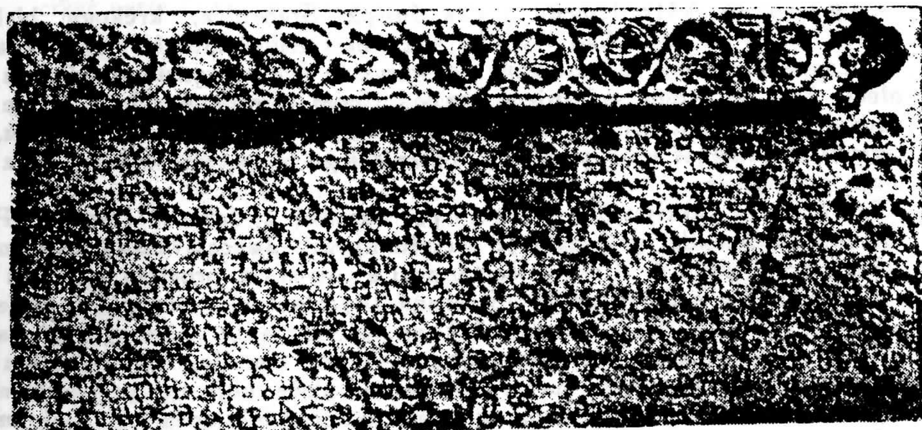
Taj prijenos zahtijevaju naučni, opći narodni i državni interesi. Potpuno značenje toga spomenika prikazala je svijetu upravo Jugoslavenska akademija, jer ga je njezin pretsjednik dr. Franjo Rački prvi s uspjehom pročitao i svijetu objelodanio godine 1875 u sedmoj knjizi »Starina« Jugoslavenske akademije, pa je prema tome i najopravdanije, da Akademija i čuva taj spomenik. Glasovi o prodaji ili o odlasku toga spomenika iz naše države posve su bez temelja. Patriotski čin g. biskupa Srebrnića, koji je pristao na prenos rečene ploče, koja tim prenosom ne mijenja svoga vlasnika, omogućio je samo ono, što je dosad bila opća želja svih onih, koji pravo shvaćaju naše naučne i narodne interese, koji moraju biti jači od lokalnih. Šteta je, što se takav prenos nije mogao već prije izvršiti. Već godine 1897 piše »Starohrvatska prosvjeta« (arheolog fra L. Marun) na strani 22 »Veoma je žaliti, da ovaj dragocjeni spomenik danomice propada i da od dobe, od kad ga je dr. Rački objelodanio, do danas, uslijed propadanja znatno je postradao tako da i najvažnija riječ u natpisu »Zvonimir« mnogo je pretrpila, p a j e s v e t a d u ž n o s t, d a s e d a l n j e p r o p a d a n j e, u k o l i k o s e m o g l o, p r e p r i j e č i, a t o, a k o s e n a z g o d n i j e m j e s t o i z c r k v e s v e t e L u c i e p r e n e s e«. Što se tako i pored želje drugih stručnjaka, na pr. prof. Brunšmida, direktora arheološkog muzeja u Zagrebu, u kojem se čuva i Rendićev sadreni otisak spomenute ploče, nije učinilo, to je za to, što je bila pogibao, da bi taj spomenik, ako bi se prenosio sa svoga sadašnjega mjesta, koje se nalazilo u nekadašnjoj austrijskoj pokrajini Istri, mogao dospjeti u koji muzej, kamo pravi poklonici te naše starine nisu željeli da dođe. Potrebu prenosa shvatila je i odobrila i naša državna vlast.

* Iz: *Narodne novine,* C/1934, 187, 3

Mora li se Bašćanska ploča prenijeti u Zagreb?*

KRK KRIJE U SEBI SIGURNO VELIKA MUZEJSKA BOGATSTVA I HISTORIJSKE DOKUMENTE

NE BI LI SE NA KRKU IZGRADIO MUZEJ STARINA ZA GORNJOJADRANSKE OTOKE?

Bašćanska ploča — najstariji hrvatski glagolski natpis. U njemu je urezano Zvonimirovo ime sa naslovom kralj hrvatski.

Posljednjih dana pisano je u novinama nekoliko članaka o glasovitoj ploči sa glagolskim napisom, što se čuva u crkvici sv. Lucije u Jurandvoru. Pitanje prenosa ove ploče, napose način, kojim se to imalo provesti, izazvao je veliko i razumljivo uznemirenje na otoku Krku, napose u Baški i Jurandvoru.

Pred mjesec dana stiglo je na župni ured u Baški iz Zagreba ogroman sanduk, težak oko 1000 kg i odmah se razglasilo medju narodom da je to kopija glasovite Zvonimirove ploče, koja će se spremiti u crkvici sv. Lucije, dok će se originalna ploča otpremiti u Zagreb.

Nitko nije znao, tko to šalje i po čijem ovlaštenju a o cijelom tom poslovanju nije bilo obaviješteno ni sresko načelstvo u Krku, a ni uprava općine Baška.

Već je ova nepromišljenost uzbudila pučanstvo općine Baška, a još je više pobudio nemir novinsko pisanje o nekim vlasnicima bašćanske ploče.

Kao narodni poslanik otoka Krka na vrijeme sam molio i upozoravao, da se ova stvar naprečac ne požuruje, jer bi lako mogla da izazove nežceljene i neugodne posljedice.

Upravo radi toga, što je čitava stvar nespretno započela, mora se unapred postupati najvećim taktom, da se ovo pitanje sretno i sporazumno riješi.

Jedno je stalno i izvan sumnje: ploča ne može da dulje ostane u onakovoj crkvici, kakova je ona danas. Ploča je odviše velika nacijonalna svetinja, a da bi se moglo mirno gledati, kako ona od godine u godinu propada.

Crkvica stoji na padini brijega. Njezini su zidovi prema sjeveru zasipani na metar sa zemljom, koju kiša donosi sa brijega. Možda to, a možda i još što drugo jest razlog, da je crkvica neprestano vlažna, a pogled na ploču u polumračnoj crkvici dosta je žalostan. Sama je ploča vlažna i mekana, i kad se dodirne, čini se da bi se mogla prstima drobiti.

Sa druge strane, narod općine Baška, a napose sela Jurandvor zavolio je tu starinu tako, da si ne može pretstaviti, da mu neko tu svetinju odnese.

Dovesti u sklad oba ova momenta nije tako lako. Pogotovo se neće ništa dobra postići silom. Treba tražiti pravedno i sporazumno riješenje.

Ovaj slučaj očito pokazuje, kako je živa potreba, da se na otoku Krku podigne muzej starina za gornjojadranske otoke.

Ti otoci ležali su u centru starodrevne kršćanske, a i pretkršćanske kulture kroz mnogo vijekova. Pod njihovom površinom mora da se nalazi ogromna množina starih spomenika raznih naroda, a i naših starohrvatskih. Ti su otoci napučeni od pradavnih vremena, na njima je bilo drevnih gradova i naseobina.

Sa malim troškom dala bi se na otoku Krku sagraditi ili otkupiti prikladna zgrada za muzej starina, sa malim troškom moglo bi se početi sa iskapanjem, koje bi nas sve bez sumnje iznenadilo.

Krk, Rab, Pag su pasivni krajevi. Ovim radnjama postiglo bi se dvoje: razjasnila bi se mnoga stranica naše drevne historije i pomoglo bi se tamošnjem narodu zaradom.

Tako bi se najlakše riješilo i pitanje bašćanske ploče, a otelo bi se propadanju i pokvarenju još mnogo toga, što leži na tim otocima nezbrinuto i neosigurano.

Ja molim naše znanstvene institucije, da se ovim pitanjem pozabave i da ga uzmu u svoje ruke, a uvjeren sam da će i kompetentni faktori a i mnogi pojedinci potpomoći to nastojanje.

Dr. Živko Petričić

* Iz: *Novosti*, XXVIII/1934, 225, 5

* * *

PRENOS BAŠĆANSKE PLOČE U ZAGREB*

Ovih dana će se prenijeti poznata Baščanska ploča, najstariji hrvatski pisani spomenik, iz Jurandvora na Krku u Zagreb, gdje će je Jugoslavenska akademija dostojno smjestiti.

Tako će taj najveći i najstariji hrvatski spomenik Istre biti od sada čuvan na počasnu mjestu Jugoslavenske akademije.

* Iz: *Istra*, VI/1934, 32, 5

»OBZOR« 17. VIII. 193

BAŠĆANSKA PLOČA*

OKO NJENOG PRENOSA U ZAGREB

Pobozni redovnici sv. Benedikta, kao nosioci kršćanske sredovječne kulture, dobili su od hrvatskoga kralja Zvonimira jedno zemljište (»ledinu«) na poklon. To zemljište nalazilo se na području bašćanske općine na otoku Krku, i to u drazi, nedaleko stare Baške koja se u davna vremena nalazila na brdu, gdje je današnja crkva sv. Ivana. Blizu je selo Jurandvor, koje je kasnije nastalo.

Samostanci sv. Benedikta sagradili su na zemljištu što im ga je darovao hrvatski kralj Zvonimir svoju crkvu koju su posvetili svetoj Luciji. Na crkvu su postavili za uspomenu jednu ploču u kojoj su uklesali staroslavenskim jezikom hrvatskoga tipa i to glagoljskim slovima, da je hrvatski kralj Zvonimir darovao svetoj Luciji zemljište, a opat Dobrovit da je sa devetoricom svoje braće redovnika sagradio crkvu. Ploča je postavljena oko godine 1100.

Postavili su je dakle benediktinci glagoljaši, koji su slavenskim jezikom obavljali službu Božju. Ploča je dakle kulturan spomenik prvoga reda, ali je isto tako i politički odnosno narodni spomenik, jer dokazuje, da je hrvatski kralj Zvonimir bio i kralj otoka Krka, što hoće naši narodni protivnici često da ospore, i da je kultura i bogoslužje na otoku imalo hrvatski karakter. Njezino značenje je negdje pred godinu dana izvrsno ocrtao urednik »Jutarnjeg lista« u članku, koji je vrlo mnogo odjeknuo, pod naslovom »Svjedočanstvo bašćanske ploče«.

Prolazili su vijekovi. Benediktanci sv. Lucije čuvali su uz svoj samostan i crkvu i ploču što su je bili postavili njihovi pretšasnici, a s time su čuvali i slavensku kulturu s glagoljskom pismenošću, koja svakako pretstavlja najnarodniju srž u hrvatskoj kulturnoj prošlosti i najtvrdju obranu od asimilatorske tudje kulturnopolitičke najezde. Negdje u 15. stoljeću nestalo je redovnika iz sv. Lucije. Ne zna se zapravo ni kako ni zašto. Razna su o tom mišljenja. I narod je u bašćanskim selima sačuvao ponešto tradicije o njihovu odlasku. Priča se da su samostanci morali napustiti samostan radi nekoga gadnog zločina što su ga počinili. Na odlasku da su uzeli iz crkve dragocjenosti sv. Lucije, medju ostalim i jedan koral. Ukrcali su se u ladju i otplovili. Kad su imali da zadju u »Vela vrata«, odakle su zadnji put vidjeli svoju crkvu sv. Lucije, oni da su ostali porugljivo pjevati:

Sveta Luce, češ kotal,
Va kom raste drag koral.

Nato da se naglo digla oluja koja je prevrnula brod, pa su se svi samostanci utopili.

Priprosti narod ima svoje mišljenje i vjerovanje, i njemu eto nije u dobroj uspomeni ostala opatija sv. Lucije. Možda zato što su mnogi bili koloni na zemlji opatije, a taj odnos lako urodi mržnjom.

Poslije odlaska benediktinskih redovnika doskora gubi otok Krk i svoje viševjekovne vladare Frankopane. Dolazi mletačka moć koja traje od 1480. do 1797. U to doba biva opatija sv. Lucije sa svima dobrima predavana od vlasti na upravljanje i uživanje pojedinim crkvenim ljudima, redom Mlečanima, koji su slabo ili nikako čuvali interese sv. Lucije. Malo po malo samostan je radi starosti i trošnosti porušen, a ostala je do danas samo crkva. Za vrijeme Austrije prestalo se davati opatiju na upravljanje i uživanje (komendu) raznim pojedincima, nego je opatija predana krčkom biskupu (god. 1817.) koji stoga i nosi još uvijek naslov: opat sv. Lucije u Baški.

Što je sve to vrijeme bilo s pločom koju su bili postavili benediktinski redovnici oko godine 1100., ne zna se točno, ali ona se eto ipak sačuvala čitava i gotovo posve čitljiva, te se na njoj može čitati za Zvonimira »kralj hrvatski«, što je najstariji sačuvani narodni naziv na našem jeziku. Čudo je da se sačuvala, jer za nju nije bilo interesa sve do pred nekih 80 godina. Ona je opet iskrsnula iz mraka zajedno s narodnom sviješću prošloga stoljeća. U potrazi za spomenicima narodne prošlosti došao je bio u Bašku naš učenjak Ivan Kukuljević, koga je bašćanski župnik i poznati narodnjak Petar Dorčić upozorio na ploču u sv. Luciji. Kukuljević je pokušao ploču pročitati, ali je nije mogao posve odgonetati. Zatim su odmah dolazili da čitaju ploču i drugi, a u prvom redu naš učenjak iz Dobrinja pop Ivan Črnčić i kanonik i učenjak Franjo Rački i drugi. Učenjaci su tokom druge polovice prošloga stoljeća nekoliko puta tekst ploče objelodanili i protumačili. Kipar I. Rendić je napravio za Jugosl. akademiju faksimil u gipsu. Na taj i sličan način ploča je stekla široku popularnost u učenom svijetu, postala je ponos čitavoga našeg naroda, a osobito Bašćana, jer se po ploči Baška i pročula po svijetu.

Krčki biskup Ivan Vitezić u brizi za očuvanje ploče, dao ju je god 1861. dignuti sa crkvenoga tla i postaviti na povišeno mjesto u pobočnoj kapeli. Da se bolje sačuva od dodira ljudskih ruku i od laganog raspadanja, biskup Antun Mahnić dao ju je zatvoriti u staklo. Medjutim čini se da su te mjere pospješile raspadanje ploče, osobito od vlage, pa su se od ploče počeli lomiti sitni komadići.

Svi kojima je ležala na srcu ta naša narodna svetinja bili su zabrinuti kako da se spasi od posvemašnjeg raspada. Pred par godina iskrsla je misao, da bi ploču trebalo staviti na drugo mjesto, gdje će biti bolje konservirana, i to u Zagrebu kao našem kulturnom središtu. Za to su se navodili razni razlozi, osobito nesigurnost ploče na državnoj periferiji, na granici drugoga »carstva«. Jugoslavenska akademija u Zagrebu kao naučna ustanova je već onda predložila krčkom biskupu kao opatu sv. Lucije u Baški, da se nadje načina za prenos ploče u Akademijinu palaču u Zagreb.

Na taj glas napisao sam u »Obzoru« g. 1932. članak u kojem sam iznio svoje mišljenje kao otočanin znajući, da je to mišljenje čitavoga naroda na otoku. Posljednji dogodjaji oko ploče uvjerili su me, da sam osjećao s narodom. U tom sam naime članku izrazio bojazan, da će doskora otok Krk ostati bez svojih karakterističnih kulturnonacionalnih spomenika, ako se bude sve iz njega odnosilo. Glede bašćanske ploče zastupao sam mišljenje, da je ne

* Iz: *Obzor*, LXXV/1934, 187, 1-2

valja odnositi s njezina mjesta, jer ona ovdje gdje je nastala vrši kroz stotine godina svoju simboličku misiju koju treba da i dalje vrši. Kopija je u tome ne može da zamijeni. Osim toga izrazio sam bojazan, da ploča ne bi mogla doći u Zagreb u ovakovom stanju u kakovom je sada, jer bi se sigurno putem oštetila. Predlagao sam, da mjerodavni naprotiv poduzmu sve, da se ploča na njezinu mjestu konzervira stručnim mjerama. Tada sam kao i u drugoj prilici predlagao, da se uopće crkva sv. Lucije pretvori u narodni muzej otoka Krka koji bi primio sve, osobito kamene spomenike naše prošlosti, koji su kojekuda rasijani

Poslije toga nije se u javnosti o tome ništa raspravljalo, ali medju pojedincima svakako. Bašćanski puk nije ni slutio, da bi bašćanska ploča mogla biti odnesena iz sv. Lucije, nego se sada kao i uopće zadnjih pedesetak godina njome vrlo ponosi. sretan što se baš u njegovoj sredini čuva tako dragocjeni spomenik. Iznenada puče glas, da je izmedju Jugoslavenske akademije u Zagrebu i krčkog biskupa preuzv. g. Srebrnića u sporazumu s kaptolom sklopljen ugovor o prenosu ploče u Zagreb. Narod je stvar saznao istom onda kad je vidio, da je stigla kopija ploče iz Zagreba s dopisom Jugosl. akademije župnom uredu, da će Akademija poslati ljude koji će staru ploču preuzeti, a kopiju staviti na mjesto ploče. To je djelovalo kao bomba. Do toga časa nitko ne bi bio vjerovao, da je bašćanski, a osobito jurandvorski puk toliko ponosan i ljubomoran na svoju ploču. **On je stao tako odlučno na gledište, da**

ploča ne smije da ode iz sv. Lucije, da je postavio izmedju sebe stražu koja je danju i noću čuvala da tko ne odnese ploču. Narod je bio toliko razdražen, da je bio spreman da se silom opre tome odnošenju, pa ma što se dogodilo. Koliko je s jedne strane razumljiva i pohvalna ovakova svijest i odlučnost priprostoga naroda, valja opet osuditi one besavjesne ljude koji su medju narod širili lažne glasove i naivne priče, da narod još više razdraže.

Uredništvo izostavilo nekoliko redaka

Tajnovitost je ovdje napravila obratan efekt od onoga što su ugovarači namjeravali. Oni nisu računali s tolikom narodnom sviješću i odlučnošću. Kad su 10. kolovoza došli izaslanici Jugosl. akademije iz Zagreba, i to prof. S. Ivšić i prof. D. Knivald, da preuzmu ploču, našli su protiv sebe čitavu narodnu bunu. I pretstavnici Akademije i pretstavnici naroda apelirali su na upravnu oblast. Na koncu je sreski načelnik g. Vitezić savjetovao pretstavnicima Akademije da odgode preuzimanje ploče dok se duhovi smire. Oni su na to pristali ne htijući da dodje do incidenta i odgodili prenos ploče. Narod medjutim traži put kako bi se uopće poništio ugovor o prenosu, a sam je spreman da učini sve za konzerviranje ploče na njenom mjestu.

Time je za sada prestala napetost koja je već više dana držala duhove na otoku, osobito u Baški. Do te napetosti ne bi bilo ni došlo, da nije narod dobio dojam da se tu nešto nečasno čini. Stoga je bila najveća pogrješka, što se stvar držala do zadnjega časa u tajnosti. Trebalo je na zgodan način narod obavijestiti o čem se zapravo

Kako smo na mjerodavnom mjestu informirani, ugovor izmedju Jugoslavenske akademije u Zagrebu i krčkog biskupa kao opata sv. Lucije u Baški sadrži ove točke:

Biskup daje Jugosl. akademiji bašćansku ploču na vječno čuvanje, dakle ona ostaje i dalje svojina sv. Lucije. Jugosl. akademija se obvezuje, da će ploču stručno konservirati i čuvati na vidljivom mjestu u svojoj zgradi u Zagrebu. Crkvi sv. Lucije daje Akademija u zamjenu kopiju iste ploče i postavlja je na mjesto stare na svoj trošak, a i sve ostale troškove sama preuzima. U slučaju da Jugosl. akademija prestaje postojati, crkva sv. Lucije odnosno biskupi krčki slobodni su raspolagati opet s pločom.

Dakle ne radi se ni o kakvom nečasnom poslu, nego o brizi, da se ploča što bolje sačuva potomstvu, a na ponos otočkoga pučanstva.

V. Štefanić.

* * *

BAŠČANSKA PLOČA NESTALA I OPET PRONADJENA*

U noći od 16 na 17 o. mj. — još se ne zna tko — prenio ju je iz crkve sv. Lucije u nedovršenu školu u Jurandvoru i zakopao u jamu

Ne zna se da li je pri tom ploča oštećena

Baška, 17. augusta. Već smo javili, da Jugoslavenska akademija ima da preuzme »Baščansku ploču« iz crkve svete Lucije, u kojoj se dosada nalazila i da je prenese u Zagreb u svoj muzej. Crkvica sv. Lucije udaljena je od Baške kilometar i po, a od sela Jurandvor kojih 200 metara zračne linije.

Krajem prošlog tjedna došli su ovamo prof. dr. Ivšić i dr. Kniewald kao izaslanici Akademije sa zadatkom, da ploču otpreme u Zagreb. Kad se za to doznalo, sakupilo se oko crkve sv. Lucije mnogo naroda, koji je uzbudjeno protestirao protiv prevoza ploče. Da ne bi došlo do kakvog incidenta u ploču se nije diralo, a dr. Ivšić i dr. Kniewald otputovali su još istog dana naveče iz Baške.

Danas iznenada pronio se mjestom glas, da je ploče iz crkvice sv. Lucije nestalo, i to u noći od 16 na 17 o. mj.

O tome je odmah bila obaviještena žandarmerija i sresko načelstvo u Krku. Poslije podne došao je u Jurandvor sreski načelnik dr. Vitezić i poveo izvide. Već podvečer rezultat izvida bio je taj da se ploča pronašla, i to u jednoj omanjoj prostoriji jednog dijela nedovršene školske zgrade u Jurandvoru. U toj nedovršenoj prostoriji iskopana je jama u veličini ploče duboka kojih dvadeset i pet centimetara i u nju ploča položena, a po tom prekrita suhom iskopanom zemljom.

Put što ga je ploča od crkve sv. Lucije do školske zgrade u Jurandvoru prevalila iznaša preko 300 metara. Prenos ploče od crkve do škole nije mogao biti izvršen kolima, bar ne jedan oveći dio puta, jer staza što vodi od crkve sv. Lucije do banovinske ceste je uska, a drugi dio što vodi prema školi isto tako nije prolazan sa kolima. Prenos je dakle morao biti izvršen nošenjem. Ako se uzme da je ploča teška oko 800 kilograma, onda se mora pretpostaviti, da je kod tog prenosa sudjelovalo više lica.

Da li je kod tog selenja ploča oštećena, dosada se nije ustanovilo, jer se u pronadjenu ploču nije diralo.

Sreski načelnik dr. Vitezić osobno vodi o tome daljnje izvide. Ploču sada budno čuvaju.

* Iz: *Novosti,* XXVIII/1934, 228, 3

Vinko BRAJEVIĆ

Treba li Baščansku Ploču prenijeti u Zagreb?

Značenje ovog dragocjenog narodnog spomenika — Akcija Jugoslavenske Akademije Nauka za spašavanje ploče. Protivljenje seljaka iz Baške*

U malenoj Baškoj, na otoku Krku, gdje se danas razvilo veliko kupalište sa brojnim stranim gostima, ali zapravo nešto dalje od samog mjesta, par kilometara, u predjelu koji se zove Jurandvor, pedesetih godina prošloga stoljeća Ivan Kukuljević Sakcinski otkrio je jednu ploču koja je danas cijenjena kao jedan od najvažnijih spomenika za historiju hrvatskih vladara na našem primorju. To je najstariji naš jezični spomenik, i hrvatski i srpski, koji nam je do dana današnjega očuvao na hrvatskom jeziku, a starim glagolskim pismenima, i ime hrvatsko i ime Kralja Zvonimira.

Ploča je dobila tekom vremena naziv

»BAŠČANSKA PLOČA«,

te je poznata i kod nas i daleko u naučnim krugovima stranoga svijeta.

Kukuljević nije u prvi mah ni mogao da je pročita, niti da joj obuhvati čitavo značenje, pa se obratio čuvenom češkom historičaru Pavlu Šafaržiku, nu i taj veliki učenjak nije uspio da joj otkrije pravu važnost.

Prvi je, barem donekle, pročitao ovu starinsku ploču krčki kanonik, dobar poznavalac glagolice, Ivan Crnčić, a onda su se time bavili i objašnjavali je i Franjo Rački, i Vatroslav Jagić, i Rudolf Strohal, i mnogi drugi. O njoj su pisali svi historičari koji su se bavili historijom hrvatske dinastije na našem primorju.

Na Baščanskoj Ploči, koja je 194 cm. široka, a 73 cm. visoka, brižnim istraživanjem pročitan je ovaj

NATPIS:

»† 1100. U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini koju dade Zvonimir kralj hrvatski u svoje vrijeme svetoj Luciji. I svjedoci su mi župan Desila krbavski i župan u Luki Prbnebga(?). Ovaj posla Vitoslava na otok, da: tko to poreče, da ga prokune Bog i božja sila i četiri evandelista i sv. Lucija, amin, i dà ko ovdje živi, moli Boga za njih. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom s devetoricom u vrijeme kneza Kuzme koji je obvladao cijelom krajinom i bješe u to vrijeme Mikula (manastir sv. Nikole) u Otočcu sa sv. Lucijom (crkvom sv. Lucije) jedno (t. j. pod jednim opatom).«

Ovako donosi natpis ploče historičar Šišić koji kaže da ga je donio prema Jagićevoj transkripciji. (Dodaci u zaporkama ne spadaju, naravno, u tekst.)

Natpis ploče govori jasno o jednoj darovnici hrvatskoga Kralja Zvonimira.

* Iz: *Novo doba,* XVII/1934, 195, 5

dakle o jednom događaju koji se zbio u vrijeme između 1076 i 1089 g. To je prvi, najvažniji dio ploče. A u drugom se govori o kasnijim događajima, iz vremena kad je ploča postavljena, i to oko 1100. Datum nije sasvim jasan, pa može da varira za nekoliko godina, ali po svemu je očito da je ploča postavljena odmah u početku XII stoljeća, dakle prije nekih 800 i više godina.

Ploča je otkrivena na mjestu gdje je bila postavljena, u crkvici sv. Lucije, koja se spominje u natpisu, a jasno je od

KOLIKOG JE ONA ZNAČENJA

kad je činjenica da u njoj nalazimo jedan jaki historički dokumenat, još iz predmletačkog doba, iz kojega je i u drugim narodima ostalo vrlo malo ovakovih dokumenata. U tom se kamenom dokumentu ovjekovječuje ime slavnog vladara iz naše hrvatske dinastije, čije je kraljevstvo, prema tome, u ono doba dopiralo od Neretve pa visoko gore do otoka Krka. To je ono doba kad je na čitavom našem primorju, ne samo u selima nego i u gradovima, vladao čisti hrvatski duh, prije nego li su Mlečani uspjeli da ga svojom kasnijom invazijom donekle potisnu.

Uz natpis na grobnici Kraljice Jelene kod Gospe od Otoka na Solinu iz g. 976, što ga je g. 1898 otkopao don Frane Bulić, svega u malim raštrkanim komadićima, (zbog čega je morao u muzej), uz natpis kneza Trpimira sa solinskih Rižinica iz g. 852, i uz još neke rijetke natpise, Baščanska Ploča pretstavlja jedan od ugaonih kamena naše starohrvatske historije, jedan neoborivi dokumenat širine vladanja hrvatskih vladara na Jadranskom Moru u ono davno doba. A njezino je naročito značenje u tome, što su ti ostali natpisi, istina, stariji, ali na latinskom, a ona je na hrvatskom jeziku.

Pa stoga prirodno je da je Baščanska Ploča, kroz sve ove decenije od kada je otkrivena, izazivala veliku pažnju ne samo naših i stranih naučenjaka, nego i široke publike, koja je u toj ploči osjećala jedan naročiti historički ponos svoje vjekovne kraljevske tradicije na Jadranu.

U posljednje doba Baščanska Ploča predmetom je posebne pažnje, dogovora, razgovora, pa i novinskih objašnjavanja.

JUGOSLOVENSKA AKADEMIJA NAUKA

u Zagrebu, koja svojom velikom brigom obuhvata sav kulturni život ne samo Hrvatske i Slavonije, nego i svih ostalih krajeva gdje žive Hrvati, povela je brigu i o Baščanskoj Ploči, jer je jedna činjenica da ta ploča, u zatvorenoj i regbi vlažnoj crkvici na otoku Krku, sve više propada.

Lijepa je ovo inicijativa Jugoslovenske Akademije Nauka, i treba joj odati priznanje.

Akademija je posljednjih dana izdala jedno novinsko saopćenje kojim je najavila da je sa biskupom Krka, koji je istodobno i opat sv. Lucije u Baškoj, te prema tome vlasnik Baščanske Ploče, sklopila jedan sporazum, po kojemu će prenijeti ploču u Zagreb i preuzeti je u svoju pohranu, postavivši je na počasno mjesto, da se čuva za najdalja naša pokoljenja. U saopćenju je istaknuto da ploča, po sudu stručnjaka, na današnjem mjestu sve više propada, pa da njen prenos zahtjevaju naučni, opći narodni i državni interesi.

Iz svega ovoga jasna je čistoća namjera zagrebačke Akademije Nauka, ali protiv toga su se javili seljaci Baške i okolice, tražeći da ploča ostane ondje gdje jest, tako da su, što je svakako već bilo pretjerano, postavili uz ploču i stražu, a onda je čak noću prenijeli i zakopali negdje u blizini, što treba oštro osuditi, jer je ploča sigurno pri noćnom prenosu nešto oštećena, a Jugoslovenska Akademija u nijednom slučaju neće počiniti neko nasilje, niti kakvo kriomično odnašanje.

Javio se i nar. poslanik krčkog sreza g. dr. Živko Petričić, predlažući da bi se eventualno udesio na Krku jedan poseban muzej gornjojadranskih otoka, pa da bi se u taj muzej postavila i Baščanska Ploča.

Sa jednim objašnjenjem istupio je sada u zagrebačkoj štampi tajnik Jugoslovenske Akademije Nauka g. prof. dr. Vale Vouk, te je obrazložio namjere Akademije i nemogućnost da se na Krku stvori jedan poseban muzej, koji, kao što dobro ističe g. dr. Vouk, ne može da bude samo neko skladište starina, nego treba da bude jedan živi naučni zavod, sa svim naučnim sredstvima, što na Krku nije moguće.

G. dr. Vouk, govoreći

O SENTIMENTALNIM I LOKALNO-PATRIOTSKIM MOTIVIMA

koje je iznio g. dr. Petričić, ističe da se ovdje ne radi samo o tome, nego o jednoj nacionalnoj svetinji čitavoga naroda, zbog čega ne smije da prevlada sentimentalizam i lokalni patriotizam.

Odavajući priznanje svima onima koji se interesuju za Baščansku Ploču, u prvom redu zagrebačkoj Akademiji, neka nam se dozvoli da i odavle, gdje živemo u ambijentima bogatim historičko umjetničkim spomenicima svih vijekova, kažemo mišljenje.

Odmah u početku istaknućemo da nam je vrlo milo što je priprosti narod male Baške osjetio u sebi jedan ovako lijep sentimentalizam i lokalni patriotizam. Na takovim momentima izgrađena su velika djela naše prošlosti, i na njima su sačuvane najljepše uspomene starih vijekova. Revoltu, zovimo je tako, seljaka u Baškoj, makar se je ona nezgodno manifestovala, ne smijemo shvatiti onako kako su je shvatile neke zagrebačke novine, koje su tražile »krivca za uznemirenost krčkog pučanstva«, jer da je ono bilo neobaviješteno o čemu se radi. Nije to revolta ni protiv Zagreba ni protiv Jugoslovenske Akademije, to je, sigurno, jedan plemeniti, samo nezgodno izraženi, osjećaj malenih ljudi, koji znadu da su i oni jedan dio historije ovoga naroda, i hoće da takovi ostanu i dalje.

Dok god bude ovakovih osjećaja za održanje naših historičkih spomenika, oni će se, u cjelokupnosti svojoj, održavati i čuvati bolje nego li ih ikakva akademija može da čuva.

Pretpostavivši ovo, a da udjemo u sam predmet, smatramo da je briga Akademije Nauka iz Zagreba ovog puta možda ipak nešto pretjerala. U posljednje vrijeme u svim redovima konzervatorske znanosti prevladalo je mišljenje protivno od negdašnjeg čisto akademskog.

Danas se historički spomenici, dokle god je to moguće, održavaju na onim istim ambijentima gdje su bili negda postavljeni, a u muzej dolazi samo ono što se ne može više da održi nikako na svom mjestu, ili što je neophodno potrebito za dnevno proučavanje.

To je mišljenje zavladalo zbog toga, jer se, sasvim u pravcu razvitka savremenog duha, došlo do toga da se reklo da i spomenici imaju svoj početak i svoj svršetak, i da oni tek na onome mjestu gdje su bili postavljeni govore čitavom svojom snagom.

I kamen ima svoj život. I on jednog dana mora da ugine, a naročito ovaj naš na primorju, satvoren organogenskim putem. Veliki arheolog Benndorf, negdašnji učitelj, a kasnije bliski prijatelj don Frane Bulića, govorio je da nam se uzalud boriti, da će svi kameni spomenici jednog dana nestati sa svijeta, isto kao što će, neprispodobivo brže, nestati sve pisane knjige.

To je jedna tragična činjenica, ali baš zato život se obnavlja, stari spomenici se objavljuju, i na novi način biva utvrđeno njihovo značenje.

I Baščanske Ploče će jednog dana nestati, ali ona je ispisana na hiljadama mjesta, i njezino značenje neće se nikada zbrisati sa svijeta.

Medutim, dok pojedini kameni spomenik žive, on treba da žive na svojemu vlastitom mjestu, a stupanje u muzej, to je za njega neke vrsti pogrebni ispraćaj. U muzeju je mrtvo kamenje, a na terenu ono je dio historičkog i kulturnog života jednoga naroda.

Posljednjih decenija desilo se više puta da su historičko umjetnički predmeti koji su već dugo bili u muzeju, povraćeni opet na svoje prvašnje mjesto. Spomenućemo samo jedan značajan slučaj sa čuvenom Tizianovom »Assuntom«, koja je dugo vremena bila najdragcjeniji pojed i ponos zbirke slika Accademia delle Arti u Veneciji, pa je ipak pred nekoliko godina bila prenesena opet na svoje izvorno mjesto, u crkvu S. Maria dei Frari, makar da je tu slabije osvijetljena i manje vidljiva nego li u Akademiji.

Zbog toga smo mi odlučno za to

DA BAŠČANSKA PLOČA OSTANE NA SVOME MJESTU,

a da se ona dobra kopija što ju je izradio pok. Rendić, a koju su sada prenijeli u Bašku, povrati opet u Zagreb.

Naravno, kod ovoga treba da objasnimo momente koje je iznijela Jugoslovenska Akademija Nauka i g. prof. Vouk. Oni se boje da će u Baškoj ploča propasti, a da bi se u Zagrebu, pod stručnom paskom, mogla da očuva. Kad bi to bilo tačno, mi bi smo se odmah složili sa g. dr. Voukom. Medutim tu treba istaknuti neke momente.

Za očuvanje kamenih spomenika koje vrijeme izgriza, po svim iskustvima što znamo preko stručnjaka, nema neke posebne uspješne tehnike. Sve to izgleda uzaludno trošenje brige i vremena. Negdje se pokušalo čuvanje spomenika tzv. sluatiranjem, mazanjem raznim uljima i hemičkim supstancama. Za momenat se to pokazalo dobro, pače i za par decenija, ali izgleda da su za tim posljedice bile gore nego li da se to uopće nije pokušalo. Don Frane Bulić nam je mnogo protumačio, a to su nam uvijek potvrdivali i direktor splitskog Arheološkog Muzeja g. dr. Abramić, i konservator starih spomenika g. dr. Karaman,

JEDINI NAČIN ODRŽANJA KAMENIH SPOMENIKA

je taj, da ne budu ni u zatvorenom ni u otvorenom prostoru. Ne smiju da budu u zatvorenom gdje nema dovoljno zraka, ali ne smiju biti niti izloženi kiši, jakom vjetru i nevremenu. Najbolje se održavaju na otvorenom, ali u prikrivenim ubikacijama. I zato su u splitskom novom Arheološkom Muzeju uokolo čitavog dvorišta podignuti sasvim jednostavni trijemovi, gdje su kameni spomenici na otvorenome, ali sa krovom i jednim zidom čuvani od jačeg vjetra i od kiše.

A da je ovo tačno, imamo najbolji dokaz u Dioklecijanovoj palači. Dok su svi unutrašnji kapiteli, i veći i manji, u Mauzoleju, u kom je danas Stolna crkva, toliko propali da ih se moralo izmijeniti potpuno novima, koji se neprijatno bjelasaju u onoj mističnoj atmosferi, vanjski kapiteli uokolo Mauzoleja (koji su nekoliko vijekova bili jednim krovom djelomično očuvani od nevremena), i kapiteli na Peristilu, još su i danas, makar nešto oštećeni, na svome mjestu.

Imamo još jedan naročito dobar primjer. Reljefna girlanda uokolo nutrine Mauzoleja, makar da je to jedna jaka radnja, znatno se osolila. Naprotiv jedan pilastar na ulazu u Mauzolej, koji je vrlo fino izraden, u koliko se na jednom uglu nije po svoj prilici cijedila voda i dokle nisu dopirale ljudske ruke, ostao je potpuno netaknut. Ovaj je pilastar bio baš ni na otvorenom ni u zatvorenom, bio je na zraku, ali čuvan od nepogoda vremena.

ZA OČUVANJE BAŠČANSKE PLOČE

bilo bi, dakle, svakako nužno da bude van crkvice, na zraku, pa da se prema južnoj strani udesi mali prikriveni trijem i da se postavi tu, pa da i dalje stoji na mjestu svojeg opredjelišta.

Kao prvu stvar trebalo bi ukloniti staklo koje je »čuva«. Blgpk. biskup dr. Mahnić, u brizi za njeno očuvanje, a jer onda ovakova pitanja nisu bila još objašnjena, prikrio je ploču staklenim okvirom, što joj je svakako bilo samo na štetu.

U koliko nam je poznato, Akademija Nauka u Zagrebu u svojoj zgradi nema lapidariuma sličnog onom u Arheološkom Muzeju u Splitu. Ona bi sigurno postavila ovu ploču na jedno časno mjesto u svojoj zgradi, ali to bi baš bila krupna pogriješka, protiv onoga što hoće naši akademičari da postignu. Mjesto da se ploča čuva, ona bi još teže propadala, sve i da ne uzmemo u obzir da joj prenos, u današnjem oštećenom stanju, nikako ne bi bio na korist, i kad bi protekao u potpunom redu, i kad se na putu nebi desila nikakva nezgoda, koja zna da se desi često baš onda kada je se najviše želi da izbjegne.

Da reasumiramo, smatramo da Jugoslovenska Akademija Nauka, baš iz one plemenite brige za održanjem ove ploče, biće spremna da uvaži ove razloge, i da prema tome izvrši ono što je potrebito za očuvanje dragocjenog našeg narodnog spomenika na njegovom mjestu, ili da eventualno iznese protivna objašnjenja. Biskup krčki, preuzv. dr. Srebrnić, koji nije rodom iz Krka, trebao bi o ovome da eventualno povede riječ sa splitskim biskupom preuzv. dr. Bonefačićem, koji je roden baš u Baškoj, jer onaj topao sentimentalizam, onaj čisti i jaki lokalni patriotizam, teško da se osjeti osim na rodnoj grudi. Mi smo uvjereni da će preuzv. splitski biskup biti, skupa sa svojim seljacima, za to da Baščanska Ploča ostane u Jurandolu. Ona je odviše poznata u svijetu, a da se naučenjaci, koji se budu tim bavili, neće potruditi da je vlastitim očima vide. A ona će tek na onom pravom svom historičkom mjestu da i dalje žive sa našim narodom, dok joj je Providnost odredila njezin kameni život. Seljaci Baške, makar i grubo, progovorili su, sigurno, na neki način, iz same duše one ploče. Pa kad je zaželila da i dalje žive medju njima, ne smetajmo je naučenjačkim motivima u tom njenom vjekovnom životu.

V. BRAJEVIĆ

HRVATSKA STRAŽA

* * *

Baščanska ploča*

Najstariji hrvatski glagolski spomenik — Crkvene vlasti su ga predale Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu — Haranga zagrebačkih „Novosti" protiv crkvenih vlasti

Zagreb, 21. VIII. Glasovita Glagolska ploča u Jurandvoru kod Baške na otoku Krku nazvana u naučnom svijetu Baščanskom pločom postala je »kamen veliki smutnje male«. Kamena ploča sa uklesanim glagolskim pismenima današnjim hrvatskim jezikom kazuje ovo:

»† 1100. U ime oca i sina i svetoga duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini (zemljištu) koju dade Zvonimir kralj hrvatski u svoje vrijeme svetoj Luciji. I svjedoci su mi župan Desila Krbavski (i) župan u Luki Prbnebga(?) Ovaj posla Vitoslava na otok da: tko to poreče, da ga prokune Bog i božja sila i četiri evanđelista i sveta Lucija, amin, (i) tko ovdje živi, moli Boga za njih. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom (redovnicima) s devetoricom u vrijeme kneza Kuzme (?), koji je obvladao cijelom Krajinom. I bješe u to vrijeme Mikula (samostan sv. Nikole) u Otočcu sa svetom Lucijom (crkvom sv. Lucije) jedno (t. j. pod jednim opatom)«.

Prof. dr. Šišić, koji u svom »Priručniku izvora hrvatske historije« (str. 135 do 138). donosi sliku Baščanske ploče i njezin gornji tekst, kaže o tom natpisu: **»S historijskog gledišta natpis je od goleme važnosti. On je najstariji naš jezični spomenik (i hrvatski i srpski), koji nam je usčuvao izraz »kralj hrvatski« i njegovo narodno ime — Zvonimir.** Dalje iz ovoga spomenika saznajemo punom sigurnošću, da je kralj Zvonimir bio potpuni i pravi gospodar na otoku Krku, koji se inače brojio u »bizantinski tema« Dalmaciju, pa kako je Krk upravo najsjeverniji dio te Dalmacije, sasvim je prirodno, da se kraljeva vlast protezala i na otoke i gradove bliže središtu njegove države kod Splita«.

Ova ploča bila je predmet istraživanja i odgonetanja natpisa sa strane prvih hrvatskih historičara i filologa: Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, svećenika Matije Mesića, svećenika Ivana Crnčića, svećenika Franje Račkoga, Vatroslava Jagića i Rudolfa Strohala. Oni su dešifrirali tekst ploče, koju je zub vremena oštetio. Krčki biskup Ivan Vitezić dao ju je 1861. dignuti sa crkvenoga tla i postaviti na povišeno mjesto. Biskup dr. Antun Mahnić dao ju je zatvoriti u staklo, da se bolje sačuva od dodira ljudskih ruku i od laganog raspadanja. God. 1897. hrvatski arheolog fra Lujo Marun konstatirao je, da taj najstariji hrvatski glagolski natpis dnevno propada i predložio, da se taj spomenik prenese iz crkve sv. Lucije na mjesto, gdje bi se bolje uščuvao. Kad je pred 12—13 god na tadanji baščanski župnik Milovčić potanje pregledao spomenik, nabrojio je i sakupio ispod ploče na svoju žalost preko 30 većih i manjih odlomaka, koji su se od ploče otkrhnuli.

Postalo je evidentno, da je potpuna propast ploče za kratko vrijeme neizbježiva, ako se što prije ne prenese na mjesto, gdje bi bila ne samo zaštićena od utjecaja i rastvaranja morske soli i morskog zraka, koji pomalo razjedaju i u prašinu pretvaraju svaki kamen a pogotovo onaj mekše vrsti, nego gdje bi ujedno stajala i pod stručnjačkim nadzorom i bila čuvana s razumijevanjem i ljubavlju, kako se to dolikuje jedinstvenom dokumentu hrvatske prošlosti.

Zbog toga je današnji krčki biskup preuzvišeni g. dr. Josip Srebrnić već kroz nekoliko godina tražio načina da to provede. On je kao krčki biskup i opat sv. Lucije u Baški, kome pripada crkva sv. Lucije i u Jurandvoru i sve što je u njoj, a među ostalim i glagolska ploča u njoj položena, bio jedini u prvom redu za to i legitimiran. To je ove godine uspjelo. **Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu izjavila se s najvećom pripravnošću spremnom, da ploču preuzme na čuvanje u Zagrebu i da joj dade posebno počasno mjesto u svojim prostorijama. Između biskupa dra Srebrnića i Jugoslavenske akademije sklopljen je u znanstvenom i narodnom interesu ugovor, kojim se ploči do krajnjih granica mogućnosti osigurava opstanak i trajanje.**

Glasovi o prenosu ploče doprli su i u javnost. Općenito je puk u Jurandvoru i u Baški sa zahvalnošću pozdravio namjere biskupa preuzv. g. dra Srebrnića, jer je konačno svakome bilo jasno, da će ploča sama od sebe nestati, ako ostane u crkvi sv. Lucije. Prema našim podacima, koje smo primili od nadležne strane,

ipak se našao čovjek, koji je stao narod dražiti protiv biskupa dra Srebrnića. Stekao je i nekoliko pristaša, koji su lagali i širili klevete, da je ploča prodana u Rim a da je ona svojina naroda i da se ne smije nikako dopustiti, da se prenese drugamo i bilo kome preda.

Taj je individuum skupljao narod i držao javne govore, da što više uzbuni narod protiv crkvenih vlasti. Narod je, kako je to i shvatljivo, bio uslijed tih glasina nahuckan i razdražen. 11. kolovoza kroz čitav dan narod je zvonovima pozivan na uzbunu. Oboružani sjekirama došli su ljudi, da se opru svakome, ko bi pokušao dirnuti u ploču. Sve je to skrivilo par huckaša, kojima ni iz daleka nije stalo da se ploča sačuva, već samo do toga, da u narodu uzbune mržnju na predstavnika crkvene vlasti.

Za najoštriju je osudu, što su ti elementi našli zaštitu u zagrebačkim »Novostima«. One su već u br. od 5. VIII. stale lansirati tvrdnje, kako je svemu kriva crkvena vlast, što tobože nije obavijestila narod, o čemu se radi. »Novosti« su donijele izjavu baščanskog načelnika g. Dujmovića, koji smatra, da se ta krupna stvar nije smjela riješiti bez obavještenja općine, i koji kaže, da je lično protivan, da se ploča otprema iz Baške.

»Novosti« se nijesu oborile na one, koji su širili te fantastične i klevetničke priče o prodaji spomenika u Rim za skupe pare, dakle na one nesavjesne, nekulturne i nepatriotske elemente, koji radije vole, da spomenik propadne u Jurandvoru, nego da se čuva u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu, već na crkvene vlasti, koje po moralu »Novosti« uvijek za sve moraju biti krive.

Kad je 14. o. mj. Jugoslavenska akademija pod br. 872. izdala službeno saopćenje o prenosu Baščanske ploče u Zagreb, sve su zagrebačke novine primile i donijele to saopćenje. U tom saopćenju stoji i ovaj pasus: **»Patriotski čin g. biskupa Srebrnića, koji je pristao na prenos rečene ploče ...«** »Novosti« su dakako izostavile tu pohvalu biskupa sa strane Akademije, da ne bi donošenjem njezinim desavuirale svoje simpatizere u Baški, koji su sa svojom rabotom nastavili. U noći između 16. i 17. nestala je Zvonimirova ploča iz crkve sv. Lucije. O tom je odmah bilo obaviješteno sresko

* Iz: *Hrvatska Straža*, VI/1934, 190, 2

načelstvo u Krku. Sreski načelnik u Krku g. Vitezić još je istog dana došao lično na lice mjesta i poveo istragu i potragu za pločom. Ploča je teška oko 800 kg. i nije mogla biti daleko odnesena. Budući da je u tom poslu moralo sudjelovati više lica, lakše su se mogli slijed ti njihovi tragovi. Još istog dana uspjelo je otkriti mjesto, gdje su ploču sakrili. Zakopali su je u novogradnji školske zgrade, koja se gradi u Jurandvoru ispod crkve sv. Lucije na glavnoj cesti iz Krka u Bašku. Ploča je bila zakopana u prizemlju, pokrivena i nasuta zemljom, a taj se prostor skoro imao pokriti i betonom sazidati. Tu bi imala biti na vječna vremena pod zemljom »dobro sačuvana«.

»Novosti« (br. 228.), koje su izvijestile o tom zlodjelu, prešutile su, da se s pločom, koja je i onako obzirom na natpis u raspadanju, barbarski postupalo, jer se iz tragova mora zaključiti,

da su je po cesti valjali, kako se valjaju kameni blokovi s jednog mjesta na drugo. Osim toga radilo se u žurbi i u noći.

Stručnjaci će ustanoviti, koje je teške štete pretrpio natpis. Ni ovom prilikom nijesu oni vandali, koji su takvo zlodjelo počinili, našli nijednom riječju osudu sa strane »Novosti«.

Šta više, u nedjelju 19. o. mj. kad su »Novosti« primile od tajnika Jugoslavenske akademije prof. dra Vale Vouka odgovor na prijedlog dra Živka Petričića, da se u Krku osnuje muzej za gornjo jadranske spomenike i da se u taj budući muzej smjesti Baščanska ploča, dale su mu takav uvod, tobože u formi dopisa iz Baške, da on predstavlja novu harangu protiv crkvenih vlasti na Krku i novi poticaj na daljnje barbarluke. Njima je »sasvim prirodno«, da su se počele pričati fantastične vijesti o prenosu baščanske ploče, i da su svemu tome krive crkvene vlasti, jer narodu nijesu predočile pravo stanje stvari. A što su mogle crkvene vlasti učiniti obzirom na nesavjesne elemente? Ti nesavjesni elementi u svakom bi slučaju bili mutili i razdraživali narod.

Oni nijesu vjerovali izaslanicima Jugoslavenske akademije, koji su došli preuzeti ploču, oni nijesu zaustavili svoju kampanju ni pred javnom [illegible] Jugoslavenske akademije u svim novinama.

Ti elementi nikako nijesu htjeli dozvoliti, da bašćanska ploča bude prenesena u Zagreb, i njima je bilo lako uznemiriti lakovjerni narod. Crkvene su vlasti u tome nesebično i patriotski postupale i umjesto da se pohvali taj njihov gest, »Novosti« ne će da žigošu one, koji ne prezaju ni od najvećeg barbarluka, već bacaju svu krivnju na tobožnji propust biskupa dra Srebrnića, donoseći harangerski članak preko čitave stranice »Ko je kriv za uznemirenost krčkog pučanstva«

* * *

Pitanje Bašćanske Ploče*

NEUMJESNOST »OBZOROVIH« PRIGOVORA

Na članak našeg urednika o pitanju prenosa Bašćanske Ploče u Zagreb, zagrebački »Obzor« reflektira ovom neumijesnom bilješkom:

»Splitski list »Novo Doba« donosi članak svog urednika, koji se pridružuje stanovištu zastupnika JNS dra Živka Petričića, da se Bašćanska ploča ne prenese iz Jurandola u Zagreb. Iz samog članka vidi se jasno, da piscu nije poznato za što je biskup dr. Srebrnić odlučio, da se Bašćanska ploča prenese u Zagreb i preda na čuvanje (ne u posjed) Jug. akademiji znanosti, niti je informiran, kako je pokušano, da se ploča sakrije. Pisac na koncu daje čak savjete biskupu dru Srebrniću i Jug. akademiji znanosti i umjetnosti. Bilo bi potrebno prije se točno informirati o predmetu, osobito kad isti predstavlja veliku važnost po narodnu povijest«.

*

Najprije nije tačna, a ne bi bilo lijepo kad bi bila i tendencijozna, »Obzorova« konstatacija, da se naš urednik »pridružio stanovištu zastupnika JNS dra Živka Petričića«, kad je, obratno, činjenica da je naš urednik baš pobijao stanovište g. dra Petričića o osnivanju muzeja na Krku, prihvaćajući u tom pogledu stanovište tajnika Jugoslovenske akademije, g. dra Vouka. I zatim kad je činjenica da je naš urednik iznio sasvim druge, principielne i stvarne, razloge o boljem čuvanju ploče i istakao da, kad ti razlozi ne bi bili temeljiti, odnosno kad bi ih se pobilo, ostaje opravdan prenos, — naravno samo u Zagreb.

Neumjesni su i »Obzorovi« prigovori o nekoj neupućenosti našeg urednika, jer je u javnosti opširno objašnjeno zašto je biskup dr. Srebrnić odlučio da se ploča prenese u Zagreb, a pokušaj sakrivanja ploče naš je urednik oštro osudio, ne ulazeći u lokalne prilike i prikrivene momente koji bi eventualno bili do toga doveli, a koje očekujemo da će poštovani »Obzor«, kao bolje upućen, valjda jasnije iznijeti.

Članak našeg urednika nije bio nikakvo »davanje savjeta« ni biskupu dru Srebrniću, ni Jugoslavenskoj Akademiji, nego je, uz veliko priznanje Akademiji, istaknuto na više mjesta, bio jedno stvarno obrazlaganje pitanja o kojemu imamo, valjda, prava i mi ovamo da raspravljamo, jer se radi o vrlo važnom pitanju za sve Hrvate. Mi smo samo htjeli u javnosti da povedemo riječ i o tome da li će, kraj sadašnjeg stanja ploče, uspjeti Akademiji da je, bolje nego li u Baškoj, održi u Zagrebu, kod nepodesnosti da se ovakvi spomenici čuvaju u zatvorenom, a još i kod oštrije zagrebačke klime. Znamo, uostalom, iz razgovora što smo ih zadnjih dana imali sa našim stručnjacima, direktorom Muzeja g. dr. Abramićem i konservatorom g. dr. Karamanom, da i oni, kraj punog priznanja akciji i nastojanju Akademije, sa stanovitom skepsom očekuju uspjeh eventualnog prenosa.

Zahvaljujemo još »Obzoru« na upozorenju da Bašćanska Ploča pretstavlja veliku važnost po narodnu povijest. To smo znali i bez »Obzora«!

* Iz: *Novo doba*, XVII/1934, 197, 2

Četvrtak, 23 augusta 1934 NOVOSTI BROJ 231

* * *

Zašto je nastala afera sa Baščanskom pločom? *

KOLIZIJA LOKALNIH I OPĆE NARODNIH INTERESA — NA ŠTO SE NIJE OBRATILA PAŽNJA? — ZABLUDA DOMAĆEG PUČANSTVA — PITANJE JE TREBALO ODGODITI

Kako je krčki biskup kaznio Jurandvor

Baška, 21 augusta 1934. Noćno seljenje »Baščanske ploče« u noći izmedju 16 i 17 o. mj. izazvalo je medju pučanstvom Baške i okolišnih mjesta pravu senzaciju, a nemanje i medju brojnim kupališnim gostima koji se ovdje nalaze. Komentiralo se to kojekako, ali svi su komentari slagali u tome da su crkvene vlasti imale prethodno o prenosu ploče iz crkve sv. Lucije obavijestiti pučanstvo i uputiti ga o uzrocima, koji su doveli do toga da se ploča prenese na sigurnije i podesnije mjesto, i to prije negoli je u Bašku stigla i u crkvu svete Lucije bila prenesena kopija, što se imala postaviti u zamjenu na mjesto originalne ploče.

Kad je neobaviješten narod vidio kopiju u crkvi svete Lucije i čuo da će se ploča prenijeti, to ga se neugodno dojmilo i sjetio se slike što se nalazila na oltaru crkve svete Lucije onoga što se s njome desilo. To je bila uljena slika izradjena na drvu sa pozlatama, a prikazivala je:

Crkva sv. Lucije kraj Jurandvora, u kojoj se nalazila »Baščanska ploča«. Lijevo od ulaza vidi se uzidan hrvatski grb, a gore, u crti luka prozora znakovi evandjelista, o kojima se govori u tekstu ploče

u sredini sliku svete Lucije, a naokolo njezin život i mučeništvo. Prema tvrdnji jednog poznavatelja naših starina, na otoku Krku, to je domaća benediktinska radnja iz XII stoljeća, koja potsjeća na bizantinski stil. Po mišljenju tog poznavaoca naših starina nije isključeno da je tu sliku izradio i koji brat benediktinac. Negdje za doba svjetskog rata bila je ta slika poslana dozvolom pokojnog biskupa Mahnića u Beč, na popravak, ali se više iz Beča u crkvu svete Lucije nije vratila. Za dobe talijanske okupacije otoka Krka, prenesena je ta slika iz Beča u Italiju. Imajući neobaviješten i neupućen narod to u vidu, nije nikakvo čudo što ga se bolno dojmila vijest da će se iz crkve sv. Lucije sada prenijeti i ploča.

Ploča se još nalazi u nedovršenom dijelu školske zgrade, gdje je bila 16 na 17 o. mj. u noći postavljena i brižljivo je čuvana. Čeka se navodno na komisiju, koja ima doći.

U vezi sa noćnim prenosom ploče iz crkve svete Lucije u školsku zgradu u Jurandvoru bilo je odvedeno nekoliko lica u Krk i preslušano kod sreskog suda a po tom pušteno.

U nedjelju 19 o. mj. župnik Vlakančić pročitao je za vrijeme mise u crkvi u Jurandvoru, i u Baški, pismo krčkog biskupa dra. Srebrnića, kojim se obavještava narod da će se od sada u jurandvorskoj crkvi misiti samo zadnje nedjelje u mjesecu, a ne svake nedjelje i blagdana kao do sada. Ta biskupova odluka u vezi je sa držanjem Jurandvoraca prigodom pitanja prenosa »Baščanske ploče« iz crkve svete Lucije, a navodno je donešena prije negoli je bila maknuta ploča iz crkve svete Lucije i odnesena u jurandvorsku školu. — Radi obaviještenja pripominjemo da je dosada kapelan iz Baške dolazio redovito svake nedjelje i blagdana misiti u Jurandvor.

Zagreb, 22 augusta.

Drevna Baščanska ploča sa darovnicom kralja Zvonimira iz sela Jurandvora na otoku Krku nije bila možda nikada tako popularna kao danas, kada je pala odluka da se prenese u Zagreb. Medjutim ono što se desilo u noći izmedju 16 i 17 ov. mjeseca, ispunjuje ogorčenjem i zebnjom svakoga ko ima i malo osjećaja prema ovako značajnim preostacima iz naše drevne prošlosti kao što je ovaj. Slutnje, koje su iznijele »Novosti« i na vrijeme upozoravale na oprez, kako se vidi, bile su opravdane.

Nastojanje, da se Baščanska ploča spasi od daljeg propadanja u crkvi sv. Lucije u Jurandvoru, nije novo. Već davno moglo se konstatirati da vlaga i drugi nepovoljni uticaji polagano troše kamen, odnosno natpis na njemu, pa su u više navrata padali prijedloži da se bar dalje propadanje predusretne.

Kao najbolje riješenje ovog pitanja, svi su predlagači vidjeli u tome, da se ploča smjesti u muzej. I napokon došlo je toga, da se ti predlozi ostvare. Poznatim ugovorom izmedju krčkog biskupa i Jugoslovenske akademije imala se ploča predati na čuvanje samoj Akademiji. Vlasništvo ploče pritom se ne mijenja, jer ona ostaje i dalje svojinom krčke biskupije. Interesi koji diktiraju prenos ploče u Zagreb jesu: naučni, opće narodni i državni. I dovle je čitava stvar jasna i opravdana, jer s obzirom na istaknute interese koji zahtijevaju prenos ploče, nema doista boljeg riješenja.

Ali s ovim interesima sukobili se lokalni interesi, čitaocima »Novosti« već poznati, pa nije potrebno da ih ponavljamo. Promatrajući stvar sa stanovišta naučnog i opće narodnog, nema sumnje da lokalnim interesima treba dati manju važnost. Ali je donekle shvatljivo i to, da onaj ko je direktno zainteresiran, a to je u ovom slučaju pučanstvo Jurandvora i Baške, može u prosudjivanju da bude odviše subjektivan. Sasvim drugačije moglo bi se tretirati ovo pitanje, kad bi zainteresirana stranka mogla da shvati zamašaj stvari. Ali seljački svijet, koji je upoznao ploču tek kao svoju lokalnu svetinju, a na vrijeme nije bio upućen na gledanje u drugom pravcu, naprosto ne može čitavu stvar da shvati sa jednog višeg stanovišta. To je dokazala i uznemirenost koja je nastala povodom vijesti o prenosu ploče, a još i više ludi i neoprostivi pokušaj da se ukloni sa svog mjesta i sakrije. No o tome kasnije, a za momenat vratimo se na prilike koje su tome prethodile, kako bi dokazali jednu zabludu koja je imala neželjene posljedice.

Uzbudjeno odlukom o prenosu ploče, seljaštvo nije moglo da razborito i mirno sudi. Uvjerena da su time pogodjeni lokalni interesi, masa je počela da traži zaštite i argumente za obranu. Navest ćemo nekoje od tih argumenata. Počelo se tvrditi da iako je crkva u vlasti krčke biskupije, ploča da je samo dokumenat o poklonu kraljevog imanja i izgradnji same crkve, a kao takva da ne ulazi u njen sastavni dio. Nadalje pokušavali se iznositi dokazi, da je kapelica sa strane, u kojoj se čuvala ploča, naknadno izgradjena od privatnika i da je imala svoje dotacije. Ploča, tvrdilo se, nadjena je izvan crkve i možda služila

kao nadgrobni kamen itd. Svi ti argumenti nemaju dakako nikakve pravne moći, jer je ploča doista pripadala crkvi i s njom zajedno pripada krčkoj biskupiji, jer krčki biskup fungira kao opat sv. Lucije. Ali traženje ovih i drugih argumenata uz nemir i uzbudjenje dokazuje, da je odluku o prenosu ploče domaće pučanstvo primilo kao ataku na vlastite interese. Muškarci su postali osorni, kod žena se mogle vidjeti suze, i — ukratko — nastala je neka vrsta psihoze.

Ne treba dokazivati da taj lokalni patriotizam nema realno opravdanje. Ali to ne mijenja mnogo na stvari, kad se radi o postupku koji je u tom slučaju trebalo primijenti. Pojava koju iznosimo mogla se očito konstatirati i s njom je trebalo računati.

Vjerujemo da su krčkog biskupa vodile najbolje intencije prigodom stvaranja odluke o prenosu ploče u Zagreb. Ali se čudimo što su mu prilike medju najbližim vjernicima bile toliko nepoznate, da nije mogao predvidjati kako će njegova odluka biti primljena od mase pa da nije na vrijeme potražio jedan zgodniji način kako da zainteresirano pučanstvo spremi i uvjeri o ispravnosti svoje odluke. Ne radi se, da se razumijemo, o pravnoj strani; jer kao opat sv. Lucije on je mogao i smio donositi punovažnu odluku u tom pitanju. Njegov ugovor s Akademijom bio je s formalne strane sasvim dovoljan. Pače i s obzirom na više naučne i nacijonalne interese on je postupao ispravno, što rado priznajemo. Ali nije sa psihološke strane. To je van svake sumnje i ne da se oboriti ničime. A ovaj psihološki momenat, bez obzira na njegovu opravdanost, sam po sebi toliko je važan, da ga nije trebalo mimoići. Tim manje, što je bilo i prilike i vremena da se svestrano prouči, jer kako se vidi iz članka g. dra. Vale Vouka, tajnika Jugoslovenske akademije, pitanje prenosa ploče prešlo je ove faze: Krčki biskup i u ime krčkog kaptola kao vlasnika stvorio je odluku o prenosu; Jugoslovenska akademija je to prihvatila, a konačno konservatorski ured i državna vlast potvrdile su odluku. Inicijativu je dakle dao krčki biskup, a on jedin od svih drugih faktora mogao je i trebao da se osvrne na onaj psihološki momenat, iako pravno nije bio obavezan da to čini. Taj propust začudjuje nas utoliko više, što je narodni poslanik g. dr. Petričić, prema izjavi koju je dao u »Novostima«, na vrijeme molio i upozoravao da se ova stvar naprečac ne požuruje, jer bi »lako mogla da izazove neželjene i neugodne posljedice«!

Navedeni psihološki momenat shvatio je dakle g. dr. Petričić vrlo ispravno. I njegovo zauzimanje imalo je stoga puno opravdanje. Jer treba čitavu stvar shvatiti s njene prave strane. Ne radi se naime o nekom pretpostavljanju lokalnih interesa opće narodnim, nego se radi o jednoj pojavi, koja iziskuje taktičan i smišljen postupak. Zato u ovom slučaju nikako nije se moglo preporučiti forsiranje sa prenosom ploče, nego je trebalo potražiti drugo, makar provizorno rješenje.

Spašavanje ploče od daljeg propadanja na svom starom mjestu nije se moglo odgadjati. To je tačno. Ali dok je trajalo uzbudjenje naroda, mogao se odgoditi prenos ploče. Tako bi se dobilo na vremenu da se mogne upotrebiti druga metoda, kao dokazivanje i uvjeravanje zainteresiranog pučanstva, što ovaj put nije učinjeno. Taktičnim i smišljenim postupkom, ali ne naprečac, već kroz izvjesno vrijeme, vjerojatno bi se postigao željeni cilj, ukoliko se ne bi moglo naći koje drugo, kompromisno rješenje. A ako bi se dokazalo da ni to ne pomaže, uteklo bi se drugim sredstvima. Sada, kako se moglo vidjeti, to nije bilo podesno. A da se medjutim sačuva ploča od nepovoljnih uticaja njene okoline, bilo je potrebno da je pregleda jedna stručna komisija. Ova bi konstatirala njeno sadašnje stanje i utvrdila uzroke zbog kojih propada. Ako je to uslijed vlage ili čega drugog, trebalo je poduzeti potrebne reparacije i ploču kroz to vrijeme bolje zaštititi.

Nisu nam poznate sadašnje imovne prilike sv. Lucije u Jurandvoru, kao ni dohoci od te imovine, ali se zna da je crkvica bila nekad bogato opskrbljena. Zato vjerujemo da bi se i sad našlo dovoljno sredstava za sve potrebne reparacije i bolju pasku nad pločom. Jer da ni ta nije kako treba i dolikuje, dokazuju posljednji dogadjaji kao i knjiga za posjetioce u kojoj se može čitati koješta, što tamo ne spada. Držimo da je već i dosad trebalo ulagati više u reparaciju crkve i njene okoline, jer ne služi nikome na čast što je »pogled na ploču u polumračnoj crkvici doista žalostan«. — A i puteljak koji vodi sa glavne ceste do crkvice, nije ništa bolji.

Medjutim — errare humanum est. Prešlo se preko nečega, što se po našem sudu nije smjelo pregledati, i sad nema svrhe da se to dalje analizira.

* * *

„BAŠČANSKA PLOČA IMA OSTATI NA SVOME MJESTU!“*

Kameni spomenici duže traju kad se čuvaju na otvorenom mjestu, ali zaštićeni od kiše, nego kad se spremaju u zatvorene prostorije

Splitsko »Novo Doba« od 11 o. mj. opširno se bavi pitanjem, da li treba Baščansku ploču prenijeti u Zagreb ili ne. Smatra da je briga Jugaslavenske akademije nauka u Zagrebu ovog puta možda ipak nešto pretjerala.

»Danas se historijski spomenici — kaže »Novo Doba« — doklegod je to moguće, održavaju na onim istim mjestima, gdje su bili nekad postavljani, u muzej dolazi samo ono, što se ne može više da održi nikako na svom mjestu, ili što je neophodno potrebito za dnevno proučavanje. Dok pojedini kameni spomenik živе (jer sve je izvrgnuto propadanju), on treba da živi na svojemu vlastitom mjestu, a stupanje u muzej, to je za njega neke vrsti pogrebni ispraćaj.

Zbog toga smo mi odlučno zato, da Baščanska ploča ostane na svojem mjestu.

Naravno, kod ovoga treba da objasnimo momente, koje je iznijela Jugoslovenska akademija nauka i g. prof. Vouk. Oni se boje da će u Baškoj ploča propasti, a da bi se u Zagrebu, pod stručnom paskom, mogla da očuva. Kad bi to bilo tačno, mi bismo se odmah složili sa g. drom Voukom. Medjutim tu treba istaknuti neke momente.

Za očuvanje kamenih spomenika koje vrijeme izgriza, po svim iskustvima što znamo preko stručnjaka, nema neke posebne uspješne tehnike. Sve to izgleda uzaludno trošenje brige i vremena. Negdje se pokušalo čuvanje spomenika tzv. sluatiranjem, mazanjem raznim uljima i hemičkim supstancama. Za momenat se to pokazalo dobro, pače i za par decenija, ali izgleda da su zatim posljedice bile gore nego li da se to uopće nije pokušalo. Don Frane Bulić nam je mnogo puta tumačio.

Jedini način održanja kamenih spomenika je taj, da ne budu ni u zatvorenom ni u otvorenom prostoru. Ne smiju da budu u zatvorenom gdje nema dovoljno zraka, ali ne smiju biti niti izloženi kiši, jakom vjetru i nevremenu. Najbolje se održavaju na otvorenom, ali u prikrivenim ubikacijama. I zato su u splitskom novom Arheološkom muzeju uokolo čitavog dvorišta podignuti sasvim jednostavni trijemovi, gdje su kameni spomenici na otvorenome, ali sa krovom i jednim zidom čuvani od jačeg vjetra i od kiše.

A da je ovo tačno, imamo najbolji dokaz u Dioklecijanovoj palači.

Za očuvanje Baščanske ploče

bilo bi, dakle, svakako nužno da bude van crkvice, na zraku, pa da se prema južnoj strani udesi mali prikriveni trijem i da je se postavi tu, pa da i dalje stoji na mjestu svojeg opredjelišta.

Kao prvu stvar trebalo bi ukloniti staklo koje je »čuva«. Pok biskup dr. Mahnić, u brizi za njeno očuvanje, a jer onda ovakova pitanja nisu bila još objašnjena, prikrio je ploču staklenim okvirom, što joj je svakako bilo samo na štetu.

U koliko nam je poznato, Akademija nauka u Zagrebu u svojoj zgradi nema lapidariuma sličnog onom u Arheološkom muzeju u Splitu. Ona bi sigurno postavila ovu ploču na jedno časno mjesto u svojoj zgradi, ali to bi baš bila krupna pogriješka, protiv onoga što hoće naši akademičari da postignu. Mjesto da se ploča čuva, ona bi još teže propadala, sve i da ne uzmemo u obzir da joj prenos, u današnjem oštećenom stanju, nikako ne bi bio na korist, i kad bi protekao u potpunom redu, i kad se na putu ne bi desila nikakva nezgoda, koja zna da se desi često baš onda, kada je se najviše želi da izbjegne.

Biskup krčki dr. Srebrnić, koji nije rodom iz Krka, trebao bi o ovome da eventualno povede riječ sa splitskom biskupom drom Bonefačićem, koji je rodjen baš u Baškoj. Mi smo uvjereni da

* Iz: *Novosti*, XXVIII/1934, 231, 11

će splitski biskup biti, skupa sa svojim seljacima, za to da Baščanska ploča ostane u Jurandolu. Ona je odviše poznata u svijetu, a da se naučenjaci, koji se budu tim bavili, neće potruditi da je vlastitim očima vide. A ona će tek na onom pravom svom historičkom mjestu da i dalje živi sa našim narodom, dok joj je Providnost odredila njezin kameni život«.

*

Donosimo rado sve što bilo najmanje može da posluži valjanom rješenju ovoga pitanja. Na kraju da nabacimo dvije napomene:

Rečeno je bilo da prenos Baščanske ploče zahtijevaju naučni, opće narodni i državni interesi. Da li bi svemu tome bilo udovoljeno, ako se ploča ostavi bilo u crkvici sv. Lucije ili smjesti na udešenom mjestu pored nje?

Lijepo je kad narod govori iz srca i duše, i kada se seljaci zalažu za čuvanje naših najvažnijih historijskih spomenika. Tek mučno biva, kada ovakve sporove — barem po čuvenju — potstrekavaju hoteljeri...

Ivo SUČIĆ

BAŠĆANSKA AFERA NIJE BILA POTREBNA*

BAŠĆANSKU PLOČU TREBA U INTERESU NARODNOM PRENIJETI U ZAGREB

Sasvim nepotrebno razmahala se »baščanska afera«, da tako nazovemo jednu ružnu i nekulturnu pojavu, koju su zabilježili ovi dani. Naglasili smo i nekulturnu aferu, jer sve ono, što se je dogodilo, ne može se drugačijim imenom ni okrstiti, a svakako vrlo je ružna pojava i teško je i zamisliti, da je uopće i moglo doći do toga, da se razmahala polemika oko toga, da li da se Zvonimirova ploča prenese u Zagreb ili da ostane u malom seocu, bez stručne paske i izvržene ovakvim otmicama »ogorčenog naroda«, kako tvrde oni koji su ustali protiv prenosa u Zagreb.

Naši su stručnjaci kazali o tome svoju. Oni su u dovoljnoj mjeri istakli sve opasnosti, kojima je taj važan kulturno-historijski dokument hrvatskog naroda izložen u Jurandvoru, u crkvi Sv. Lucije, koja je zapuštena, koju zub vremena ruši svakog dana sve više i više, tako da prijeti i njoj opasnost, da će se porušiti. Dovoljno je naglasiti samo to, da je krovna konstrukcija već prilično trošna, da na stražnjem dijelu ima i pukotina.

Ne ulazeći potanje ni u to, da li je trebalo i kako je trebalo Baščane o prenosu obavijestiti, želimo da pokažemo na nemilu pojavu, da se čak i jedan dio javnosti našao, koji je stao uz »pobunjene« baščanske mladiće, uvjeravajući, da je svakako potrebno, da Zvonimirova ploče ostane u Baški. Teško je zaista pojmiti, koji su motivi nagnali one, koji nemaju baš nikakve veze sa Baškom i sa otokom Krkom, da ustaju na obranu baščanskih mladića, koji su izvršili čin nepromišljen i protiv odredbe prenijeli ploču iz crkvice u školsku zgradu, gdje je nadjena.

Zvonimirova ploča nije vlasništvo Baške. Ona je vlasništvo naroda, ona je njegov važan, da ne kažemo najvažniji, historijski dokument, kakvih drugi i veći narodi malo imaju. Pa, ako hoćemo povući paralelu između nas i drugih, tada moramo naglasiti, da su drugi narodi sve važnije kulturno-historijske dokumente odnijeli u muzeje, a nisu ih ostavili na mjestima gdje su nadjeni, ako ta mjesta sama po sebi ne pružaju onoliku sigurnost za održanje tih spomenika kao što je pružaju muzeji.

Prema tome, držimo, da u pitanju ove tako zvane »baščanske afere« i ne treba dugo razmišljati. Velik dio svjesnih Baščana znade, da Baška ne će izgubiti ništa od toga, ako se Zvonimirova ploča prenese u Zagreb i smjesti na počasnom mjestu u našem arheološkom muzeju, a da se na mjesto originala stavi vjerna kopija, sa napisom koji će govoriti, da se original nalazi u Zagrebu. Oni, koji dolaze u Bašku, da se kupaju u moru i prže na suncu ne će se zbog toga uvrijediti.

Stručnjaci su istakli da kulturni, narodni i državni interesi traže, da baščanska ploča bude u Zagrebu. Držimo, da je tu svaka daljnja diskusija nepotrebna. A one, koji iz raznih pobuda huckaju neuke mladiće protiv prenosa trebalo bi kazniti. U ovom pitanju imadu riječ oblasti, jer kao što smo naglasili, Zvonimirova ploča je juridički vlasništvo baškog biskupa, koji s njom ima pravo raspolagati, a moralno je vlasništvo cijelog naroda, ona je njegov veliki dokument daleke prošlosti, koji se ne smije ostaviti da propada i dalje u Baški, već se treba čuvati daljnjim pokoljenjima. -is.

* Iz: *Obzor*, LXXV/1934, 193, 4

* * *

Pitanje Bašćanske ploče*

BISKUP SPLITSKI JE ZA PRENOS U ZAGREB

Članak našeg urednika o pitanju prenosa Bašćanske Ploče u Zagreb, bio je pisan principijelno, stvarno i obrazloženo, poslije razgovora sa našim uvaženim i kompetentnim stručnjacima, a daleko od svake pomisli da bi tu moglo biti i nekih prikrivenih momenata, koji nikako ovamo ne spadaju, niti smiju da spadaju, a koji sada izbijaju pred javnošću, zauzimajući čak značenje jače od stvarnih razloga.

Tretirajući stvar tako, i poznavajući dobro principe koje je u sličnim pitanjima branio naš najveći stručnjak na ovome polju, Don Frane Bulić, mi smo smatrali da će i biskup splitski, preuzv. dr. K. Bonefačić biti za to da ploča ostane u Baškoj. Na njegovo smo mišljenje naročito polagali, jer je on rodom baš iz Baške, pa može najbolje da uđe i u one sentimentalne i lokalno patriotske momente svojih seljana, koje smo mi smatrali plemenitim izražajem osjećanja za jednim dragocjenim spomenikom narodne prošlosti u vlastitom mjestu. I stoga smo preuzv. biskupa splitskog u članku i naročito spomenuli, a sad nam je drago, što doznajemo za njegovo mišljenje, makar da je ono protivno od onog koje smo branili.

Urednik »Hrvatske Straže« posjetio je preuzv. biskupa u Bolnici Milosrdnih sestara u Zagrebu, gdje je sada na liječenju poslije nedavne nezgode, i tom prilikom doznao je od njega razne detalje o otkriću i o čuvanju Bašćanske Ploče kroz posljednje decenije, a naročito za vrijeme talijanske okupacije, kad su na Krk provalili D'Annunzievi arditi. U prikazu razgovora »Hrvatska Straža«, izmedju ostaloga, piše:

»Bašćanski puk, naglasio je dr. Bonefačić kojega sam i ja sin, i kojega raspoloženje dobro poznam, nikada nije bio protiv toga, da se ploča prenese u Zagreb, naše kulturno središte. Sigurno bi on bio pozdravia inicijativu biskupa dra. Srebrnića i odluku Jugoslavenske akademije u Zagrebu, da ga nijesu protiv toga nauckali elementi, koji mrze crkvu i misle samo na svoj džep«.

Tom prilikom zgražao se splitski biskup nad rovarenjem nekih tipova, koje on dobro pozna, i koji su bacili u narod klevetu, da je biskup dr. Srebrnić prodao ploču za 86 hiljada dinara u Rim i da će te novce podijeliti medju svećenike. Preuzvišeni g. dr. Bonefačić upravo se snebivao nad vijestima i informacijama, koje je primio, o sakrivanju ploče i barbarskom postupku s njome.

Dr. Bonefačić je odlučno naglasio:

»Ploča se mora prenijeti u Zagreb i sada je zato skrajnje vrijeme. Baš ova tobožnja »buna« i njezino skrivanje ploče nuka na to, jer inače prijeti pogibelj, da zločinačka ruka ne će prezati ni pred uništenjem ploče«.

* * *

Ovom izjavom preuzv. splitskog biskupa otkrivaju se oni momenti koji su se upleli u pitanje prenosa Bašćanske Ploče, a koji se nisu smjeli da upletu. Mi smo daleko, a da bi smo stvarno mogli te momente da rasuđujemo, pa zbog toga nećemo se u to niti upuštati. Samo ih žalimo i osuđujemo.

* Iz: *Novo doba,* XVII/1934, 199, 6

* * *

HRVATSKA STRAŽA

Sudbina bašćanske ploče*

Razgovor sa splitskim biskupom drom Bonefačićem, rođenim Bašćancem — „Crkveni službenici su sastavili, isklesali, otkrili i očuvali ploču" — Ploča se mora prenijeti u Zagreb

Zagreb, 24. VIII. Pitanje Bašćanske ploče još je uvijek na dnevnom redu. Sudbina najstarijeg hrvatskog glagolskog spomenika i jednog od najstarijih hrvatskih spomenika uopće neobično interesira svu našu javnost pogotovo pošto se doznalo, na koji način je ploča sakrivena i kako se barbarski pri tom s njome postupalo.

Što će biti s Bašćanskom pločom, da li će ona trajno ostati zakopana u novogradnji školske zgrade u Jurandvoru, hoće li komisije stručnjaka ustanoviti, u kakvom se stanju nalazi sada nakon valjanja po zemlji, hoće li je Jugoslavenska akademija preuzeti i dopremiti u Zagreb, kako je to ugovoreno sa krčkim biskupom preuzv. g. drom Josipom Srebrnićem, sve su to pitanja, na koja javno mnijenje traži odgovora i na koje bi mu interesirani faktori trebali dati odgovor.

U bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu nalazi se na liječenju splitski biskup preuzv. g. dr Klement Kvirin Bonefačić rodom iz Baške i jer se neobično interesira za sudbinu ploče, posjetio je naš urednik biskupa, da on kao Bašćanin i kao svećenik glagoljaš, rođen i odgojen u sjeni Bašćanske ploče, kaže mjerodavnu riječ o prenosu ploče i o raspoloženju bašćanskog pučanstva jer se baš tim raspoloženjem najviše operiralo protiv postupka crkvene vlasti koje su hvalevrijedno ustupile ploču na čuvanje Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu. Tim više je trebalo čuti splitskog biskupa, što se u pitanje prenosa ploče u Zagrebu upleo i urednik splitskog »Novog Doba« don Vinko Brajević, koji se doduše, osudivši kampanju »Novosti« protiv biskupa dra Srebrnića, pak najodlučnije založio za to, da ploča ostane na svom dosadašnjem mjestu, navodeći za to neke stručnjačke razloge i pozivajući se na pok don Franu Bulića i njegove učitelje i učenike. Don Vinko Brajević izričito se prizvao na preuzv. g. dra Bonefačića, rođenog Bašćanina, kao na mjerodavnog tumača bašćanskog lokalnog patriotizma i sentimentalizma, uvjeren, da će preuzvišeni splitski biskup biti skupa sa svojim seljacima (i sa »Novo Doba«) zato, da Bašćanska ploča ostane u Jurandvoru«.

Preuzv. g. dr Bonefačić u nevezanom razgovoru iznio je najprije historijat otkrića ploče i dešifriranja glagolskog natpisa na njoj. Ploča se našla — kazivao nam je dr Bonefačić — u crkvi sv. Lucije na lijevoj strani od ulaza na crkvenom pločniku nasuprot kapeli sv. Rozarija.

Prvi je na nju naišao tadašnji klerik a kasnije bašćanski župnik Petar Dorčić, s kojim je biskup u rodu.

Župnik Dorčić je bio inače jedan od prvih hrvatskih zastupnika na istarskom saboru (prije Laginje i Spinčića). On je kao glagoljaš pročitao neka slova i vidjevši, da se radi o vrlo važnom historijskom dokumentu, upozorio je na ploču tadanjeg hrvatskog historičara Ivana Kukuljevića. Kukuljević je došao u Bašku, gdje je bio i major Sabljar, koji se interesirao za natpis. Svaki od njih pokušao je pročitati natpis ali bez većeg uspjeha. Sve te stavke poslao je Kukuljević tada-

* Iz: *Hrvatska Straža,* VI/1934, 193, 2

šnjem najvećem živućem statističaru Šafaržiku u Prag, koji ih je objelodanio g. 1853. u »Palatkyma« tako upozorio učenjake na taj prevažni dokumenat.

Kasnije je došao u Bašku tadašnji profesor bogoslovije u Senju dr Rački i kušao pročitati natpis, ali ga nit on nije mogao odgonetnuti. On je u riječkom »Nevenu« 1858. kratko izvijestio o ploči, al nije bio siguran, da je tačno pročitao natpis.

U to vrijeme maturirao je na Rijeci klerik Ivan Crnčić. On je već kao Kukuljevićev učenik bio oduševljeni glagoljaš i došao je u Bašku u posjet svom školskom drugu i prijatelju Dorčiću. Oni su mnogo sjedili na ploči i raspravljali o njoj, ali ni Crnčić nije znao pročitati ploču. U »Književniku« priznao je Crnčić, da nije bio dovoljno oboružan — znanjem staroslovenskoga. Sposobnijim se osjećao g. 1861., kad je položio doktorat (za Bacha je bio istjeran sa Rijeke radi jedne političke brošure). Tada je opet došao u Bašku drugu Dorčiću i mučeći se oko nje pročitao je oko sedamdeset riječi. Međutim ni s tim nije bio zadovoljan, već se opet vratio 1863., ali ni tada nije cijelu pročitao. Rezultate je svoje objelodanio u »Književniku« 1865. Rački je u VII. Svesku »Starina« popunio Crnčića, priznavši mu, da je mnogo toga pročitao. Sam Kukuljević, kojemu je Crnčić prije objelodanjenja u javnosti, poslao svoj nalaz, vratio je Crnčiću njegovo rješenje natpisa ploče skupa s kopijama drugih rješenja kao najkompetentnijem, da sve to pročita. Sa Crnčićem dolazio je u Bašku i župnik Dobrinja Krinčić i svi su oni po nekoliko dana sjedili kod ploče kao stari i iskusni glagoljaši. 1861. dao ju je krčki biskup Ivan Vitezić dići sa pločnika i postaviti na povišeno mjesto u pobočnoj kapeli.

Dr Bonefačić nastavio je:

»Već u ovo doba, čim se opazila velika historijska važnost ploče, pomišljalo se na njezin prenos u Zagreb.

Međutim tadašnje političke prilike bile su nepovoljne za to. Austrija i Ugarska su se smatrale u mnogom obziru međusobno kao inozemstvo, pa bi austrijske vlasti bile pravile velikih poteškoća prenosu ploče u Zagreb, dakle u drugu polu Monarhije. Osim toga i općinske vlasti Baške i pokrajinske vlasti u Puli su bile su u talijanskim rukama pa se i zbog toga moralo čekati na bolja vremena. S druge strane stajale su na putu i tehničke poteškoće, jer tada nije bilo na raspolaganju današnjih prevoznih sredstava.

I Zagreb se vrlo interesirao za ploču.

God. 1884. došao je u Bašku tadašnji direktor arheološkog muzeja svećenik i učenjak Šime Ljubić. Bio je gost župnika Dorčića i tom je prigodom pregledao ploču. Budući da je ploča već tada bila u trošnom stanju i postojala pogibelj, da se raspadne, savjetovao je i preporučio, da se oko nje postavi željezni obruč. Kasnije su to učinili domaći majstori, koji dakako nijesu bili stručnjaci za takve stvari. Tom zgodom bio je Ljubić u obližnjem Bosaru, gdje su blizu nađeni ostaci drevnog grčkog grada Kurykte. Tu je on našao zlatnog novca a ponio je sa sobom u Zagreb i jedan iskopan kostur.

Kritično doba za ploču nastupilo je za vrijeme rata i napose za talijanske okupacije, kad su na otok Krk provalili D'Annunzijevi arditi. Dr Bonefačić je tada bio župnik i dekan u Malom Lošinju. Jer nije htio propovijedati nikako drukčije, nego hrvatski, bio je od okupatorskih vlasti protjeran iz Lošinja i konfiniran u svom rodnom mjestu Baški. Kad je 1919. župnik u Baški Mate Milovčić od talijanskih vlasti uapšen i odveden u Trst, dr Bonefačić, jer nije bilo drugog svećenika, sam je preuzeo upravu župe. God. 1920. doživio je poznati krvavi Božić. Na sam Božić zabranili su mu arditi da misi staroslovenski i zapovjedili, da mora čitati misu latinski. On im je rekao: »Ne mogu, ne smijem« i zaputio se na oltar. Čim je počeo sv. misu, ušla su u crkvu tri ardita i jedan je iza njegovih leđa stao mahati rukama. Puk, koji je ispunio crkvu, misleći da kani baciti bombu, jurnuo je u panici iz crkve a i junački arditi s njime. Međutim omladinci su ga pronašli i tako izlemali da je poslije jednog sata izdahnuo. Tada su arditi uprličili po-

tjeru na goloruki puk. Strijeljali su i pucali, koga su stigli. Tom prilikom ubili su jednog starca, jednu djevojku i jednu ženu u drugom stanju. Župnik Bonefačić morao je bježati iz Baške preko brda i gorja. Ladicom je prevezen na otok Prvić a odtuda je pobjegao ladicom u sv. Juraj kraj Senja. (Podaci o talijanskoj okupaciji nalaze se u dokumentiranoj knjizi Frana Barbalića: »Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri Trstu i Gorici«. Izdanje Društva sv. Jeronima).

Dr Bonefačić veli o prilikama za okupacije: »Mi svećenici bojali smo se i strepili smo za sudbinu Baščanske ploče. Strahovali smo, da ne bi koji domaći »rodoljub« upozorio ardite na ploču, koja je najjači dokumenat hrvatskoga Krka iz predmletačkog doba, i da je ovi ne bi uništili. Zbog toga nijesmo niti htjeli misiti u crkvi sv. Lucije, da arditima ne bi pala u oči ploča.«

»Baščanski puk ,naglasio je dr Bonefačić, kojega sam i ja sin, i kojega raspoloženje dobro poznam, nikada nije bio protiv toga, da se ploča prenese u Zagreb, naše kulturno središte. Sigurno bi on bio pozdravio inicijativu biskupa dra Srebrnića i odluku Jugoslavenske akademije u Zagrebu, da ga nijesu protiv toga naučkali elementi, koji mrze crkvu i misle samo na svoj džep«.

Tom prilikom zgražao se splitski biskup nad rovarenjem nekih tipova, koje on dobro pozna, i koji su bacili u narod klevetu, da je biskup dr Srebrnić prodao ploču za 86 hiljada dinara u Rim i da će te novce podijeliti među svećenike. Preuzvišeni g. dr Bonefačić upravo se snebivao nad vijestima i informacijama, koje je primio, o sakrivanju ploče i barbarskom postupku s njome.

Dr Bonefačić je odlučno naglasio:

»Ploča se mora prenijeti u Zagreb i sada je zato skrajnje vrijeme. Baš ova tobožnja »buna« i njezino skrivanje ploče nuka na to, jer inače prijeti pogibelj, da zločinačka ruka ne će prezati ni pred uništenjem ploče«.

Na harangu »Novosti« protiv crkvenih vlasti da su one svemu krive, dok ni jednom riječju nijesu osudile one harangere, koji su se u ime puka gerirali kao da imaju pravo na čuvanje ploče, ogorčeno je rekao biskup:

»Benediktinci su sastavili i dali isklesati ploču. Svećenici (Dorčić, Crnčić, Rački, Mahnić i drugi) našli su, pročitali i sačuvali ploču i sve za nju žrtvovali, biskup je kao opat sv. Lucije vlasnik njezin, dakle bez crkvenih vlasti niti bi bilo ploče, niti bi je danas mali, niti na nju ima tko prava, sada ljudi imadu obraza da napadaju crkvene vlasti, što ploču radi čuvanja šalju u Zagreb, i bacaju na njih krivnju, što to ne konvenira nekim ljudima, kojima nije stalo do ploče, već samo do toga, da napakoste crkvenoj vlasti. Žalosno je, da se takvim herostratizma može ići na ruku!«

završio je svoj razgovor preuzv. g. dr Bonefačić.

»NOVOSTI« UZMIČU

Zagreb, 24. VIII. »Novosti«, (od 23. o. mj.) videći da ne mogu braniti svoje dosadašnje antikulturno i antipatriotsko stanovište u pitanju Baščanske ploče, polako uzmiču. Doduše one ne napuštaju svoju dosadašnju tezu o krivnji crkvenih vlasti, ali ipak dopuštaju »zabludu domaćeg pučanstva«. One same priznaju: »Međutim ono, što se desilo u noći između 16. i 17. o. mj. ispunjuje ogorčenjem i zebnjom svakoga, ko ima i malo osjećanja prema ovako značajnim preostacima iz naše drevne prošlosti kao što je ovaj«. I one same nalaze, da je »ludi i neoprostivi pokušaj, da se (ploča) ukloni sa svog miesta i sakrije«. Šta više »Novosti« ukazuju i na one krivce čitave ove naše kulturne sramote, jer članak don Vinka Brajevića popraćuju: »Lijepo je kad narod govori iz srca i duše i kada se seljaci zalažu za čuvanje naših najvažnijih historijskih spomenika.

Tek mučno biva, kada ovakve sporove — barem po čuvanju — podstrekavaju hotelijeri ... «

Dakle na tragu smo tata... Najinteresantnije je, što ti borci za Baščansku ploču, koji su tobože tumačili dušu baščanskog puka, nijesu uopće rodeni Baščani.

Konačno kao senzaciju moramo spomenuti. da su »Novosti« priznale biskupu dru Srebrniću:

»Pače i s obzirom na više naučne i nacionalne interese on je postupao ispravno, što rado priznajemo«.

Tandem aliquando...!

Gjuro SZABO

Baščanska ploča

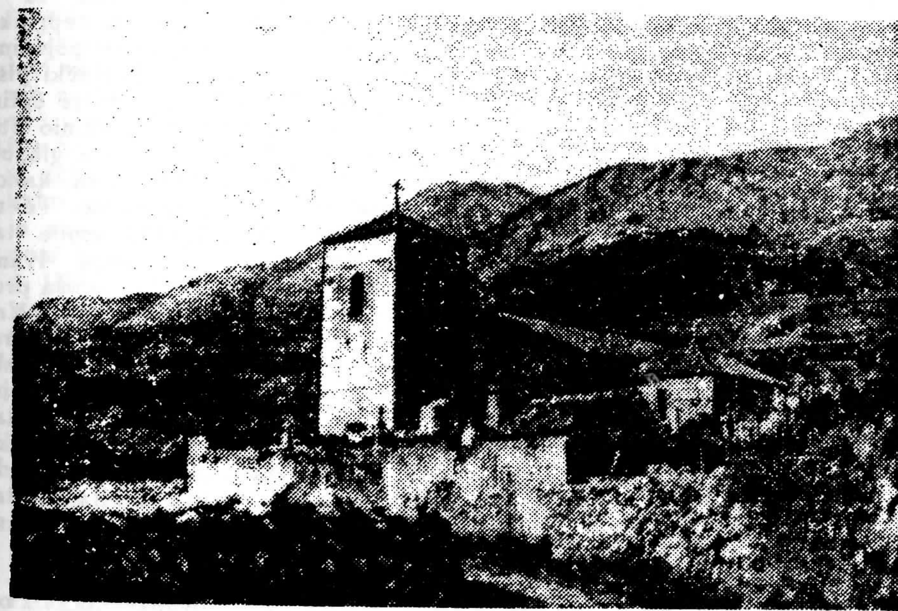
Zagreb, 25. VIII.

Sedam je stotina godina prošlo i nitko se valjda nije ni osvrnuo na ovu ploču, što se nalazi u crkvi sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške. Benediktovci je usadili negdje na svoju crkvu, kasnije je došlo vrijeme, pa je skinuli ljudi, metnuli u pod crkve i gazili stoljećima po njoj. I onda dodju opet drugi ljudi, pogledaše je, nerazumijevajući je, pa se izmučiše gotemo, dok su spoznali, što je tu zapisano.

Da, ni danas ne zna nitko posve točno, što tu sve zapravo piše!!! I etc. u osmoj stotini godina od njenoga postanja zavitlao vihor oko te ploče, koji bi bio smiješan, da nije veoma jadan i žalostan.

To je upravo značajno za nas. Uvijek se pozivamo na našu historiju, a dokumente zapuštamo nemilice, da sami ih uništavamo.

A medju tim spomenicima, koji su do naših dana došli još dostatno sačuvani, pa su posve propali ili uta-

CRKVA SV. LUCIJE U JURANDVORU

manjeni, spadaju spomenici našega Primorja. Eto, lane su uništeni furtim ostaci vanredno važne bazilikalne crkve na Rabu uništen je zapis, na kojem je stalajo, da tu i tada — u XI. st. — radio »Artifex Mundo cum RADAVITO«, očito Slaven Radovit! Pitam, koji bi narod dozvolio ma bio ko ma drago vlastnik takovih spomenika, da ih onako potiho ukloni?! Nitko danas ne zna, što se zapravo tamo nalazilo, a sigurno bi se mnogo toga razjasnilo, da je itko obaviješten bio o naumljenom prekapanju i rušenju. Sa Raba se odvuklo lijepih kapitela, sa Krka sva sila starinskoga pokućstva. Nesreća je htjela, da su se najvažniji spomenici Dalmacije i Primorja našli skupljeni u crkvi sv. Donata u Zadru, a nesreća je htjela, da je to sve danas posjed Talijana. Da, oltar iz crkve sv. Lucije kod Jurandvora, koji se slučajno, nalazio na opravku u Beču nalazi se danas u Trstu, pa eto ostaje tamo uza sve pregovore! Pukim je slučajem ostala Baščanska ploča netaknuta, ali to je bilo onda, kad su se oni, koji su znali vrijednost te ploče mogli na prste izbrojiti...

Neće biti s gorega, da se u kratko prikaže tu ta crkvica i Baščanska ploča s njenim, još uvijek neriješenim napisom. Crkva sv. Lucije nalazi se nedaleko sela Jurandvora, koje leži par kilometara od Baške. To je tip prastarih crkvica sa četverostranom ladjom i polukružnim svetištem, kakovih imade podosta na Krku, kakova je i ona crkvica sv. Vida kod Dobrinja, što se spominje u ispravi od g. 1000. Iz kasnijega je vremena zvonik, koji ima pod vijencem reljefe evandjelista, a ploča nad ulazom kazuje: »Magister Andreas me fecit«. Sadašnju formu tornja učini g. 1863. biskup Vitezić, koji je »hitio vrh na tla, a ostalo načinio«, što nam kaže Črnčić u »Književniku« od g. 1865. str. 15. Ima tu i rimskih spomenika, nu ti nas sada ne zanimaju. God. 1498. dao je opat Kontarini prizidati izvrstno gradjenu kapelu, u kojoj se nalazi danas slabašni oltar, a na žalost je baš taj dio najvlažniji.

Četiri uzana prozorčića osvjetljuju ladju, kojoj pokrivaju pod grobne ploče sa karakterističnim napisima: »Ovo je kucha moja vekivechna aliti grob...« I u tom bogomraku nalazila se sve do godine 1861. i Baščanska ploča, kad je biskup Vitezić dade izvaditi i prisloniti uza zid Kontarinijeve kapele.

Već prije 1853. upozoren je Ivan Kukuljević na tu ploču, ali nije znao, što bi o njoj kazao, već je upozorio na nju Šafarika, koji ju priopćuje g. 1853. svijetu, tek ne zna ni u kojem je jeziku, ni kojim je pismom napisana! A od onda se do današnjega dana muče naši ponajbolji, da je odgonetnu i Kukuljević i Rački i Črnčić i Sabljar i Mesić i Jagić i sve dalje do dana današnjega. Evo, god. 1856. polazi Kukuljević na put u Italiju, a ipak se zaustavlja u Senju, pa 16. 9. 1856. polazi na »filupi na šest vesala« u Bašku: »... pohitismo u sv. Luciju. U crkvi vladaše gusta tmina. Mi upalimo voštane svijeće, te polegosmo oko golema kamena, učvršćena u ploćniku, stavši razglabati pismo za pismom...« Da, dva sata čitaju pismena, prepisujući ih i kasno se u noć vrate, nakon svakojakih neprilika »filupom« u Senj. Ali tek su pojedine riječi postale jasne. Franjo Rački piše Kukuljeviću 14. 6. 1857., da je četiri sata ležao na ploči, da je učinio otisak, a pismena da su sigurno glagolska, ma da ih imade i takovih, kakovih nikada nigdje nije našao. Tekar u godinama 1861. i 1863. uspije našemu revnoglagoljašu popu Ivanu Črnčiću, da je najveći dio zapisa pročitao. »... pozvah iz Dobrinja u Krk popa Antuna Kirinčića, pak mi drči ozgor i ozdol Hlamom u Bašku, svaki na svojem samo ja na tudjem konju. Ondje se pridruži k nama pop Petar Dorčić, vrijedan duhovnik primorski, pak svi tri skupa željno skočismo do sv. Lucije pod Baščanski Hlam, čitat ono, što ja nisam pročitao ni prvi ni drugi put...«

To je čitanje bilo već potpunije, a objelodanio ga u »Književniku« od god. 1865. Knj. II. str. 8. Po tom je i Kukuljević, preštampavajući god

BAŠČANSKA PLOČA

1873. svoje »Putne Uspomene« donio i svoje upotpunjeno čitanje.

Devet godina poslije »Književnika« javi se Rački, koji je 1875. objelodanio rezultate svojega čitanja, a on je već imao na pomoć izvrstne fotografije Standlove i otisak ploče, što ga je učinio Rendić. Tek konac nije nikako mogao odgonetnuti. Nu dodao je vanredan komentar, koji je u bitnom ostao vrijedan do danas. Tekar g. 1877. dočitao je Rački pomoću slaviste zagrebačkoga L. Geitlera i konac zapisa, i priopćio ga u svojim »Documenta« str. 487. A Črnčić je u »Starinama« od 1887. nastavio odgonetanje, ispravljajući neke navode Račkijeve. God. 1911. objelodani Jagić svoje čitanje, koje se do sada smatra završnim, a donosi ga i Šišić u svojem »Priručniku«. Nekoje varijante donosi g. 1912. Rudolf Strohal.

Tako je nakon šezdeset godina bio zapis na ploči odgonetnut — barem u bitnom! I čitamo: — 1100 (?). U ime otca i sina i svetoga duha. Amen. Ja opat Držiha napisah ovo o zemlji, koju je podao Zvonimir, kralj hrvatski u svoje dane svetoj Luciji. A svjedoci su župan krbavski Desila, župan lučki Prbnebga. Pa on posla Vitoslava na otok, da tko to poreče, da ga prokune božja sila i četiri evangjelista i sveta Lucija. Amen. A tko tu živi nek Boga moli za njih.

Ja opat Dobrovit sazidah crkvu ovu sa devetero braće u dane, kad je knez Kozma zavladao cijelom krajinom. I u te dane bijaše Nikola od Otočca jedno sa svetom Lucijom.

Tako su naši najsvjetliji radenici odgonetnuli taj zapis, koji nije drugo van izvadak dviju, možda latinski pisanih isprava. Nu sijaset je toga još neriješeno. Godina je na početku nejasna: Jagić vjeruje u g. 1100. ili blizu nje, Strohal vidi g. 1120. Župan »Desila« čita Strohal »Desida«, a ono »Prbnebga«, ime župana lučkoga, posve je nemoguće; uopće je taj dio veoma težak. Tko je Vitoslav, koji dolazi na otok, pa čemu taj golemi strah?! Tko je taj Kozma, za koga je on oblačao »cijelom Kra-

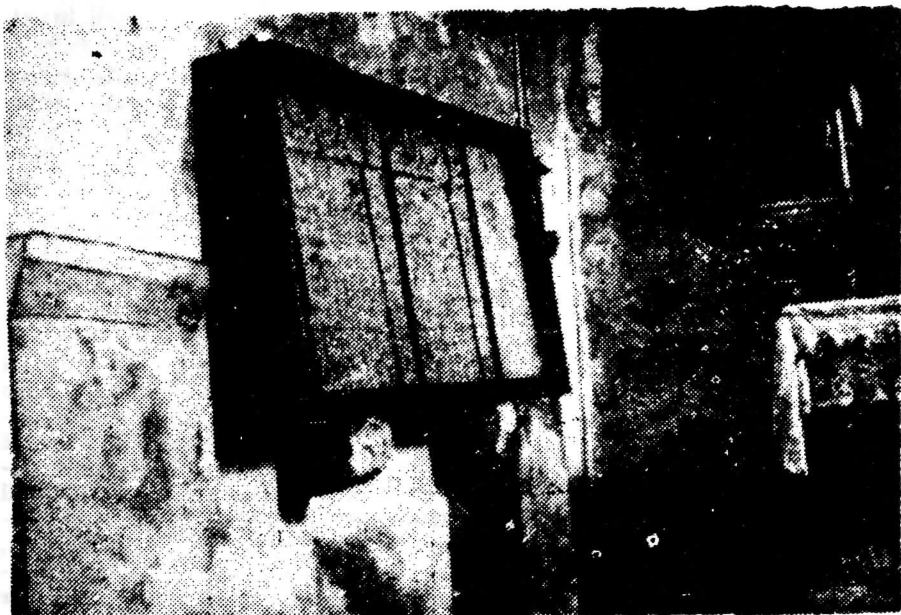
jinom« i kada? Nije li to možda onaj Kozma, preteča i praotac krčkih knezova, kasnijih Frankapana, o kojem govori Klaić u »Krčki knezovi Frankapani« I. str. 80., 82.? A posve je zagonetan konac, sve da uzmemo, da znači, da je opatija sv. Lucije bila pod jednim opatom sa svetim (te riječi nema u zapisu) Nikolom u Otočcu. Pa koji je to Otočac? Teško je vjerovati, da bi to mogao biti onaj u Lici, gdje je u kasnije doba doista bila opatija sv. Nikole ... I tako ima još sijaset neriješenog u zapisu.

Nad zapisom je troprutasti ornamenat, kasne forme, kojeg meće Karaman u vrijeme tik pred romanskom epohom. Dolje nije bilo nikakvoga friza. Gdje je taj zapis bio smješten u crkvici?

Benediktovci su vijesnici Zapada, pa gle, i oni se ne mogoše oteti sili narodnoga duha na Krku, oni pišu glagoljskim slovima a hrvatskim jezikom! I baš će njima, benediktovcima, dati kojih 130 godina kasnije papa Inocent dozvolu, da se smiju služiti slavenskim jezikom, »kako su njihovi predšasnici običavali«, jer »da su Slaveni, pa imaju slavensko pismo, a latinski ne mogu naučiti!«

Što taj najstariji ne samo hrvatski, već i sve Jugoslavije spomenik iz vremena, kad su svi drugi narodi klesali napise u latinskom jeziku — znamenuje, ne treba tu isticati.

Od godine 1919. bio sam jedno osam puta pred pločom u Jurandvoru i na žalost sam morao konstatirati, da ovaj od stoljeća provlaženi kamen sve manje odolijeva tamo zimskoj studeni, a pogotovo mi se čini, da je ubrzan tempo oštećenja, otkako je ploča prekrivena staklom. Teško je bilo očekivati, da bi se konzervativnost crkvena htjela odlučiti

POLOŽAJ BAŠĆANSKE PLOČE U CRKVI

na jedino ispravno riješenje: na prenos ploče na koje sigurno i prikladno mjesto. Da, svakome, tko mari za naše starine, napose komu je ova ploča svetinja, mora biti jasno, da se ona mora prenijeti, a tko promozga ovo, što je tu napisano i ono,

što je tu prešućeno iz pojmljivih razloga,

svakome mora biti jasno, da je krčki biskup i kaptol ispravno, veoma ispravno radio, kad je prepustio Strossmayerovoj Jugoslavenskoj Akademiji, da ploču tamo pohrani,

pridržavši si posvemašnje pravo vlastništva i raspolaganja za sva vremena, a Akademija si je osvjetlala lice,

te smjesta pristala i preuzela sve troškove dopreme. Stanoviti dogadjaji najnovijega datuma tražili su apodiktički, da se te rasprave ne iznose pred širu publiku, ali nisu nipošto radjene nikome za ledjima. Mislim, da će me svatko razumjeti.

Ta ne radi se tu ni o kakvoj otimačini, već o najispravnijem modusu sačuvanja!

I sada eto galame, eto belaja, a skrivili su oni, kojim to ne ide u račun. Pa sada evo svi daju savjete. Neka se ploča spasi, ali neka se ne miče: »Wasch mir den Pelz und mach ihn nicht nass!« Na osnutak kakvog novog muzeja, mislim, ne može nitko ozbiljno pomišljati poslije strahotnog gubitka sv. Donata u Zadru. A još je mnogo toga, o čemu je bolje ni ne govoriti, jer smo si dosta sami skrivili, pa moramo priznati, da zloba i mržnja stranaca dobro vidi.

Baščanska se ploča mora sačuvati neoštećena, da je i dalja generacija radenika uzmogne proučavati, da bude svjedokinja minulih dana.

Prof. Gjuro Szabo.

* * *

Još o pitanju Baščanske Ploče*

ZADIRKIVANJA ZAGREBAČKOG »OBZORA« — MIŠLJENJE DON FRANE BULIĆA

U subotnjem broju rekli smo da su izjavom preuzv. splitskog biskupa dra K. Bonefačića otkriveni neki momenti koji su se upleli u pitanje prenosa Baščanske Ploče, a koji se nisu smjeli da upletu, i da smo mi daleko a da bi smo stvarno mogli te momente da rasudujemo, pa da ih samo žalimo i osudujemo, a da se nećemo u to niti upuštati.

Prema tome namjeravali smo da završimo naše pisanje o Baščanskoj Ploči, ali zagrebački »Obzor« svojim neumjesnim zadirkivanjima, čak i lične prirode, što nikako ovamo ne spada i što nas provincijalce dovodi u iskušenje da posumnjamo u ozbiljnost velike štampe naših centruma, sili nas da se opet na ovo vraćamo.

U svom nedjeljnom broju »O b z o r« piše:

»Splitski list »Novo Doba«, tražeći u svojoj neinformiranosti, da baščanska ploča ostane u Jurandolu, bio se pozvao na mrtvog don Franu Bulića i na splitskog biskupa dra K. K. Bonefačića koji je rodom iz Baške, kao da bi oni bili za to da baščanska ploča ostane u Jurandolu. Ovim povodom se urednik »Hrvatske Straže« obratio na splitskog biskupa dr. Bonefačića, koji se nalazi u bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu ..... (Ovdje »Obzor« citira izjavu biskupa splitskog koju smo mi već objavili u subotnjem broju, pa nastavlja):

Splitski biskup dr. Bonefačić se, dakle, izjavio protivno od onog što je očekivao urednik splitskog »Novog Doba«. To je novi dokaz da nije oportuno istrčati se u ovakovim pitanjima i da se treba svestrano informirati prije nego se iznese vlastito mišljenje o jednom pitanju koje je od opće narodne važnosti, a čijem rješenju se može mnogo škoditi, makar samo iz težnje da »čovjek javnosti« u svemu kaže svoju riječ, pa i onda ako nije sasvim upućen u onomu o čemu hoće dati autoritativno mišljenje.

Što se pak tiče na pozivanje na mrtvog don Franu Bulića, ono je sigurno isto tako proizvoljno, kao što je bilo i očekivanje za biskupa dr. Bonefačića, da je protiv prenosa baščanske ploče u Zagreb.

O tome bi mogli posvjedočiti intimni saradnici i prijatelji don Frane Bulića, koji je u ostalom u ovakovim pitanjima uvijek zastupao ispravno narodno gledište«.

***

Na ovakovo pisanje zagrebačkog »Obzora« moramo da reagiramo, jer se ovdje ne radi više ni o Baščanskoj Ploči, ni o principima za njeno održavanje, koje je u svom članku razvio naš urednik. Radi se o tendencioznom zadirkivanju koje može da ima svoj razlog, u posljednje vrijeme, samo na drugom polju...

Povodom toga konstatiramo da »Obzor« nije ničim oborio principijelno razlaganje našeg urednika o pitanju čuvanja Baščanske Ploče, koje je bilo obrazloženo, a daleko od svega onoga što se negdje ispod vode saplelo.

Zatim konstatiramo da se naš urednik nije »pozvao na splitskog biskupa«, kao da bi mu valjda splitski biskup bio o tome kazao svoje mišljenje, nego je napisao: »Uvjereni smo da će preuz. splitski biskup biti skupa sa svojim seljacima za to da Baščanska Ploča ostane u Jurandolu. Preuzv. biskup izrazio se protivno, i mi smo to njegovo protivno mišljenje odmah lealno prenijeli. Nema tu, dakle, ničega čim bi poštovani »Obzor« imao razlog da nas nočemu uči.

* Iz: *Novo doba*, XVII/1934, 200.

Što se tiče mišljenja intimnih saradnika i prijatelja Don Frane Bulića, mi smo konstatirali da naš istaknuti stručnjak g. dr. Abramić, nasljednik Msgr. Bulića u upravi Arheološkog muzeja u Splitu, a onda njegov svakako najintimniji saradnik i prijatelj g. dr. Karaman, nasljednik i konservatorijalnom uredu, »kraj punog priznanja akciji i nastojanju Akademije, sa stanovitom skepsom očekuju uspjeh eventualnog prenosa«.

Ni g. dr. Abramić, ni g. dr. Karaman nisu demantirali tu našu konstataciju.

A don Frane Bulić sam je vlastitom rukom ispisao principe kojih se u ovakovim pitanjima drža. I to ispisao ih je baš u samom našem listu »Novom Dobu«, u broju od 30 augusta 1925 g., gdje je pod njegovim potpisom izašao feljton »Dvije zaključne riječi o Lučićevoj nadgrobnoj ploči u crkvi samostana franjevaca na Hvaru«. Don Frane Bulić je taj feljton pisao »iz mira i hlada Rogaške Slatine«, i iz njega citiramo ove najbitnije stavke:

»Savremena njega spomenika .... ide ne samo za tim da se spomenik očuva u svom dosadašnjem stanju i historijskom karakteru, već također da se pridrži svojoj svrsi za koju je izvorno podignut, i da ostane na onomu mjestu na kojemu je prvotno postavljen. Iznimku može da opravda samo slučaj, ako doslovno održavanje principa, da se u spomenike ne dira, zaprijeti propašću samom spomeniku«.

Kad je ovo pisao don Frane Bulić, radilo se o tome da se nadgrobna ploča Lučićeva kojoj je prijetilo da će se istrošiti uslijed gaženja nogama, položi uza zid u blizini, ali su protiv toga ustali Hvarani, i privatnim pismima i javnom polemikom, pa evo što na to piše don Frane:

»Mene veseli da načelo o nepovredivosti i poželjnoj nepokretnosti spomenika, koje Konservator od decenija propovijeda, osvaja napokon sebi put u sve to šire slojeve. Veseli me kada se sjetim kako je osamljen još pred malo decenija Konservator bio u borbi za održanje historičkog karaktera lože na Hvaru«.

I ono stanovište Hvarana potaklo je don Franu da je faktično odustao od tadašnje namjere, te piše:

»Interes Hvarana za svoje starine bio je Konservatorskom uredu polazna tačka da preispita oportunost da se već sada pristupi premještanju nadgrobnih ploča iz pločnika crkve u zid«.

Naš se urednik, dakle, nije pozvao napamet na mišljenje don Frane Bulića o principima čuvanja historičkih spomenika našeg naroda, pak se prema tome nije ni istrčao niti je ičim škodio. Istakao je te principe, a naglasio je: kad bi se Baščanska Ploča u Zagrebu imala da očuva bolje nego li u Baškoj, da bi je trebalo tamo prenijeti.

Naš urednik nije ulazio u druge momente, a niti će da ulazi, koji se spadaju u pitanje očuvanja ploče, samo ih je već u prvom članku oštro osudio, pa stoga neozbiljno je da štampa iz naših centruma, koja bi nas u provinciji trebala da uči ozbiljnosti i solidnosti, na ovakav način reagira na naše stvarno pisanje.

A u koliko se tiče i ličnog deplasiranog žalca, konstatiramo da naš urednik piše u javnosti jer to spada u okvir njegovog novinarskog rada, ali našoj javnosti je poznato da on — srećom — nema javnih ambicija g. dr. Dežmana, i da nas g. dr. Dežman nema razloga da uči kako se zastupaju ispravno narodna gledišta, a naročito ona hrvatska.

* * *

Сељаци закопали башћанску плочу, тешку 800 килограма, да је не би однели научници*

Башка, августа

У селу Јурандвору, недалеко од Башке, на острву Крку, налази се један стари споменик од велике историјске важности. То је чувена „Башчанска плоча", која потиче још из 1100-те године. Глагољицом и старословенским језиком на плочи је урезана исправа о предаји некот имања, које је хрватски краљ Звонимир даровао тамошњој црквици Св. Луције. У тој црквици смештена је и ова плоча, коју су често проучавали историчари и слависти. Ова плоча је најстарији споменик исписан глагољицом у камену. Колико се зна ту се први пут спомиње „Краљ хрватски" и његово народно име Звонимир. Ту је најстарији тип слова глагољице, каква нису пронађена ни на једном другом споменику.

Осим тога тај споменик јасно доказује да је острво Крк припадало Звонимировој држави. Нажалост, овоме споменику није била поклоњена нарочита пажња и он није био довољно чуван. Истина да се налазио под стаклом, али влага га је нагризала и плоча је сваким даном постајала све трошнија. За време италијанске окупације претила је велика опасност, да ће овај стари споменик бити уништен. Због тога је често помињао да се башчанска плоча пренесе у музеј. Сад је то најзад требало да се оствари. Крчки бискуп г. др. Сребрнић одобрио је Југословенској академији у Загребу, да плочу пренесе у музеј и она води бригу о њој. Истовремено је уговорено, да се у цркву Св. Луције у Јурандвору постави на исто место верна копија оригиналне плоче. То је одобрила и државна власт. У јавности се, међутим, о томе ништа није знало. Сазнало се тек онда кад је плоча требала да буде скинута и пренесена у Загреб.

Али тада је настала права гужва. Када су сељаци чули да ће њихова башчанска плоча бити однесена из цркве Св. Луције, они су се били противу тога и одлучили да то не дозволе ни по коју цену.

Југословенска академија из Загреба делегирала је два стручњака, г. др. Ившића и г. др. Кнеwалда, да обаве посао око скидања и преношења башчанске плоче. Они су дошли у Јурандвор, с намером да изврше поверени им задатак. Али, нису могли ни да приступе цркви Св. Луције, јер су је били опколили сељаци и нису им дозволили да се примакну башчанској плочи. Сељаци су протестовали и казали, да никада неће дозволити да се из њихове средине износе стара башћанска плоча, која је за све њих највећа светиња. И стручњаци нису имали куд, него су се вратили у Загреб.

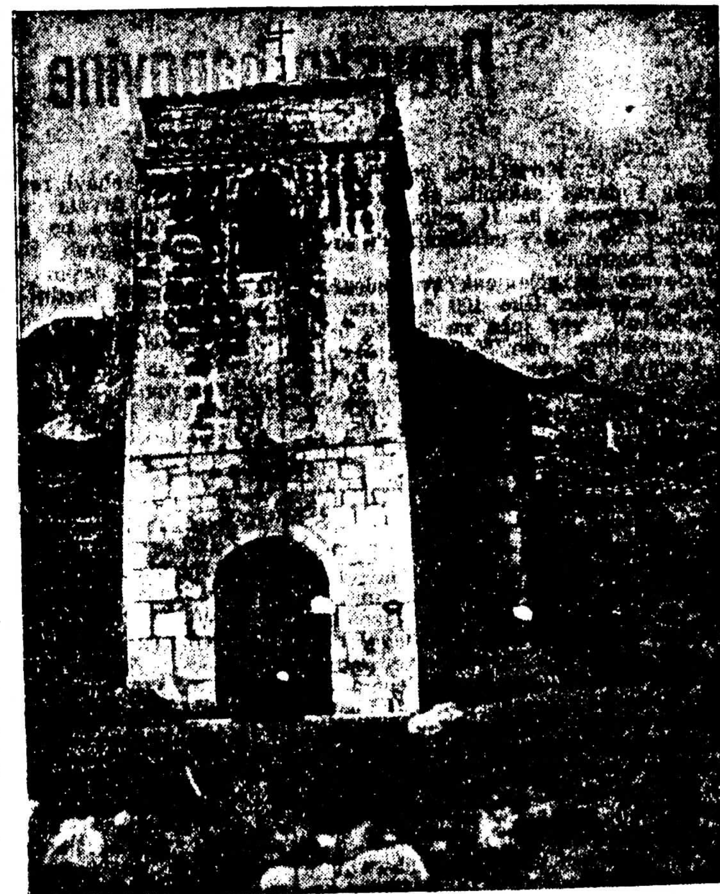
Пре неколико дана, међутим, нa једном је нестала башчанска плоча. Нестала је преко ноћи, неприметно, и ако је тешка преко 800 килограма. О нестанку плоче одмах су обавештене власти и поведена је најенергичнија истрага, која је, срећом, дала позитивне резултате. Плоча је пронађена код једне грађевине, где су је сељаци закопали у земљу. Да ли је при томе плоча оштећена још се не зна. Власти су повеле најенергичнију истрагу да утврде, ко је плочу скинуо и закопао у земљу.

* Iz: *Politika*, XXXI/1934, 9438, 4

* * *

Crkva sv. Lucije
u kojoj se čuvala Baščanska ploča*

Znamenita Baščanska ploča, kao najstariji glagolski spomenik u kamenu, vazda se spominje u vezi sa crkvicom sv. Lucije u kojoj je nadjena. Napis na ploči dvostruka je isprava: o ledini kralja Zvonimira, koju je ovaj darovao crkvi, i o izgradnji same crkve po opatu Dobrovitu i njegovoj redovničkoj braći.

Ali i sama crkva sv. Lucije, kao gradjevni spomenik, od velike je historijske važnosti. Kako svjedoči ploča podignuta je oko 1100 godine, na osamljenom mjestu pokraj sela Jurandvora. Sa njene lijeve strane nalazi se samostan benediktinaca, koji su ovdje živjeli do potkraj 15. vijeka. Napušten od redovnika, samostan je propao i još se vide samo ruševine a crkva se je sačuvala i do danas.

Jednobrodna je, malih dimenzija i gradjena od tesana kamena. Na pročelju ima zvonik koji je nekada bio viši i misli se da je mladji od crkve. U crkvu se dakle ulazi ispod zvonika, koji tako sačinjava predvorje. U tom predvorju uzidan je jedan rimski nadgrobni spomenik, nadjen valjda negdje u blizini i ovamo prenesen. Sa vanjske strane čita se:

MAGISTER ANDRAS ME FECIT

Zvonik je dakle sagradio neki majstor Andrej, koji je sebi za reklamu udario i ovaj latinski natpis. Medjutim on zacijelo nije bio Roman, jer ni vlastito svoje ime nije napisao ispravno. Umjesto: A n d r e a s, —

* Iz: *Novosti*, XXVIII/1934, 236, 11

stoji: A n d r a s. Ta ga je pogreška odala kao našeg čovjeka! — Povrh toga uzidan je nekakav grb išaran kockama, sličan hrvatskom grbu. A pod samim vrhom skraćenog četverouglatog zvonika nalaze se simbolični reljefi četiriju evangelista: andjeo, orao, lav i vol. I napis na ploče spominje evangeliste.

Crkva je iznutra jednostavna, ali lijepa. Na dnu ladje je glavni oltar sv. Lucije, gdje se nalazila i znamenita slika iz XI ili XII vijeka. Slika je pretstavljala život sv. Lucije, a jer je bila trošna, biskup Mahnič poslao je u Beč na reparaciju. Iza svjetskog rata, za vrijeme okupacije, Talijani su povukli sliku iz Beča i zadržali je za sebe. Tako je izgubljena ova relikvija. Crkveni pod složen je od nadgrobnih ploča sa uklesanim natpisima na našem i latinskom jeziku. Nekoji drže, da su ovdje zakopani i Frankopani. Tu se nalazila i čuvena Baščanska ploča, ali je prvobitno nadjena izvan crkve. Naknadno, kad se upoznalo njeno značenje, smještena je u pobočnu kapelicu. Ova je prigradjena sa desne strane crkve, i to 1438 godine, dakle skoro četiri vijeka kasnije nego crkva. U narodu tvrdi se za ovu kapelicu da je podignuta kao zavjet za odbranu od Turaka, kada su počeli osvajati Evropu.

Osim Baščanske ploče, na podu crkve nadjena su još dva komada od nekih ploča, koje su morale takodjer imati značajne natpise. Na jednom komadu Crnčić je otkrio glagolskim slovima ispisane riječi: A z o p a t..... L u c(i j a)..... Z v o n i m(i r) .....h r)v a t s k...... i još nekoja slova bez smisla, — a na drugome: Ivan Frankapan krčki, modruški senjski 1465.

Ulaz u crkvu prvobitno nije bio onaj današnji ispod zvonika, nego jedan drugi sa strane. Ali taj je zazidan, što se i sad lijepo razabire. Po narodnoj predaji, na ta prvobitna vrata ušao je u crkvu kralj Zvonimir prigodom dolaska na otok i poklona svoje ledine sv. Luciji. A jer običnu smrtniku ne dolikuje da i poslije kralja ulazi na ista vrata, narod ih je iz poštovanja zazidao.

* * *

HRVATSKA STRAŽA

Istina o bašćanskoj ploči*

Dok svi listovi priznaju da je krčki biskup učinio rodoljubno djelo, jedine „Novosti" neće da to priznadu — Da uglavimo još nekoliko neistina, koje su servirale „Novosti"

Z a g r e b, 27. VIII. Pitanje baščanske ploče ne skida se s dnevnog reda. Sva štampa, zagrebačka, beogradska i splitska donosi o baščanskoj ploči bilo informativne bilo polemičke članke. Najznačajniji je članak iz pera stručnjaka prof. Đure Szaba u nedjeljnom »Jutarnjem Listu«. On među ostalim veli: »I eto u osmoj stotini godina od njenog postanja zavitlao vihor oko te ploče, koji bi bio smiješan, da nije veoma jadan i žalostan. To je upravo značajno za nas. Uvijek se pozivamo na našu historiju, a dokumente zapuštamo nemilice, da, sami ih uništavamo«.

Prof. Szabo iznosi, da se baš na našem Primorju uništavaju spomenici, koji su još dostatno sačuvani. Lani su furtim uništeni ostaci vanredno važne bazilikalne crkve na Rabu uništen je zapis, na kojem je stajalo, da tu i tada — u XI. st. — radio »Artifex Mundo cum RADAVITO«, očito Slaven Radovit! »Pitam, koji bi narod dozvolio ma bio ko mu drago vlasnik takovih spomenika, da ih onako potiho ukloni?! Nitko danas ne zna, što se zapravo tamo nalazilo, a sigurno bi se mnogo toga razjasnilo, da je itko obaviješten bio o naumljenom prekapanju i rušenju«.

Zatim se se prof. Szabo osvrće na crkvu sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške. Iznosi napore naših popova glagoljaša, da odgonetnu natpis na ploči. Ni do danas se ne zna, posve točno, što zapravo sve u njemu stoji. Dalje prof. Szabo kaže:

»Što taj najstariji ne samo hrvatski, već i sve Jugoslavije spomenik iz vremena, kad su svi drugi narodi klesali napise u latinskom jeziku — znamenuje ne treba tu isticati.

Od godine 1919. bio sam jedno osam puta pred pločom u Jurandvoru i na žalost sam morao konstatirati, da ovaj od stoljeća provlaženi kamen sve manje odoljeva tamo zimskoj studeni, a pogotovo mi se čini, da je ubrzan tempo oštećenja, otkako je ploča prekrivena staklom. Teško je bilo očekivati, da bi se konzervativnost crkvena htjela odlučiti na jedino ispravno riješenje: na prenos ploče na koje sigurno i prikladno mjesto. Da, svakome, tko mari za naše starine, napose komu je ova ploča svetinja, mora biti jasno, da se ona mora prenijeti, a tko promozga ovo, što je tu napisano i ono,

što je tu prešućeno iz pojmljivih razloga,

svakome mora biti jasno, da je krčki bi-

* Iz: *Hrvatska Straža,* VI/1934, 195, 2

skup i kaptol ispravno, veoma ispravno radio, kad je prepustio Strossmayerovoj Jugoslavenskoj Akademiji, da ploču tamo pohrani.

pridržavši si posvemašnje pravo vlastništva i raspolaganja za sva vremena, a Akademija si je osvjetlala lice,

što je smjesta pristala i preuzela sve troškove dopreme. Stanoviti događaji najnovijega datuma tražili su apodiktički, da se te rasprave ne iznose pred širu publiku, ali nisu nipošto rađene nikomu za ledima. Mislim, da će me svatko razumjeti.

Ta ne radi se tu ni o kakvoj otimačini, već o najispravnijem modusu sačuvanja!

I sada eto galame, eto belaja, a skrivili su oni, kojim to ne ide u račun. Pa sada evo svi daju savjete. Neka se ploča spasi, ali neka se ne miče: »Wasch mir den Pelz und mach ihn nicht nass!« Na osnutak kakvog novog muzeja, mislim, ne može nitko ozbiljno pomišljati poslije strahotnog gubitka sv. Donata u Zadru. A još je mnogo toga, o čemu je bolje niti ne govoriti, jer smo si dosta sami skrivili, pa moramo priznati, da zloba i mržnja stranaca dobro vidi.

Baščanska se ploča mora sačuvati neoštećena, da je i dalja generacija rađenka uzmogne proučavati, da bude svjedokinja minulih dana«.

»Obzor« prenosi najznačajnije pasuse iz izjave, koju je splitski biskup preuzv. g. dr. Kl. Kv. Bonefačić dao uredniku »Hrvatske Straže«. Splitsko »Novo Doba«, koje se bilo pozvalo na preuzv. g. se ploča ima prenijeti u Zagreb ili ostaviti u Jurandvoru, donoseći opširno njegovu izjavu, zaključuje:

»Ovom izjavom preuzv. g. splitskog biskupa otkrivaju se oni momenti, koji su se upleli u pitanje prenosa Baščanske ploče a koji se nijesu smjeli da upletu. Mi smo daleko a da bi mogli te momente da rasuđujemo pa zbog toga nećemo se u to niti upuštati. Samo ih žalimo i osuđujemo«.

Ostaje još uvijek nedovoljno žigosan stav »Novosti« u pitanju prenosa Baščanske ploče. U broju od 23. o. mj. donijele su one nekoliko članaka o Baščanskoj ploči sa trostupačnim debelim naslovom: »Zašto je nastala afera sa Baščanskom pločom? Kako je krčki biskup kaznio Jurandvor«. U njima su »Novosti« iako na uzmaku još i na bijegu pokušale izbaciti svoje otrovne strijelice na crkvene vlasti,

ostajući kod svoje tvrdnje, da su ipak crkvene vlasti svemu krive, jer nijesu obavijestile narod o prenosu, jedino kroz zube propuštajući da su »barem po čuvenju« ovaj spor poticali »hotelijeri«.

Zbog novih objeda protiv crkvenih vlasti, sadržanih u tim člancima, obratili smo se na kompetentni forum u Krku i primili ove informacije:

»Glavni crimen crkvenih vlasti po tvrdenju »Novosti« jest u tome, da su one propustile pripraviti narod na prenos Baščanske ploče u Zagreb. One se čude, što su krčkom biskupu prilike među najbližim vjernicima bile toliko nepoznate, da nije mogao predvidati, kako će njegova odluka biti primljena od mase pa da nije potražio jedan zgodniji način, da pučanstvo pripravi i uvjeri o ispravnosti svoje odluke.

Konstatiramo najprije, da se u najgorem slučaju po crkvene vlasti radi samo o propustu a ne kakvom činu. Kad je tako »Novosti« nikako nijesu smjele taj eventualni propust, odnosno bolje, neznanje raspoloženja vjernika, prikazati kao neki strašni delikt a još manje su mogle isticati samo taj navodni propust,

a nijednom riječju se ne osvrtati na rabotu onog ili onih individua, koji su vrlo dobro znali, o čemu se radi, jer su konačno i izaslanici Akademije, koji su donijeli kopiju ploče, autentično obavijestili pučanstvo, da se radi o prenosu ploče u Zagreb radi njezina uščuvanja.

Naprotiv usprkos svog boljeg znanja ti su individui (»hotelijeri«) lansirali u narod infamnu klevetu, da su biskup i popovi prodali ploču u Rim za 80 hiljada dinara i navodili su, koliko će koji svećenik za nju dobiti. Gdje je uredništvu »Novosti« bila savjest, kad je moglo dići kampanju protiv biskupa dra Srebrnića zato, što je on u najgorem slučaju propustio nešto učiniti, i to kako »Novosti« same koncediraju, iz neznanja raspoloženja pučanstva,

a ni jednom riječju ne osuditi one harangere, koji su svijesno klevetali biskupa i svećenstvo i širili u narodu laži? Zar to nije značilo lijevati ulje u vatru i sokoliti mutikaše na otpor protiv crkvenih vlasti, zato što su one ustupale Zagrebu jedan od najstarijih naših spomenika? Ta uloga »Novosti« nedostojna je bila jednog javnog organa.

Krčki biskup nije mogao pretpostavljati, da će se naći elementi, koji će ustati i protiv ovakve njegove odluke. Ta on kao vlasnik ploče pristaje, da se ona u najvišem naučnom i narodnom interesu prenese u Zagreb i kako netko može u tome vidjeti nekakvo zlodjelo?

Uostalom same »Novosti« priznavaju, da je prije dolaska izaslanika Akademije bilo govora o prenosu ploče i dosljedno tome da je pučanstvo moglo saznati za aranžman između biskupa i Jugoslavenske Akademije. Same »Novosti« pišu, da je dr. Živko Petričić, koji i sada boravi u Baški, »na vrijeme molio i upozoravao, da se ova stvar naprečac ne požuruje«. Znači, da se prenos ploče nije tajio, kad se o njemu diskutiralo.

Međutim moramo izjaviti, da dr. Petričić nije nikada biskupa na Krku niti molio niti upozorio u tom pogledu.

Uostalom, da je krčki biskup i obavijestio pučanstvo o prenosu ploče, zar ne bi bio stvar još više komplicirao, jer bi huckaši dobili još više vremena, da hangiraju narod i organiziraju otpor protiv prenosa?

Ti elementi htjeli su napakostiti biskupu i sav njegov prethodni postupak bio bi uzaludan. On njih nije mogao spriječiti u njihovoj klevetničkoj akciji.

Kako je daleko bio zaveden narod, dokazuje i ta činjenica, da su huckaši 11. o. mj. pred Svetotajstvom zvonili zvona na uzbunu kroz čitav dan, da su istog dana tjerali djecu iz Jurandvora od svetih sakramenata i da su neki Jurandvorci došli sjekirama pred izaslanike crkvene vlasti i Jugoslavenske Akademije

Nije nikakvo čudo, da je krčki biskup morao posebnim naređenjima Jurandvorce upozoriti, kako su teško sagriješili, kad su ovako nastupali vjerujući harangerima iz Baške i ne pitajući mjesne dušobrižnike, da li je istina, što im sumtljivci govore. »Novosti« su odmah to servirale, kao kaznu biskupovu na Jurandvoru i dakako prikazale su stvar kao neki kuriozitet i smiješnost. Međutim te iste »Novosti« koje su javile

da su neka lica bila uapšena i preslušana od sreskog načelnika na Krku u vezi sa noćnim prenosom ploče u nedovršenu školsku zgradu, propustile spomenuti, da je tim povodom bio priređen pred crkvom u Jurandvoru ples.

Konačno »Novosti« nijesu mogle, a da ne učine još jednu ružnu podvalu na račun crkvene vlasti. One optužuju crkvenu vlast, što još prije nije poduzela reparaturu ploče i bolju pasku nad njom, jer ima sredstava za to. »Novostima« prema vlastitom priznanju do duše nijesu poznate sadašnje imovne prilike sv. Lucije, ali one znadu, da je crkvica »nekada bila bogato opskrbljena«. I tu se očituje zloba, ali vrlo neinteresantna. Kad bi naime »Novostima« bilo poznato, ne samo što je nekada bilo, nego i kako je sada, ond

bi znale, da se iz nadarbine, koja j spojena sa crkvicom sv. Lucije, ne mo gu namiriti ni prirezi i nameti baščan ske općine, pošto su prijašnji austro ugarski državni papiri svi propali, do od kolonskih zemljišta u Staroj Bašl nema ni pare prihoda.

Uostalom crkva sv. Lucije držana u dolličnom stanju. što pak ploča prop

da uslijed elementarnih i kemijskih pro sa »Novosti« bi iza to mogle baciti kri nju na krčkog biskupa, i optužiti ga, š nema upliva na elementarne snag Upravo radi toga, da »Novostima« od zme mogućnost daljnjih prigovora i ploču sačuva od daljnjeg propadan odlučio se za njezin prenos u Zagreb.

BAŠĆANSKA PLOČA
NA PUTU U ZAGREB

Likvidacija posvema nepotrebne afere

Krk, 29. VIII. Bašćanska ploča je danas konačno u Baški zapakovana. Sada se nalazi u Krku i odmah se prevaža parobrodom u Zagreb. Narod je pri svemu tome bio apsolutno miran i susretljiv.

JUTARNJI LIST, *Zagreb, XXIII/1934, br. 8112, od 30. kolovoza 1934, str. 6.*

BAŠĆANSKA ploča dopremljena je jučer u Zagreb i smještena u Akademiji, tamo će se smjestiti na počasnom mjestu, pa će na svečan način biti otkrivena. – U Jurandvor, u Baški, biti će smještena vjerna kopija Bašćanske ploče. – Zagreb 31. VIII.

JUTARNJI LIST, *Zagreb, XXIII/1934, br. 8114, od 1. rujna 1934, str. 7.*

* * *

Baščanska ploča je od jutros u Zagrebu*

PLOČA JE TERETNIM AUTOM DOVEZENA JUTROS RANO IZ SUŠAKA TE ĆE U PALAČI AKADEMIJE BITI POSTAVLJENA NA POČASNO MJESTO. — KAKO JE TEKAO PRENOS PLOČE DO ZAGREBA. — INTERES PUBLIKE ZA OVAJ NAJSTARIJI HRVATSKI PISANI GLAGOLSKI SPOMENIK U KAMENU.

Zagreb, 31. VIII. **Jutros rano se je saznalo po Zagrebu da je već stigla i da je u potpunom redu u palači Akademije »Baščanska ploča«, taj toliko važni hrvatski dokumenat i spomenik. Oni koji su za tu vijest jutros saznali odmah su pohitali u Akademiju da vide baščansku »Kraljevsku ploču«,**

koja je još bila u velikom sanduku u kome je teretnim autom dovezena iz Sušaka u Zagreb. Sanduk je otvoren tako, da se može vidjeti površina na kojoj su uklesana hrvatska glagolska pismena.

Neki dijelovi površine kroz svih osam stoljeća ostali su potpuno glatki i na njima se vide duboko urezana slova dok su drugi dijelovi osjetili zub vremena i na njima se vidi trošenje površine ili kemijskim putem ili mehaničkim trenjem ili lomljenjem. Veći dio ploče, naravno, dobro je čitljiv pa dosadašnje dešifracije imaju tek par kritičnih mjesta.

Prenos ploče u Zagreb, nakon svih prijašnjih peripetija, protekao je bez ikakovih zapreka.

Član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti sveuč. prof. dr. Stjepan Ivšić i sveuč. prof. dr. Dragutin Kniewald stigli su u utorak 28. o. mj. u 9 sati u jutro teretnim automobilom u selo Jurandvor kod Baške na otoku Krku. Tu su »Baščansku ploču« digli, očistili i zapakovali te se vratili s njome u grad Krk. Ploča je poslije podne otpakovana i izložena u biskupskom dvoru, da je publika može pogledati. Nakon toga je ploča opet zapakovana i u srijedu dne 29. o. mj. ujutro ukrcana na parobrod kojim je odvezena u Sušak kamo je stigla u 3 sata poslije podne. U Sušaku je teška ploča opet ukrcana u teretni auto.

Baščanska ploča stigla je u Zagreb jutros rano u 3 sata. U 5 sati ujutro prevezena je do palače Jugoslavenske akademije na Zrinjevcu gdje je iskrcana i smještena za sada u hodnik palače.

Jutros je otvoren velik sanduk u kome je bila baščanska »Kraljevska ploča« pa su stručnjaci pregledali njezinu površinu izjavljujući da je ploča posve neoštećena. Međutim na njoj se vide tragovi koje je ostavio noćni transport iz crkve sv. Lucije do mjesta gdje su je neki tipovi htjeli ostaviti zakopanu, da je na taj način nestane.

Državne su vlasti sa sreskim načelnikom grada Krka, koji je također bio došao u Bašku i Jurandvor, išle kod prenosa u svemu na ruku delegatima Akademije.

Kroz kratko vrijeme »Baščanska ploča« bit će smještena u Akademiji na određeno počasno mjesto, po svoj prilici pred ulazom u Strossmayerovu galeriju na stubištu drugoga kata palače ispod velike slike kod Strossmayerove biste.

* Iz: *Hrvatska Straža*, VI/1934, 199, 3

* * *

BAŠČANSKA PLOČA VEĆ JE U ZAGREBU

Ploča će u Zagrebu biti svečanim načinom otkrivena

Nakon punih osam stotina godina najvažniji naš historijski spomenik preseljen je s mjesta, gdje je nadjen, u Baškoj*

Crkva sv. Lucije u Jurandvoru odakle je prenesena ploča u Zagreb

U Zagrebu, 31 augusta.
Noćas je u Zagreb stigla čuvena Baščanska ploča, o kojoj je u posljednje vrijeme bilo govora u štampi. U četvrtak ta je ploča otpremljena iz nedovršenog dijela školske zgrade u Jurandvoru autokarom pod dobrom paskom u biskupski dvor na Krku. Njenom otpremanju niko se nije protivio. Kako je poznato, ploča je izmedju 16 i 17 augusta bila krišom odnesena iz crkve sv. Lucije i sakrita u zemlji u novogradnji

* Iz: *Novosti*, 1934, 240, 3

škole. Kako izjavljuju pretstavnici Arheološkog muzeja u Zagrebu, koji su pošli po ploču, od tog ukapanja u zemlju ploča je na sreću bila samo neznatno oštećena. Oprezno su skinuli s nje zemlju, očistili je i otpremili u Krk, odakle je parobrodom prevezena na Sušak i dalje vlakom u Zagreb. Kod preuzimanja ploče bili su prisutni sreski načelnik dr. Vitezić, univerzitetski profesor iz Zagreba i akademik dr. Stjepan Ivšić, te dr. Dragutin Kniewald. Kod prenosa ploče postupalo se vrlo oprezno. Zapakovana je u onaj isti sanduk kojim je u Bašku dovezena kopija ploče. Ta kopija je postavljena u crkvu sv. Lucije na mjesto, gdje je dosad bila prava ploča, tako da se drži, da samo mjesto neće izgubiti od svoje privlačivosti.

Ploča je maknuta sa svoga mjesta nakon punih osam stotina godina. Krk žali za njom, za svojom najstarijom nacijonalnom svetinjom, ali je pušta, jer to zahtijevaju opće narodni interesi. Crkvi sv. Lucije, koja i bez originalne ploče ima svoju vrijednost, treba joj posvetiti punu pažnju.

Ploča je stigla u Zagreb noćašnjim vlakom sa Sušaka. Putovao je s njome preparator Arheolog muzeja g. Antolić. Putem nije oštećena, jer je bila dobro upakovana i omotana slamom. Dosta je bilo s njome muke prilikom utovarivanja i istovarivanja, jer je ploča teška četiri do pet metričkih centi, ali je ipak sve prošlo u redu i sada se već ploča nalazi u Arheološkom muzeju. Još je u sanduku. Ploča će u muzeju dobiti počesno mjesto, a nema sumnje, da će Zagrepčani pohrliti u muzej, da razgledaju najstariji hrvatski kulturni spomenik, dokumenat, koji jasno govori o slobodnom hrvatskom kralju Zvonimiru, koji nije vladao samo južnom našom obalom, Dalmacijom, nego eto i Krkom i drugim otocima Hrvatskog Primorja.

O prenosu baščanske ploče u Zagreb izdala je Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti ovo saopćenje:

»Dne 31 augusta o. g. dopremili su izaslanici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Konservatorskog ureda: g. dr. Stjepan Ivšić i dr. Dragutin Kniewald ploču iz Jurandvora u palaču Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Pri poznatom nasilnom prenošenju i zakopavanju u novogradnju škole ploča je na sreću samo neznatno oštećena. Dopremanje je izvršeno bez ikakvih smetnja zahvaljujući napose susretljivom držanju g. sreskog načelnika iz Krka dra Ive Vitezića, kojemu treba i to zahvaliti, što je sakrivena ploča brzo pronadjena i do preuzeća sa strane Akademijinih izaslanika bila sigurno čuvana. Kad bude uredjena i na odredjeno mjesto postavljena, onda će se svečanim načinom otkriti«.

DOMAĆA KRONIKA

* * *

PRIJENOS BAŠĆANSKE PLOČE U ZAGREB *

Jučer su dopremili izaslanici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Konservatorskog ureda: gg. dr. Stjepan Ivšić i dr. Dragutin Kniewald bašćansku ploču iz Jurandvora u palaču Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Pri poznatom nasilnom prenošenju i zakopavanju u novogradnju škole ploča je na sreću samo neznatno oštećena. Dopremanje je izvršeno bez ikakvih smetnja zahvaljujući napose susretljivom držanju g. sreskog načelnika iz Krka dra Ive Vitezića, kojemu treba i to zahvaliti, što je sakrivena ploča brzo pronađena i do preuzeća sa strane Akademijinih izaslanika bila sigurno čuvana. Kad bude uređena i na određeno mjesto postavljena, onda će se svečanim načinom otkriti.

* *Narodne novine*, Zagreb 1934, br. 201, od 1. septembra 1934, str. 5

Stjepan IVŠIĆ

Sveta Lucija u Jurandvoru i njezin dragi kamen*

Krk, noć od 29./30. kolovoza 1934.

Ležim u gradu nekadašnjih krčkih knezova. Ležim umoran, ali ne mogu da usnem, a kad me san i nadvlada, brzo se prezam: u meni kao da svi živci division dršću poslije svega onoga, što sam čuo, vidio i osjetio prošloga dana, kad sam ploču Jurandvorske Lucije prenio iz Jurandvora u Krk, da je otud prenesem dalje u naš Zagreb. Diže se južnjak, i razbija noćnu tišinu. Čujem i valove kako udaraju u stijene i zidove. Vjetar fijuče. Prozori se i vrata svaki čas potresaju i moj san odgone. Vjetar zavija. Čini mi se, da sa njegovim zavijanjem čujem ridanje i jaukanje, koje dolazi preko brda Treskavca i Veloga Vrha od Jurandvora, gdje se rastužila i gorko rasplakala sv. Lucija, što se morala rastati od svoje drage ploče, koja svijetu kazuje, da je i njezin dobrotvor, onaj »dobri i sveti« hrvatski kralj Zvonimir, koga »nevjerni Hrvati« ubiše, a sad i njoj jedan Hrvat odnese njezin dragi kamik! I meni bude žao sv. Lucije, pa zaplačem i ja s njom i sa svima pobožnim jurandvorskim ženama, koje se jučer čudjahu, što njihova sv. Lucija ne htjede da kazni one, koji njezinu crkvicu, ne bojeći se ni strašne kletve na ploči, zaštićeni žandarskim bajunetama, plijene! Sv. Lucija plače; umiruje se na mahove istom pred zoru. S njom plačem i ja. Oh kako mi je nekad, kad sam bio nerazborito ludo dijete, bila strašna i mrska ta svetica, koja mi se u navečje svoga godovnoga iz vatrene bandevske lubanje strašnim zubima grozila, da će mi spaliti prste, ako ne budem dobar, a kako mi je poslije, od kad sam prvi pat stupio u njezinu jadnu jurandvorsku kapelicu, u kojoj je sačuvala našu »zlatnu ploču« hrvatskoga jezika, postala blaga i draga! Zato i sad dijelim njezinu tugu, pa je i mirim. Tješim je kao majku, koja se mora rastati od svoga bolesnoga jedinčeta, ako hoće, da mu se zdravlje vrati i život očuva. Velim joj, neka ne plače, jer njezina ploča odlazi u svoj rod, koji je u boljim i povoljnijim prilikama, koji će nad njezinom pločom lebdjeti s jednakom ljubavlju s kojom i ona i koji će taj naš dragi kamen čuvati, dok bude koljena Hrvata, koji nisu više onako divlji i bijesni, kako su bili oni, koji su »kako psi na vuke lajući« nasrnuli i ubili njezina kraljevskoga dobrotvora. Tješim je tako i velim joj, da ne sluša onih, koji joj govore, neka svoje ploče ne daje iz svoje crkvice, pa makar na njoj ne ostalo ni jednoga slova, makar se na njoj zatr'o i posljednji trag od imena njezina ktitora, hrvatskoga kralja Zvonimira! Ona me sluša, i, čini mi se, shvaća.

Vjetar se ponešto smiruje. Sviće. Sa osvitom i moje se misli razbistruju i sredjuju, a osjećaji stišavaju. Nastaje dan. Lirika prestaje. I već vidim, da je red, da i ja udarim u druge žice. Moja će pjesma biti kratka i jasna. Čusmo ih već dosta na istu ariju, a najljepšu tepjeva, ali publici ne dopjeva, vjerni poklonik sv. Lucije naš najoduševiljeniji crkvar Szabo (v. Jutarnji List od 26. VIII. o. g.).

SV. LUCIJA U JURANDVORU

Našao se jedan »Latinin«, koji je u iskrenoj želji, da se t. zv. Baščanska ploča u crkvici sv. Lucije u Jurandvoru, jedan od najdragocjenijih hrvatskih spomenika, koji jasno govori ne samo o potpunoj slavizaciji otoka Krka još u vrijeme hrvatske narodne dinastije, nego i o pobjedi i snazi slovjenskoga bogoslužja u to staro doba na otoku Krku, spase od propasti i očuva za najdalja pokoljenja, odlučio, da se ta ploča sa svoga sadašnjega, po sudu svih stručnjaka nepovoljnoga mjesta prenese u Jugoslavensku akademiju u Zagrebu, i kad je tu odluku naša Akademija s radošću prihvatila i s odobrenjem državne vlasti htjela izvršiti, nadjoše se ljudi, koji htjedoše spriječiti tu odluku. Ja razumijem, da je svima Krčanima, kojima su hrvatske starine doista drage, teško rastati se od svoje ploče. I meni bi bilo, da sam na pr. Jurandvorac. No pored svega sam uvjeren, da će naši otočani svoju ploču pregorjeti i žalost utoliti znajući i sami, da im Zagreb ne otima ništa, nego hoće da čuva ono, što pripada svima nama. Ja sam, poslan od Jugoslavenske akademije, da u njezino ime preuzmem ploču, naišao na najjači otpor kod nekih zemaljskih vinotoča, od kojih mi jedan, koji i nije Krčanin, reče, da će puškom braniti ploču, jer u Bašku, kad se ploča odnese u Zagreb, ne će više nitko! Bilo je i drugih trgovaca, koji su iz svoje ljubavi za otok Krk i hrvatske starine bunili i pobunili narod, te se dogodilo nasilno odnošenje i barbarsko zakopavanje te naše narodne svetinje. Na sreću bez veće štete. No trgovce svake vrste treba goniti od svetinja, pa i od narodnih! Kad sam slušao jednoga od njihovih vodja, i kad sam čitao glasove, da ploča mora ostati na otoku, i da zaradi prosperitete kupališta Baške i turizma uopće treba ondje osnovati i muzej za otočke starine, pomislih, što bi drugdje bilo, da o čuvanju starina ne odlučuju konservatorska povjerenstva, nego kupališna, gostioničari i različni narodni prijatelji. I pomislih, kako je na primjer gostioničar »Lijepe Menelajeve Helene« u arnautsko-grčkom selu Hrvatima (grč. Hrovatoi) ispod nekadašnje Mikene silnoga Agamemnona vrlo

* Iz: *Jutarnji list*, XXIII/1934, 8115, 3

nedotupavan, jer bi inače ispod svoje Mikene došao pod naš »Velebit«, do čuje, kako se ovdje radi za prosperitet svoga sela, pa bi i on zajedno sa seoskim starješinom i drugim narodnim prijateljima, zaradi napretka sela Hrvata, zatražio, da se u blizini starodrevne Mikene osnuje muzej, i da se u nj iz Atene povrati sve blago Atrejeve riznice i ostalo mikensko zlato!

Nekakav stručnjak u jednim pokrajinskim novinama reče, da naša Akademija nema ni mjesta, gdje bi pohranila jurandvorsku ploču, zašutjevši hotimice ili ne znajući ni to, da se u palači Jugoslavenske Akademije nalazi i Hrvatski arheološki muzej, a u njezinu atriju i lapidarij toga muzeja.

»Zvonimirova ploča«, kako je neki prozvaše, čuvat će se od sada u našoj Akademiji. Uvjeren sam, da će pred nju, kad bude postavljena, dolaziti mnogi poklonici naših narodnih svetinja, i da će osjećaj pijeteta pred njom obuzimati svako pravo naše srce.

No ni Svete Lucije Jurandvorske, koje je sad, mjesto svoga dragoga kamika, dobila modernu cementnu kopiju, ne smijemo, i nećemo zaboraviti! Za ono, što je ona nama svima dala, dužni smo da joj damo veću naknadu. Složimo odbor, koji će sabirati priloge, da tu našu Svetu Luciju opremimo tako, da bude spomenik, kojim ćemo se moći s više opravdanja ponositi.

Prof. STJEPAN IVŠIĆ.

* * *

Pitanje Baščanske ploče*

O Baščanskoj ploči može sada mirnije da se raspravlja. Ona je već u Zagrebu, i sklonjena je u zgradi Jugoslovenske Akademije, te prema tome ne može više biti govora o njenom povratku u Jurandvor.

Profesor zagrebačkog univerziteta g. dr. Stjepan Ivšić, koji je bio na Krku i prenio ploču u Zagreb, napisao je u nedjeljnom broju »Jutarnjeg Lista« jedan lijep i topao članak, iz kojega se vidi da je i on duboko osjetio da prenašanje Baščanske ploče iz Jurandvora znači neko trganje bolesnog jedinčeta sa krila njegove majke.

Međutim u tom svom lijepom članku g. dr. Ivšić bio bi bolje učinio da je izostavio jednu stavku polemičke prirode, koja nas izaziva da se ponovo vraćamo makar sada i samo teoretski, na ovo već praktički riješeno pitanje.

G. dr. Ivšić je napisao:

»Nekakav stručnjak u jednim pokrajinskim novinama reče da naša Akademija nema ni mjesta gdje bi pohranila jurandvorsku ploču, zašutjevši hotimice, ili neznajući ni to, da se u palači Jugoslovenske Akademije nalazi i Hrvatski Arheološki muzej, a u njezinu atriju i lapidarij toga muzeja«.

S ovim je g. dr. Ivšić vjerojatno htio da atakira naše pisanje, pa zato moramo da požalimo što u citiranju nije bio tačan, jer mi nismo napisali da naša Akademija nema mjesta gdje bi pohranila ploču, niti nam je nepoznato da se u palači Akademije nalazi i Hrvatski Arheološki muzej, a u njezinu atriju i lapidarij muzeja; napisali smo da Jugoslovenska Akademija nema lapidarij sličan onome u Arheološkom muzeju u Splitu (vidi »Novo Doba« od 21 augusta). A važnost smo baš polagali na sličnost sa splitskim Arheološkim muzejom, jer smo opširno obrazložili kako se starinski kameni spomenici ne održavaju dobro ni na otvorenom ni u zatvorenom prostoru, nego u trijemovima, koji su otvoreni, ali sa krovom i jednim zidom zaštićeni od nepogodna vremena onako kao što je to u Splitu. Takav jedan trijem nema Jugoslovenska Akademija nauka, u koliko ga ne izgradi, i zato se bojimo, a to je bio razlog našega pisanja, da ono bolesno jedinče koje je otrgnuto od majke, a komu g. dr. Ivšić želi da se povrati zdravlje i očuva život, možda bude i dalje bolovalo.

G. dr. Ivšić je, dakle, vrlo deplasirano umetnuo u svoj lijepi članak citiranu polemičku stavku, a naročito nije zgodno ono njegovo nesimpatično isticanje neke velegradske superiornosti, kad u stvari ni on nije neki stručnjak, jer nije ni arheolog, ni historičar umjetnosti, ni neki muzealni čovjek, nego filolog, koji, kad govorimo o stručnjaštvu, može da bude stručnjak za čitanje, a ne za očuvanje Baščanske ploče. Naše je pisanje išlo samo za tim da istaknemo kako Baščanska ploča, kao i svaki drugi spomenik, ima svoje pravo i puno značenje najbolje na onome mjestu gdje je postavljena. Baščanska ploča na Krku, na jednome terenu na kojem nam je vanjski neprijatelj poricao

* Iz: *Novo doba*, XVII/1934, 207, 2

pravo, svjedoči svojom osamstogodišnjom istorijom o hrvatstvu otoka Krka, po našem mišljenju, daleko jače nego li će svjedočiti iz muzeja u Zagrebu.

Za ovo principijelno stanovište mi smo iznijeli što je pisao don Frane Bulić, onda kada se glede pitanja ploče Hanibala Lučića u Hvaru bila podigla, kako on kaže, »novinska kampanja čisto dalmatinskim južnjačkim temperamentom« (Vidi »Novo Doba«, 30 VIII 1925). Baš danas smo razgovarali o tome i sa jednim dugogodišnjim saradnikom don Frane Bulića, g. dr. Bervaldijem, koji je također istoga mišljenja. Iznijeli smo i mišljenje g. dr. Abramića i g. dr. Karamana, koji uz puno priznanje Akademiji, sa stanovitom skepsom očekuju uspjeh prenosa.

Protiv ovih stvarnih razloga niko, pa ni g. dr. Ivšić, nije iznio ništa stvarna, čime bi ih pobio, a mi bi bili spravni svako protivno obrazloženo mišljenje najspremnije da publiciramo kao što smo publicirali mišljenje splitskog biskupa preuzv. dra Bonefačića. Iznosili su se samo neki drugi razlozi, koji nisu tačno uopće ni kazani, iznosilo se nešto što mi odavde i nemožemo da ispitamo i u što uopće nećemo da ulazimo, niti smatramo da je u ovome pitanju važno, a što smo sve duboko požalili.

Nas se svi ti drugi razlozi ništa ne tiču. Tiče nas se značenje Baščanske ploče za hrvatstvo našega primorja i tiče nas se njezino što bolje održanje. Mi znamo da će Jugoslovenska Akademija, sada kad je stvar već praktično riješena, učiniti sve što bude mogla za što dulje održanje ovog velikog spomenika naše prošlosti, ali međutim, kad je naše pisanje naišlo na ovakav superioran stav jednog pretstavnika Akademije, moramo da upozorimo upravu Akademije da povede računa ne o nama, nego o onome to je bilo u našem listu iznešeno o pitanju očuvanja kamenih spomenika. Mi smo naglasili da, osim postavljanja takovih spomenika na jedno polutvoreno i poluzatvoreno mjesto, ima malo šta što bi se dalo stručnjački da uradi. Eto, baš čitamo u prekjučerašnjoj »Politici« kako propadaju Meštrovićeve skulpture u Mauzeleju porodice Račić u Cavtatu. Da se dade nešto uraditi, sigurno da bi Meštrović uradio. I to je ono zbog čega mi sumnjamo da li će Akademija, uza sve svoje pohvalno nastojanje, uspjeti onom bolesnom jedinčetu da povrati zdravlje i život, bolje nego li bi se bilo uradilo da se na njezinom mjestu udesio nekakav zgodan trijem, po uzoru onoga u splitskom Arheološkom muzeju.

Sve ono što je izvan ovoga stvarnoga, mi samo oštro osudjujemo, a teško nam je i spomenuti neke ekscese koji su učinjeni u Juran dvoru poslije prenosa ploče. Ali zato nam je drago što piše g. dr. Ivšić da su jurandvorske žene plakale kad se odnosila ploča. To je znak da u Jurandvoru, osim eventualnih nastranosti, ima i iskrenog osjećanja za ovu narodnu svetinju, a mi taj osjećaj razumijemo, jer ga imamo za svaki najmanji spomenik u našim gradovima.

GOD. IX.
KNJIGA XVIII.

SVIJET

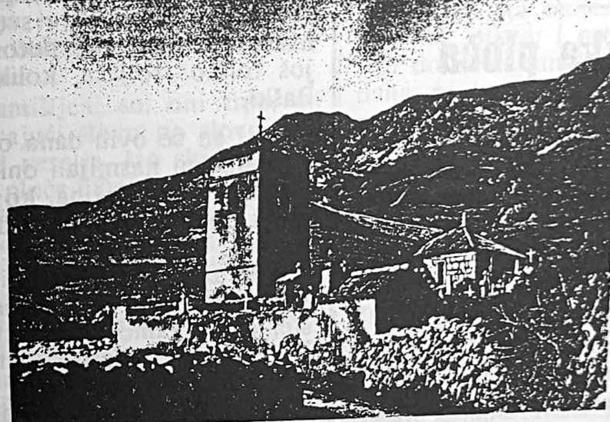
BROJ 12.
15. RUJNA 1934.

* * *

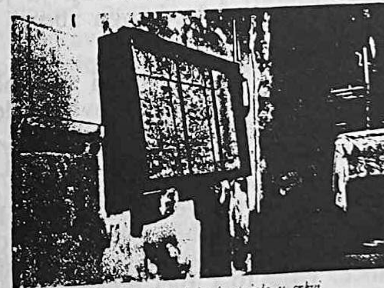
BAŠČANSKA PLOČA

Posve suvišnu i nerazumljivu prašinu uzvitlala je tako zvana baščanska ploča povodom njenog prenosa iz crkve sv. Lucije, nedaleko sela Jurandvora, par kilometara od Baške. Radilo se o tom, da se ta važna ploča, taj glagolski spomenik iz XII. stoljeća spasi od propasti i povjeri na čuvanje Jugoslaven. Akademiji u Zagrebu. Neka su se pera digla protiv toga s vrlo slabim argumentima, a sa maglovitim interesima. Nu pobijedio je ipak razum i baščanska se ploča nalazi sada već u Zagrebu. U rečenoj crkvi sv. Lucije nalazila se ta ploča, ugradjena na podu, po kojoj se gazilo i ona se trošila, dok ju nije 1861. dao biskup Vitezić prisloniti uza zid. Nu što piše na toj ploči? Isprva nije mogao nitko ništa odgonetnuti. Prvi je bio upozoren na ploču Ivan Kukuljević 1853., ali nije znao o njoj ništa da kaže, a isto tako ni Safařik, jer nije poznavao njen jezik ni pismo. I otada su se trudili razni naši učenjaci, kao Rački, pop Črnčić, Sabljar, Mesić, Jagić. G. 1856. Kukuljević je tek neke riječi razjasnio, a slijedeće godine konstatuje Rački, da su pismena sigurno glagolska, ali da »ima i takovih, kakovih nije nikada nigdje našao«. Tek je 1861. i 1863. uspjelo popu glagoljašu Črnčiću, da je pročitao najveći dio tekata zapisa na ploči. Zapis je bio objelodanjen 1865., a Kukuljević je g. 1873. iznio svoje upotpunjeno čitanje. Istom je 1877. Rački dočitao čitav tekst, a Črnčić je 1887. ipak nastavio odgonetanje, dok je 1911. Jagić objelodanio svoje i od tada se smatra, da je tekst konačno ustanovljen. Sam tekst na baščanskoj ploči glasi:

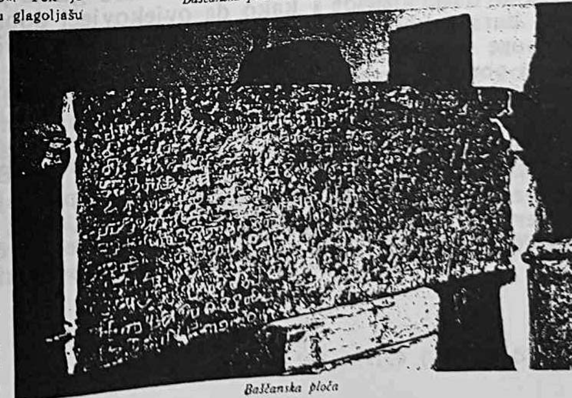
»1100 (?). U ime otca i sina i svetoga duha. Amen. Ja opat Držiha napisah ovo o zemlji, koju je podao Zvonimir, kralj hrvatski u svoje dane svetoj Luciji. A svjedoci su župan krbavski Desila, župan lučki Prbnebga. Pa on posla Vitoslava na otok, da tko to poreče, da ga prokune božja sila i četiri evangjelista i sveta Lucija. Amen. A tko tu živi nek Boga moli za njih. Ja opat Dobrovit sazidah crkvu ovu sa devetero braće u dane, kad je knez Kozma zavladao cijelom krajinom. I u te dane bijaše Nikola od Otočca jedno sa svetom Lucijom.«

Crkva sv. Lucije u Jurandvoru

Baščanska ploča kako je stajala u crkvi

Baščanska ploča

Poslije toga su nastala razna tumačenja u pogledu godine, nekih imena, kao Desila (ili Desida), a navlastito »Prbnebga«, kao ime župana lučkoga, koje je nemoguće. Zatim se pitalo, tko je Viteslav, Kozma, pa o kom se Otočcu zapravo radi. Naš poznati učenjak prof. Gjuro Szabo, pišući ovim povodom o baščanskoj ploči, veli: »Sedam je stotina godina prošlo i nitko se valjda nije ni osvrnuo na ovu ploču. Benediktinci je usadili negdje na svoju crkvu, kasnije je došlo vrijeme, pa je skinuli ljudi, metnuli u pod crkve i gazili stoljećima po njoj. I onda dodju opet drugi ljudi, pogledaše je, nerazumijevajući je, pa se izmučiše golemo, dok su spoznali, što je tu zapisano. Da, ni danas ne zna nitko posve točno, što tu sve zapravo piše!!! I eto, u osmoj stotini godina od njenoga postanja zavitlao vihor oko te ploče, koji bi bio smiješan, da nije veoma jadan i žalostan. To je upravo značajno za nas. Uvijek se pozivamo na našu historiju, a dokumente zapuštamo nemilice, da sami ih uništavamo...«

Završujući vrlo zanimiv svoj članak (u »Jut. Listu«) prof. Szabo veli slijedeće: »Baščanska se ploča mora sačuvati neoštećena, da je i dalja generacija radenika uzmogne proučavati, da bude svjedokinja minulih dana.«

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić.**

BAŠKA.

Baško, još i sad spomen iz prošlosti
Ko cvjetna grana draška te i dira.
Pamtiš li dane u koje pogosti
U krilu s vome kralja Zvonimira

Pred tobom zaton protegnu u dălj
Svoj luk, da primi čamce i galije.
I p'jesak zlatni navali, da krije
Mulj. — I pun sreće bio tvoj je kralj.

Baško, još nije sve nestalo ako
Minulu sliku gledaju nam oči
A spomen drevni blista sveđ jednako.

Ne daj nam prošlost zaboravit! — Grije
Dušu nam. Potok toplih zraka lije
S imena jednog na staroj ti ploči.

Vladimir Nazor.

Mjeseca augusta 1934. uzdigla se silna prašina okolo Bašćanske ploče. Nije to bila ona prašina, što ju u Baški znade podignuti silna senjska bura tako jako, da ta prašina uzvitla more i zemlju već je to bila prašina, što ju podigli nezvani, pa da na koncu naudi samo njihovim slijepim očima. Bašćanska je ploča slušala kroz osam stotina godina urlikanje i zavijanje tamo rođene bure i morska je slana malo pomalo i na njoj ostavljala svoj trag. Ona je odoljevala i buri i morskoj slani i još bi ona to podnašala. Ali zub vremena bi joj u Baški prije dokončao život, i ona će u svojem novom konaku biti sačuvana potomstvu barem na još toliko stoljeća, koliko je boravila u Baški.

Alaj su se ovih dana okrenuli u grobu i grohotom nasmijali oni časni oci Benediktinci: opat Držiha, koji je ploču napisao i opat Dobrovit sa devetoricom braće, koji su crkvu sv. Lucije sazidali. Morao se u grobu okrenuti i dobri kralj Zvonimir, koji je poklonio ono zemljište, da se tamo sazida crkva. U njihovu je društvu i tadašnji klerik, kasniji župnik bašćanski pop Petar Dorčić. Sigurno je na tuđem konju dojahao i pop Ivan Črnčić, koji ju je prvi pročitao. A šta su kod toga zborili pop Rački i Ivan Kukuljević?

Prenesi se, dobri čitatelju u ono doba i predstavi si dobrog kralja Zvonimira, koji se odlučuje, da tu ledinu pokloni, neka se na njoj zida crkvica sv. Lucije. Predstavi si oca Dobrovita i njegovu devetoricu braće, koji vijećaju, kakova će biti crkva i njihov samostan u onom zatišju. Predstavi si oca Držihu, koji drži u ruci možda staro gušče pero i razmišlja, kako da ovjekovječi dobrotu kralja Zvonimira, i misli i razmišlja što će na tu ploču napisati i uklesati, niti ne sluteći, da će to za nas biti jedini najveći narodni glagoljicom na kamenu pisani spomenik one dobe. Pretstavi si lik naših popova glagoljaša iz Baške Babulića, Dorčića i drugih, pa njihovih susjeda Črnčića i Kirinčića, koji, akoprem najvještiji glagoljici, jer su čak i svoj časoslov molili staroslovenski, muku muče, da odgonetnu tajna slova one ploče. Predstavi si Račkoga i Kukuljevića, koji ležećke uz svjetlo voštanice snimlju i odgonetaju ona slova.

Oni šute i zamišljeni su, oni trpe, ali i uživaju otkrivajući slovo po slovo, duša im klikće od veselja, što skidaju crni veo bašćanske ploče. Dok se oni muče oko čitanja, bura puše, jer ona u Baški puše dosta često (Bašćani znadu reći, da puše 10 mjeseci). I dok bura urliče i diže prašinu, oni se na sve to ne osvrću, pa se sigurno nisu prošlog mjeseca nego grohotom nasmijali, kada se oko njihove miljenice, bašćanske ploče, podigla tolika nepotrebna prašina, da ju se uvijek pokrije. Sada eto i nezvani podigli svoj glas. Ali oni zvani su davno pomrli, i podigli bašćanskoj ploči takav glas, da je njihov rad odjeknuo po cijelom slavenskom svijetu.

Al prenesi se, dobri čitatelju, u godinu 1853., kad je mudri Šafařik prvi proglasio otkriće danas znamenite bašćanske ploče. Cijeli se slavenski svijet čudom čudio tome slavenskom čudovištu bašćanskoj ploči, i zavidao, što se ona nije kod njih našla, ali zato ju svi smatraše svojom.

A da su se današnji i »nezvani«, koji su podigli toliku nepotrebnu prašinu, namislili u prošlost bašćanske ploče, i u trud i muku, što su ju toliki dobri ljudi utrošili, da odgonetnu tu kamenu tajnu, sigurno bi se bili na dobu postidili svojih čina.

Učeni svijet pozna »bašćansku ploču« i to će njoj ime ostati za sva vremena, makar ona danas i ne bila u rodenoj Baški, ona će ostati »bašćanska« na čast Baški i svima onima, koji su ju pisali i napisali, otkrili i pročitali, čuvali i sačuvali do dana današnjega. Prašinu zadnjih dana će bura otprašiti i vrijeme zaboravlju prekriti.

Ali sad da pređemo na samu stvar. Moramo našoj javnosti, da iznesemo ono, što su o bašćanskoj ploči pisali naši prvi ljudi. Tko ju je prvi našao. Sigurno bašćanski svećenici. Godine 1850. bio je u Baški župnikom pop Frane Barbalić. Od godine 1850.—1854. bio je ondje klerikom Petar Dorčić, koji je bio učitelj i kateheta u Cresu, onda u Baški, pa upravitelj župe u Loparu i napokon župnik u Baški. Godine 1851. i 1856. došao je u Bašku Kukuljević, 1854. Črnčić, 1856. Rački, 1861. i 1863. ponovo Črnčić.

Prva je vijest o bašćanskoj ploči izašla u Pragu. Druga vijest u Riječkom »Nevenu« god. 1858. Zatim je pisao Črnčić u »Književniku« 1867., onda Rački u »Starinama« god. 1875. Ponovo Črnčić u »Starinama« god. 1888. Bašćansku su ploču proučavali ovi učenjaci: Šafařik, Kukuljević, Mesić, Sabljar, Črnčić, Rački, Strohal i Jagić.

Meni su pri ruci bile radnje: Črnčića, Kukuljevića, Račkoga i Strohala. Jer te knjige danas nema svako, navesti ću ukratko, što su o toj ploči pisali.

Najprije je potrebno ustanoviti, što je na ploči napisano.

Svi, koji su ploču čitali, razlikuju se nešto u čitanju. Glagoljaš pop Vinko Premuda, Bašćanin, čita ploču, držeći se više Račkoga i Geitlera, ovako:

(Nastavit će se.)

* Iz: *Narodne novine* (dalje: *NN*), C/1934, 232, 2

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić.**

(Nastavak 1.)

»† 1.100. U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski izašav u svoje dane svetoj Luciji. Mi župan Desila krbavski i župan u Luci Pribinega. Ovaj posla Vitoslava na otok da: tko to poreče, da ga prokune Bog i Blažena Bogorodica i četiri Evanđelista i sveta Lucija. Amen. Da tko ovdje živi, neka moli Boga za njih. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svoje devetero braće u dane kneza Kozmata, koji je vladao one dane svom krajinom. I bijaše u te dane Mikula u Otočcu i u svetoj Luciji ujedno.«

Strohal dijeli ovaj natpis u četiri česti i to:

1. Kršćanska formula, kojom počimaju isprave: »V ime otca i sina i svetago duha« zajedno sa godinom kada je ploča postavljena.

2. Sadržaj onoga, što je opat Držiha napisao o darovnici kralja Zvonimira samostanu sv. Lucije, koji su pri tome bili svjedoci, što se ima dogoditi onomu, koji bi tu darovnicu porekao i što imadu raditi u korist duša onih, koji su bili nazočni kod sastava te darovnice, oni, koji će živjeti u samostanu svete Lucije. To darovanje dogodilo se između godine 1076. i 1089.

3. Potvrda, da je crkvu svete Lucije sazidao opat Dobrovit sa devetero braće (monaha) i postavio ovu ploču, na kojoj je građevni napis ove crkve godine 1120, dok Rački čita 1.100.

4. Pripomena, da je u to vrijeme bio samostan sv. Lucije u Baški pod zajedničkom upravom sa samostanom sv. Mikule u Otočcu.

U knjizi: »Stopama hrvatskih narodnih vladara, što ju je izdalo Društvo sv. Jeronima, a koju su knjigu napisali Bulić i Katić navodi se, da je u staro doba Krk bio žarište glagolske knjige. U Baški je osobita hrvatska svetinja (ploča). Otok Krk bio je dio Dalmacije i od kralja Krešimira dalje bio je u vlasti Hrvatske. Istina je, listine su se u staro vrijeme pisale latinski, ali nam Bašćanska ploča dokazuje, — veli Katić — da se u doba narodnih kraljeva upotrebljavalo glagolsko pismo i naš jezik. U samostanu sv. Lucije bili su glagoljaši. Kad je kralj Zvonimir jednom došao u Bašku, on je samostanu sv. Lucije darovao ledinu za gradnju crkve i samostana. Opat u tom samostanu bio je Držiha. To je bilo između 1076. i 1089 godine. Nego kasnije, kada su se za otok Krk otimale razne države, činilo se opatu Dobrovitu, oko 1.100 godine potrebnim, da Zvonimirovu darovnicu ovjekovječi uklesavši je u kamen po njemu sagrađene crkvice sv. Lucije. Tako je nastala glasovita bašćanska ploča. Ona je najstariji spomenik našega jezika, koji je sačuvao naziv »kralj hrvatski« i ime — Zvonimirovo. A važna je ova ploča i stoga, što je dokazom, da je hrvatski kralj bio gospodar i ovih otoka, što su ležali daleko od njegovog sjedišta.

Vrijeme je na pol izjelo ova slova. Mladi klerik pronašao je ovu ploču i kušao neka slova pročitati i prepisati. (Ovaj mladi klerik nije mogao biti drugi, nego kasniji bašćanski župnik pop Petar Dorčić, koji je bio klerikom od 1850. do 1854. godine). Prijepis poslao je on povjesničaru Kukuljeviću, a ovaj češkom slavisti Šafařiku, koji je prvi upozorio učeni svijet na nj. Od tada je mnogo naših učenjaka čitalo i tumačilo natpis. Najbolje ga pročitaše Rački, Črnčić i Jagić.

Zvonimira, posljednjeg velikog hrvatskog kralja, prikazuju naši povjesničari latinašem i nenarodnim kraljem, a od njega jedinog ostade nam spomen pisan glagoljicom u narodnom jeziku!

Rekao sam, da su se oko bašćanske ploče najviše mučili: Kukuljević, Črnčić i Rački. Ovdje ćemo redom ukratko navesti, što je koji od njih napisao, pa ćemo vidjeti, kako se ova tri zaslužna čovjeka međusobno upotpunjuju.

Kukuljević je bio na otoku Krku tri puta i to 1851., 1854. i 1856. U Baški je bio dva puta i to 1851., ali ne navađa točno datum, i 16. rujna 1856. To se razabire iz njegovog »Izvjestja o putovanju po Dalmaciji u jeseni 1854.«, (Zagreb 1855.), što ga je čitao u velikoj skupštini društva za povjesnicu, i starine Jugoslavena, držanoj pod pretsjedništvom Jelačića bana i pokrovitelja, dne 24. travnja 1855., gdje veli, da je ove godine pohodio ona mjesta otoka Krka, koja nije pohodio godine 1851. Prvi put pohodio je: Krk, Punat, Košljun i Bašku. Prema tome jasno je, da je Kukuljević bio prvi put u Baški godine 1851. Pa, ako mu je mladi klerik prvi poslao prepis bašćanske ploče, onda je to bilo godine 1851. ili možda već god. 1850., jer je taj mladić bio sjemeništarac već godine 1850. Sigurno je, da je Kukuljevića namamio u Bašku baš taj mladi klerik. Prema tome moramo zaključiti, da je bašćanska ploča nađena godine 1850. ili 1851. Možda bi se dalo iz ostavštine Kukuljevićeve ustanoviti i kada je bašćanska ploča nađena i točno ime klerika, koji mu je prvi poslao prijepis bašćanske ploče.

Da ne bi tko pomislio, da bi taj klerik mogao biti i Črnčić, moram naglasiti, da je to isključeno, jer je Črnčić bio Dobrinjac i maturirao jedva 1853., a Kukuljević je dobio prijepis od bašćanskog klerika godine 1851. ili možda već 1850. Črnčić je bio klerikom 1854. u prvoj godini, a Dorčić je tada bio u zadnjoj godini, pa su se oni kao klerici upoznali i sprijateljili, i Dorčić je Črnčića namamio u Bašku na bašćansku ploču. Kao đaci, gimnazijalci, mogli su se Črnčić i Dorčić i otprije poznavati, ali je to manje vjerojatno, jer je Dorčić učio gimnaziju u Senju, a Črnčić do 6. razreda na Rijeci, a 7. i 8. razred u Senju.

(Nastavit će se.)

* Iz: *NN*, 236, 4

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić.**

(Nastavak 2)

U ovom izvještaju, veli Kukuljević, poznato je, da je otok Krk glavno »sjedište« glagolske liturgije i prastaroga hrvatsko-glagolskog »pismenstva«, koje se je jedino skrblju i nastojanjem krčkih biskupa i krčkoga svećenstva na otoku uopće, tako u crkvi, kao u kući, uzdržalo. Na otoku Krku bila bi sramota za svećenika, da ne umije čitati glagoljski, i čim je tjesnije spojen glagoljicom, a manje upoznao književnost zapadnih naroda, tim je privrženiji svome zakonu, svojim poglavarima, svojim dobrim običajima i jeziku svojih otaca. Što se god starih napisa po krčkim crkvama i spomenicima nalazi, svi su skoro glagoljski, što god ima starih crkvenih rukopisa, od kojih su neki, kao na pr. u Vrbniku, krasno pisani i s lijepim miniaturama urešeni, svi su glagoljski, te je ovo uzrok, zašto sam i ja — veli Kukuljević — za tri dana svoga boravka na otoku Krku sakupio ipak do 27 glagoljskih rukopisa, preko 20 tiskanih glagoljskih knjiga, te do 30 glagoljskih listina, među kojima je najstarija od godine 1321. Osim toga nabavio sam do preko 50 hrvatskih knjiga s latinskim pismenima i više latinskih knjiga i listina. Sve ovo imam većom stranom zahvaliti domoljubnim svećenicima, među kojima s radošću spominjem Albaneza i Sučića u Omišlju, Turčića, Pinčića i Bogovića u Dubašnici, fratre Grškovića i Parčića na Glavotoku, popa Kirinčića u Dobrinju (ovaj je s Črnčićem proučavao bašćansku ploču), Volarića u Vrbniku i općinskog bilježnika Petriša i njegovog sina u Vrbniku, od kojih sam većom stranom spomenute stvari primio«.

U svojim »Putnim uspomenama« (Zagreb, 1873.) Kukuljević nam ponovo spominje bašćansku ploču.

»Kad već govorim o natpisima, valja mi spomenuti, kako, desivši se u Senju, nisam mogao pregorjeti, da ne posjetim opetovano crkvu sv. Lucije kod Baške, na bližnjem otoku Krku, gdje sam prije nekoliko godina (a bilo je to godine 1851.) na velikoj kamenitoj ploči našao prastari glagoljski napis, kojega uza sav svoj trud nisam umio potanko prepisati, jer je kamen znatno izgažen i izjeden. Isto se događalo i nekim drugim učenjakom, koji su na moju molbu taj natpis prepisivali (a molio je on i Črnčića i Dorčića, da tu ploču prepišu). Dne 16. rujna 1856. oko 4 ure poslije podne spremih se dakle s pokojnim profesorom Manom Sladovićem i svećenikom I. Fiaminom na jednoj filupi sa 6 vesala put Baške. Mi se vozismo po moru dobre dvije ure i nasmijasmo se od srca dosjetljivim šalama pokojnoga Sladovića. Njegove pripovijetke i pričice izmjenismo kadikad veselim pjevanjem, jer onda pjevahu još hrvatski rodoljubi svakom prilikom, po kopnu i po vodi, premda political stanje domovine bijaše kukavno. Ali im ne bijaše tada još ujela plamteće za rod srce, objest, opačina i strast vlastitih zemljaka. Na moru susretosmo veliko jato ptica crtinka, što bijahu pobjegle ovamo pred jugom, tražeći utočište po otocima i morskim grebenima.

Bijaše se jur prihvatio mrak, kada dođosmo u Bašku. Pohitismo odmah u sv. Luciju. U crkvi vladaše jur gusta tmina. Upalismo voštene svijeće, što nam ih čuvar crkve dragovoljno donese, te polegosmo oko golema kamena, učvršćena u pločniku, stavši razglabati pismo za pismom. Ali nam se doskora svima u glavi zavrti, jer uza sav naš golemi trud, ne mogosmo izvaditi ikakova smisla. Samo gdjekoje riječi pročitasmo na sreću, kao »opat«, »svetu Luciju«, »župan« i t. d. Sad stadoh prepisivati pismo za pismom, te napisah čitav list četvrtine. Ali kad bi trebalo da pročitamo napisano, opet nikud nikamo, jer među poznatimi glagoljskimi pismeni, bijaše nekih nepoznatih, nekih izlizanih ili zamazanih, a nekih krivo izrezanih ili zubom vremena izgrebenih. Tekar kasnije nagađah iz pisma, da će biti natpis iz XI. ili XII. vijeka, dakle najstariji hrvatski natpis, što ga imamo.

Dvije debele ure potrošismo čitanjem i prepisivanjem toga natpisa, a međutim zaokružiše nas seljaci, koji vidivši u crkvi neobičnu svjetlost i čuvši za dolazak nekih stranaca, pohitiše u crkvu, da vide, što se tu radi. Neki od njih dođoše na misao, da li mi ne tražimo tu zakopano blago, jer naš prosti svijet tako je žalibože praznovjeran da pod svakim starim kamenom, a kamoli natpisom, njuši sakriveno blago. Stoga i propada od pohlepne ruke i uzavrela mozga toliko mnoštvo naše starine. Sladović se stane šaliti sa seljacima, i oni prihvatiše šalu, ali neki od njih zametnuše i odveć krupnu, dok ih naš ozbiljni razgovor ne svrne na ozbiljnije misli.

Prije nego se vratismo u Bašku, razgledah još potanje crkvu sv. Lucije. Ona je sagrađena u romanskom slogu, oblim, uskim prozorima, mjesto svoda ima nebo od drvenih greda, a samo jedan brod, iz kojega je prodrt prema istoku zid u kapelu, sagrađenu god. 1483. u gotičkom šiljastom slogu. Zvonik je četverouglast, urešen na podnožju grbom hrvatskim (drugi tvrde da ovo nije hrvatski grb) i gotičkim natpisom: »Magister Andreas me fecit«. Znamenit je u crkvi drveni oltar sa slikom sv. Marije od Ružarija, pod kojom je načinjena čitava porodica Frankopanska (?).

Ima još jedna mala ploča s glagoljskim natpisom: »Knez Ivan Frankopan krčki i modruški 1465.« Ima tu još jedan kamen s glagoljskim natpisom, na kome se ne može ino pročitati nego »i s na mikula.« To je dakle po svoj prilici grobni kamen Ivana ili Marka kneza krčkoga, koji su koncem XIV. ili početkom XV. vijeka imali sina Nikolu.

Po tmini udarismo preko polja stazom u Bašku natrag. Meni se putem vijahu po glavi svakojake misli o čudnovatom slučaju, koji na jednom mjestu osamljena otoka strpa prastare spomenike rimske i hrvatske, koji bi bili kadri podati opet koju luč tmini naše prošlosti, kad ne bi bila zlobna kob naroda našega i ove spomenike toli nemilostivo oskvrnula.

(Nastavit će se)

* Iz: *NN*, 242, 3

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić.**

(Nastavak 3)

U Baški pritisne Sladovića glad, nu i ja se ne bi bio branio od dobre večere. Ali u Baški, kao uopće na jadranskim otocima, nema krčme, a kamoli gostione u boljem smislu. Sladović se sjeti na nekoga poznatoga popa. Mi se navratismo dakle k njemu, i nađosmo kod njega još dva gosta, naime Sparožića, župnika iz Maljevca u slunjskoj regimenti i jednog pomorskog kapetana iz Lošinja. Poveselismo se na dobru večeru. Ali siromah pop bijaše u smetnji, kako da počasti svoje prvašnje goste, kamo li da nas večerom podvori. Nu Sladović ga izvuče iz neprilike, jer nađe u nekom kutu sira i jaja, a pomalo također kruha i vina. Na sreću bijasmo i mi iz Senja ponijeli vina, te kad ga jedan od naših veslara postavi na stol, razgrijaše se srca sviju, dok nije došlo i do pjevanja. Stoprv oko jedanaeste ure po noći potražismo našu filupu, da se vratimo u Senj. Sjednuv u brod, opazih da nemam svog očnika, kojega bjeh ponio sobom, da lakše razaberem pismena na kamenu sv. Lucije. Morao sam ga dakle ostaviti u crkvi. Eto nove neprilike. Bez očnika ne htjedoh dalje, jer mi ga trebaše na mom dalјem putovanju. Krmanjoš filupe ode dakle s jednim veslarom natrag u sv. Luciju, da traži očnik. Nakon jedne ure vrate se stoprv izaslanici, i to na moju veliku radost s očnikom, koji doista nađoše u crkvi. Veslači zamahnuše sada vesla i otisnuše lađu, koja poslušna otpravi se prema sjeveru, premda je otuda zibrila protivna nam bura. Mi polegosmo u korito lađe i zaspasmo doskoro složno i slatko, dok se ne probudismo u Senju; kamo dospjesmo stoprv oko četvrte ure ujutro, jer nam bura nije dala veslati jednakim pravcem«.

Ma da su ove Kukuljevićeve »Putne Uspomene« iz »Hrvatskog Sokola« i »Vijenca« preštampane još godine 1873., one se rado čitaju, a prikazuju nam, kako su se naši naučenjaci već u ono doba interesirali za bašćansku ploču, da odgonetnu njezin tajni natpis.

Isto je tako zanimiv i otočanin Ivan Črnčić, koji je objelodanio svoj rad o bašćanskoj ploči u »Književniku« godine 1865. On piše tako zanimivim načinom, da taj natpis bašćanske ploče sve više vuče ljude k sebi.

Črnčić je već kao mladi klerik doznao, da su u Bašku dolazili učenjaci iz velike daljine, kako bi pročitali neki natpis na kamenoj ploči u crkvi sv. Lucije u Baški. Pa ako se stranci toliko zanimaju za taj natpis, zašto se ne bi zanimao i on, koji je domaći sin? Nu stranim je ljudima sav trud bio uzaludan. Nitko toga nije znao pročitati. To bi morala biti neka stara glagoljica. Črnčiću bijaše profesorom Fran Kurelac, koji je đacima znao uliti ljubavi do starine, zato Črnčić jednog dana (valjda 1853. ili 1854.) u Dobrinju zajaha konja i ode u Bašku, da sam vidi i kuša pročitati to, što nitko nije razumio ni slova. Znatiželjan stupi u crkvicu sv. Lucije. Na tlu je ležala velika ploča, duga i široka, sva napisana izvana, te joj se on naradova. Uzaludan mu trud. Ni s lijeve ni s desne, ni s glave, ni s boka, ni stojeći, ni sjedeći, ni klečeći, ni ležeći, nije mogao pročitati nesamo jedne riječi, već niti jednog slova. Umoran i žalostan razmišlja, što da učini. Sjeti se, da ploču vodom opere, da mu bude čistija i čitljivija. Ali sve uzalud. Pismo je tu, ali tome pismu nema ni konca ni kraja nije mogao prepoznati, je li to glagoljica ili ne. On je glagoljicu naučio već godine 1850., dakle kao gimnazijalac, čitao je neke stare glagoljske tiskane i pisane knjige u Dobrinju, dakle, veli Črnčić, nisam išao u Bašku bez štapa. Ali da tu ploču pročita, nije znao dosta. Poteškoća bila je u tome. što sva slova nisu bila cijela, a ploča je ležala na tlu, i on se morao grbiti nad slovima i okolo njih. I kada mu taj kamen nije htio sam progovoriti, kako nije ni drugima progovorio, ostavi ga, neka kamen i dalje šuti, dok ga netko drugi ne bude pročitao. U istoj je crkvici našao jedan drugi glagoljski kamen, kojega je i pročitao: Knez Ivan Frankopan Krčki i Modruški i Senjski 1465. Ovaj je mnogo mlađi, pa ga ni zub vremena nije bio još oštetio, kako prvoga.

Črnčić ode na nauke u Beč. Kada se godine 1861. vratio iz Beča, bio je »nekoliko učeniji«, kako sam veli. Mislio je, da bi sada ipak mogao nešto više pročitati, tim više, što ploča nije sada ležala na tlu, nego je stajala. Biskup krčki, Ivan Vitezić, dao ju je uzdignuti i postaviti tako, da se ljudi, željni da saznadu što tu piše, stojeći, lakše načitaju i nagledaju ovih slova. Tako je Črnčić po drugi put pošao u Bašku, ali ne onako »prazan« kao prvi put. Kada je ploču ugledao na visokom i zgodnom mjestu, stane je gledati krijesećim očima, željnim srcem i drage volje. Malo pomalo prepozna nekoliko glagoljskih slova i uz mnogo truda pročita preko 20 riječi. Presretan, Črnčić prepiše ove jasne i one nejasne riječi i pošalje ih Kukuljeviću u Zagreb. A Kukuljević, pametan i razuman čovjek, videći, da se tajna te ploče počela lijepo otkrivati, pomisli, da onaj, koji ju je počeo otkrivati, da će biti i najsposobniji, da pročita sve. Vrati mu njegov prijepis i pošalje i ono što su prepisali Kukuljević, Rački i major Sabljar, jer bi mu to moglo pomoći.

Godine 1862. bila je oštra zima, brijala je bura, a u proljeće Črnčić nije imao vremena, da ode u Bašku.

U proljeće 1862. dođe u Krk profesor Mesić. Črnčić mu izruči sve prijepise, te se Mesić uputi sam do tada već glasovite crkvice svete Lucije u Baški.

Črnčić se međutim dao na istraživanja: od kada je tu crkva sv. Lucije i koji su fratri i do kada tu stanovali. I našao je podatke o tome. On je našao, da su u crkvi sv. Lucije i u Krku stanovali Benediktini, a imali su ovi na otoku Krku 7 samostana.

O crkvi sv. Lucije našao je Črnčić, da je u Drazi bašćanskoj, na prelijepom mjestu: jer ta draga, duga i obrađena, ima okolo sebe sa triju strana vijenac gora i vrhova, s kojih teku k moru potoci, a i gorica, na kojima su seoca, a sa četvrte je strane morska draga, ugodno Primorje, a nad njim gradić (Kaštel) Baška. Ta crkva (sv. Lucije) ne velika, bez ljepote, na jedan brod i od klesana

* Iz: *NN*, 243, 2

kamena, ima zvonik do samih vratiju, prostrano groblje na pol ograđeno, a oko crkve se nalaze ruševine benediktinskog samostana, kojeg su Benediktinci napustili krajem 15. vijeka. Bili su tamo svakako godine 1452., prema oporuci Baščanina Antuna Dujmovića i 1457., kako to svjedoče dva pisma pape Kalista III.

Ne može se doznati, ni tko je tu crkvu sazidao, ni kada, jer ako i jest nekoliko natpisa na pločama po zidovima crkve, te su ploče porazbijane, natpisi izlizani, a stara su pisma Uskoci (a i Mlečići) spalili. Ali znamo, da je crkva bila bogata, da je imala zemlje, pašnjaka, šuma i gajeva svuda po otoku, jedan mlin i dosta svakojakih dohodaka.

Unutri su tri oltara, prvi: veliki, na kom su dvije sv. Lucije, jedna na daski naslikana, a druga od drva. Drugi oltar je Djeve Marije (ovomu nema danas ni traga), na lijevoj strani od vratiju, a treći je oltar Presvetoga Ružarija u kapelici, koju je prizidao opat Contarini. Svakako, dokazuje Črnčić, manastir Benediktinaca kod sv. Lucije u Baški, dokazano je poveljama, postojao je godine 1.153., a jer su tada bila na Krku četiri njihova manastira, onda je ovaj svete Lucije postojao već i prije, pa možemo reći, da je postojao i za vrijeme kralja Zvonimira.

Ovako oboružan podacima i znanjem, pozove Črnčić dobrinjskog župnika popa Antuna Kirinčića, da pođe s njim u Bašku. Zajahaše konje, ali Kirinčić svoga, a Črnčić tuđega. U Baški im se pridruži mjesni župnik pop Petar Dorčić. Ovo treće putešestvije Črnčićevo sv. Luciji u Baški bilo je godine 1863. Sva trojica odoše do crkve svete Lucije, da pročitaju ono, što Črnčić nije mogao pročitati ni prvi ni drugi put. Odluče, da tu ploču sude i prosude. Na lijevoj strani tik do crkvice svete Lucije nalazi se mirišće, nekadanji samostan Benediktinaca. Dva hica dalje od crkvice nalazi se seoce Jurandvor, koje je sagrađeno najbrže od kamenja ovog manastira. Bog zna, nije li u zidovima kuća ovih sela uzidan i koji važan natpis. I nad prozorom kapelice je nešto hrvatski napisano, ali već isprano. Ispod ovog natpisa je uklesana godina 1497., koja je valjda tada bila prizidana pod opatom Contarinijem. Kroz zvonik ulazi se u crkvu. Zvonik je popucao, te ga je krčki biskup Vitezić popravio, ali porušio i bacio vrh zvonika. Na lijevom uglu zvonika jedva se još čita natpis: Magister Andreas me fecit, i to gotičkim slovima. Prema tome bi se moralo zaključiti, da je taj zvonik, a sigurno i crkvicu sazidao zidar Andrija. Malo više toga natpisa je nekakov grb, na kamenu isklesan, valjda Frankopanski (dakle ne hrvatski, kako je rekao Kukuljević), jer je polje razdijeljeno na nekakove lješice.

Kroz zvonik stupismo u crkvu. Po zidovima nigdje nikakovog natpisa, ako nisu možda pobijeljeni.

Vrlo zanimivo opisuje Črnčić njihov posao. »Mi se uputismo k onome natpisu, radi kojega smo i došli. Neko slovo mu je bez glavice, neko bez nožice, neko bez ručice. Jednome nema vrha, drugome nema dna. Nekome nije mede, nekome nije plota. Ovo se raskračilo, ono skrčilo. Što bi koristilo pritiskati na nj mokri papir? Upravo ništa, jer na njemu bi ostalo sve to i pravo i krivo, i nekadanje i sadanje. Zato taj posao na stranu, a šestilo u ruke, da izmjerimo čitljiva i nečitljiva slova na ovoj ploči. I tako po prostoru i po kojoj nožici ili ručici poznavali smo, da je to i to slovo. Jer, ako je prostor tijesan, ne može tu biti široko slovo, niti svaka noga pristoji svakome slovu, a cijelih slova bijaše nam dosta za to mjerenje i primjerenje. Nagledali smo se toga, namjerili i načitali, ali, hvala dragome Bogu, dobar dio i pročitali i to riječi zlata vrijednih«. Sada Črnčić daje prepis otkrivene tajne ploče pa nastavlja:

»Pak, Hrvate moj, kako se mi tomu naradovasmo i veseljasmo, te uskliknusmo: Zvonimir, kralj hrvatski! Natpis jedanaestoga vijeka! Da je za nj znao tvrdi Dobrovsky, da ga je pročitao željni Šafeřik, da ga je vidio neki hrvatski neprijatelj! A koliko ima tu jera i jerića!« Črnčić opisuje slovo po slovo, nagovara ih i razgovara s njima. Njemu su ta slova živa, kao da se miču, da mu se smiju. Ova su trojica presretna u crkvici sv. Lucije, koji su našli, da »opat Držiha pisa se . . . . da Zvonimir kralj hrvatski v dni svoje v svetuju Luciju . . .« Što? Došao, poslao, dao, darovao ili što? Toga ne mogosmo nikako pročitati. Ali se mora zaključiti, da je kralj Zvonimir tu za neku veliku stvar — po riječima: » . . . v otoče, da iže to poreče klni i Bog i Blažena děva i 4 Evanđelista i svetaja Lucija, amen. Da iže delajut, moli za nje Boga.«

Pjesnik Kranjčević je mnogo kasnije ispjevao pjesmu »Pred kraljevskom pločom u Baški«, pa bi čovjek mislio, kao da je svoje misli iščupao iz srdaca trojice svećenika glagoljaša Črnčića, Dorčića i Kirinčića, koji stoje zamišljeni pred tom pločom i otkrivaju njezine tajne. Kad čitaš njegove pjesničke riječi, čini ti se, da slušaš njihove uzdisaje, koji glase:

Ne pjevajte poljem cvjetnim
Laku pjesmu: »nina-nena«;
Potuvite rađe glavu
I panite na koljena!
Je zar evo ne vidite,
Baš u srce gdje vas dira
Jedna duga zraka žarka
Sa imena Zvonimira?!

A što tu radi hrvatski kralj Zvonimir? Najbrže, da je on toj crkvi zapisao blaga, pak proklinje svakoga, koji se bude tomu protivio, a blagoslivlje, koji to bude izvršivao. Al to je i dokaz, da je Krk spadao pod kralja Zvonimira. A zašto nema na toj ploči spomena ni krčkoga kneza, ni mletačkog dužda? Jednostavno zato, jer Krk tada nije imao još ni svojega kneza, niti je pripadao mletačkom duždu, dokaz dakle, da je ta ploča još od prije 1.100. godine.

Črnčiću su svjedokom i slike na oltaru svete Lucije, da je crkva i natpis iz jedanaestoga vijeka. Tu su naslikane sve muke sv. Lucije i sv. Gaudencij, biskup osorski, Benediktinac, veliki svetac, koji je umro oko 1044. godine.

Črnčić je sretan, što je dokazao, da su Hrvati već u jedanaestom vijeku pisali svjetovne stvari glagolicom, da je Krk bio pod hrvatskim kraljem Zvonimirom, i da su Benediktinci u sv. Luciji bili veliki prijatelji glagoljice i našeg jezika i pravi »Slovinci.«

(Nastavit će se)

* Iz: *NN*, 243, 5

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić**

(Nastavak 4)

Tada se ploča nalazila blizu oltara Blažene Djevice, kojega već nije bilo ondje, nego je već bio u Mlecima. Ploču je Črnčić, izmjerio i našao da je sedam i pol nogu duga, a tri i pol široka.

Osim ove ploče, Črnčić je sa svojim drugovima Kirinčićem i Dorčićem našao još dva natpisa u crkvi sv. Lucije, prepisao ih i ujedno sa cijelim natpisom bašćanske ploče objelodanio u »Književniku« godine 1865.

Bašćanska ploča ima do 100 riječi. Črnčić ih je pročitao 70, što je objelodanio u »Književniku«.

U »Starinama XX« (1888.) Črnčić se osvrće na radnju Račkoga o bašćanskoj ploči, koju je Rački objelodanio u »Starinama VII« (1875.).

Ističe, da je Rački taj spomenik vidio nekoliko (?) godina prije njega. Ali se je Rački dao na proučavanje bašćanske ploče tekar onda, kada je vidio, što je Črnčić tu pročitao. On zahvaljuje Račkome, što je pročitao 20 riječi više nego on, i tako mogao bolje protumačiti sam spomenik. On ne isključuje, da crkva svete Lucije za vrijeme kralja Zvonimira još možda i nije postojala.

Ovime je dokazano, da je glavni dio posla kod čitanja bašćanske ploče riješio Črnčić. Ali ja ću ustvrditi još i ovo: Da nije bilo naših popova glagoljaša: Črnčića, Dorčića i Kirinčića, tajna bašćanske ploče ne bi bila ni danas riješena. Ona bi tamo ležala kao nešto, čega ne zna nitko pročitati, pa bi radi toga možda bila već i uništena. I mi bismo danas bili lišeni najstarijega našega hrvatskoga spomenika. Hvala, dakle, popovima glagoljašima, hvala njihovoj ustrpljivosti, ustrajnosti, znanju i ljubavi, i nikome drugome, što je ona i sačuvana. Da nije bilo njih, današnji je ljudi ne bi ni riješili, ni imali, ne bi je dobila ni Jugoslavenska akademija.

Da je samo njihova zasluga, što je tajna bašćanske ploče sačuvana, to se može i dokazati. Kukuljević je bio dva puta u Baški, ali se svaki put vratio neobavljena posla. Tajne nije riješio. I umni Šafařik tvrdi, da protumačenje bašćanske ploče nije pošlo za rukom ni učenim Hrvatom, a ni njemu. Kasnije je došao u Bašku i Rački, ali se i on vraća ne obavivši ništa. On je poslao u Bašku i fotografa Stadla i kipara Rendića, da mu priredi sadrenu kopiju. Ali tek kada je Črnčić sa drugovima počeo da riješava zagonetku, na Črnčićevom čitanju svi temelje svoj dalnji rad, pa i Rački. Da, ali je trebalo početi, a početak i ogromnu većinu ove tajne riješio je Črnčić sa svojim drugovima. Drugima je bilo lakše raditi, kada su već naši popovi glagoljaši iskrčili bašćansku »ledinu«, ali je trebalo krčiti, a krčile su ju domaće ruke i domaće »glave«, i njima zato svaka čast, hvala i zasluga, što je bašćanska ploča pročitana i sačuvana. Uopće mora se istaknuti: Naši popovi glagoljaši su ploču napisali i uklesali, oni su ju našli i pročitali, čuvali i sačuvali.

Sada nam preostaje, da prikažemo još rad Račkoga.

* Iz: *NN*, 244, 4

Kukuljević piše i osvaja svojim stilom kada piše o bašćanskoj ploči. Črnčić je još zanimiviji, on svojim pisanjem osvaja tijelo i dušu. On sluša, čuje govor ploče. On se s njom razgovara kao sa sestrom. Njemu slova po ploči hodaju, skaču i plešu. On bi skoro zagrlio živoga kralja Zvonimira. Rački je hladan, miran, trijezan. Njegov je slog učen, ali isklesan. Da čujemo i njega.

Kako Kukuljević nije mogao pročitati bašćanske ploče ni godine 1851. ni godine 1856., on je poslao prepis Račkomu sa pismom od 20. aprila 1857. Na to je Rački pošao u Bašku. On spominje u riječkom »Nevenu« od 24. srpnja 1858., da je »jednog krasnoga četvrtka mjeseca svibnja pošao na Krk, u domovinu Frankopana, kojoj ni mletački lav ne mogaše oteti slavensku riječ.« Ne spominje koji je to četvrtak u mjesecu bio, niti sam spominje godinu, kada je to bilo. Kukuljević je Račkome pisao 20. aprila 1857., a Rački objelodanjuje prvu svoju vijest u riječkom »Nevenu« 24. srpnja 1858. Prema tome Rački je bio u Baški u maju 1857., neposredno iza kako mu je Kukuljević u aprilu 1857. pisao, ili u maju 1858., dva mjeseca prije, nego je ta njegova vijest štampana u »Nevenu«. Taj datum nije baš tako važan, već je važno da ustanovimo, da je Rački bio u Baški samo jedan put i to »jednog krasnog četvrtka mjeseca svibnja«, a bilo je to ili godine 1857. ili 1858. U »Nevenu« opisuje svoj rad u Baški na bašćanskoj ploči ovako: »Dobro umivši ovu ploču — a i Črnčić ju je kao klerik prao — najprije pismo za pismenom — u koliko se dalo — ispisah. Zatim pomočenim papirom i kefom snimih, te sav posao, nakon četiri sata, koje klečeć, koje potrbuške ležeć, kako tako dovrših.« Pročitati nije mogao ništa. Na poticaj Račkoga je biskup Vitezić dao ploču dignuti, da ne trpi i da se bolje uščuva i lakše proučava.

Svoju veliku radnju objelodanio je Rački u »Starinama« VII. godine 1875., dakle 10 godina iza one Črnčićove u »Književniku«.

Tu Rački najprije spominje, da je ovaj spomenik učenom svijetu najprije navijestio prvi poznavalac glagolice u novije doba, umni Pavao Šafařik. On je napisao ovo:

»Dne 12. siječnja 1853. godine (Vidi Památky hlaholskeho pismenictví. V Praze 1853. Dostavky k str. 20) primih od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga trojni prijepis nadgrobnoga natpisa, koji je on našao u staroj opatskoj crkvi sv. Lucije kod Nove Baške na otoku Krku, t. j. prijepis njegov, jednoga krčkoga klerika i majora Mije Sabljara. Razaznanje i protumačenje pisma nije do sada pošlo za rukom ni učenim Hrvatom, a ni meni. Ondje su pismena očevidno glagoljskim slična, ali i neglagoljska. Nije li to tajnopis (cryptograifa), moglo bi biti nekakovo starije pismo, onaj izgubljeni osnov glagoljice. Sjetimo se nedavno otkritog ličkoga i najnovijeg ciparskog pisma.«

Ovako je Pavao Šafařik — piše Rački — imajući pred sobom tri natpisa, sudio o natpisu sv. Lucije u dodatku one knjige, za koju nam je bilo proučiti mnogo glagoljskih spomenika, čak od najstarije dobe, pa koje je on zbilja proučio dublje ma od kojega svojih predšasnika, položiv time čvrsti temelj ovoj grani slavistike.

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić.**

(Nastavak 5)

»Dvije, tri godine poslije one izjave Šafařikove, bivši profesorom bogoslovije u Senju, sproveo sam jednoga dana nekoliko ura u crkvi sv. Lucije, da taj za onda uistinu »tajnopis« proučim. Ploča s ovim natpisom ležala je tada na podu, gdje su ju noge vjernika gazile i štetile. Ja sam natpis snimio, koliko se za kratko vrijeme i u onom položaju ploče moglo. Nu prešavši malo kašnje u Rim i podavši se drugom poslu, nijesam dospio, da razriješim svoj snimak. Ail već kod prepisivanja opazih dosta jasno i bistro, da je pred nama spomenik u bitnosti oble glagoljice, nu vremenom, a još više nemarom ljudskim, dosta oštećen. O tom bio sam u kratko progovorio u riječkom »Nevenu« godine 1858. br. 17., te spomeniku po pismu odsjekao dobu: ili konac XI. ili početak XII. vijeka. A ujedno obećao sam razriješenje pisma u svoje vrijeme, kada mi još neke obavijesti dopanu ruku. Jurve onom zgodom istaknuh potrebu, da se taj zlo sačuvani spomenik snimi svjetlopisom.

Poslije (??) mene prepisao je ovaj natpis Ivan Kukuljević, svrativši se u Bašku godine 1856. na svojem putu u Dalmaciju i Italiju. Nu on sam ne bi zadovoljan ovim svojim prijepisom, kako razabirem iz njegova pisma od 20. travnja 1857., moleći me za moj prijepis. Kukuljević je taj natpis stavljao u XII. ili XIII. stoljeće. Od naših književnika još je naš akademik M. Mesić učio taj natpis, sravnjujući na licu mjesta prijepise, koje mu dade Ivan Črnčić.

Ovaj isti književnik. Ivan Črnčić, snimivši i prepisavši taj natpis često puta i većom udobnosti, negoli predašnji putnici, prvi objelodani svoj snimak i taj spomenik opširnije protumači u »Književniku« godine 1865. Pošto ću ja svoje čitanje prisnovati na Črnčićevo, to mi budi dozvoljeno osvrnuti se na njegovo razlaganje, kojemu se ima priznati, da je raspršilo onu neizvjesnost, što no je u slovenskoj knjizi vladala o tome natpisu.

Glede oblika samoga pisma, Črnčić je utvrdio, što se i prije znalo, da je ono obla glagoljica, u kojoj su pojedina pismena slična ovomu ili onomu od starijih glagoljskih spomenika takozvanoga bugarskoga roda. Tako su po njegovom mnijenju neka pismena slična onim u bugarskom »abecenariu« u Parizu, druga u praškim glagoljskim odlomcima, neka onim u Klozovu glagoliti i u Cosemanovu evanđelistaru. Ali primijeti i Črnčić, da imade pismena, kojih nema u ni jednom od ovih ili inim glagoljskim spomenicima.

Rački priznaje, da je Črnčić osovio svoje čitanje na čvrst temelj i da je riješenje ove pismene zagonetke unaprijedio, ali s druge strane ne da se tajiti, da se nauka ni snimkom Črnčićevim nije mogla zadovoljiti. Da se uzmogne popuniti Črnčićev prijepis, to se je posredovanjem dra. Račkoga uputio dva puta u Bašku zagrebački fotograf Standl, te je snimio dva puta ovaj natpis, koji je sada bio namješten na stijeni crkve.

Prva fotografija bila je loša i slabo čitljiva, ali druga tako dobra, da se teško može dobiti bolja, obzirom na oštećenost spomenika. Ni to ne bijaše dosta. Ja sam činio taj manji svjetlopis (fotografiju) povećati, nadajući se toj koristi, da će oko na većim pismenima lakše počivati. Još jedno kušah. Kada se naš mladi umjetnik, kipar Rendić, vraćao iz Zagreba prije dvije godine u Italiju, zamolih ga. da se navrati u Bašku i da ovdje snimi u sadri onaj natpis. To je on i učinio, samo šteta, što ne imajući kod sebe dosta sadre, ulovi samo negativu, propustiv pozitivu, kada se jednom vrati u Zagreb.

Kod iznovičnoga izučavanja ovoga spomenika imao sam ja dakle pri ruci osim Črnčićeva prijepisa još Standlov svjetlopis, manji i veći i Rendićev sadreni snimak.

Kamena ploča, prostorom na kojem je natpis, dugačka je 1 m i 94 cm, a široka 73 cm. S gornje strane cijelom dužinom izrađeni okvir sa deset u lišće okončajućih se zavoja, izrađenih dosta ukusno. Ploča se na desnom kraju bila prelomila, ali je opet sastavljena, nu tako, da se lom lasno opaža. Primjećuje se ujedno, da je taj spomenik nekoč bio izložen vatri. Sva ploča nije tečajem vremena jednako trpjela, dočim je veći dio bolje od desnoga sačuvan. Vidi se, da je ploča više vjekova ležala na tlu, čime joj je pismo čestimice izlizano i izglodano.

Pismena su poprijeko po 4 cm visoka, a od prilike toliko i široka. Prema svojem vanjskom licu i značaju, pismo ovog spomenika spada u oblu glagoljicu.

Riječi u našem spomeniku nijesu rastavljene, već se one neprekidno pišu, te se jedno pismo oslanja na drugo. Ova se neprekidnost riječi i slova ne pomućuje ni na koncu redaka. Dočim se i ovdje pismena nižu, dokle je prostor dopuštao, pa se riječ u slijedećem retku nastavlja bez obzira na slovke. A nema tu ni stapanja i vezanja dviju ili više slova. Isto tako su i pokraćivanja riječi veoma rijetka i to uopće poznatim slučajevima.

Natpis ima 13 redaka sa trideset od prilike pismena u svakom retku.

Rački sav taj natpis dijeli u dvije glavne česti. U prvoj je opat Držiha zabilježio zadužbinu hrvatskoga kralja Zvonimira, podijeljenu crkvi sv. Lucije, a u drugoj opet Dobrovit pripominje, da je on »onu« crkvu sv. Lucije sagradio.

Dva župana, Desila i Pribinega, navadaju se kao svjedoci. Bili su valjda prisutni uz kralja Zvonimira, kada je on došao na otok Krk i poklonio onu ledinu crkvi sv. Lucije. Rački misli, da je župan Pribinega poslao svoga izaslanika Vitoslava na Krk, jer se tu našlo ljudi, koji su onu ledinu sv. Luciji poricali.

U drugoj česti kamene ploče daje opat Dobrovit na znanje, da je on sa svojom braćom t. j. sa redovnicima sv. Lucije, kojih je tada bilo devet u samostanu, sazidao onu crkvu.

Natpis sv. Lucije spada po svojoj sadržini i po mjestu, gdje je postavljen, neprijeporno među čiste hrvatske glagoljske spomenike. Da je ovaj spomenik vrlo star, možemo reći najstariji glagoljski natpis na kamenu, dokazuje i ta činjenica, što na njemu nema interpunkcije i što se riječi ne rastavljaju.

(Nastavit će se.)

* Iz: *NN*, 245, 3

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić**

(Nastavak 6)

Ovaj spomenik svojom sadržinom ne spada među crkvene spomenike, ali se oslanja na crkvu po jeziku, kojim je pisan. Svi hrvatski poznati spomenici pisani su latinski, a ovaj eto nije. Zato se ga i postavlja na čelo hrvatske pismenosti i književnosti. On je najstariji spomenik te vrsti među svima hrvatskim spomenicima. Nesamo dobom nego i cjelokupnim svojim značajem ovaj spomenik zauzimlje prvo mjesto u hrvatsoj pismenosti. Ni hrvatska povijest ne može proći mimo ovog spomenika prekriženih ruku. Natpis potvrđuje, da se vlast kralja Zvonimira protezala i na otok Krk i uopće na Kvarnerske otoke.

Ornamentika na ovoj ploči sjeća na romanski slog u kojem je jamačno sagrađena i sama crkva.

Naveli smo eto trud i muku najzaslužnijih ljudi, Kukuljevića, Črnčića i Račkoga, koji su nastojali, da riješe tajnu bašćanske ploče. Nismo ovdje naveli drugi i to onaj važniji dio t. j. njihovo naučno tumačenje napisa ploče,a to za to, što taj drugi dio ne zanima ogromnu većinu ljudi, već samo naučni svijet, a ovaj će lakše i rađe posegnuti za njihovim radnjama.

Iz svega navedenoga ne znamo baš točno, koje je godine bašćanska ploča nađena, a ne znamo točno ni na kojem mjestu. Prema usmenoj predaji, jedni vele, da je ploča nađena blizu groblja, drugi vele, da je nađena u onom mirišću, a treći vele ispred crkve svete Lucije, i to tako, da je bila zakopana i da su slova bila okrenuta doli. Kada je bila nađena, stajala je vani ispred crkve, pa su navodno jednom prilikom pastiri na njoj pravili oganj i tako je bila od vatre oštećena. Ni Črnčić, ni Rački, ni Kukuljević ne spominju nam o tome ništa. Rački veli, da je taj spomenik nekoč bio izložen vatri, a sva trojica vele, da je ploča u crkvi i da su ljudi po njoj gazili, ali, je li prvotno nađena vani, i da li je bila zakopana, toga nisu zabilježili.

Tu ispred crkve svete Lucije bio je iskopan i veliki sarkofag, koji je dugo vremena stajao ispred crkve dok nije negdje godine 1880. uništen.

Ja sam kušao dokazati, da je ploča nađena 1850. ili 1851. Još je važno napomenuti i ovu činjenicu: godine 1841. putovali su našim krajevima dva ruska učenjaka: J. J. Irezneskij i P. J. Preis. Oni su bili među Slovencima u Reziji, onda u Trstu i u Istri. Došli su na Rijeku, a odavle u Kraljevicu, odakle su se prevezli na Voz na otoku Krku, pa su tom prilikom bili i u Baški. Iz Baške otišli su u Senj, pak u Liku i odavle u Dalmaciju. U svom putopisu oni ne spominju ni sv. Lucije ni bašćanske ploče. Da je već tada bila poznata bašćanska ploča, sigurno bi to ova dva učenjaka i spomenula, jer ne mogu vjerovati, da ih na to ne bi bili u Baški upozorili, i da bi oni mimo te ploče prošli, pa da je ne bi opazili.

Irezneskij u pismu Hanki dd. Senj 14. lipnja 1841., ističe, da ima u Baški glagolskih natpisa i da je župnik nesamo glagoljaš, već i »stihotvorec«. Ovo je bio župnik Franc Barbalić zvani Ćićo, koji je u Baški župnikovao četrdeset godina (1816—1856), poznat kao ugledna i naobražena osoba. Pod njim je u Baški utemeljena osnovna škola i on joj je bio prvim učiteljem i ravnateljem. Irezneskij spominje samo, da ima u Baški glagolskih natpisa, ali ne spominje bašćanske ploče. Posve je isključeno, da takav župnik ne bi Irezneskija upozorio na bašćansku ploču. Iz toga možemo posve sigurno zaključiti, da bašćanska ploča nije bila 1841. godine još poznata, i da je ona nađena jedva godine 1850.

Ona je eto 84 godine bila poznata u crkvici svete Lucije, gdje je bila gledana kao velika rijetkost. Al sada je došla i za nju doba, da seli iz svoje stare postojbine u Zagreb.

I ja sam Bašćanin. Razumije se, da bih najvolio, da je bašćanska ploča ostala tamo, gdje je i bila. Ali, kada čovjek razmisli, da je pravo čudo, što je ona do danas ostala onakova, kakova jest i što joj je prijetila velika pogibelj, da bude uništena, a nije isključeno, da bi ju neprijatelj jednoga dana mogao uništiti. E, kada je tako, onda se moram sprijateljiti sa činjenicom, da ju treba postaviti na sigurno mjesto. Crkvica sv. Lucije je osamljena, pa tko jamči, da se ne bi neprijatelj već i sada bio mogao potajno uvući u crkvu, da ploču uništi? Može i smije li jedan takav spomenik, od takove vrijednosti i važnosti biti bez nadzora i na tako osamljenom mjestu, gdje ga nitko ne čuva? Držim, svakako, da ne.

I Kukuljević i Črnčić i Rački našli su, da je ploču zub vremena oštetio jako, ali ni jedan od njih nije napisao, da bi ju trebalo prenijeti na sigurnije mjesto. A zašto oni to nisu spominjali?

Sigurno je njihova želja već onda bila, da ju prenesu u Zagreb, ali spominjati to, značilo je, podsjetiti i Beč i Poreč, da ju oni uzmu. A da se je bašćanska ploča onda nesrećom prenijela u Beč ili Poreč, mi je nikada više ne bismo ni vidjeli, a ni imali. Time, što su tu stvar prešutjeli, oni su je spasili. Ali su oni ujedno učinili, što su mogli, da ju potomstvu sačuvaju. Biskup Vitezić ju je na njihov poticaj postavio uza zid u kapeli, da ljudi po njoj ne gaze, da se ploča tako uščuva. A biskup Mahnić, bojeći se, da bi ju pogana ruka i samim dodirom mogla uništiti ili istrgnuti kakovu riječ i više, pa makar i jedno slovo, on ju je dao postaviti u staklo. Time su krčki biskupi pokazali, da treba taj rijetki i važni spomenik brižljivo čuvati, a ujedno i dokazali, da toj ploči polažu veliku važnost, koja joj doista po svojoj vrijednosti i pripada.

Kada je godine 1884. bio u Baški ravnatelj arheološkog muzeja, Ljubić, i on je izrazio želju, da se taj spomenik prenese u arheološki muzej u Zagreb, kamo doista i pripada, jer u Baški svakim danom sve više propada. Po savjetu i uputama Ljubićevim, ploča je bila tada vezana željeznim obručem, da bude čvršća, da se ne raspadne.

Istu je misao izrazio i drugi ravnatelj arheološkog muzeja dr. Brunšmid iz Zagreba dne 12. novembra 1907., kada je baš radi ploče došao u Bašku. On je napisao svoje pismeno mnijenje, da ploča svakim danom sve više propada, i da bi ju trebalo prenijeti u Zagreb.

* Iz: *NN*, 246, 3

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: Fran Barbalić.

(Nastavak 7)

Na temelju mnijenja dra. Brunšmida o stvari se raspravljalo i na jednoj sjednici Staroslavenske akademije u Krku na predlog popa Vinka Premude, da li će se ploča prenijeti ili ne. U slučaju prijenosa, stvar bi se morala javiti i austrijskoj vladi. Biskup Mahnić nije htio da išta poduzme, jer se bojao, da bi ploča mogla doći u tuđe ruke, dao ju je rađe metnuti u staklo, nego da mu ju odnesu u Beč ili Poreč, da ju eventualno tuđe, pogane ruke, unište.

Sadašnji se krčki biskup, dr. Srebrnić, odlučio, da bašćansku ploču prenese u Zagreb, jer ne postoji više pogibelj, da ona dođe u tuđe muzeje, i, ako ostane i dalje u Baški, prije će je zub vremena uništiti, a mogla bi ju vrlo lako uništiti i neprijateljska ruka.

Kod nas se sprema državni zakon o muzejima, na temelju kojega bašćanska ploča sigurno ne bi nikako mogla ostati u Baški, ona bi se morala seliti.

Ali kamo? Zar u kakav muzej, da leži uz kojekakve rimske spomenike, gdje bi ju ljudi promatrali kao svaki obični stari kamen?

Ne! Njoj, »Kraljevskoj« ploči pripada posebno i počasno mjesto. Ona mora biti prva među prvima. Pa kada sam uvjeren, da su joj dani u Baški odmjereni, i kad se već ima seliti, onda je najbolje i najljepše riješenje, da ju je preuzela Jugoslavenska akademija, koja će joj moći dati i počast koja dolikuje »Kraljevskoj« ploči i koja će moći da ju najbolje čuva.

U Baški je ploču moga svatko vidjeti i gledati, pa je sigurno, da će to biti i u Jugoslavenskoj akademiji t. j. na način, da će ploču svaki moći gledati bez ikakve naplate ulaznine. Kada se u Baški nije »trgovalo« sa bašćanskom pločom, ne će se ni u Zagrebu.

Da je bašćanska ploča otišla iz Baške na temelju zakona o muzejima, današnji bi se ljudi u Baški sjećali samo toga, da je ona na onom mjestu stajala, a mlađi bi svijet i na to zaboravio. Meni nije baš mnogo stalo do toga, da li će tu ploču u Baški gledati jedan ili hiljadu stranaca. Oni će tu ploču gledati hladnim srcem, kao što gledaju sve ono bašćansko kamenje. Na njima ne će ona ostaviti nikakovog utiska, niti će im ona privući suze na oči, jer oni u njoj ne će nikada gledati uspomenu na hrvatskoga kralja Zvonimira. Ali meni je stalo više do toga, da se svaki Bašćanin može ponositi, što je baš u Baški ta ploča bila i tamo nađena. Ne će, istina je, sada Bašćanin moći pokazati svoju originalnu ploču, ali će bar imati kopiju ove ploče. Tako će se barem time moći ponositi, a bit će uspomena i našoj djeci. Jer da je ploča na temelju zakona o muzejima odnesena u koji muzej, u Baški onda ne bi bilo ni originala ni kopije. Znam, razumijem, da je kopija samo kopija, ali se tješim, da je bolje išta, nego ništa.

Bura, što se ovih dana digla oko bašćanske ploče, nije bila potrebna, ili bar nije trebalo, da se dogodi ono, što se sa pločom dogodilo. Baška će ostati uvijek Baška, samo su se kod toga neki ljudi pročuli, a nije im toga trebalo.

Bašćanska ploča nije smjela otići iz Baške uz pratnju straže, nego uz pratnju i u povorci naroda, uz svirku sopila i pjevanje narodne pjesme, uz pucnjavu mužara i zvonjavu zvonova, okićena zelenilom našeg milja i kovilja, bašelka i mažurana, i uz želju, da i dalje nosi naše ime »Bašćanska ploča«, neka bude uvijek čest i ponos Baške. Parobrod ju je u Baški morao čekati okićen zastavama, neka svijet vidi, neka svijet čuje, neka svijet znade, da putuje u triumfu kraljevska ploča. Parobrodi i brodovi na moru, sela i gradovi u našem Primorju morali su ju pozdravljati, kako joj to dolikuje.

Međutim, svega toga ona nije doživjela. Pravim Bašćanima je to žao. Žao nam je, što je ova crna ljaga pala na Bašku.

Bašćani su se za vrijeme talijanske okupacije tako lijepo ponijeli, da im to služi na čast. »Krvavi Božić« u Baški godine 1920., još je svima živo u pameti. Ako je kome to palo u zaborav, sjetit će se. kada posjeti sv. Ivan i na njima grobove onih nedužnih žrtava, što su na Božić godine 1920. poginule od taneta D'Annuncijevih ardita.

Talijani su za vrijeme okupacije Baške prekinuli brzojavni kabel, što spaja Bašku sa Senjom. Onaj lijepi i požrtvovni gest Bašćana, koji su na dan sv. Triju Kralja godine 1921. po najvećoj zimi i buri »morali« u more i tražili u njegovoj dubini prekinuti brzojavni kabel, da spoje Bašku sa Senjom i Jugoslavijom, znači vrlo mnogo. Prvi svoj brzojav uputili su Bašćani svome kralju u Beograd. Ali, taj su dan spojili Bašćani novog kralja Jugoslavije i sa bašćanskom pločom i sa kraljem Zvonimirom i donijeli kralju i Jugoslaviji i njihove pozdrave.

Bašćanski svećenici nisu za vrijeme talijanske okupacije ni polazili u crkvu sv. Lucije, da ne bi za njima došli i Talijani, pa da se ne sjete i te ploče, da ju koji bezdušnik ne uništi. To nije moguće, reći će mi tkogod. Nije moguće. A što su učinili na »dan Boga Božića« kod velike mise, kada su od domaćeg sina, sadašnjeg splitskog biskupa, zahtijevali, da ne smije glagoljski misiti? A što je onda nastalo u crkvi i pred crkvom i po cijelom mjestu? Narod se razbježao po bližnjim brdinama, skrivajući se od podivljalih D'Annunzijevih vojnika? I ti ljudi, koji su u Baški godine 1920. prouzročili »krvavi Božić« nisu dospjeli, da unište bašćanske ploče, jer su morali u Krk bježati morem, a ne krajem. I bašćanska ploča, koja je pukim slučajem godine 1920. ostala cijela, doživjela je, da su ju neozbiljni ljudi godine 1934. odnijeli i oštetili, a neki se i prijetili, da će ju uništiti. A što da čovjek na to kaže? Možda onu rimsku: Quod non fecerunt Barbari, fecerunt Barberini.

Ja sam bašćansku ploču gledao kao maleno dijete, gledao sam ju kao odrastao mladić i napokon kao posve zrio čovjek. Razumije se, da me prenos ploče u Zagreb u velike zanimao. Bojao sam se, da je prigodom onog noćnog prenosa uništena. Kada sam čuo, da se ju u Zagrebu može vidjeti, pošao sam nekim strahom do nje. Rekli su mi već prije, da nije oštećena. Nisam mogao vjerovati.

(Nastavit će se.)

* Iz: *NN*, 247, 3

FELJTON »NARODNIH NOVINA«

Bašćanska ploča

Piše: **Fran Barbalić.**

(Svršetak.)

Nađoh oko sanduka mnogo ljudi. Svi joj se čude. Moje ju je oko brzo pregledalo. Rekoh odmah: To je ona iz Baške, da, ali nije kako je bila. Ipak je oštećena. Hvala Bogu, što nije posve uništena. U koliko je oštećena, najbolje će se to pokazati, ako se prispodobi staru fotografiju, koju je pred nekih 75 godina učinio zagrebački fotograf Standl sa jednom od današnjih fotografija. Kad sam se od ploče udaljio, rekoh: Čuvao ju je »Bog i Blažena Bogorodica i četiri Evanđelista i svetaja Lucija.«

Črnčić, koji je proučavao povijest crkve sv. Lucije, veli, da se ploča nalazila blizu oltara Blažene Djevice, kojega već nije bilo. Taj je već bio u Mlecima. Mi znamo, da su Talijani uzeli i palu glavnog oltara svete Lucije, što se nalazila u Beču i tamo popravljena za vrijeme rata. Pa zar bi neki ljudi htjeli, da nama tuđinci iz svete Lucije uzmu još i bašćansku ploču? A da je nesrećom već prije ploča bila u kojem bečkom muzeju, mi je danas ne bismo ni imali. Neka se malo udube u ovu stvar oni, koji su se tobož uzbunili radi bašćanske ploče, pa će doći do spoznaje, da je prijenos bašćanska ploče u Zagreb bila potreba, a ne kakav prkos ili zloba.

Črnčić je našao, da je crkva svete Lucije bila bogata, da je imala zemlje, pašnjaka, šuma i gajeva, svuda po otoku, jedan mali mlin i dosta svakojakih dohodaka.

»Bila je bogata«. U ono vrijeme je značilo mnogo, ako je tko pustio uz zadužbinu crkvi svete Lucije koju »mekot«. Sv. Lucija imala je Sokol, na kojem je golo kamenje, onaj gaj iznad Majke Božje, ono nešto vinograda blizu crkve i Dolnji mlin t. j. onaj na Zablaći.

Uza sve to imanje mogla je i sveta Lucija pjevati onu baćansku narodnu pjesmu:

Ako me dopade
Više mekotica,
Uvik ću ja biti
Tužna sirotica!

A danas? Doslovno rečeno crkvu svete Lucije nema ništa. Pa »kud se djede sv. Lucije blago?« Kako to, da crkva danas nema ni toliko novaca, da se ju može popraviti?

Črnčić nam pripovijeda, da je opatiju sv. Lucije dužd mletački davao raznim mletačkim crkvenim dostojanstvenicima, koji su ubirali njezine prihode. Ali nisu tu nadarbinu dobivali samo Mlečani. Dukalom od 2 augusta 1757, dužd mletački Franjo Loredan, podijelio je nadarbinu oltara Presv. Ružarija u crkvi sv. Lucije Bašćaninu popu Ivanu Mihaliću.

Razumije se, da su i Bašćani ostavljali oporukom svoju zemlju crkvi svete Lucije. Črnčić nam spominje oporuku Bašćanina Antuna Dujmovića iz godine 1457.

Crkva je imala i jedan mlin, pa dajmo nešto i o »malinu svete Lucije.«

Još prije 40 godina je Bašćansko polje sasma drukčije izgledalo. Bilo je to polje, na kojem se sijao ječam (koga u Baški zovu »žito«, dok je pšenica »šenica«, proso je proso, ali ječam je poznat pod imenom »žito«). »Žito« se o Petrovu »želo i vrhlo«, a onda se sijao kukuruz (cinkvantin) (u Baški zovu hamentur), koji je u oktobru dozrijao. Pravi Eldorado! Ta gdje u Jugoslaviji daje polje dva puta plod? To je još samo u južnoj Srbiji.

Stariji se ljudi u Baški još sjećaju, kada je današnje Zablaće imalo mnogo kupova žita, a do zime stogova slame. Danas svemu tome ni traga. Nema o Petrovu u Baški, kao nekada, ni Dobrinjca ni Drašanina, koji su dolazili, da volovima vrše u Baški »žito«. Nismo mi stariji jeli nego crni »kruh naš svagdanji«. Kukuruzni kruh bio je kao slatkiš. U ono vrijeme pekao se žuti (kukuruzni) kruh »hameturnjak« samo kada je u kući bio pir.

Kako je u polju bilo mnogo »žita«, to je Baška imala i tri mlina: »dolnji, srednji i gornji malin«. »Dolnji malin« bio je na Zablaći, gdje je danas »kužna bolnica« i taj je mlin nekada bio vlasništvo svete Lucije.

Nu kada se je u Baški pojavila filoksera, ona je brzo uništila naše vinograde, koji su bili po »stranah«. Budući je po tim stranama plitka zemlja, nije se više moglo misliti na to, da se tamo sadi amerikanska podloga, koja zahtijeva duboku zemlju. Tako su se »strane« napustile, i danas je sve to jedna pustoš, dočim se bašćansko polje malo pomalo počelo pretvarati u vinograde. Žita u Baški nije bilo, mlinovi nisu imali što da melju i tako su i oni napušteni, pa je, razumije se, propao i »malin« svete Lucije, a s njim i njezin dohodak, dok joj je filoksera uništila njezine vinograde. I tako su otpali i dohoci svete Lucije.

U Baški se mnogo štuje zaštitnica očiju, sveta Lucija. Njezin blagdan, 13 decembra, bio je u staro vrijeme, a i danas je, od pobožnoga puka vrlo poštovan. Sjećam se kao malo dijete toga blagdana. Veselila se tome danu i mala djeca, jer se išlo po kućama pitati darove: »Dajte nam za oči!«

U pogledu darivanja ili »dobre ruke« zanimiva su u Baški još dva dana u godini.

Na novu godinu nisu djeca u Baški u ono vrijeme pitala dobru ruku. Taj je dan samo mjesni župnik darivao Bašćane i to tako, da su se poslije podne, iza večernje, svi zaustavili pred župnim stanom i čekali, da se župnik vrati iz crkve kući. On bi sa prozora bacao smokve i novac, a djeca bi sada s jedne, sada s druge strane vikala: »Gospodine plovane, hitite!«

Još je jedan dan u godini bio, kada su djeca išla od kuće do kuće, da pitaju »dajte nam za samanj«, a to je bilo na Duhove. Držim, da je i ovaj običaj u vezi sa crkvom, jer je značio, da je taj dan Bog podijelio apostolima dar Duha Svetoga, pa se taj dan davalo djeci darove, bilo malo smokava ili po koji novčić.

Razumije se, da na dan svete Lucije, kada su djeca stupila u kuću, da pitaju »Za oči« nitko ne bi djeci uskratio dara, jer bi se svako bojao, da ne bi djetetu uzeo i očinji vid. Trebalo je djeci dati dar u ime svete Lucije, koja je zaštitnica očiju.

Svoj mlin davala je sveta Lucija, dotično biskup krčki, u najam kojemu Bašćaninu. Ovaj je plaćao za mlin pogođenu najamninu, a od naroda ubirao je ujmove. Mlinaru je bila dužnost, da napram crkve svete Lucije ispuni i preuzete dužnosti i obaveze. Tko da to ne ispuni, tko da što crkvi svete Lucije uzme? Za to ima u Baški i poslovica: »Crikveno — ognjeno!« Mlinar je morao na dan svete

* Iz: *NN*, 248, 3

Lucije narodu dati također »za oči!« To je bilo ovako: Kada je bilo na dan svete Lucije, popeo bi se mlinar poslije mise na oniski zvonik svete Lucije. On je taj dan morao ispeći peć kruha i to u »hlibčićima« (od prilike 30 kg kruha), pa kad bi narod izašao iz crkve, svi bi se okrenuli prema zvoniku. Mlinar bio otvorio svoje dvije vreće i jedne bisage, pa bi »hlibčiće« počeo bacati među narod, ovamo i onamo. Međutim čulo bi se sa svih strana glasove: »Hitite ovamo.« Bilo je gužve, tko da ulovi »hlibčić« svete Lucije, jer se to smatralo kao dar svete Lucije: »Za oči!« Sjećam se jedne godine i nesreće, koja se dogodila mome vrsnjaku Franu Krstiniću Šarani, kojemu su u gužvi slomili nogu, pa su ga u Bašku morali nositi. Ovaj je običaj bacanja »hlibčića« prestao za vrijeme rata.

Sad će lako svako razumjeti: »Kud se djede svete Lucije blago!« Uništila ga filoksera, propadoše vinogradi, propade mlin, a što ostade, to je puštoš i golo kamenje. I tako osta naša sveta Lucija i gola i bosa. Ostadoše joj goli zidovi, jer joj odniješe i oltare, a sada eto, u brizi, da ne propadne zajedno s njom, odniješe joj i njezinu ploču, koju je preko 800 godina čuvala i sačuvala.

Stupi u duhu, plemeniti čitaoče, u našu crkvicu svete Lucije. Ta crkva neka bude za tebe »Zvonimirova crkva«. Sigurno si na Veliki Petak posjetio svoju crkvu i vidio sve oltare porušene i u neredu. Ogledaj se okolo po crkvi svete Lucije. I u njoj ti je svaki dan kao na Veliki Petak. A kada si se nagledao »Zvonimirove crkve« stani i slušaj. Napni uši! Zašto? Zar ne čuješ naših popova glagoljaša, što pjevaju tugaljivu pjesmu Velikog Petka? I to pjevanje odjekuje u crkvi svete Lucije svaki dan, jer je u njoj svaki dan Veliki Petak. Ali slušaj pozornije. Zar ti u ušima ne odjekuje i glas svete Lucije, koja također pjeva žalobnu pjesmu psalmiste:

»I razděliše vizi moje!«

moje oltare, moju zemlju i moju baščansku Zvonimirovu ploču.

Sveta Lucija podnaša sve i ona oprašta sve.

Neka sveta Lucija oprosti i onima, koji su joj sakrili ili htjeli uništiti njezinu ploču. Bili su zavedeni. Ona će svojom zaštitom svima čuvati njihove oči, neka vide, neka gledaju sve ono, što se oko njih zbiva, i oni će progledati i osuditi sve ono zlo, što se u zadnje vrijeme događa okolo svete Lucije i u Baški uopće. Neka svima i sve oprosti: »Bog i Blažena Bogorodica i četiri Evanđelista i svetaja Lucija, Amen!«

* Iz: *NN*, 248, 4

37. NAJSTARIJI SPOMENIK HRVATSKOGA JEZIKA *

Kako su Hrvati jedini u katoličkoj Crkvi imali svoj jezik u bogoslužju, morali su za crkvene molitve i misli svetih otaca, a još više za Sveto Pismo skovati i uobličiti mnoge riječi, pa su tako oplemenili svoj jezik i učinili ga sposobnim i za državne poslove. Tako se glagolsko pismo i hrvatski jezik po svoj prilici uzimao katkada i za isprave još u doba narodnih vladara, no te su se izgubile.

Ali jedna se nije izgubila!

U selu Baški (na otoku Krku) bijaše samostan sv. Lucije, a u njemu sami glagoljaši. Kad je jednom došao u Bašku kralj Zvonimir, darova on samostanu sv. Lucije neku livadu. Opat bijaše tada u samostanu neki Držiha. To je bilo između 1076. i 1089. godine. Nego u doba, kad su se za otok Krk otimale razne države, činilo se tamo oko 1100. godine opatu Dobrovitu nesigurno imati samo pismo kraljevo, i zato je on onu glagoljašku listinu dao uklesati u kamen. Opat Dobrovit bijaše i sagradio crkvicu u čast sv. Lucije pa je htio da i to ovjekovječi na kamenoj ploči. Tako je nastala glasovita Baščanska ploča. Ona je najstariji spomenik hrvatskoga jezika, koji je sačuvao naziv „kralj hrvatski" i uz to još i ime toga kralja — Zvonimir. U današnjem književnom jeziku glasi taj spomenik:

„U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje vrijeme svetoj Luciji. I svjedoci su mi župan Desila krbavski i župan u Luki Prvenega. Ovaj posla Vitoslava na otok da: tko to poreče, da ga prokune Bog, Božja sila i četiri evanđelista i sveta Lucija, Amen; i da tko ovdje živi, moli Boga za njih. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom s devetoricom u vrijeme kneza Kuzme koji je obladao cijelom krajinom..."

Zvonimira prikazuju naši povjesničari latinašem i nenarodnim kraljem, a od njega jedinog ostade nam spomen pisan glagoljicom u narodnom jeziku.

Dr Lovre Katić

* Iz: *Hrvatska Straža*, VIII/1934, 97, 5

NIKOLA ŽIC *

Tragom baščanske ploče

Kraljevska Zvonimirova ploča, najstariji kameni spomenik hrvatske pismenosti, još iz doba naše narodne samostalnosti, po svoj prilici iz godine 1100, bila je mnogo vijekova zaboravljena i nepoznata. Na mjestu njezina postanka, naime u skromnoj crkvi sv. Lucije u seocu Jurandvoru kod Baške na otoku Krku, otkriše ju u polovici prošloga stoljeća XIX domaći svećenici, i od onda se ljudi od nauke muče čitajući njezina glagoljska slova i tumačeći njezin sadržaj. Još su živi sijedi starci, koji su bili sitna djeca, kad je započelo ovo hodočašćenje izvjedoljivih slavista i historičara ka baščanskoj ploči. Danas znade za njezinu egzistenciju i opću važnost svaki pismeni Hrvat, pače svako hrvatsko dijete, koje polazi školu, jer su ponosne vijesti o baščanskoj ploči hrvatskog kralja Zvonimira ušle i u početne čitanke pučkih škola.

Od god. 1851 do svjetskoga rata ovaj su spomenik proučavali redom Ivan Kukuljević Sakcinski, Čeh Josip Šafarik, Krčanin Ivan Črnčić, Franjo Rački, Leopold Geitler, Vatroslav Jagić i Rudolf Strohal, a sadržaj samoga teksta je historijski najuspješnije protumačio profesor Ferdo Šišić. Što je on iz ovoga natpisa stvarno izvukao, ne može se bez pomoći novih izvora nikakovim umovanjem promijeniti. Iz Šišićeva razlaganja slijedi među ostalim i to, da se »prvi dio napisa odnosi na vrijeme između god. 1076 i 1089, t. j. u doba vladanja kralja Dmitra Zvonimira, dok drugi dio pada u docnije vrijeme (oko god. 1100).

Ali ova je dragocjena ploča u sv. Luciji na Krku od vlage i soli nažalost vidljivo propadala, pa kad joj se nije moglo pomoći, oprezno je god. 1934 prevezena u Zagreb, gdje se u Jugoslavenskoj akademiji liječi s tvrdom nadom stručnjaka, da će ju zaštititi od daljnjega rastvarania i onda izložiti u akademijinoj palači na vidljivom mjestu za pohod svim prijateljima ove starine, koja zaslužuje, da bude još na vijekove sačuvana poznijim naraštajima.

Ovaj je spomenik rječiti svjedok o postanku benediktinske opatije sv. Lucije. Zanimanje za ploču pobudilo je zanimanje za benediktince. Ovih je redovnika bilo ne samo kod sv. Lucije nego na više mjesta po otoku Krku. Još su danas benediktinke u gradu Krku. Uopće je pučka predaja o tome redu vrlo jaka i raširena po svemu otoku. Kao što je cijelo naše Primorje još danas vrlo bogato franjevačkim samostanima, bogatije nego ikoja druga zemlja na svijetu izuzevši Italiju, tako je, čini se, kod nas bilo nekada benediktinskih opatija vrlo mnogo, daleko više nego kasnije franjevačkih samostana. Pored dosadašnje ženske opatije benediktinki u gradu Krku postojale su u Srednjem vijeku na otoku Krku još ove opatije benediktinaca: sv. Lucije u Jurandvoru, sv. Marije na otočiću Košljunu, sv. Martina u Dubašnici, sv. Nikole kod Omišljaja i u samome biskupskom gradu tri, naime opatije sv. Lovre izvan zidina, sv. Mihovila i sv. Ivana unutar gradskih zidina.

Zahvaljujući vezama pokojnoga don Frane Bulića sa stranim istraživačima benediktinske starine doznali smo nedavno, da je prvi benediktinski samostan u hrvatskoj državi osnovao već knez Trpimir (»Trepimirus, rex Selavorum«) u polovici IX stoljeća pod utjecajem svoga gosta Saksonca Gotšalka u Rižinicama kod Splita. To je na osnovu kratkoga odlomka iz bornskoga kodeksa lijepo utvrdio i osvijetlio dr Lovro Katić svojom studijom »Saksonac Gottshalk na dvoru kneza Trpimira«, koja je tiskana u »Bogoslovskoj smotri« u Zagrebu god. 1932, a kad Gottschalkovi rukopisi izađu štampom, Katić će bez sumnje u njima potražiti daljnje vijesti ovoga Trpimirova gosta za našu povijest, a među njima bi lako moglo biti još vrednijih podataka o benediktinskoj akciji po svoj Trpimirovoj državi.

Jednako je t. zv. povaljska listina, taj najstariji spomenik ćirilske pismenosti, kojemu je ime dalo selo Povlje na otoku Braču, potaklo interes profesora Ivana Ostojića, da napiše i štampa knjigu o »Benediktinskoj opatiji u Povljima na otoku Braču« (Split 1934), iz koje saznajemo, da je na Braču u Srednjem vijeku bilo do sedam benediktinskih samostana, a među njima bijaše najznamenitija opatija sv. Ivana Krstitelja kod sela Povalja. Ovaj je pradavni samostan isprva stajao u dnu morske uvale na »Žalu«, a kasnije je u drugoj polovici XII stoljeća sagrađen novi na brijegu »Lokvi« uz današnju župsku crkvu povaljsku. Stari su samostan oplijenili god. 1145 Neretljani i Omišani, kada su poslije dugoga vladanja otokom Bračom bili prisiljeni prepustiti ga Mlečanima. Pučka predaja kaže, da su gusari zapalili samostan, a redovnike, četrdeset njih nea broju poubijali,

* Iz: *Jadranski dnevnik*, IV/1937, 105, 2-3

dok je živu glavu iznio jedino neki sluga. Opat Ratko je oko god. 1184 utvrdio posjede obnovljene opatije sv. Ivana Krstitelja i podigne lijepu crkvu, o čemu svjedoče do danas dragocjeni pismeni spomenici, naime povaljska listina i povaljski prag, no u drugoj polovici XV stoljeća zapustiše benediktinci ovaj kraj, tako da su do danas od svega na otoku Braču ostali samo Kaštio, dio prvotne crkve i nešto zidova, ona dva pismena spomenika i neke pučke tradicije.

Premda se za svaki lokalitet, koji narod po predaji pripisuje benediktincima, ne smije reći, da predstavlja sjedište i središte benediktinske opatije, ipak se može tvrditi, da je kod nas po svemu primorju i otočju bilo u Srednjem vijeku preko stotine benediktinskih opatija, bilo muških ili ženskih. Benediktinske su opatije imale mnogo posjeda svake vrste, a po njima su bile rasijane njihove crkvice i kapele, pa puk ispravno nazivlje ovaj ili onaj lokalitet benediktinskim, jer je očito pripadao nekada benediktinskome vlasništvu, a sjedišta i središta samih opatija ne bijahu ipak tako gusta i mnogobrojna.

Kao što je povaljska listina izazvala Ostojićevu knjigu o benediktincima na Braču, tako je bilo vrijeme, da se nađe stručnjak, kome će baščanska ploča biti poticalom, da se pozabavi benediktincima na otoku Krku. Taj se sada pojavio u osobi Vjekoslava Štefanića, profesora u Zagrebu. Ovih je dana tiskana u najnovijem svesku časopisa »Croatia sacra«. za god. 1936 njegova radnja, koja se dobiva i kao posebni otisak: »Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku.« Tu je poslije dugoga sabiranja podataka, oprezno sređivanja gradiva i mučnoga zaključivanja napokon izneseno sve, što se moglo saznati o dosta blijedim tragovima benediktinskoga života i djelovanja po svemu otoku Krku. Uspjeh pothvata bijaše Štefaniću napola osiguran time, što je rodom na Krku u Drazi Baščanskoj, dakle u neposrednoj blizini svetolucijske opatije i ploče, pa mu je topografija otočkoga terena dobro poznata, a još više time, što je više godina bio profesorom na gimnaziji u gradu Krku, gdje se marljivo bavio svim pitanjima krčke prošlosti, naročito kulturne i književne prošlosti.

Evo naslovi pojedinim odlomcima u njegovoj studiji od 86 strana: Uvod; 1. Sv. Lucija i ostale krčke opatije pod regularnim opatima (XII—XV stoljeća). Počeci crkve i samostana sv. Lucije, Samostan sv. Ivana u Krku, Samostan sv. Mihovila u Krku, Opatija sv. Lvre u Krku, Opatija sv. Marije na Košljunu, Opatija sv. Nikole kod Omišlja, Posljednji dani regularnih opatija sv. Lucije, sv. Mihovila i sv. Lovre, Samostan benediktinki u Krku; 2) Sv. Lucija i ostale opatije u Komendi (XVI do XIX stoljeća), Opatija sv. Nikole u Omišlju, Opatija sv. Mihovila u Krku, Opatija sv. Lovre u Krku, Opatija sv. Lucije; 3) Crkva sv. Lucije, Crkve i dobra sv. Lucije; Osvrt.

Kako se vidi, težište je radnji na opatiji sv. Lucije, i to ne samo zbog Zvonimirove ploče, kako bi bilo posve prirodno, nego još i zato, što je o ostalim opatijama dosta sačuvano manje vijesti, a vjerojatno nije nijedna od njih bila tako utjecajna (i bogata) kao svetolucijska opatija. Ipak su Štefanića zanimale sve podjednako, jer mu je bila želja, da sabere i probere sve podatke i vijesti o pojavi, životu, radu i tragovima benediktinaca i benediktinki na cijelome otoku Krku od najstarijih vremena do danas. Pri tome se namjerio na vrlo teška pitanja, na pr. o grafici i tekstu baščanske ploče, koja je još uvijek dosta zagonetna, o porijetlu i početku naših benediktinaca, o usikaciji opatija u gradu Krku u Dubašnici i kod Omišlja, o nekim kamenim fragmentima s glagoljskim natpisima iz sv. Lucije i iz samoga grada Krka.

Očito je, da su benediktinci na Krku bili glagoljaši, a čudnovato je, da nam od njih nije sačuvano više glagoljskih spomenika. Bilo ih je sigurno, ali su propali u toku vijekova, kao što su i samo opatije propale redom već u XV vijeku, a samo su neke kao laički beneficiji životarile još tri stoljeća prolazeći po volji i odluci mletačkoga dužda iz ruke u ruku pojedinaca — gotovo isključivo stranaca — kao komendatarnih opata.

Sve je to vrlo zanimljivo i poučno, a šteta je, što velik trud i zamjerna marljivost nijesu dale ozbiljnih plodova i rezultata. Ipak je Štefanić znao i iz neznatnih tragova izvući koje pozitivno zrnce istine ili barem vjerojatnu mogućnost, koja će se možda s vremenom pomoću drugih još nepoznatih podataka utvrditi kao nov prilog općoj slici o benediktincima na Krku. U toj vezi mogu spomenuti, da komendatarni opat sv. Lucije Nikola Machin, koji se spominje u pismu pape Kaliksta III od 15 studenoga 1457 (A. Theiner: Vot. Mon. Slav. Mer., Rim 1863 sv. I. str. 430) kao klerik kotorske crkve odnosno izabrani biskup senjski,

zaslužuje veću pažnju (premda nije benediktinac ni duže u vezi s Krkom), jer je to onaj kasnije znameniti Nicolaus Modrussiensis, Mikula, biskup modruški, o kojemu sam u »Nastavnome Vjesniku« god. 1932 i 1933 napisao nekoliko članaka (»Najstarija inkunabula hrvatskog autora«, »Kodeksi modruškoga biskupa Nikole«, »Grob znamenitoga Hrvata«, »Knjižnica modruškoga biskupa Nikole«), uvaženi diplomata za kralja Matije Korvina, savjesni upravnik papinih gradova u Italiji, učeni pisac još neproučenih rukopisa i inkunabula, vanredno okretni govornik nad grobom kardinala Petra Riarija (nećaka pape Siksta IV), a nada sve odvažan branitelj glagoljice, kako pokazuje njegovo glagoljsko pismo poslano iz Italije u Modruše, koje je već tri puta štampano (kod Kukuljevića glagoljicom, kod Šurmina ćirilicom i kod Jelića latinicom) i u svim našim književnim povjesnicama zamijećemo i istaknuto, ali još nije tačno datirano i dovoljno proučano. Nikola Machin (Machinensis, Machinense) je rodom iz Grblja (Ascriviensio), bogoslovlje je učio u Kotoru, god. 1457 je kao kotorski klerik postavljen za prvoga laičkoga opata u sv. Luciji, a malo zatim je izabran za biskupa u Senju, pa u Modrušama, gdje ostaje malo vremena, jer naskoro započe njegov plodan rad u Italiji, gdje je umro početkom god. 1480 i pokopan u augustinskoj crkvi Majke Božje de Populo. Jagić je s pravom proglasio otok Krk El Deraden glagoljice. To je jamačno postao po nemaloj zasluzi benediktinaca u Srednjem vijeku. Vjerojatno je glagoljaška sredina otoka Krka djelovala na ovoega mladoga Kotoranina tako jako, da joj je ostao vjeran i kao biskup u Senju i Modrušama, pa je u pismu iz Italije možda i s ugodnim uspomenama na bujni cvat glagoljice po svemu otoku Krku onako gromko prikriknuo svome kapitulu i kleru u Modrušama na obranu starodavne glagoljice. On joj je i u dalekoj tuđini, u kojoj se nakon žestoka spora s kraljem Matijašom zadržavao kao u emigraciji sve do smrti, ostao vjeran prijatelj i zagrijan pobornik, ali je ljubav za glagolicu s vremenom pomalo malaksala i u srcima krčkoga klera, kako žalosno pokazuje pismo krčkoga biskupa Ivana Šintića od god. 1803 upućeno austrijskoj vladi u Beču: »... od 12 kanonika i 10 običnih svećenika, koji sačinjavaju kler krčke katedrale, nema niti jednoga, koji bi znao čitati ilirski i... ni jedan od njih ne mari za originalni jezik svoga kraja te ga jedva jedvice razumiju u familijarnom razgovoru«. Toliko se ljudi u vremenu promijeniše!

Štefanićeva je radnja ukusno ilustrirana sa četiri lista fotografija, od kojih je na prvome bašćanska ploča prema stanju iz god. 1870, na drugome krčki glagoljski napis na kanoničkoj kući i timpanom negdašnje opatijske crkve sv. Mihovila u Krku, na trećemu nadgrobni pokrov opata Stjepana iz god. 1477 u Omišlju i opatijska crkva sv. Lucije, a na četvrtomu su kipovi u zvoniku sv. Lucije i stara pala sv. Lucije, umjetnički poliptih, koji je slučajem dospio u tršćanski muzej, ali bi trebalo povratiti ga na staro mjesto.

Kao što je u povodu bernskoga odlomka nastala Katićeva radnja o prvome benediktincu i o prvoj našoj opatiji u Rižinicama, a u povodu povaljske listine odnosno bašćanske ploče Ostojićeva knjiga o benediktincima na Braču odnosno Štefanićeva o benediktincima na Krku, tako bi s monografijama trebalo nastaviti, dok se konačno ne iznose na vidjelo sve o tome znamenitom redu na našim stranama u Srednjem vijeku. Zadatak je vrlo težak, ali i zanimljiv. S obzirom na Štefanićevu hipotezu, da benediktinci dođoše na Krk iz osorske biskupije i preko nje za osorskoga biskupa sv. Gaudoncija (koji je živio oko god. 1044), bilo bi sada najpotrebnije, da se prouči postanak i sudbina benediktinskih opatija u nekadašnjoj biskupiji grada Osera, koja je zapremala otoke Cres i Lošinj s malim otočićima oko njih.

Bašćanska ploča. *

Napisao dr. Miho Barada, sveučilišni profesor.

Kakva je bila prošlost jednoga naroda, kazuju nam razni spomenici. Što narod ima više sačuvanih spomenika, povijest mu je poznatija, i izgrađenija. I mi Hrvati imademo sačuvanih spomenika više nego ikoji drugi nama bliži i susjedni narod. Ti spomenici jasni su glasnici naše prošlosti, naše prosvijećenosti i napretka.

Osim isprava (povelja) i divno iskićenih rukopisa, posijani su posvuda mnogobrojni građevni spomenici, zgrade, crkve i zadužbine. Sve je bilo umjetnički izvedeno, ukrašeno raznovrsnim uresima, često sa uklesanim natpisima

Naš najstariji umjetnički spomenik iz VIII. (osmog) stoljeća, na kom je uklesano ime hrvatskoga kneza Višeslava (tempore Wissasclavo duci), nekoć krstionica u Ninu, sada je velika dragocjenost muzeja (zbornice starina) Correr u Mlecima. Natpisi iz IX. (devetog stoljeća) knezova Trpimira, Branimira (dux Cruatorum), i Mutimira (princeps), župana Budimira, Pristine; iz X. (desetog stoljeća) kraljice Jelene, kralja Držislava i sina mu suvladara Svetoslava te župana Pribine i drugih, sve su kameni ali zato očiti svjedoci naše prošlosti, makar pisani latinskim jezikom.

Hrvati došavši u današnju postojbinu, poprimiše odmah kulturu (prosvijećenost) Zapada sa svim njenim tečevinama. Uz drugo uzeše za javne potrebe i latinski jezik. Ali dok su se svi drugi narodi koji su došli na tlo rimsko unutar granice polatinili, Hrvati nisu. Služili su se latinskim jezikom ali samo kao zajedničkim onodobnim kulturnim jezikom Zapada, dok svoj jezik ne samo da nisu napuštali nego su se njim služili, i njim pisali isprave i sastavljali natpise. Dok su svi narodi Zapada — Talijani, Francuzi, Španjolci i Nijemci — pisali latinskim jezikom, latinicom, mi Hrvati ne samo da pišemo svojim hrvatskim jezikom nego još i posebnim pismenima, glagolicom. Doduše ta pismena doniješe nam bjegunci iz Moravske svršetkom IX. st.; ali dok su Moravci kroz malo napustili ta slova, jedini mi Hrvati od svih Slavena čuvali smo taj amanet (ostavštinu) sv. braće Ćirila i Metoda, predajući ga iz pokoljenja

* Iz: *Zlatno klasje,* I/1938, 1, 4-5

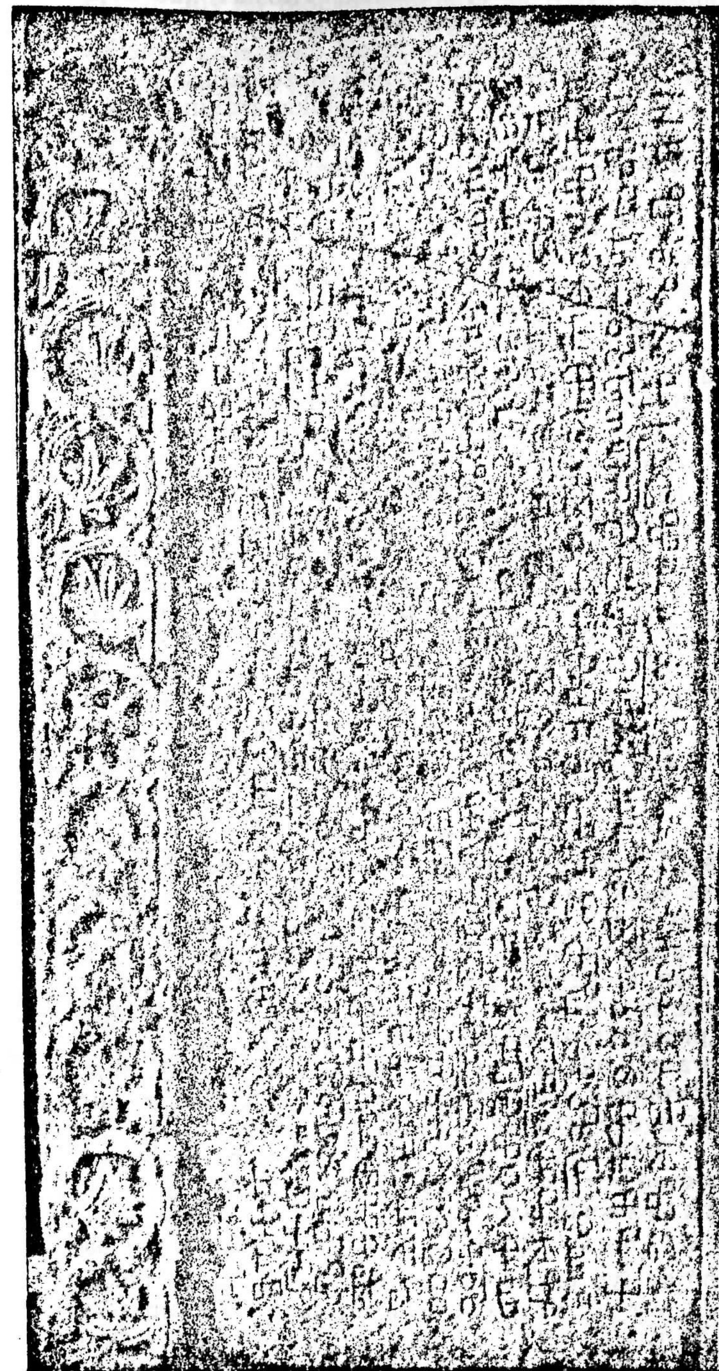
na pokoljenje kao svoju posebnu kulturnu tečevinu, koju očuvasmo do danas.

Između najstarijih natpisa pisanih hrvatskim jezikom i glagoljskim slovima, *Baščanska je ploča* najvažnija. To je kamena ploča duga 194 cm, skoro dva metra, visoka 73 cm, u crkvi sv. Lucije u Baški. Gornji rub 0.15 cm urešen je krasnom lozicom, izvedenom na način kasnog ali inače dobro poznatog troprutastog pleternog ukrasa, kojim su ukrašeni svi naši spomenici od VII. do u XII. st. Lozica je svuda naokolo obrubljena čuvarnim rubom. Ispod ovoga gornjega dijela, na plohi, koja je nešto na niže spuštena od plohe na kojoj je lozica, ima 13 redaka ispisanih glagoljicom.

God. 1865. Ivan Črčić prvi je upozorio i čitao natpis te ploče. Od tada do danas, Baščanska je ploča ne samo predmet proučavanja nego i našeg narodnog ponosa. Ali jer je na svijetu sve prolazno pak i kamen, i našoj ploči prijetila je velika opasnost. Da se spase ono što još nije na njoj propalo, zaslugom Preuzv. Srebrenića krčkoga biskupa, prenesena je 1934. u Zagreb, gdje se i sada sve čini za njezino očuvanje.

Nažalost još kad je Črčić imao pred sobom ovu ploču, mnoga slova natpisa bila su već okrnjena ili uništena. Zato ni on ni Rački ni Jagić nisu mogli da utvrde svako pojedino slovo a tim i riječ, te dadu sav sadržaj naše ploče. Uza sve to ona sadrži slijedeće: 1) Na početku je križ a zatim Vo ime otca i sina i svetago Duha — jedni čitaju i godinu 1100 ali to je malo vjerojatno; zatim izvadak ili zapis (notitia) opata Držihe, kako je hrvatski kralj Zvonimir (**Zъvъnimirъ kralъ hrъvatъskъ**) darovao sv. Luciji jednu ledinu, a svjedoci su bili župani Krbave Desila i Luke Prvaneg; pristav pak kojega je Zvonimir poslao da uvede crkvu sv. Lucije u posjed, bio je Vitoslav; konačno proklinje se onaj koji bi se usudio da bilo na koji način povrijedi to darovanje. 2) Drugi dio natpisa je zapis opata Dobrovita, kako je taj opat s devet braće (redovnika) sagradio crkvu sv. Lucije, i to u vrijeme kada je tim krajevima upravljao knez Kuzma.

Kulturno-povjesna važnost natpisa je velika. Prije svega ploča nam je pravi svjedok da se je onda na Krku, koji je otok inače umjetno i te kako razglašen kao onaj koji je do u zadnje vrijeme sačuvao pozno-latinski jezik, govorilo hrvatski, kao i to kako se govorilo. Tu imademo

Baščanska ploča.
Drevni kameni spomenik o hrvatskom kraljevstvu.

prvi spomen naziva »kralj«, pa kakova su bila lična imena, Desil, Prvaneg, Vitoslav kao svjetovnjaci a Držiha i Dobrovit opati.

Bašćanska ploča svjedoči da su u vrijeme kada se svi narodi na Zapadu služe latinskim slovima, a oni pod utjecajem Istoka grčkim (u koji spada i ćirilica), kod Hrvata još u porabi glagoljska pismena. A što je još važnije da se glagoljskim slovima služe benediktinci, zapadni samostanci, i u crkvene svrhe. Ovo je očit dokaz, da Crkva nije nikada priječila kulturni (prosvjetni), recimo i autohtoni (samonikli) razvitak pojedinih naroda pak ni nas Hrvata.

Naša ploča važna je i za nauku koja se zove diplomatika (= nauka o starim ispravama). Poznato je u ovoj nauci, da su razne ustanove, osobito one crkvene, imale posebne knjige (zvane kartular, katastik, polihorion, topicus, montaneum i slično), u koje su unašali sve ono, čime su mogli dokazati pravo na jedan posjed ili na što drugo.

U rijetkim slučajevima ta svoja prava uklesali bi i na kamen (n. pr. u sv. Pavlu u Rimu i u Gospe od Zvonika u Splitu). S Bašćanskom pločom isti je slučaj. Negdje na početku 12. st. dali su samostanci uklesati na ploču za vječni dokaz i spomen, kako je Zvonimir darovao ledinu i kako je podignuta ponovno crkva

5

sv. Lucije. Samostan je imao posebnu ispravu za svaki pojedini taj čin i u izvatku prenio je glavni sadržaj na kamen. K tomu na našoj ploči imademo razne diplomatičke obrasce: kao simboličan ili označan (križ), i zazivanje riječima (u ime Oca itd.), intitulaciju (naslov) i kontaminaciju (prokletstvo). Konačno na ploči nalazimo kako se pravno odvijao prenos vlasništva, da nije bila dovoljna samo isprava nego da je morao pristav da uvede stranku u posjed.

Isto tako je naša ploča vrlo važna i sa povjesne strane. Prije svega stoji jasno uklesano na njoj ime i naslov hrvatskoga kralja Zvonimira, kao i da on dariva crkvu sv. Lucije. Ovo je jasan dokaz da je otok Krk, koji je inače bio dio bizantinske Dalmacije od 7. stoljeća dalje, u vrijeme Zvonimira (1075—1089) bio u vlasti hrvatskoga kralja. Zvonimir se naziva kralj, a time imamo zajamčeno da su Hrvati u to

vrijeme svoga vladara zvali kraljem. Još na ploči spomenuta su i dva župana: krbavski i lučki. Naziv i kraj Krbave u glavnom sačuvao se je do danas; naziva Luke (županija Lučka) nestalo je, jedino znamo gdje je bila. Nalazila se u današnjim Ravnim Kotarima (Dalmacija); s jugozapadne strane graničila je sa Sidraškom (Biograd na moru), na sjeveru s Ninskom a na istoku Bribirskom županijom.

Kako vidimo važnost Bašćanske ploče je velika. Ona je naš prvorazredni kulturno-povjesni spomenik, koji zaslužuje da bude čuvan u prijestolnici Hrvata i u našemu najvišemu Ateneumu, (učevnom zavodu) u Akademiji, svakomu na uvid.

ENES

BAŠĆANSKA PLOČA JE JEDAN OD NAJVAŽNIJIH HISTORIJSKIH SPOMENIKA JUŽNIH SLAVENA UOPĆE

I ZASLUŽUJE NAJVEĆU BRIGU I STRUČNO ČUVANJE

U Zagrebu, 12 marta

Naše informacije, da je glasovita Baščanska ploča u jednom dijelu uništena, izazvale su razumljivo ogorčenje. Naslućivalo se, da nešto nije u redu najprije po činjenici, što taj najzanimljiviji historijski spomenik nije bio izložen, ma da je još godine 1934 dopremljen u Zagreb. A sumnjalo se, da nije nešto u redu i po činjenici, da se gotovo nikome nije dozvoljavalo, da tu ploču pogleda, te je stalno bila držana pod ključem.

Općenito se smatra, da je Baščanska ploča došla u krive ruke. Ona je imala biti predana Arheološkom muzeju, koji imade u konzerviranju starih spomenika veliko iskustvo. Ako se spomenik ipak nije htjelo dati na čuvanje Arheološkom muzeju, onda se morala prihvatiti ponuda direktora Arheološkog muzeja prof. dra. Hoffillera, da svojim znanjem i iskustvom bude na pomoć. Jedno je sigurno: da je Baščanska ploča bila predana Arheološkom muzeju, ne bi se našla u današnjem stanju i bila bi već odavna izložena.

Stjepan Ivšić, arhivar Jugoslavenske Akademije

Kako ova stvar uvelike zanima našu javnost, pobrinuli smo se za podatke kako o samoj Baščanskoj ploči, tako i o crkvi svete Lucije u Jurandvoru, kod Bačke. Godine 1934 je krčki biskup dr. Srebrenić povjerio profesoru bogoslovnog fakulteta u Zagrebu g. dru Dragutinu Kniewaldu svoju želju, da se najstariji hrvatski spomenik, koji se nalazi u kapelici crkve svete Lucije u Jurandvoru kod Baške zbog opasnosti ratnih zapletaja premjesti u Zagreb i čuva u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. G. prof. dr. Kniewald je tu biskupovu želju saopćio pretsjedniku Jugoslavenske Akademije g. prof. Albertu Bazali i tada je čitav plan bio dogovoren sa tadanjim banom prof. drom Markom Kostrenčićem, koji je uvažio želju biskupovu, i kao adademik išao na ruku Jugoslavenskoj akademiji.

Medjutim na Krku se podigla strahovita bura protiv ovog prenosa, jer su neki ljudi proširili glasove, da će se ta ploča prenijeti u — inozemstvo! O tadanjim dogodjajima napisao je prof. dr. Kniewald svoje dojmove u »Bogoslovnoj smotri«. Kad je Akademija poklonila crkvi svete Lucije odljevak baščanske ploče u betonu, bilo je opet nemilih pri-

Baščanska ploča je sada u tri dijela, a jedan komad (+) sasvim manjka, jer je smrvljen. Kod uvrtavanja spona nastalo je nekoliko krhotina, koje su sačuvane

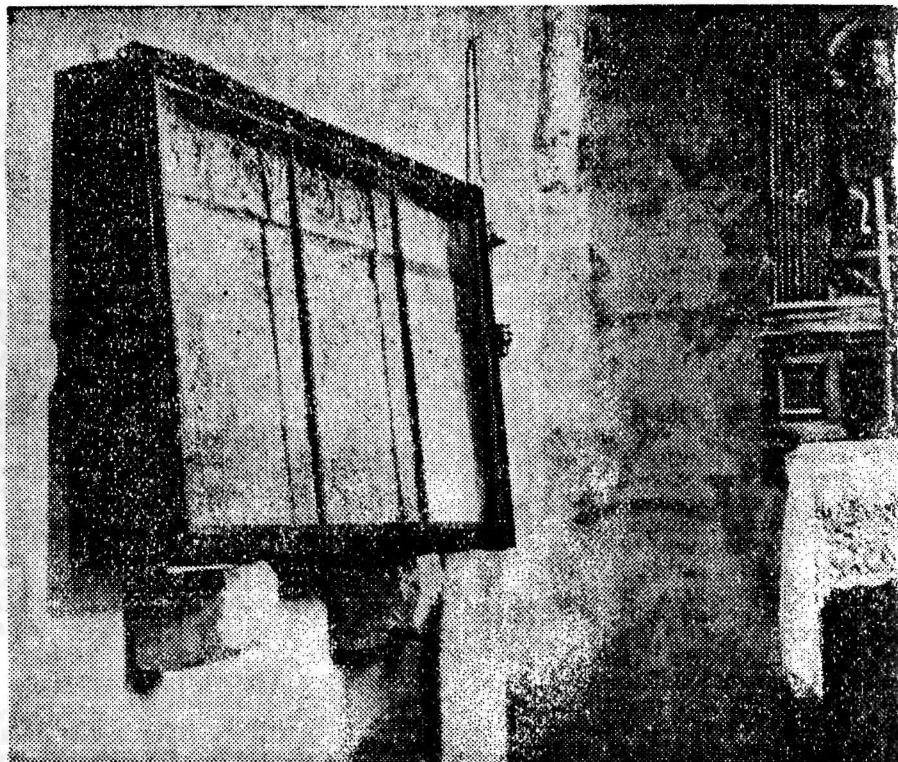
zora. Po dopremi u Zagreb originalne Baščanske ploče, bila je ona snimljena u mnogo različitih veličina, što više naučenjak prof. dr. Kniewald snimio je slovo po slovo natpisa.

Medjutim, počelo se gledati s nepovjerenjem na rad, koji se u Akademiji vršio, da bi se ploča što bolje konzervirala i da bi se i mjesto na desnoj stran., gdje je ploča pukla, što bolje slijepilo.

Profesor Vjekoslav Štefanić napisao je čitavu knjigu o opatiji svete Lucije u Baški i drugim benediktinskim samostanima na Krku s naročitim osvrtom na Banščansku ploču. On svoju knjigu završuje ovim riječima:

»Ona slova Baščanske ploče, uklesana rukom pobožnog benedektinca i danas Dušu nam. Potok toplih zraka lije S imena jednog na staroj ti ploči«.

G. prof. Gjuro Szabo dao nam je na raspoloženje svoje zapiske o Krku, o crkvi Sv. Lucije i Baščanskoj ploči. On prikazuje, kako je otok Krk klasičan. Klasičan hoćeš li u pogledu arheološkom, povijesnom, jezičnom ili književnom. Više nego četiri vijeka imao je Krk vlastite knezove, koji su tu gdjekad vladali kao poluneodvisni vladari. Oni su Krku dali vlastiti statut, pisan glagolicom. Oni su tu podigli i obdarili mnoštvo crkava i samostana, gdje je napisano nebrojeno glagolskih djela. Otok Krk je pravi rasadnik glagolske hrvatske knjige. S te strane nema premca Krku, jer su se tu sačuvali gotovo najstariji pisani spomenici hrvatskog jezika. Za

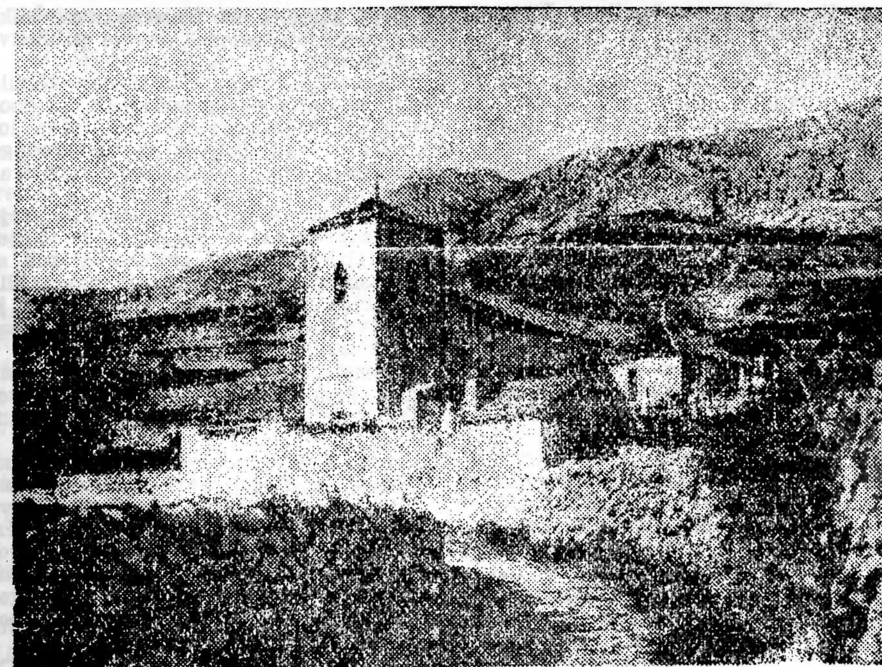
Do god. 1934 bila je Baščanska ploča na ovaj način izložena u kapelici crkve sv. Lucije u Jurandvoru

su simbol i inspiracija našim narodnim mislilocima i pjesnicima. S. Kranjčevića su tako zablještila, da su u njemu izazvala razočaranja nad sadašnjicom, dok V. Nazoru ona su nada i zalog narodne budućnosti:

»Ne daj nam prošlost zaboraviti!

— Grije

najstariju povijest otoka Krka, posvema su nedostatni izvori, to su zapravo sve tek nagadjanja i domišljanjana na temelju oskudnih vijesti. Tekar od godine 1.000 počinje ispitivanje povijesti, kad osviće prva glagolski pisana isprava: Dobrinjska, a nešto kasnije javlja se najznatniji kameni spomenik južnih Slavena: baščanska ploča.

Crkva sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške

Ploča po dolasku u Zagreb, fotografirana u Akademiji, ali bez ornamentalnog friza — vidi se da je čitava, samo napuknuta na desnoj strani

Glasovita crkvica sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške malena je gradjevina, a samostanu benediktinaca nema više traga. Crkva je nekako otmenija, bolje zidana i uredjena od drugih. Četverostrana ladja, uz koju se prislanja polukružna apsida, koja je za dvije stepenice viša od ladje, prekrita je drvenim stropom. Čini se, da je to bio tip prastarih manjih crkava, otkako su Benediktini donijeli sobom svoju umjetnost, Montecassina. Danas se ulazi u crkvu ispod kasnje prizidanog tornja, koji se prema gore ponešto sužuje, a ima sa svake strane po jedan oveći prozor, nad njim vijenac, a nad ovim je još jedan sprat koji pokriva onizak krović. Ovu je formu dobio toranj u novije dane kad ga je biskup Vitezić dao popravljati. Na prednjoj i stražnjoj strani tornja pod vijencem, nalazi se u uglu po jedan emblem evangjelista, isklesan iz crvenkastog kamena: zanimljivi radovi karaktera kasno romanskoga. Kroz toranj se ulazi u crkvu i, tu je toranj providjen bačvastim svodom. U tom je prolazu uzidan lijevo frangmenat rimskog nadgrobnog spomenika od tvrdog vapnenca. Na suprotnoj je strani uzidan komad kaneliranog stupa, vjerovatno rimske provenijence. Na izvanjskoj strani tornja nalazi se dosta jasan natpis »Magister Andreas me fecit«. Tko je taj majstor Andrija, ne zna se danas kazati. Ladja je osvijetljena sa četiri prozorčića, od kojih je jedan gore polukružno završen, dok su drugi četverostrani. Pod je popločen raznolikim kamenjem, većinom nadgrobnim. Koliko je zapravo grobnica u crkvi, može se više odrediti. Natpisi na grobnicama su iz raznih vremena iz 1679, 1750, itd. Tu u ladji bili su i drugi kamenovi, medju njima i glasovita baščanska ploča a uz nju još dva fragmenta pisana glagolicom. Danas su i ova dva u zagrebačkom muzeju.

Ploča se do 1934 nalazila u pokrajnoj kapeli, kamo ju je smjestio biskup Vitezić oko godine 1861 naslonivši je na kameni postament i zid kapele.

Ova je kapela prizidana god. 1498, kako to pokazuju brojke urezane pod prozorom te kapele. A i nad prozorom opazio je Ivan Crnčić već tada izlizani nečitljivi hrvatski natpis. Danas se ni godina više, nakon restauracije, ne vidi. U toj je pakeli renesansni oltar sa slabom

strana 12

slikom, na kojoj je prikazano četvero braće i tri sestre,

a predaja hoće, da su to članovi obitelji Frankopana, koji su taj oltar dali izvesti.

To neće biti jer su frankopanske slike bile sve umjetnine, dok je ova primitivno izradjena.

Baščanska ploča nekada se nalazila medju kamenjem na podu, ali po spomenici iz 18 stoljeća bila je možda još na zidu, jer ne izgleda da je predugo služila za podni kamen. Može se s pravom uzeti,

da je sadašnja crkva ista ona, koja je sagradjena u početku XII stoljeća (1.100 godine) pa nije možda ni presmjela tvrdnja, da je ploča bila nekada nad ulazom u crkvu, te je maknuta, kad je magister Andreas taj toranj podigao.

Sadašnja generacija ne može ni zamisliti, kako se pred kojih sedamdeset godina brižno proučavala ta ploča. Čini se, da je

Ivan Kukuljević prvi upoznao važnost te ploče, major ju je Sabljar prepisivao, a treba pročitati upravo dramatsko pričanje samoga Crnčića, kako je on s drugim popovima godine 1861 pojašio konja, pa put Baške, da dočita natpis, koji je još godine 1853 prvi put bez uspjeha pokušao čitati.

A u »Književniku« 1865 izdaje on prvi prepis i dosta toga pročitanog! Već je Kukuljević bio 1853 upozorio na taj natpis pa poslao Šafariku i svoj prepis, i onaj Crnčićev, i onaj majora Sabljaka. 1856 polazi Kukuljević u Italiju, te svraća sa Senja u »filuppi« na Bašku, dolazi tamo u noć, pa pri svijetlu svijeća čita na podu napis, pa pročitano saopćuje u »Putnim uspomenama« god. 1875. Ali najdalje je došao u čitanju Franjo Rački, koji svoj rad objavi u »Starinama« VII/1875. Poslije toga dade se na čitanje opet Crnčić, pa Jagić i konačno doda neke ispravke Strohal 1912, koji zaslužuju svaku pažnju. Nu dočitao nije natpisa nitko, mnogo je toga još nejasno...

U čemu leži zapravo vrijednost ovoga vanrednog spomenika?

U ono je doba posvuda latinski jezik prevladjivao, nigdje, a najmanje na crkvenim zgradama nema traga drugom jeziku do latinskomu: badava ćeš tražiti analogije u Francuskoj, Njemačkoj, a da o Italiji ni ne govorimo. Taj je zapis u kamenu nastao u ono doba, kad je Rim posvema zabacio i osudio glagolicu i slavenski jezik, koji nije za narodnih vladara ni na jednom spomeniku osvanuo. A sada na domaku narodne dinastije osviće na baščanskoj ploči glagolica, a jezik je — kao i samo pismo — pun osebina, koje se samo tu nalaze. Tako je i ta ploča

dokaz premoći slavenskoga jezika i pisma protiv samovolje Rima, ona je objekt studija za historika, za istraživača historije umjetnosti — tu se nekako posljednji put javlja troprutasti ures zadnje epohe — a pogotovo za lingvistu.

Prema Jagićevom tekstu glasio bi prevod u sadašnji jezik ovako (Šišić: Priručnik 135):

† 1100. U ime oca i sina i svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski u svoje vrijeme svetoj Luciji. I svjedoci su mi župan Desila Krbavski (i) župan u Luki Prbnek (?). Ovaj posla Vitoslava na otok, da tko to poreče, da ga prokune Bog i božja sila i četiri evangjelista i sveta Lucija, amin, (a) tko ovdje živi, moli boga za njih. — Ja opet Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom s devetoricom u vrijeme Kneza Kuzme, koji je obladao cijelom Krajinom. I bješe tada Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom jedno (tj. pod jednim opatom).

Tako stoji nekako pisano u tih 13 redaka na kamenu: jasno je, da su to izvadci ili bolje sadržine dviju isprava u kamenu: jedna govori o daru kralja Zvonimira, te prijeti kletvom onima, koji bi to osporili, a druga je isprava o zidanju crkve. Očito je učinjeno u vrijeme kad su se poljuljali temelji države, a to je imalo biti neko svjedočanstvo. Da, mnogo je toga zagonetno: veza s Krbavom, župan lučki, knez Kozma — možda je to onaj, koji se javlja odmah poslije smrti Zvonimirove, a prisustvuje i krunisanju kralja Kolomana u Belgradu (Klaić: Frankapani str. 80).

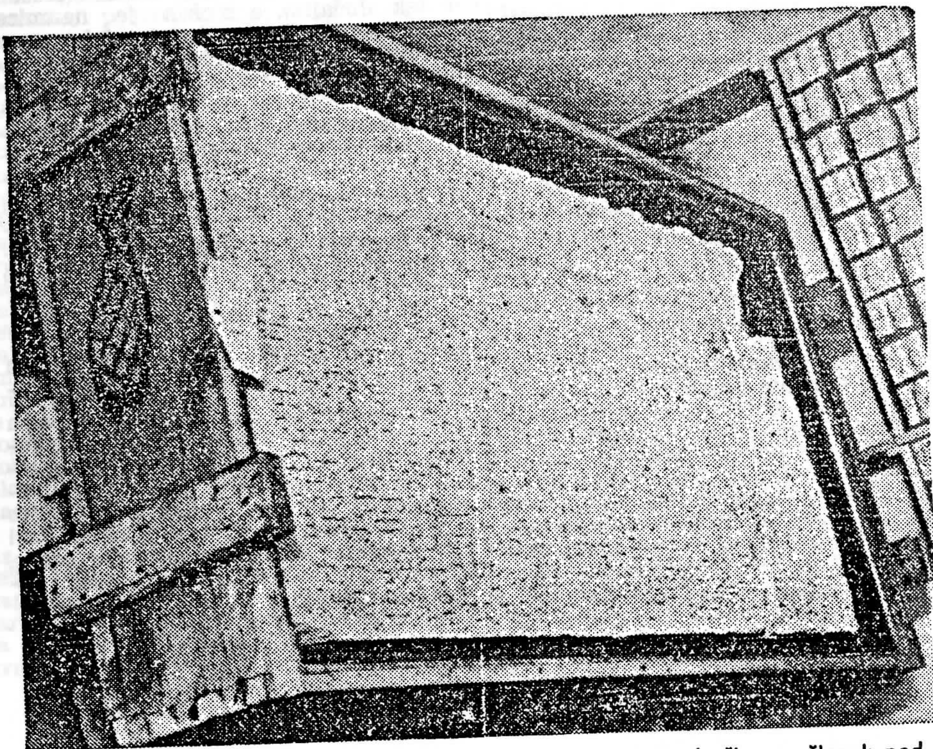
Šta je tu »Krajina«? Što znači ono o Mikuli — ne: svetom Mikuli, kako bi očekivali, na što s pravom pokazuje Šišić? A niti je danas godina više čitljiva, niti konačne riječi nisu jasne. Strohal misli, da je godina ubilježena: 1120. Darivanje kralja Zvonimira pada u vrijeme njegova vladanja, dakle u godine od 1076 do 1089 godine.

Teško je danas kazati, zašto je baš svetoj Luciji posvećena crkva. Možda je tek slučajno, a možda je naumice sveta Lucija (Lux-svijetlo) odabrana za sveticu u tom lokalitetu, gdje se nad samom crkvicom diže starodrevni Vidohlam brdo (376 m) kao kršćanska antiteza poganskom Vidu, koji služi za oznaku vrhunaca s dalekim vidikom, a kršćanstvo postavlja tamo redovno crkvice, posvećene istome svecu, a možda svecu ili svetici imena srodnog značenja. Svakako je tu često mnogo starinskoga prikriveno kasnijim velom. Po navodima prof. Štefanića,

Baščanska ploča duga je 194 cm, a visoka 73.

Gornji dio ukrašen je ornamentalnim frizom a ostali prostor je ispunjen glagoljskim pismenima prelaznoga tipa (iz oble starije, u uglatu noviju glagoljicu). Ploča je teško čitljiva i tekst teško shvatljiv, i to za to, što je ploča ponešto oštećena otprije kao i za to, što su neka pismena naročitog oblika, koji nije drugdje poznat, a napokon i zato, što je sama stilizacija nama nešto nejasna. — **Enes.**

ZNAČENJE „BAŠČANSKE PLOČE“*

Povodom nedavne nesavjesne uzbune zbog tobožnjega uništenja »Baščanske ploče«, koja se pri pregledu, kako se to vidjelo i iz prikaza u našem listu od 19. o. mj., pokazala posve neosnovanom, zamolili smo g. sveučilišnog profesora i arhivara Jugoslavenske akademije, čuvara te ploče, dra Stjepana Ivšića, da napiše nešto o tome spomeniku i za naše čitaoce. Našoj se želji g. prof. Ivšić odazvao poslavši nam članak pod gornjim naslovom, koji ovdje donosimo.

»Baščanska ploča«, koja je godine 1934. prenesena iz crkvice sv. Lucije kod Baške u Zagreb, velika je kamena ploča, duga gotovo dva metra, a visoka gotovo ¾ metra. Ispod gornjega ukrašenog ruba uklesan je, glagoljskim slovima i hrvatskim jezikom, u 13 redaka tekst, u kojem su pod godinom 1.100. sadržana dva zapisa. U jednom opat Držiha spominje, kako je hrvatski kralj Zvonimir (1076-1089) darovao sv. Luciji neku ledinu, a u drugom opat Dobrovit kazuje, kako je sa devetero braće sagradio crkvu sv. Lucije. Ovi su zapisi neobično znatni: oni daleko prelaze značenje lokalnoga, krčkoga spomenika.

»Baščanska ploča« hrvatski je n a r o d n i spomenik, koji mora biti drag svakomu Hrvatu, koji zna, što mu taj spomenik govori. A on mu govori mnogo. Ona je nekad zanijela i našega Kranjčevića, koji je medju svojim »Uskočkim elegijama« posvetio i njoj jednu pod natpisom »Pred kraljevskom pločom u Baški« počinjući je stihovima:

Daj da spustim čelo svoje
Na taj kamen poizdrti,
Daj mi časak, da mi duša
Pomoli se p r i j e s m r t i !
Sa njega se u srce mi
Neke duge trake šire:
Imena su tvoga crte,
Kralju Dmitre Zvonimire!

i završujući je ovako:

Vrh mogile ja ću silne
Udariti natpis gore:
Čudna slova, ploču čudnu
Za povjesne razgovore!
Šta nas briga — neka u sve
Začudjene oči gvire...
...Aj mi ćemo spavat skupa,
Kralju Dmitre Zvonimire!

Naše narodno ime H r v a t, potvrdjeno dotad samo u tudjem obličju, na pr. u latinskom u darovnici kneza Trpimira iz godine 852 (»dux Chroatorum«), potvrdjuje se u prvom zapisu prvi put u n a š e m jezičnom obličju, jer se naš vladalac Zvonimir u njemu zove kralj »h r' v a t' s k'« (ovdje je apostrofom označen osobiti znak za poluglas). Spomenut ću, da je na pr. ime Č e h potvrdjeno u č e š k i m spomenicima tek u 14. vijeku (u Dalimilovoj Kronici).

Prvi je zapis osobito znatan u historijskom i političkom pogledu. U njemu se kao svjedoci darivanja spominju župan krbavski i župan lučki, pa nam se tako njime potvrdjuje tijesna sveza otoka Krka s kopnenim dijelovima Zvonimirova kraljevstva.

»Baščanska ploča« rječit je spomenik naše hrvatske glagoljaške kulture, koja nam je dala i naše prve spomenike svjetske književnosti, kakav je »Romanac trojski«, nastao negdje oko godine 1.300.

»Baščanska ploča« dragocjen je spomenik za historiju hrvatskoga jezika. To je najstariji datirani spomenik, u kojem su nam posvjedočene neke individualne crte hrvatskoga jezika, napose čakavskoga dijalekta. Ova nam ploča potvrdjuje pored drugoga i ovo: 1) usnene vokale mjesto nosnih, jer u njoj čitamo k' n e z', s v e t u j u i dr., gdje je e i u u staroslov. jeziku, kako je još danas u poljskom, bilo nosno; 2) 3. l. sg. bez -t (ispor. iže to rečc), koje je bilo u staroslov. jeziku, kako je još danas u ruskom jeziku; — 3) čakavsko crekva ili crikva (ispor. crěk'v'), koje je u imenu Crikvenica, prema štokavskom crkva i dr.

Poljaci imaju jednu od naše ploče mladju latinsku papinsku bulu (iz godine 1.136) s mnogo poljskih imena. Poljaci tu latinsku bulu zovu »z l a t n o m b u l o m« poljskoga jezika, a mi našu »Baščansku ploču« možemo zvati »d r a g i m k a m e n o m« hrvatskog jezika.

»Baščanska ploča«, kojoj je vrijeme postajanja odredjeno, znatna je i za glagoljsku paleografiju. Njezina glagoljska slova pokazuju prijelaz od oblih oblika u uglaste. Ona ima i slova, koja nigdje drugdje ne dolaze. Zanimljiva je i zbog miješanja pisama.

Zbog svega toga odlučio je već prije više godina preuzvišeni gospodin dr Josip Srebrnić, rodoljubivi biskup krčki, da se »Baščanska ploča«, kao spomenik svega hrvatskoga naroda, prenese iz crkvice sv. Lucije* u hrvatsku metropolu i da je povjeri našoj Akademiji, koja je dosad najviše učinila za osvjetljenje hrvatske prošlosti, da ona tu narodnu hrvatsku svetinju čuva za daleka pokoljenja.

Prof. Stjepan Ivšić

* O opatiji sv. Lucije u Baški ima lijepa monografija prof. Vjek. Štefanića (v. »Croatia sacra 6, 1936., 1—86).

* Iz: *Hrvatski dnevnik*, V/1940, 1399, 3

Nedjelja, 25. novembra 1951.

V. STOPAR

BAŠČANSKA PLOČA

Povodom 100-godišnjice pronalaska dragocjenog kulturno-historijskog spomenika

Zagreb, 24. novembra

O jednoj ploči dosad se mnogo pisalo, ona je zadala mnogo glavobolje lingvistima i historičarima, i o njoj se, iako je prošlo 100 godina od njenog pronalaska, još uvijek vodi diskusija. Doduše, mnogi problemi uskrsli njenim otkrićem već su riješeni, ali ne i svi.

To je Baščanska ploča, dokument velike kulturno-historijske vrijednosti. Dok je ležala na tlu crkve svete Lucije kod Baške na otoku Krku i dok su po njoj gazile generacije vjernika ne obraćajući pažnju na čudne znakove u njoj uklesane, ona je bila sakriveno blago, nešto što postoji, ali se za nj ne zna. Zahvaljujući naučenjaku Ivanu Kukuljeviću kojeg su na jednom od njegovih mnogobrojnih putovanja upozorili na taj kamen s nerazumljivim natpisom, ploča je izišla na svijetlo dana i svojom nerazumljivošću dovela u nedoumicu tadašnje naučenjake.

Nije li to, možda, neko tajno pismo, zapitao se 1853. godine čuveni slavist onog vremena Pavao Šafarik, jer sva ta slova i jesu glagoljska i nisu a ima i latinskih.

Nije to bilo tajno pismo. Nešto kasnije uspio je samo djelomično da je pročita dr. Ivan Črnčić, ali s mnogo muka i razočaranja. »S nestrpljivošću sam — piše Črnčić — stupio unutra (misli u crkvu sv. Lucije) i nađoh na tlu veliku ploču, dugu i široku, te svu ispisanu izvana. Obradovah se. Ali čemu? Htjedoh je pročitati, ali uzalud: ne mogoh pročitati nijedno slovo, ni s desna, ni s lijeva, ni s glave, ni s boka, niti stojeći, niti sjedeći, niti klečeći«.

Da, nije to bilo tako jednostavno. Oštećenost i zaprljanost ploče, a i nedovoljno, tada još, poznavanje glagoljske paleografije, smetalo je Črnčiću i ne samo njemu. Tekst ploče, naime, pisan je prelaznim formama iz stare oble u mlađu glagoljicu uglastog oblika. Ispremiješani su stariji i relativno mlađi tipovi glagoljskih slova, upotrebljavane su različite varijante za isti glas. Pismo Baščanske ploče je prijelaz i čvrsta veza između hrvatske i starije glagoljice.

Osim Črnčića i u isto vrijeme s njim bavio se tom pločom i dr. Franjo Rački. On je 1875. godine izjavio na sjednici filološko-historijskog odsjeka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti da »polagano pada zastor s hrvatskog spomenika glagoljskoga«.

Stvarno, u tih 25 godina bilo je mnogo učinjeno na čitanju teksta Baščanske ploče, a kasnije je to čitanje ispravljeno i dopunjeno. Pa iako još ima spornih mjesta, nejasnoća, pojedinih slova koja neki »vide«, a neki »ne vide«, ploča je uglavnom dešifrirana i njen tekst glasi:

»U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje dane svetoj Luciji; i svjedok (ili svjedoci) mi župan Desi?ra (Desila?) Krbavi, ... (župan?) u Luci Pribinega (ili Prvaneg); ovaj posla Vitoslava na otok, da tko to poreče, neka ga prokune Bog i blažena Roditeljnica (t. j. Bogorodica) i 4 evanđelista i sveta Lucija, amen; da tko ovdje živi moli za njih Boga. — Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svoje devetoro braće (tj. redovnika) u dane kneza Kozmata (Kuzme), koji je vladao svom krajinom. A bijaše u te dane (sveti) Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom zajedno«. (Po čitanju profesora Štefanića; tekst je prenijet u današnji jezik).

Natpis, kao što se vidi, rezime je dviju isprava, koje su baščanski benediktinci dali da se uklešu u kamen, ne bi li na taj način bila ovjekovječena njihova prava na zemlju koju im je darovao kralj Zvonimir. Baš o tom darovanju i govori se u prvom dijelu teksta, a u drugom — o gradnji crkve sv. Lucije na tom darovanom zemljištu. Tekst ploče pisan je načinom uobičajenim u ono vrijeme i sadrži prokletstvo na kršitelje stečenog prava: »Da tko to poreče, neka ga prokune Bog i blažena Roditeljnica i četiri evanđelista i sveta Lucija ...«

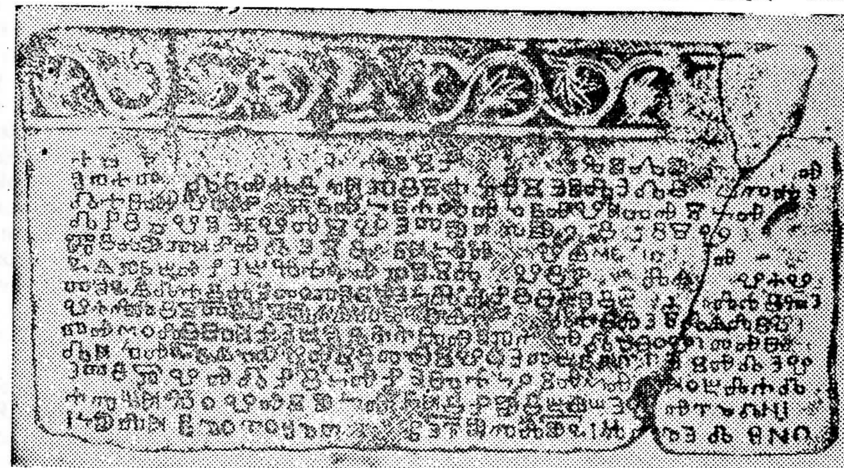
Mnogi naučni radnici trudili su se da točno utvrde godinu kada je ploča rađena. Ali postoje samo pretpostavke i razna mišljenja. Neko vrijeme kao da je pobijedila teza da je ploča rađena 1100. godine. S tim se, međutim, svi ne slažu. Vrlo vjerojatno da je ploča nastala početkom dvanaestog vijeka prije 1116., kada su Mlečani uspjeli da osvoje Krk i još neke otoke.

Na sjevernom Jadranu pronađeno je i niz drugih glagoljskih spomenika, (i starijih od Baščanske ploče), što je razumljivo, jer to je baš ovdje bio izvanredan procvat glagoljskog pisma kroz cio srednji vijek. Međutim, od svih tih spomenika Baščanska ploča odskače svojom vrijednošću zbog svoje veličine i značajnih podataka koje nam pruža. U njoj se, naime, prviput pominje, bar u dosad pronađenim dokumentima, na hrvatskom jeziku ime jednog hrvatskog kralja — »Zvonimir — kralj hrvatski«. Iz teksta se jasno vidi da se njegova vlast protezala na otok Krk, jer, inače, ne bi mogao poklanjati zemlju na tom otoku, a također i da je u ono vrijeme knez Kozmat vladao cijelom Krajinom. Kojom Krajinom? Na to pitanje dosad još nitko nije dao jasan odgovor. Ali je baš ovih dana profesor Barada završio svoj naučni rad u kome je iznio da Krajina koja se spominje u Baščanskoj ploči obuhvata Lošinj, Cres, Krk, čitav Senj, Vinodol i takozvanu Meraniju (od Brseča do Rječine). Filologe Baščanska ploča interesira zbog prelaznih glagoljskih formi i zbog toga što u njoj ima znatnih elemenata živog govornog jezika.

Baščanska ploča duga je nešto manje od dva metra, široka 73 centimetra, njen gornji dio je ukrašen ornamentima romanske lozice u pletenoj stilizaciji, a veći, donji dio ima 13 redaka teksta. Raspuknuta je na tri dijela. Ali ne samo da je raspuknuta, nego se i njen tekst teže čita nego prije 70 godina, kad ju je prvi put fotografirao Štandl, poznati fotograf onog vremena, a kipar Rendić napravio gipsani odljevak.

Ploča je, naime, u ovih 100 godina svašta »doživjela«. Pošto je izvađena iz poda stare crkve, bila je neko vrijeme prislonjena uza zid obližnje kapele, pa kako se raspukla, svezali su je željeznim obručem. Zatim su je smjestili u staklenu vitrinu, ali je postepeno propadala. Godine 1934. dobila ju je na čuvanje Jugoslavenska akademija. Prenošenje ploče u Zagreb nije prošlo bez izvjesnih komplikacija. Neki mještani nisu htjeli da se rastave s njom, pa su je »oteli« i sakrili. Ploča je tada prilično stradala, jer su je valjali niz brijeg i zakopali. No nešto kasnije pronađena je i dopremljena u Zagreb 31. augusta 1934. godine.

Uz prilične teškoće i poslije strpljivog rada ploča je dugotrajnim ispiranjem očišćena od soli koja se bila kristalizirana na njenoj površini i tako je oštećivala. Putovanje ovog važnog dokumenta nije ni do danas završeno, još uvijek nije za nju pronađeno jedno mjesto za koje bi se moglo kazati, bar s većom vjerojatnošću, da je na njemu definitivno smještena. No, ploča je, čini se, spa-

Baščanska ploča

* Iz: *Borba*, XVI/1951, 283, 7

šena od daljnjeg propadanja da bi tako bila trajno sačuvana kao jedan od veoma važnih dokumenata naše kulture i historije.

V. STOPAR

Branko FUČIĆ

STO GODINA BAŠĆANSKE PLOČE

Bašćanska ploča slavi ove godine značajan jubilej. Navršilo se upravo jedno stoljeće otkako je stručnjacima svraćena pažnja na nju, otkako je započelo naučno istraživanje ovog starinskog natpisa koji su Hrvati uskoro uvrstili medju svoje najznačajnije nacionalne kulturnohistorijske i jezične spomenike.

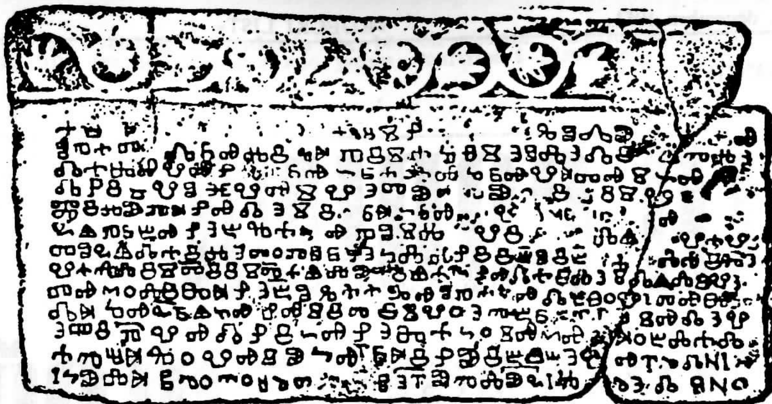
Bilo je to god. 1851. kad su krčki svećenici upozorili Ivana Kukuljevića na čudan i nečitljiv natpis, što se je nalazio na tlu bivše benediktinske crkve sv. Lucije u malom selu Jurandvoru kraj Baške na otoku Krku. Od tada pa do danas izredao se nad njim cijeli niz poznatih naučnih imena, slavista i historičara, koji su se dali na gonetanje i proučavanje. Od Kukuljevića, Ivana Črnčića, Franje Račkoga, Leopolda Geitlera, Vatroslava Jagića, Rudolfa Strohala, Ferde Šišića do suvremenih i živih hrvatskih stručnjaka okušale su se nad Bašćanskom pločom najsposobnije i najpozvanije sile.

Prije sto godina, kad je ploča bila za nauku otkrivena, nije se znalo ni starinu, ni sadržaj, ni naučno značenje natpisa. Kukuljević ga je pokušao odgonetnuti, ali uzalud. Bez uspjeha je to isto pokušao i znameniti Šafarik držeći u ruci prijepise, što su ih nacrtali Kukuljević i Matija Sabljar dok su obilazili naše krajeve u potrazi za hrvatskim historijskim dokumentima.

Nije nikakvo čudo što je početak tih istraživanja bio težak. Premalo je onda još bilo poznavanje glagolske paleografije, a da bi se u prvom zahvatu dešifriralo starinsko slavensko pismo, koje se je na ovom spomeniku pojavilo. A pojavilo se ono u oblicima do tada gotovo nepoznatim, s nekim znakovima posve neobičnim, koje mi danas ne nalazimo na drugim glagoljskim spomenicima, a k tome su se tu uz glagoljska slova miješali i znakovi latinskog alfabeta. Ovo, pa i to, što je površina Bašćanske ploče već i onda bila mjestimice istrošena te su mnoga slova a i čitave rječi na taj način manjkale, a kako ni ono što je bilo vidljivo nije u sadržaju moglo dati posve suvisli i razumljivi tekst, učinilo je Bašćansku ploču pravom zagonetkom.

Prve stvarne priloge odgonetavanju Bašćanske ploče dao je pasionirani rad Črnčića i Račkoga. Ovoj dvojici imamo zahvaliti najviše, iako ono što danas znamo o ovom spomeniku nije samo njihov trud već je plod znanja i uzastopnih napora mnogih. Evo, još 1936. mogao je nadopuniti i korigirati ranija čitanja prof. Vjekoslav Štefanić, a i posljednjih dana – u još nepubliciranoj ras-

* Iz: *Riječki list*, V/1951, 283 (1470), 3

CRTEŽ KOJI PREDSTAVLJA DANAŠNJE STANJE BAŠĆANSKE PLOČE

pravi – interpretirao je prof. Miho Barada jedan do sada nedovoljno odredjeni detalj u tekstu Bašćanske ploče.

Tako i dandanas, unatoč stogodišnjih istraživalačkih napora, ne može se reći da je naučna obrada Bašćanske ploče dovršena.

Još se ne zna kako je glasio kompletni njezin tekst (a vjerovatno se neki djelovi natpisa – koji su danas istrošeniji nego prije 100 godina – uopće ne će moći rekonstruirati); još taj tekst nije u svim pojedinostima definitivno interpretiran (pa se stoga neki podaci izneseni na Bašćanskoj ploči ne mogu potpuno i točno koristiti); konačno, još ni vrijeme njenog nastanka nije potanje utvrđeno.

Ipak su saznanja o njoj kroz ovih proteklih sto godina narasla toliko da joj možemo uočiti vrijednost i historijski i kulturnohistorijski odrediti joj položaj i mjesto.

Znamo da su glagolskim pismenima i našim jezikom dali uklesati benediktinci iz opatije sv. Lucije prenoseći na otporniji i trajniji materijal kakav je kamen kraći jedan izvadak javne isprave, napisane na pergameni. Ta izgubljena isprava (koju s pravom pretpostavljamo) bila je darovnica hrvatskog kralja Zvonimira, što je »u svoje dane«, t.j. za svog vladanja darovao benediktincima zemljište u Jurandvoru. Poslije tog izvatka uklesan je u drugom dijelu natpisa zapis o gradnji crkve sv. Lucije, što ju je sazidao opat Dobrovit s devetoricom samostanske braće. Doba te gradnje datirano je vremenom u kome je knez Kosmat vladao cijelom »Krajinom«. (Prema posljednjim rezultatima prof. Barade bila bi »Krajina« onaj administrativno-politički dio hrvatske države, koji je obuhvatao Krk i kvarnerske otoke i Liburnijsku obalu). Pogledajmo, uostalom sadržaj Bašćanske ploče na originalnom tekstu, koji prema posljednjem kritičkom čitanju prof. Vj. Štefanića (1936. god.) glasi:

+ č.r. v' ime otca i sina i svetago duha. Az' opat' Dr'žiha pisah' se o ledine juže da Z'v'nimir' kral' hr'vat'sk' i v' dni svoje v' svetuju Luciju i svedok' (?) mi župan' Desila Krbave župan v' Luce Prh'nebga; s' posla Vitosleava v' otoce da iže to poreče kl'ni i Bog' i. g. evangelisti i svetae Lucie amen' da iže sde živet' moli za ne Boga. Az' opat Dobrovit' z'dah' crek'v' siju s svoeju bratiju s' devetiju v' dni k'neza Kos'm'ta obladajućago v'su k'rainu. I beše v' t' dni Mikula v' otoč'ci s' svetuju Luciju v' edino.

Tekst Bašćanske ploče sastavljen je jezikom u kome se uz starije oblike javljaju i glasovne promjene tadašnjeg govorenog hrvatskog jezika. Napisan je glagoljskim pismom na kome se razabere formiranje takozv. uglate hrvatske glagoljice iz starijih oblika takozv. oble glagoljice. U vrijeme nastanka Bašćanske ploče počela je stilizacija uglate hrvatske glagoljice.

Značajno je da na Bašćanskoj ploči nastupaju slavenski jezik i slavensko pismo ne u službi liturgije nego u službi jednog javnog dokumenta. Prvi put se na njoj javlja na hrvatskom jeziku hrvatsko političko i etničko ime, a javlja se tu i ime jednog poznatog hrvatskog vladara u onom obliku u kome se govorilo u narodu. Javlja se ono na Krku, na otoku koji je u Zvonimirovo vrijeme pripadao hrvatskoj državi; jedino na teritoriju unutar državnih granica mogao je srednjevjekovni hrvatski vladar darivati samostanu neki zemljišni posjed. U tom pogledu – uz druge podatke – gledamo u Bašćanskoj ploči prvorazredan dokumenat za našu nacionalnu historiju.

Većina istraživača datirala je Bašćansku ploču godinom 1100. Ovaj su datum vidjeli u prvom retku teksta na samom početku natpisa.

Poznato je da glagoljici nema posebnih znakova za brojeve nego se odredjenim slovom označuju i odredjene brojčane vrijednosti (Konkretno slovo č predstavlja vrijednost za 1000. a slovo r za 100). Kako s neka ukupna brojčana vrijednost dobiva zbrojem brojčanih vrijednosti pojedinih slova, to je većina istraživača nazirući u prva tri znaka – najprije znak križa pa znaka za slovo č i znak za slovo r – dešifrirala početak teksta kao datum 1100 god. (č.r.t.j. 1000 + 100 = 1100).

Pogledamo li crtež sadašnjeg stanja Bašćanske ploče (koji ovdje donosimo) lako ćemo zapaziti kako su na izjedenoj površini mnoga slova oštećena ili kako uopće manjkaju, tako da ih tek naslućujemo ili ih čak po logici čitanja moramo samo pretpostaviti. Prije sto godina – iako je tada ispisana površina ploče bila manje istrošena nego danas – oštećenja su ipak bila znatna. Osobito je jako bio oštećen prvi redak pa se ni navedeni prvi znakovi u njemu nisu posve jasno mogli odrediti. Budući pak da je redak iza znaka, koji je većina čitala kao r toliko istrošen da se daljnja slova uopće ne mogu nazrijeti, nije isključeno da su tu bila uklesana i slova koja su označivala desetice ili jedinice. Ukoliko je na početku teksta bio datum, taj je datum – teoretski govoreći – mogao glasiti na samo 1100 nego i 1101 do 1199.

Da se Bašćanska ploča datira oko god. 1100 više nas navode vanjski, historijski i politički momenti nego izravno čitanje nesigurnog teksta na tom mjestu. Po licima i njihovim titulama koja se navode u tekstu najvjerovatnije bi bilo da je natpis uklesan prije podčinjenja Krka Veneciji godine 1116. U to se doba mogu pretpostaviti i psihološki i politički motivi koji bi nagnali benediktince da je daju uklesati. Znamo da u to vrijeme nestaje hrvatske narodne dinastije a da za vlašću nad hrvatskim teritorijem uz more aspiriraju dvije strane sile: Venecija i Ugarska. U to vrijeme, u takvoj nesigurnoj političkoj konstelaciji možemo predmnijevati da su samostanci iz Sv. Lucije mogli smatrati potrebnim i oportunim da sadržaj darovnice, tog dokumenta koji im osigurava posjed, prenesu za svaki slučaj na čvršći na trajniji materijal, na kamen. Ovakovo datiranje, medjutim, još ne predstavlja pozitivno i direktno utvrdjeno vrijeme postanka nego samo najvjerovatnije. Zbog toga kad budemo usporedjivali Bašćansku ploču s drugim starim glagolskim spomenicima na Kvarneru (u narednim podliscima) uzimat ćemo najširi mogući vremenski interval njenog postanka, a to je XII. stoljeće.

Gdje je u kojoj je funkciji i na kojem je mjestu u sklopu benediktinske crkve stajala u početku Bašćanska ploča – to ne znamo.

Slikar, prof. Vinko Fugošić došao je do interesantnog zaključka da je ona izvorno stajala na crkvenoj pregradi (septumu). Stvarno, njen oblik podsjeća na plutej (ogradnu ploču) pregrada u »starohrvatskim« crkvama i to po svom formatu, gornjoj ukrasnoj borduri na kojoj se izvija ranoromanička lozica još sva u pleternoj stilizaciji, dok se po boku ploče na desnoj strani vidi i isklesan utor kao na plutejima kojim su se

mogli utisnuti u žljeb jednog stupca na pregradi. Ova hipoteza utoliko je zamamnija što se upravo na crkvenim pregradama prethodnih stoljeća nalaze uklesani tekstovi ne samo nabožnog i dedikativnog karaktera nego i imena donatora, naručitelja kao i datumi gradnje.

Danas, nakon mnogih peripetija, ovaj spomenik što je kroz sto godina postao i u najširim krugovima hrvatske nacionalnom svetinjom nalazi se u pohrani kod Jugoslavenske Akademije u Zagrebu. Brigom Akademije bio je očišćen od soli koja mu je rastvarala kamenu strukturu i stručno konzerviran, tako da je s tehničke strane spašen od daljnjeg razaranja.

BRANKO FUČIĆ

Vinko DORČIĆ

BAŠČANSKA PLOČA

Novo čitanje tog našeg najstarijeg spomenika pisanog hrvatskim jezikom

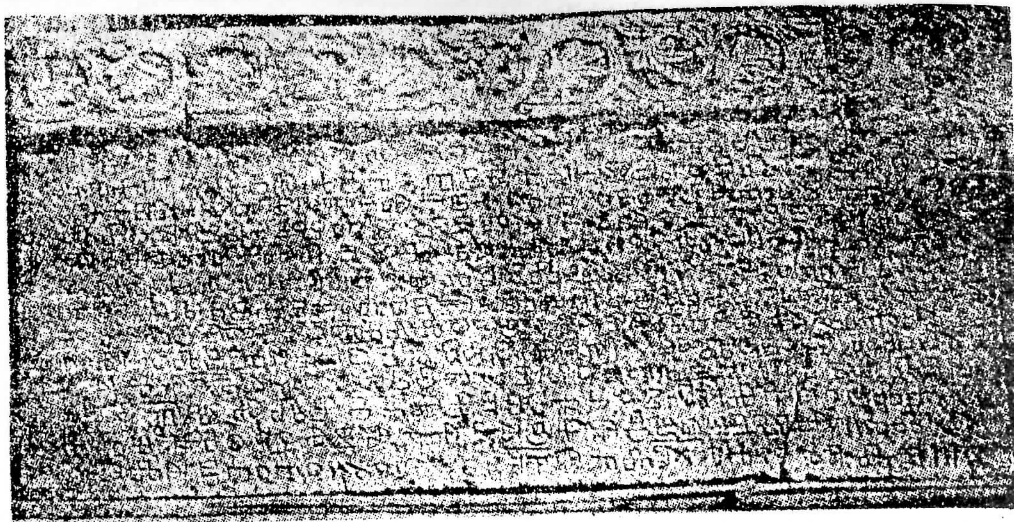
Već preko stotinu godina Baščanska ploča zanima naše učenjake. Baščanska ploča nađena je god. 1851. u crkvici sv. Lucije kod Baške na Krku, a nalazila se u crkvenom podu. Mjesni klerik Petar Dorčić upozorio je na nju Ivana Kukuljevića, a ovaj je o tome obavijestio učenjaka Pavla J. Šafarika. Prvo čitanje Baščanske ploče dao je Ivan Crnčić god. 1865., a god. 1875. pročitao ju je Dr. Franjo Rački. Kasnije su se tekstom Baščanske ploče bavili Lavoslav Geitler i Vatroslav Jagić, ali se i oni kao Ferdo Šišić uglavnom drže čitanja Račkoga. U novije vrijeme bavili su se Baščanskom pločom prof. Vj. Štefanić i Dr. J. Hamm, koji su dali nove izmjene u pogledu teksta i datiranja. Ove najnovije rezultate ponovnog studija Baščanske ploče iznio je pro. Vj. Štefanić u I. svesku »Enciklopedije Jugoslavije« pod naslovom »Baščanska ploča«, pa ćemo ih ukratko navesti u svrhu informiranja naše javnosti o tom važnom pitanju.

Baščanska ploča je kamena ploča duga 197 cm, visoka 99 cm, debela 8 cm, na desnoj strani puknuta, oštećena i izlizana, gore ima vitičasti ornamenat širok 21,5 cm, a ispisana je s 13 redaka glagolice. Dugo je vremena stajala na zidu u pokrajnoj kapeli crkvice sv. Lucije kod Baške, sad se nalazi na čuvanju u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dok se u crkvi sv. Lucije nalazi njezina kopija. Tekst Baščanske ploče prema prvotnom čitanju, koje je uglavnom utvrdio Rački, na današnjem hrvatskom jeziku glasi ovako:

> † 1100. U ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje dane svetoj Luciji. I svjedok mi župan Desila u Krbavi i župan u Luci Pribinog. Ovaj posla Vitoslava na otok, da tko to poreče, neka ga prokune Bog i blažena Bogorodica i 4 evanđelista i sveta Lucija, amen. A tko ovdje živi, neka moli za njih Boga. Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom devetoricom (redovnicima) u doba kneza Kuzme, koji je vladao svom krajinom. A bijaše u to vrijeme Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom zajedno.

Tekst Baščanske ploče ima karakter isprave pisane na kamenu. U njoj razlikujemo tri dijela: 1. Opat Držiha piše ispravu o zemljištu, koje je hrvatski kralj Zvonimir darovao crkvi sv. Lucije, 2. Opat Dobrovit s devet redovnika gradi crkvu sv. Lucije i nastoji utvrditi pravo na darovano zemljište, 3. Dodatak govori, da je u to doba samostan sv. Nikole u Otočcu bio pod zajedničkom upravom sa samostanom sv. Lucije kod Baške na Krku. U natpisu se opaža isticanje svjedoka i opširna minacija (»... neka ga prokune Bog ...«), jer opat Dobrovit želi osigurati samostanu i crkvi posjed zemljišta u ono nesigurno doba poslije smrti kralja Zvonimira (1089.) i pada otoka Krka pod mletačku vlast (1116.).

* Iz: *Narodni list*, XII/1956, 3313, 12.

BAŠCANSKA PLOČA

Baščanska ploča je naš najstariji spomenik pisan hrvatskim jezikom, u njoj dolazi prvi put hrvatsko ime na hrvatskom jeziku (stariji su spomenici i navodi latinski), dokazom je, da je otok Krk, koji je inače bio dijelom »Thema Dalmatiae«, u to doba sastavni dio hrvatske države, da je kralj Zvonimir darivao i benediktince-glagoljaše i da se glagoljaše i da se glagolica upotrebljavala u javnom životu. Dosadanje datiranje Baščanske ploče bilo je utvrđeno god. 1100.

Kako je već spomenuto, Baščanskom se pločom u najnovije vrijeme zanimao prof. Vj. Štefanić rodom iz Drage Baške kao i prof. Dr. J. Hamm. Rezultati toga rada su donekle različiti, ali je ponovno proučavanje teksta dalo neke izmjene u pogledu imena župana i sastava minacije (prijetnje), pa bi prema novom čitanju taj dio teksta Baščanske ploče glasio ovako:

> ... I svjedok mi župan, Desimir Krbave, Mratinac u Luci, Pribineg poslanik u Vinodolu i Jakov na otoku. I iko to poreče, neka ga prokune Bog i 12 apostola i 4 evanđelista i sveta Lucija, amen. A iko ovdje živi, neka moli za njih Boga ...

Novo se dakle čitanje tiče imena župana kao i teksta minacije. Što se tiče datiranja Baščanske ploče, Rački je uzeo, da se na početku ploče nalazi uklesana godina 1100. Prof. Hamm čita ta slova kao godinu 1077., dok prof. Štefanić misli, da datiranje uopće ne postoji, nego da su ta slova, koja navodno označuju godinu, zapravo pogrešna riječ azze na početku ploče prije invokacije. Bilo kako bilo — zaključuje prof. Štefanić — prema svim osebinama historijskim, jezičnim i paleografskim Baščanska se ploča može ipak mirne duše datirati oko godine 1100.

Ovo bi bili najnoviji rezultati ponovnog studija teksta Baščanske ploče, koji još uvijek nisu konačni, jer zbog nečitljivosti, paleografskih teškoća, kontinuiranog pisanja i nestašice savremenih izvora može proučavanje Baščanske ploče donijeti nove izmjene u pogledu teksta i datuma. U svrhu očuvanja Baščanske ploče izvršen je nedavno u Jugoslavenskoj akademiji njezin brončani odlijev, da se fiksiraju slova i znakovi, koji se na mekanom kamenu mogu oštetiti i postati nečitljivi. To je potrebno zbog daljnjeg proučavanja tog važnog historijskog spomenika. Može se na kraju spomenuti, da prof. Štefanić vrši zajedno s prof. Brankom Fučićem ponovno istraživanje u crkvi sv. Lucije kod Baške tragajući za novim nepoznatim natpisima na tom mjestu, koje nam je dalo najstariji spomenik pisan hrvatskim jezikom.

Dr. V. D.

Baščanska ploča u umjetnosti

GOD. I. PULA, 1. OŽUJKA 1906. BROJ 3.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, književnost i prosvjetu.

GLASILO ISTOIMENOG UČITELJSKOG DRUŠTVA.

Izlazi svakog prvog u mjesecu. — Godišnja cijena 4 K. — Rukopisi se ne vraćaju.
Urednik ERNEST JELUŠIĆ.

I. Baška nova

Oj Baško, još te spomen iz prošlosti
Zanaša; slatko u srce te dira.
Sjećaš se velje slave i radosti,
Pogosti kadno kralja Zvonimira?

Šumore vala u luci malenoj,
Vesela, zvonka zvonjava zvonova,
Krjesova plame vrh bližnjih bregova,
Kliktanje kola na travi zelenoj! . . .

Oj Baško, nije sve nestalo, ako
Minulu sliku gledaju nam oči,
A spomen drevni sjaje v'jek jednako.

Ne daj nam prošlost zaboravit! — Grije
Duše nam; potok toplih zraka bije
S imena slavnog na staroj ti ploči.

Vladimir Nazor

9. PRED KRALJEVSKOM PLOČOM U BAŠKI

DAJ da spustim čelo svoje
Na taj kamen poizdrti,
Daj mi časak, da mi duša
Pomoli se prije smrti!
Sa njega se ù srce mi
Neke duge trake šire:
Imena su tvoga crte,
Kralju Dmitre Zvonimire!

Rastjerajte hitre ptice,
I ljudske me mrze riječi;
Oni idu ko na nogam
Da im gvožđe neko zveči ...
Pustite me u samoći;
Bog jedini samo znade,
Kako li je srcu momu
U čas, nade kad ne 'made!

Ne pjevajte poljem cvjetnim
Laku pjesmu: »nina – nena«;
Poturite rađe glavu
I panite na koljena!
Il zar evo ne vidite,
Baš u srce gdje vas dira
Jedna duga zraka žarka
Sa imena Zvonimira?!

Kako oštro ona trepti
I uzalud kako lijeta,
Da ražari srce vaše
Osam stotin' dugih ljeta!

327

Pustite me u samoći,
Da joj pijem svu vrelinu,
Da raskopam onda gnjevno
Rodna polja i dolinu.

Da prolijem vrh nas more
I po dolu i po gori;
Neka gine zemlja ova,
Kad nas sama ne umori!
Šta me briga; – ja ne mogu
Da vam ljudski život dadem,
Dati ću vam ponajljepše,
Zadnje s vama što imadem!

Pružimo si bratske ruke
Rastrgane iz daljine,
Iskopajmo grob si velik
S kraja na kraj domovine,
I lezimo u njeg mirno,
Kao braća zagrljeni;
Udruženi jednim srcem
I zanavijek sjedinjeni!

Vrh mogile ja ću silne
Udariti natpis gore:
Čudna slova, ploču čudnu
Za povijesne razgovore!
Šta nas briga – neka ù sve
Začuđene oči gvire ...
... Aj, mi ćemo spavat skupa,
Kralju Dmitre Zvonimire!

328

* Iz: *Sabrana djela. Pjesme I*, sv. I.

zemlja i ja

Zemlja i ja otimamo se jedno drugome
Otimamo se stoljećima preko ovih otoka
Preko ovijeh grobova
Prenatrpanih mrakom — tako da im popucaše ploče
Tako te prosukljava iz njih
I evo: obzorja tamne
Ali gdje su ta obzorja, krošnjo što vječito šumiš?
Priko ovijeh rijeka, prek bregov, tam do Dunaja
Az opat Držiha pisah se o ledine juže
Az opat Držiha
Az poet
Az človek
Ona hoće da bude zemlja bez svoga kužnoga poroda
Ja hoću da budem ja bez srama što mi je ona mati
Bez grižnje
S kamenom u srcu što ga valjahu puci
Do ove idile
Svečanih žrtvenika
Do ovog ljeta Gospodnjeg 1967
O, gospodine Gospode!
Ona hoće da bude zemlja bez stida pred svojim suncem
Ja hoću da budem ja bez krivnje pred svojim sucem
Se rekoh ja
Ja opat Držiha
Ja poet

* Iz: *Moj križ svejedno gori*, 28.

Ja človek
I vidih nebo novo i zemlju novu
Zemlja hoće da bude zemlja
Ja hoću da budem čovjek
Ona hoće da bude
I ja hoću da budem
I uzburkalo se more
Valovi rigahu pjene
I az opat grešni otplavljen bih
Ni na nebu ni na zemlji
I ja opat Držiha gledah zemlju
I ja opat Držiha promatran bih
Zemlja promatra mene
Promatram i ja zemlju
Jesi li ti čovjek pita zemlja mene
Jesi li ti zemlja pitam i ja zemlju
Oko mog srca kruži jedan svijetli satelit
Jedna sićušna zvijezda rođena iz moje krvi
Oko mog uma kruži jedan tihi vječni svemir
Tihi
Vječni
Svemir
Svemir, zemljo
(Godine svjetla, godine!)
A što si ti, zemljo
Az opat Držiha pitam zemlju
Az opat Držiha, az poet, až človek

29

KREŠIMIR FRIBEC

BAŠČANSKA PLOČA

KANTATA

ZA SOLA, ŽBOR I KOMORNI ORKESTAR

Tekst priredio: VLADIMIR FAJDETIĆ

ARS CROATICA

DRUŠTVO HRVATSKIH SKLADATELJA–ZAGREB
ASSOCIATION OF CROATIAN COMPOSERS

Izdanje Društva hrvatskih skladatelja, Zagreb, Berislavićeva 9 – Za izdavača: A. Marković – Tisak: BIROTEHNIKA, Zagreb, Vrandučka 44 – 1977.

ORKESTAR

Flauta
Oboa
Engleski rog
3 Corne
3 Trombona
Tuba

3 Timpana
Klavir
Vibrafon
Xylofon
Triangl
Claves

2 Bongosa
Piatti
G.Cassa
Tam-tam
4 Viole
4 Kontrabasa

LICA: OPAT DRŽIHA - bariton
OPAT DOBROVIT - bas

Župani:
DESIMIR OD KRBAVE - bariton
MRATINAC LUCE - tenor
PRIBINET OD VINODOLA - bas
JAKOV V OTOCE - bariton

MJEŠOVITI ZBOR

KREŠ FRIBEC

𝅝 = 24

Fl. Ob. C.ing. Cor. Tuba G.cassa Vle Cb.

p pp a 3 con sord. con sord. div.

Fl. Ob. C.ing. Cor. Tuba G.cassa Vle Cb.

pp 1'20"

3

6/2 𝅗𝅥 = 48

Fl. Vib. Xyl. Trgl. Claves Tam-Tam

p pp

0'30"

Cor. Tuba Timp. Božiha Cb.

a3 con sord.

con sord.

quasi parl.

Ti - su-ću sto - ta. V i - me Ot-ca i si - na i sveta

pp

4

Fl. Cor. Tuba Timp. Claves Držiha S. A. Zbor T. B. Cb.

a3 con sordino

con sord.

pp ppp

go Du - ha

Amen! Amen!

1'10"

4/2 𝅗𝅥 = 80

senza sord. a3

Cor. Trbni e Tuba Timp. Držiha

p

Az o - pat Dr - ži - ha pi - sah se o le-di - ne

5

Timp.
p

Božiha

ju-že da Zva-ni- mir kralj hr-vat - skij v dni svo-

Cb.
p

Cor.
p

Trbni e Tuba

Timp.
p

Božiha

je - v sve - tu-ju Lu-ci-ju i sve-ta - go Je - ro-li - ma

6

Piano
mf

Božiha

i - šed.

S.A.
mf

Zva-ni-mir, kralj hr-vat- skij v dni svo-

T.B.

Vle
mf

Cb.
0'45"
mf

Piano

S.A.

je, v sve - tu-ju Lu - ci-ju i sve-

T.B.

Vle

Cb.

7

Piano

S.A

ta - go Je - ro - li - ma... i - sed.

T.B.

Vle

Cb.

0'35'

Solisti kao svjedoci

Vib.

Bongos

G.cassa

Bariton

Mi žu - pan De - si - mi - ra Kr - ba - ve.

Tenor

Mrati - nac Lu - ce.

8

Vib.

Bongos

G.cassa

Bas

Pri - bi - neb po - sl Vi - no - do - le

II Barit.

Ja - kov v o - to - ce

0'30"

Trbni e Tuba

Timp.

Tenor solo

Da i - že to po - re -

I Barit. solo II

Da i - že to po - re -

Da i - že to po - re -

Bas

Cb.

9

Trbni e Tuba

mf

Timp.

Tenor

-če, kl-nij Bog i | dvanajst a-po-sto- | la i če-ti-ri | e-van-ge-li-sti | i sve-ta-ja Lu-

Barit.

če, kl-nij Bog i | dvanajst a-po-sto- | la i če-ti-ri | e-van-ge-li-sti | i sve-ta-ja Lu-

Bas

Cb.

10

Trbni e Tuba

Timp

f

Xyl

f

Vibr.

f

Bongos

mf

Tenor

ci-ja! A-men! A - men!

Barit.

ci-ja! A - men! A - men! | Da i-že to po-re- | če, klnij Bog i | dvanajst a-posto-

T.

f

B.

Bas

ci-ja! A-men! A - men! | Da i-že to po-re- | če, klnij Bog i | dvanajst a-po-sto-

11

Timp.

Xyl.

Vibr.

Bongos

Zbor

ka i če-ti-ri e-vange-li-sti i sve-ta-ja ku-ci-ja. A-men! A - men!

1'15"

$\frac{4}{2}$ 𝅗𝅥 = 80

Fl.

p

Piatti

c.b. di Timp.

p

S.

Zbor

A.

p

Do i-že-sde ži-ve, ta mo-li za nje Bo-ga.

0'15"

12

$\frac{5}{4}$ 𝅗𝅥 = 68

Fl.

mf *f*

Ob.

f

C. ingl.

f

div.

Vle

mf

Cb.

mf

Fl.

mf *f*

Ob.

f

C. ingl.

f

Vle

mf

Cb.

mf

Fl.

mf *p*

Cor.

con sord.

p

Vib.

mf

13

Fl.
Cor.
Vib.
1'15"

4/2 ♩=88

Claves
Bongos
cassa
brovit

az o - pot | Do - bro - vit | z'dah cre - kv | si - ju i svo-

6/2 4/2 6/2

Claves
Bongos
G.cassa
obrovit

je-ju brati-ju s | de-ve - ti - ju v dni | kne-za kos-ma-ta

14

Claves
Bongos
G.cassa
Dobrovit

o - bla - da - ju | ća - go | vsu kra-ji- nu.

0'40"

3/2 ♩=96

Cor.
Trbni e Tuba
Vib.
S.A.
Zbor
T.B.

V dni | kne - za | Ko - sma - ta | o - bla - da-

15

Cor.

Trbni

Tuba

Vib.

Zbor

ju - ća-go vsu Kra - ji - nu

Piano

mp pesante

G.cassa

p

Tam-tam

p

Zbor

p

V dni kne za Kos - ma - ta o - bla - da

16

Piano

mp

G.cassa

p

Tam-tam

p

Zbor

ju - ća-go vsu Kra - ji - nu.

0'30''

4/2 𝅗𝅥 = 88

Fl.

f mf

Ob.

f mf

C.ingl.

f mf

Timp.

mf p

17

div.

Vle p pp

Cb. p pp 0'20"

d = 48

S.A.

Zbor V i - me Ot - ca i Si - na i sve - to - go

T.B. mf

Cb. p

Zbor Du - ha! A - men! A - men! A - men! p pp

Cb.

Zbor A - men!

Cb. 0'45"

18

Fl. p pp p pp

Ob. p pp p pp

C.ing p pp p pp

Bongos p

Vle pp

Cb. pp

Fl. p

Ob. p

C.ing p

Vib. p 0'30

19

6/2 𝅗𝅥 = 48

Fl. — p

Vib. — p

Xyl. — p

Trgl. — p

Claves — p

Tam-tam — pp — 0'30"

4/2

Cor. — e 3 con sord. — pp — ppp

Tuba — con sord. — pp — ppp

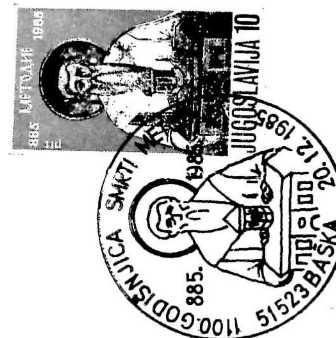
Vle — con sord. — pp — ppp

Cb. — con sord. — pp — ppp — 0'20"

Trajanje 11'

1970.

20

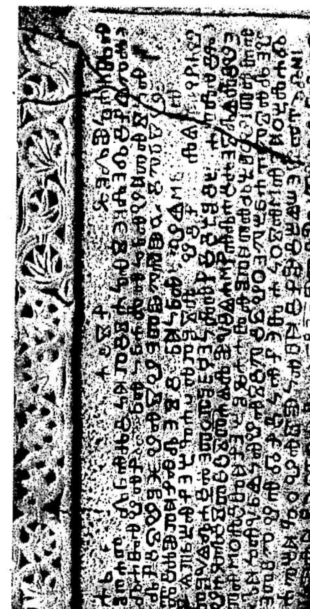

O T O K K R K

KOLJEVKA GLAGOLJICE

1.100. GODIŠNJICA SMRTI METODIJA 885.-1985.

BAŠKA, 20. 12. 1985.

Dodatak

* * *

Baška nova *

B a š k a n o v a. Gradić na obronku niskih bregova uz morsku obalu naprotiv Senja. U glasovitoj crkvici sv. Lucije ima više napisa, nu najznamenitiji je onaj, na kojem se čita ime hrvatskoga kralja Zvonimira. Iz napisa razabiremo, da se je sam Zvonimir na otoku desio, i da je tom prigodom crkvu sv. Lucije i benediktinski (hrvatski) samostan obilno nadario.

* Iz: *Veliki Ćiril-metodski koledar za godinu 1906*, knj. 1, 1907.

Ante DUKIĆ

Zvonimirov napis*).

I.

U crkvici sv. Lucije u seocu Jurandvoru nedaleko Baške na otoku Krku nalazi se najstariji hrvatsko-glagolski napis, koji donašamo ovdje latinicom:

† [č. r.] (v' i m e o) [t̄] c (a) i s n̄ (a i s t̄) g o d u (h) a a z'
o p a t' d r' ž i h a p i s a h' s e o l e d i (n) ê j u ž e
d a z ['] v ['] n i m [i] r' k r a [l]' h r' v a t' s k' (v')
d ṅ i s v o e e v' s v e t u j u [l] u c i j u i s v (e) d o k [']
m i ž u p a n' d e s i [l] a k r' (b) [a] v ê [ž u] (p a n)' [v] (') [l u]
c ê p r b' n e b g a (s)' p o s l (a) v i (t o s) [l] (ê a) v a v o
t o c ê d a i ž e t o p o r e č e k l' n i i b ō i b (n̄) a (b̄) g a i ḡ e
v a g l i s t i i s t a j a l u c i j a a m̄ n' d a i ž e s d ê ž i v e
t' m o l i z a n e b o g a a z' o p a [t]' d b i v i t' z'
d a a' c r ē k' v' s i j u [i] s v o e j u b r [a] t i j u s' d e v
e t i j̄ ū v' d n i k' n e z a k o s' m' t a o b l a d
a j u š ć a g o v' s u k' r a i n u i b ê š e v' t i d n i m
i k u l a v' o t o [č]' c (i s' s) v ē t u j u l ū c i j u v' e d i n [o]

*) Ovu nam je crticu ustupio pisac iz svoje Povijesti Istre i kvarnerskih otoka, koja se nalazi u radnji. *Opaska Uredništva.*

* Iz: *Narodna prosvjeta*, IV/1909, 6.

Najprije treba znati, da je napis (osobito na desnoj strani) znatno oštećen, te se teško čita. Pismena ovako [ ] zagrađena još se dadu koliko toliko poznati, dočim ovako ( ) zatvorenih slova nije moguće nikako pročitati.

Napis smo nazvali Zvonimirovim po glavnoj osobi, koja se u njem spominje. Po piscima mogao bi se zvati »Držihov i Dobrivitov«, a po mjestu »svetolucijski« ili »jurandvorski«.

Taj je napis prvi navijestio učenom svijetu godine 1853. Šafařik; ali ga nije razumio. Kasnije su ga proučavali Rački, Kukuljević i Mesić. Opširnije je o njem progovorio istom Crnčić (u »Književniku« g. 1865.). Na osnovu te radnje proučavao ga dalje Rački imajuć pri ruci fotografiju napisne ploče i njezin snimak od sadre, što mu ga bijaše učinio Rendić. Svoje nalaske objavio je Rački g. 1875. u »Starinama« (knjiga VII.)*), a par godina kasnije također u knjizi »Documenta«. Zatim je Crnčić (»Starine« XX. 1888.) ustanovio čitavi napis, kako ga gori latinicom donijesmo.

Ploča toga glasovitoga i znamenitoga napisa duga je skoro 2 *m*, a široka skoro ³/₄ *m*, te sadrži 13 redaka pisma. Slova su oko 4 *cm* visoka, te se nižu neprekidno u jednakim razmacima kao u svim najstarijim spomenicima. Razgodaka nema, a ni početnih velikih pismena, jer ih u glagolici uopće nije. Ploča je više vijekova ležala na tlu, te je pismo čestimice izlizano i izglodano; a neka slova reć bi da su kasnije popravljana. Opaža se nadalje, da je ploča bila i vatri izložena.

Slova su pretežno obla; po tom ovaj spomenik čini prijelaz iz stare, oble (ili bugarske) glagolice u uglastu (ili hrvatsku). A to je već po sebi dokaz davne starine. Istu potvrđuju i neka posebna slova, kojih se dosad još nije nigdje našlo. Znak je drevne starine i velika poraba poluglasa. U gornjem prijepisu označeni su poluglasi izlučnim zarezom ili apostrofom, dočim je u izvorniku na dotičnim mjestima svagdje uklesano slovo »jer«, koje se u ono doba izgovaralo po svoj prilici kao kratko **u** ili **o** ili **e**. Starinu napisa dokazuje napokon i opazljiva primjesa crkvenoga jezika. Vrijedno je još napomenuti, da je Crnčić među glagolskim slovima našao i tri latinska (I, N, T).

II.

Kako obično glagolski spomenici, tako ima i ovaj kratica. Te se uvijek označuju crticom povučenom ozgor pokraćenih mjesta. U našem napisu ima i nekoliko suvišnih kratica. Ostavismo sve, kako je u izvorniku.

Ako kratice dopunimo, nejasna i nečitljiva mjesta ispunimo, riječi rastavimo i metnemo razgotke, onda nam se ukaže slijedeći dosta razumljiv napis:

*) U ovoj knjizi možeš pogledati fotografički snetak cijeloga napisa.

† č.r. V'ime Otca i Sina i svetago Duha. Az' opat' Dr'žiha pisah' se o ledinê, juže da Z'v'nimir', kral' hr'vat'sk', v' dni svoee v' svetuju Luciju. I svedok' mi župan' Desila Kr'bavê, župan' v' Lucê Prb'nebga. S'posla Vitosl(ê)ava v otocê, da iže to poreče, kl'ni i bog i blažena bogorodica i g evangelisti i svetaja Lucija, amen'. Da iže sdê živet', moli za ne Boga. Az' opat' Dbivit' z'daa' crêk'v' siju [i] svoeju bratiju s' devetiju v' dni k'neza Kos'm'ta obladajušćago v'su k'rainu. I bêše v' ti dni Mikula v' Otoč'ci s' svetuju Luciju v' edino.

Napomenut nam je, da se je slovo »jet« (ê) izgovaralo po svoj prilici kao **i** ili **e** ili **je**, no kadšto ga treba čitati **ja**. Riječ Vitoslêava može se čitati Vitosljava. Zagrađeni [i] u desetom retku je sigurno pogrješka pisca ili klesara.

Glagolica nema brojaka, nego brojeve označuje slovima, iza kojih se postavlja tačka. Na početku napisa je slovo **č.**, koje znači 1000 i **r.**, koje znači 100. Dakle je datum napisa **1100.** Tako ga je ustanovio Rački, a Crnčić mu je to potvrdio. Pred riječju »evangelisti« je slovo **g**, koje znači 4.

Pošto je Rački riječi »i sv(e)dok'« bio čitao »is'šed'«, držalo se dugo vremena, da je Zvonimir zbilja »izišao« na otok Krk. No po gornjem čitanju napisa, kako ga je ustanovio Crnčić, Zvonimir **nije** bio na otoku.

III.

Buduć Zvonimirov napis sadrži starih oblika i takovih starih riječi, koje sada sasma drukčije glase, prenosimo ga evo i u današnji govor. Pri tom ispravljamo imena Prb'nebga i Dbivit u Pribinega i Dobrivit, kako to učiniše stručnjaci. Ujedno rastavljamo čitavi napis u dva dijela, od kojih bi mogao svaki i zasebno stati.

* * *

I. † 1100. U ime Oca i Sina i svetoga Duha[1]). Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u dneve svoje svetoj Luciji.[2]) I svjedoci mi[3]) župan krbavski[4]) Desila, župan u Luci[5]) Pribinega. Ovaj posla Vitoslava na otok, da tko to[6]) poreče, prokune ga Bog i blažena bogorodica i 4 evanđelista i sveta Lucija, amen. Da tko ovdje[7]) žive, moli za njih[8]) Boga.

II. Ja opat Dobrivit sazidah crkvu ovu sa devetero moje braće[9]) u dneve kneza Kosma, koji je vladao (ili zavladao) svom krajinom. I bijaše u te dane[10]) (sveti) Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom sjedinjen.[11])

* * *

Očito je iz samoga sadržaja, da je svetolucijski samostan bio sagrađen prije nego crkva. Držiha je bio opatom prije Dobrivita, te je uklesao ili dao uklesati I. dio napisa. Dobrivit (Dobrevit ili Dobrovit) je opatovao kasnije; on je sagradio sa svojim drugovima crkvu i dao urezati II. dio napisa.

IV.

Par godina iza smrti Zvonimirove osta Hrvatska bez zakonita vladara. Bani i župani stadoše se otimati za kraljevsku krunu, te nasta u čitavoj državi pravo bezvlađe. Nije dakle čudo, što se tada našao netko, koji je počeo poricati samostanu sv. Lucije Zvonimirovu nadarbinu. Ali lučki župan Pribinega posla tada na otok nekoga Vitoslava, da štiti samostance proti otimaču. Očito je, da je Pribinega imao i pravo zaštite, dotično, da je otok Krk spadao u lučku župu. To je još jasnije rečeno glede njegova nasljednika kneza Kosma, koji je u onom bezvlađu u hrvatskoj kraljevini lako mogao »obladati« svu krajinu. Lučki knez Kosma vladao je nesamo Krkom, nego i svom krajinom, to jest u svim bližnjim županijama.

Zanimivo je, što se Kosma spominje kao vladatelj krajine, a ne spominje se na tom dijelu ploče kralja hrvatskoga. To je sasma u skladu sa poviješću onoga doba, jer je Hrvatska tada bila bez kralja. A to je jedan dokaz više, da je datum napisa (naime godina 1100) sasma vjerodostojan.

[1]) Danas se obično kaže »i Duha svetoga«, ali to nije hrvatski; to je po latinskom.

[2]) »U svetu Luciju« pisalo se u ono doba mjesto »u vlast svete Lucije«, dakle svetoj Luciji.

[3]) I svjedoci (jesu ili bijahu) mi, to jest meni opatu Držihi, koji to pišem.

[4]) Župan Krbave ili krbavski. Godine 1078. spominje se u Krbavi župam Desimir. Jamačno je to ista osoba sa gornjim Desilom.

[5]) Župa Luka prostirala se na obim obroncima Velebita. Svjedoci Zvonimirove darovnice bili su dakle župani dvaju Krku susjednih župa.

[6]) Naime tu darovnicu.

[7]) To jest u ovom samostanu sv. Lucije.

[8]) Valjda za Zvonimira, svjedoke i Vitoslava.

[9]) Samostanaca — fratara.

[10]) U to vrijeme. Isto značenje imaju dnevi i u ostalim gornjim slučajima.

[11]) Benediktinski samostan i crkva sv. Mikule je u Otočcu zaista opstojala, te je spadala pod Krčku biskupiju, pošto senjske tada još nije bilo.

Po tom je Zvonimirov napis n e o s p o r i v o **najstariji** h r v a t s k o-g l a g o l s k i s p o m e n i k.*) Ona hladna svetolucijska ploča, taj prvi i temeljni kamen u oltaru hrvatske pismenosti, dostojan je, da ga svaki Hrvat u duhu obdari poljupcima i da u srcu oćuti duboku zahvalnost prema onim neutrudivim našim učenjacima, koji su skinuli zastor tajanstvenosti sa jednoga toli znamenitoga napisa, što ga je u početku i sam umni Šafařik smatrao neriješivom zagonetkom.

Ante Dukić.

*) A vrijedno je znati, da ni braća Srbi nemaju starijega.

Franjo FANCEV

Bašćanska ploča u novom svijetlu*

Natpis bašćanske ploče, koji nam jedini govori našim jezikom odmah tamo iza vremena naših narodnih kraljeva, mnogo je zabavljao naše i strane naučenjake; Crnčić, Geitler, Jagić, Kukuljević, Mesić, Rački, Šafařík kušali se redom, da ga pročitaju ili bar oglase učenom svijetu. Ta je ploča morala da odolijeva osamstogodišnjem zubu vremena, te je tako natpis na njoj dosta oštećen i za to se dojakošnja čitanja gdješto razilaze. Ipak je sam sadržaj natpisa u glavnom bio dovoljno objašnjen.

Nedavno je pokušao i g. Rudolf Strohal, da reče posljednju o ovome natpisu, kako je mislio, da je rekao posljednju o tekstu vinodolskoga zakona. Tu svoju nadu izriče u završetku svojega članka „Glagolski napis u crkvi sv. Lucije kod Baške na otoku Krku"[1] ovim riječima: N a d a m s e, d a s a m o v i m č l a n k o m n e s a m o d e f i n i t i v n o u s t a n o v i o t e k s t o v o g a z n a m e n i t o g a h r v a t s k o g a n a p i s a, n e g o i p r e c i z i r a o n j e g o v s a d r ž a j (v. str. 11.).

G. dr. M. Kostrenčić pokazao je[2] neoborivim dokazima, da je mišljenje g. Str. o prednostima njegova izdanja vinodolskoga zakona prema starijim izdanjima bilo pogrješno, pa je prema tome s pravom završio s pitanjem, je li uopće i bilo potrebno „sačiniti novo izdanje vinodolskoga zakona lošije od prvašnjih". Koliko je istinita nada g. Str., da je on „definitivno ustanovio" tekst bašćanskoga natpisa pokazat ćemo ovdje.

Ponajprije treba da istaknemo, da je g. Str. pokušao ovaj svoj posao s vrlo površnim poznavanjem dosadašnjih radova, koji se tiču pomenute ploče. G. Str. ne zna za zasluge Geitlera, koji je prvi put progovorio o ovom natpisu u staroj seriji istoga časopisa (I. 1879.) u kojem i g. Str. iznosi svoj pokušaj, a drugi put u svojem poznatom djelu „Die albanesischen und slavischen Schriften (Wien 1883.), str. 106.—107. G. Str., kojemu je danas naša glagolska starina jedino zanimanje, čini se da još ni danas ne poznaje ugaono djelo glagolske pismenosti, Jagićevo „Глаголическое письмо' (izašlo u Enciklop. slav. filolog. vyp. 3, S. Peterburg 1911.).

Evo kako g. Str. rješava pitanje bašćanskoga natpisa. Ponajprije je pročitao taj znameniti natpis „t o č n o p o r e c i m a", koliko mu je sam natpis čitljiv, „o š t e ć e n a m j e s t a n a s p o m e n i k u" ispunio svojim umecima i prenio cijeli natpis u „d a n a š n j i h r v a t s k i p r a v o p i s"; tome je dodao l a t i n s k i i h r v a t s k i p r i j e v o d, r a z l i k e svojega čitanja prema Račkome i Crnčiću i napokon t u m a č.

Godine natpisa pročitao je g. Str. „t o č n o" ovako: č. t. i. (= 1320.) a ipak dalje operira s g. 1120 (č. r. i.); g. Str. će reći, to je štamparska pogrješka. G. Str. se izmakla ovako velika štamparska (!) pogrješka u radnji od 3 strane, a kakovim su orudjem štamparske pogrješke iz knjiga od 700 i više strana, samo kad može njima napadati na druge. Uostalom čudna je grafika te ploče: gdje su svi dosad vidjeli +, g. Str. vidi ‚č'; gdje drugi čitaju „č", g. Str, vidi ‚t' (ili kako kasnije veli ‚r'), gdje drugi ne mogu ništa vidjeti, ma da Crnčić i Jagić naslućuju radi prostora da mora biti još jedno slovo, misli g. Str. da vidi ‚i'. Mi ne držimo, da je g. Strohalu uspjelo, da riješi „d e f i n i t i v n o" godinu bašćanskoga natpisa. U 4. retku čita g. Str. v d n i s v o j e j e (prama Račkome); Crnčić je na ovom mjestu sačuvao osobit znak originala, dvą slivena e (ƎE), u kojem Geitler i Jagić vide glagolsko ję. G. Str. morao bi ipak znati kao filolog[3] par excellence, da acc. pl. masc. ne može nikako biti svojeje, već samo svoję — u narod. jeziku svoje. G. se Str. zacijelo nije mnogo domišljao, da izvede u 7. retku natpisa riječ

[1] Vjesnik hrv. arh. društva . . . N. S. Sv. XII. 1912. Str. 8—11.

[2] Mjesečnik, god. XXXVI., knj. 1. str. 990.—992.

[3] G. Strohal se žali na g. Milčetića, što o jednom rukopisu nije spomenuo kao važno zamjenjivanje dočetka -m dočetkom -n u i. sg. i d. pl.; zar g. direktore, uistinu držite, da je to važna osobina o b l i k a? Nije li to jednako težak prigovor kao i onaj, gdje velite, da onaj rukopis, za koji je g. Milčetić tvrdio, da sadržava k a t e k i z a m, a Vi mu pobjedonosno dovikujete, da to nije istina, jer on sadržava k r š ć a n s k i n a u k (isp. Hrvatsku, 23. I. 1913., br. 366, 1. i 3. stup.).

* Iz: *Savremenik*, VIII/1913.

„b o g o(r o d i)l j a" ; drugi su kušali razriješiti ovo mjesto : b(lažen)a (dev)a (Crnčić, Književnik II. 16), b(lažen)a (bo)g(orodic)a (Rački, Starine VII. 146, Crnčić, Starine XX. 49.) ; Geitler vidi ovdje samo b . . . a . . . ga, Jagić b . . . ž . . . la. No jedno je zaboravio g. Str. da pogleda, ima li riječ b o g o r o d i l j a u starijem našem jeziku, jer inače bi bio vidio, da je ona njegov obręt. Nijedan rječnik (od najstarijih do najnovijih riječi (bogo) r o d i l j a ne poznaje. Uostalom g. Strohal se vara, kad misli, da može na onom mjestu pročitati „b o g o—" ako išta a ono se bar dobro može vidjeti slovo ž. Za to držimo, da ovo mjesto s velikom vjerojatnosti najbolje rješava Jagić nadopunjujuć praznine u „b o ž i j a s i l a" ; slično zaklinjanje čitamo i kod Daničića (Rječ. iz knjiž. star. srp. sub. v. sila) : z a p r e š ć a m' i z a k l i n a m' s i l o j u b o ž i j e j u". Držim, da će sa s ь p o s l ь (bolje p o s ъ l ъ) teže precizirati sadržaj natpisa, nego sa s ъ p o s l a, te je ovo posljednje čitanje bez sumnje boije.

Kako g. Str. nema dovoljno samostalnosti ni dosljednosti, da rješava ovakova pitanja, pokazuje rješenjem ovih dvaju mjesta : p o r e č e i D b i v i t. Jedan te isti znak natpisa ⊟ čita on jednom *re* (poreče), a drugi put i (Dbivit), a to zato jer nije pročitao cijele radnje Račkoga, kojemu ipak priznaje, da je „s g r a f i č n e i p a l e o g r a f s k e s t r a n e r a z j a s n i o d o v o l j n o o v a j s p o m e n i k" ; na str. 144 bio bi naime morao opaziti, da Rački spominje ligaturu *re* u slučaju poreče i Dbrevit ; jednako kao Rački rješavaju tu ligaturu Geitler i Jagić.

Sasvim je pogrješno, kad g. Str. transkribira debeli poluglas u natpisu ćirilovskim tankim, a ne zna, da je baš debeli poluglas osobina u glagolskoj grafici u ona vremena u zapadnim stranama našega naroda, dok je tanki poluglas osobina glagolske grafike na istoku, kako je i u ćirilici preobladao tanki poluglas. (Isp. Rad Il. 19, Starine XXVI, 107. Jagić Glagolitica, 31, 37 itd.), a jednako je pogrješno, da za onaj osobiti znak poluglasa u 12. i 13. retku (u 10. retku nije sigurno) upotrebljava ćirilovski debeli poluglas ; Geitler drži, da se ovdje sačuvao refleks tankoga poluglasa, a Jagić vidi ovdje samo od nevolje poluglas i transkribira ga s debelim poluglasom.

G. Strohal izrijekom veli, da je nadopunjao samo oštećena mjesta spomenika, a to ne stoji, jer on umeće u tekst i riječi, kojih sam natpis nije nikada imao. Tako g. Str. umeće vь pred K r b a v e ne znajući za ovakav lokativ bez prijedloga i s v e t i pred Mikula.

Još g. Strohal popravlja Desida (5. red.) mj. Desila, prihvaća ~~Crnčićevo~~ — ***svedok*** (14. red.) (Rački i Geitler isъšedъ), vjerojatnije Jagićevo mišljenje ***svedoci, sъ*** (10. red., Jagić već prije), ot Otočъca mj. ot Otočъc (i ovdje već prije Jagić).

Mislim, da se već iz ovoga kratkoga prikaza najnovijega izdanja g. R. Strohala može vidjeti, koliko prava ima g. Strohal, kad nastoji da u ovakovim pitanjima svojom vikom sve zagluši.

Dr. Fr. Fancev.

198

Vjekoslav SPINČIĆ

Ulomak *

. . . .

Glagolskih n a p i s a ima u Istri po raznim mjestima. Svakako medju najstarije i naznamenitije napise i u opće

2

18

pismene spomenike spada napis na velikoj kamenoj ploči u crkvici sv. Lucije u B a š ć a n s k o j D r a g i. Na njem se spominje kao darovatelj jednoga zemljišta crkvici sv. Lucije h r v a t s k i k r a l j Z v o n i m i r, koji je kraljevao od god. 1076.—1089., dok je napis iskljesan god. 1100. O tom napisu pisao je dr. Franjo Rački u »Starinama« knjiga VII. a kasnije dr. I. Crnčić u »Starinama« knjiga XX. Napis je pisao otac Držiha.

. . . .

* Iz: *Crtice iz hrvatske književne kulture Istre*, 1926.

Sadržaj:

Raymond WARNIER, Littérature yougoslave. I. – Moyen âge et Renaissance, iz: *Grand mémento encyclopédique Larousse*, I, Libraire Larousse, Paris 1936, str. 836 22

* * * **Baška,** *Sveznanje. Opšti enciklopedijski leksikon u jednoj knjizi.* Pod uredništvom P. M. Petrovića, Narodno delo, Institut za nacionalni publicitet u Beogradu, Tipografija Zagreb 1937, str. 187-188 23

Vjekoslav ŠTEFANIĆ, Baščanska ploča, *Hrvatska enciklopedija,* sv. II, Anton.-Boito, Naklada hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1941, str. 274-276 24

Jaroslav ŠIDAK, 14. Baščanska ploča, *Historijska čitanka za hrvatsku povijest, I. Do ukidanja feudalnih odnosa u Hrvatskoj god. 1848,* Školska knjiga, Zagreb 1952, str. 33 27

* * * **Baščanska ploča,** *Sveznadar. Nauka i znanje u riječi i slici (1953.),* Seljačka sloga, Zagreb 1954, str. 73 28

* * * **Baščanska ploča,** *Enciklopedija leksikografskog zavoda,* sv. 1, A-Castelnau, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb MCMLV, str. 406 29

Vjekoslav ŠTEFANIĆ, Baščanska ploča, *Enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-Bork, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb MCMLV, str. 384-387 30

Josip HAMM, Glagoljica, *Enciklopedija Jugoslavije,* sv. 3, Dip-Hiđ, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb MCMLVIII, str. 462-468 + dva priloga u bakrotisku (19, 20) 34

* * * **Glagoljica,** *Enciklopedija Leksikografskog zavoda,* sv. 3, Firković-Jugoslavica, Zagreb MCMLVIII, str. 164-165 43

Brana VUČKOVIĆ, Svetolik MIKIĆ i Savo MARIĆ, Baška, iz: *Jugoslavija. Turistička enciklopedija,* Druga knjiga, Turistička štampa – Beograd 1958, str. 147-148 45

Branko FUČIĆ, Baščanska ploča, *Enciklopedija likovnih umjetnosti,* sv. 1, A-Ćus, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb MCMLIX, str. 281 46

Olga SALZER i Hrvoje MATKOVIĆ, Baščanska ploča, *Povijest, Školski leksikon,* knj. 12, Privreda, Zagreb 1963, str. 22 47

Olga SALZER i Hrvoje MATKOVIĆ, Baščanska ploča, *Povijest, Školski leksikon,* II izdanje, knj. 12, Panorama, Zagreb 1965, str. 45 47

* * * **Glagoljica,** *Enciklopedija Leksikografskog zavoda,* sv. 2, D-Hetis, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb MCMLXVII, str. 542 48

Vanda EKL, Branko FUČIĆ i Igor EMILI, Baščanska ploča, u *Glagoljica. Izložba – vodič,* Naučna biblioteka Rijeka, Rijeka 1968, nepaginirano 49

* * * **Baščanska ploča,** *Mala enciklopedija – Opšta enciklopedija,* II izdanje, Prosveta Beograd, Beograd 1968, str. 132 (slika ispuštena) 50

* * * **Baščanska ploča,** *Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja,* Tom 5 – Istorija, Interpres – Beograd 1970, str. 66 51

Josip HAMM, Baščanska ploča, *Staroslavenska čitanka,* Školska knjiga, Zagreb 1971, II izdanje, str. 164 52

Jelka REĐEP, Baščanska ploča, *Jugoslovenski književni leksikon,* Matica srpska, Novi Sad 1971. str. 30 53

Jelka REĐEP, Baščanska ploča, *Jugoslovenski književni leksikon,* Drugo dopunjeno izdanje, Matica srpska, Novi Sad 1984, str. 46 53

* * * **Baščanska ploča,** *Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja,* Tom 1, Srpskohrvatski jezik, Interpres Beograd 1972, str. 39 54

Nada KLAIĆ, 64. Baščanska ploča, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine,* Školska knjiga, Zagreb 1972, str. 86 55

* * * **Baščanska ploča,** *Leksikon JLZ,* A-Ž, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1974, str. 86 56

* * * **Baščanska ploča/Baška Tablet,** *Encyclopaedia Britanica. Micropaedia,* Vol. V, Hermoúp-Lally, Chicago/London/Toronto/Geneva/Sydney/Tokyo/Manila/Seoul/Johannesburg/ 1973-1975, 1975, Krk str. 919 57

Branko FUČIĆ, 1. Baščanska ploča, i **2. Jurandvorski ulomak I,** u: **Anica NAZOR,** *Zagreb riznica glagoljice. Katalog izložbe,* Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb 1978, str. 12-14 (bez slika) 58

* * * **Baščanska ploča,** *Pravna enciklopedija,* Savremena administracija Beograd, Beograd 1979, str. 82 61

Josip BRATULIĆ, Baščanska ploča, *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture,* Školska knjiga, Zagreb 1980, str. 34 62

F. W. MAREŠ, Baščanska ploča ('Tafel von Baška'), iz: *Lexikon des Mittelalters,* Bd. I, Aachen bis Bettelordenskirchen, Artemis Verlag München und Zürich, 1980, str. 1505. 63

Giacomo SCOTTI, Lapide di Baška, *L'archipelago del Quarnaro (e le Isole Brioni). Natura, storia, arte, turismo,* Mursia, Milano 1980, str. 39-40 64

Vjekoslav ŠTEFANIĆ, Josip HAMM i Branko FUČIĆ, Baščanska ploča, *Enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-Biz, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1980, str. 519-522 65

Radovan STIPETIĆ, Baška Nova i Jurandvor, *Blago na putevima Jugoslavije. Enciklopedijsko-turistički vodič, Hrvatska,* Jugoslavija-publik, Beograd 1983, str. 131, 160 + slika 69

Redakcija, Baščanska ploča, *Likovna enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-J, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984, str. 83 71

Branko FUČIĆ, Baška, *Likovna enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-J, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984, str. 81-82 + slika . 71

Redakcija, Glagoljica, *Likovna enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-J, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984, str. 453 73

Branko FUČIĆ, Jurandvor, *Likovna enciklopedija Jugoslavije,* sv. 1, A-J, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984, str. 713 + slike 74

Eduard HERCIGONJA, Tropismena i trojezična kultura hrvatskog srednjovjekovlja (Ulomci), iz: *Pisana riječ u Hrvatskoj – Katalog izložbe,* MTM Zagreb 1985, str. 43-44, 410 75

Josip HAMM i redakcija, Glagoljica, *Enciklopedija Jugoslavije,* sv. 4, E-Hrv., Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1986, str. 391-398 77

* * * **Baščanska ploča,** iz: *Sto remek-djela. Pisana riječ u Hrvatskoj,* priredili: **Radoslav KATIČIĆ, Slobodan PROSPEROV NOVAK, Anica RIBIČIĆ-**

Novinski članci

Baščanska ploča u umjetnosti 221

Dodatak 249